

PRACOVNÍ LISTY k RAKOVNICKÉ ČÍTANCE

Výstup „Rakovnická čítanka“ byl vytvořen v rámci projektu: „Místní akční plán ORP Rakovník IV“, reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300.

Tento výstup lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>).

Spolufinancováno
Evropskou unií

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Pracovní list k ukázkám

autora:

VÁCLAV
KROLMUS

Mgr. Petra Šnoblová a Mgr. Miloslava Vyskočilová
Základní škola a mateřská škola Slabce, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Václav Krolmus (1790–1861)

Katolický kněz, průkopník archeologie, sběratel pověstí a lidových zvyků Václav Krolmus pocházel z Mladoboleslavska. V letech 1832-1840 působil jako farář na Zvíkovci na Křivoklátsku. Jeho nejznámějším dílem je národopisná sbírka Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy ohledem na bájesloví československé, která ve formě sešitů vycházela v letech 1845 až 1851. V ní zachytil i některé obyčeje a pověsti z Křivoklátska a Rakovnícka, například pověst o Čertově skále u Hracholusk nebo o Dýmovi, strážném duchovi křivoklátských lesů.

Čertova skála u Vejrové skály (1845)

Na pravém břehu Mže pod Kouřimcem, velikánskou skalou, sídlil před dávnými věky rybák, proti Vejrové skále veliké, opět na druhé straně nad řekou Mží strmící, který viděl Kouřimec kouřiti a slyšel kuhana, nočního ptáka, na pustém hradě tejšovském „Kuha! Kuha!“ noční dobou při krásné povětrnosti kuhati. Soudil (jako všichni obyvatelé okolní) na kruté bouřky, lijavce, povětrnost vlhkou a povodeň velkou. Lál na ně i na tu povětrnost budoucí a na své břímě těžké. Vtom se mu mládenec zeleně přestrojený vyskytl, huhňavě k němu promluvil: „Chojhsinahříkáš?“ Rybák mu vše vypověděl. Na to mu řekl: „Chomhi dáš, jháthi vystavím most.“ Rybák mu připověděl svou jedinou dceru, a musil se mu krví svou vlastní zapsat, až ho dostaví, že sobě pro ni přijde.

V tom se ztratil mládenec, vítr ukrutný se po něm strhl, země se pod ním a hory nad ním prý trásly, stromy praskaly, se vyvracovaly, skály se pukaly a celé skály čert na bedra svá bral a do řeky metal. Rybáku vlasy hrůzou a strachem jako hřebíky vstávaly; na to si nepomyslel, že by to sám čert Kramperák byl býval. Vidí, že jest zle, že svou jedinou dceru, (kteráž ho jako starého vdovce opatrovala), čertu zadal. Vidí, že Kramperák most doklenuje. Lituje srdečně svého hříchu, kaje se, volá svatého Víta, vyhodí mu vzhůru do povětří kohouta. Kohout v povětří zakokřhal, čert, který na bedrách svých veliké kameny poslední na most nesl, slyšíc kohouta, otrásl se, kameny pod Vejrovou skálu hodil, zahuhňal, rybáku zahrozil, v tom se ztratil, vítr se po něm zvedl, vystavený most se sesul, voda ho vzala, a zde na památku věčnou ty čertovské kameny ukazují, odtud se říká U Čertové skály.

Zdroje:

kh: *Václav Krolmus*. In: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 2/II K–L. 1993.

Sumlork, W. S. (Václav Krolmus): *Čertova skála u Vejrové skály*. In: Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy, sešitek první. 1845.

Václav Krolmus (1790–1861) – OTÁZKY

1. Otázky

- Co si představuješ pod slovem pověst?
- Znáš nějakou pověst ze svého okolí?
- Čím se liší pověst od pohádky?
- Myslíš si, že je důležité zachovávat místní pověsti? Proč?
- Jak se v dávné minulosti pověsti šířily? Proč bylo důležité, že je lidé zapisovali?
- Jak by vypadalo sbírání pověstí dnes?
- Proč se některým místům říká čertovská?
- Znáš nějaké čertovské místo? Jaké?

2. Porozumění textu

Představ si, že pověst vyprávíš svému mladšímu sourozenci. Co bys změnil/a a co bys zdůraznil/a? Pověst volně převyprávěj.

- Kdo jsou hlavní postavy? Popiš jejich vlastnosti a roli.
- Udělal rybák správné rozhodnutí?
- Jaké důsledky mělo jeho rozhodnutí?
- Co bys udělal/a na jeho místě?
- Najdi v textu archaismy (zastaralá slova), případně slova, kterým nerozumíš a zkus je vysvětlit.
- Zkus vyjádřit vlastními slovy:
 - „Cho jhsi nahříkáš?“
 - „Cho mhi dáš, jhá thi vystavím most.“
 - „Lál na své břímě těžké.“
 - „Mládeneč zeleně přistrojený se mu vyskytl.“
- Zkus vymyslet vlastní věty, které nějak „zašifruješ“ (převeď do staročeštiny) a dáš je rozluštit svým spolužákům.

Konec pověsti

Zkus vymyslet pokračování, případně jiný konec pověsti.

- Co bylo se sedlákem po tom, co přelstil čerta?
- Jak se sedlákovi dařilo?
- Pokusil se čert o pomstu?
- Co kdyby most opravdu zůstal stát a čert si přišel pro dceru?

Myšlenková mapa

Vytvoř myšlenkovou mapu. Když slyším slovo čertova skála, představuji si....

3. Sled událostí

Seřaď události pověsti o Čertově skále do správného pořadí.

Rybák si uvědomil, že je zle a bál se o jedinou dceru.

Most vzala voda a na památku zde ukazují jen ty čertovské kameny.

V tom se objevil čert a ptal se rybáka, proč si naříká.

Z tejřovského hradu se ozýval hlas kuhana, který přivolává neštěstí.

Kohout zakokrhál a čert nestihl most dostavit.

Sedlák uzavřel s čertem smlouvu.

Komiks

Vytvoř k pověsti krátký komiks (4-6 obrázků).

Tvůj komiks by měl obsahovat:

- hlavní postavy
- místo, kde se děj odehrává
- stručný popis děje
- ponaučení, které z pověsti plyne

Dramatizace

Rozdělte si ve skupině role a zahrajte pověst jako divadelní představení. Můžete použít jednoduché kulisy, čertovské rekvizity a vymyslet i legrační verzi příběhu.

Turistický výlet

Vymysli trasu turistického výletu. Naplánuj výlet k čertově skále. Můžeš připravit i mapku. Uveď:

- výchozí místo
- případná doprava
- převýšení
- místa k odpočinku
- zajímavá místa v okolí
- upozornění na nebezpečná místa
- návrat

Novinář

Představ si, že jsi novinář a máš za úkol napsat článek o Václavu Krolmusovi a jeho zájmu o pověsti.

- **Prozkoumej dostupné zdroje.** Vyhledej informace o jeho životě a díle. Zkus najít i další pověsti, které Krolmus zaznamenal.
- **Napiš článek.** V článku popiš, kdo byl Václav Krolmus, čím se zabýval, proč se zajímal o pověsti, jaké pověsti zaznamenal. Jaký význam má pověst o Čertově skále pro místní. Můžeš si vymyslet i fiktivní rozhovor s Krolmusem nebo s místními obyvateli, kteří pověst znají.

4. Aktivita s kartičkami

Vyber vždy správnou odpověď, zapiš si dané písmeno a sestav tajenku. Václav Krolmus byl český vlastenecký kněz, sběratel lidové slovesnosti, spisovatel vlastivědné a náboženské literatury a _____.

1.

Který žánr lidové slovesnosti představuje příběh o Čertově skále?

- D - legenda
- H - pohádka
- A - pověst

2.

Jaký je typický rys českých pověstí o čertech, který se objevuje i v této pověsti?

- R - čert je přelstěn
- E - čert je vždy vítězem
- A - čert je vyobrazen jako dobrotivý

3.

Jaký je rozdíl mezi pověstí a pohádkou?

- L - v pohádce nevystupují nadpřirozené postavy
- CH - pověst se váže ke konkrétnímu místu
- U - pověst je delší

4.

Kuhan je:

- M - druh nočního motýla
- E - noční pták
- O - čertův pomocník

5.

Jaký je dnes název řeky uvedený v textu?

O - Berounka

S - Vltava

V - Sázava

6.

Kde sídlil rybák?

A - proti Soví skále

N - proti Puštíkově skále

L - proti Vejrové skále

7.

Co tuto pověst v jejím místě připomíná?

O - čertovské kameny

B - mostní pilíře

K - díra ve skále

8.

Co rybák čertovi za postavení mostu slíbil?

S - svou duši

G - dceru

C - své stavení

5. Rčení

Spoj správně rčení a vysvětli jejich význam.

Mazaný jak	s čerty si hrát.
Čiň čertu dobře,	to je čertem.
Není radno	čert dlužen.
To nám byl sám	na vidle brali.
Co je šeptem,	všichni čerti dohromady.
Počasí je,	však tě peklo ohřeje.
Křičí, jako by ho	peklem se ti odmění.
Jen počkej,	jako když se čerti žení.

Další náměty

- Najdi místo děje na mapě.
- Jak vypadá krajina u řeky? Vytvoř plakát.
- Zjisti, proč se čerti často objevují v pověstech? Co symbolizovali?
- Jaký most v ČR je nejstarší? Kde jej najdeme?
- Kde lidé stavěli hrady a proč?
- Stavba těla ptáka kuhana: Jaký to byl pták. Vyhledej druhy sov. Poznej sovu podle zvuku
- Vytvoř dvojstránku: „Život rybáka tehdy a dnes“.
- Co by se stalo, kdyby čert řeku přehradil?
- Napiš čertovskou listinu, jakou rybák podepsal (použij starobylý jazyk, pečeť).
- Vysvětli, co byla svatováclavská legenda, svatý Vít (na kterého rybák volal).
- Vymysli „katastrofický scénář“ – co kdyby čert přehradil řeku? Kde by se voda rozlila? Zaznač do mapy, která místa by byla zaplavena.

Ilustrace: Tereza Kindlová, 1. základní škola, Rakovník

Václav Krolmus (1790–1861) - ŘEŠENÍ

1. Otázky

- Co si představuješ pod slovem pověst? Pověst je prozaický epický žánr lidové slovesnosti, který se váže ke konkrétnímu místu, osobě nebo události. Obsahuje reálné i fantastické prvky.
- Znáš nějakou pověst ze svého okolí? Týřov a dvanáct zakletých panen, Pověst o šlovickém vodníkovi, O Paškovi, Jivno, Pověst o založení Rousínova, Založení Rakovníka,....
- Čím se liší pověst od pohádky? Hlavní rozdíl je v tom, že pověst se váže ke konkrétnímu místu, postavě nebo události. Zatímco pohádka je zcela smyšlený příběh, který se odehrává v neurčitěm čase a místě.
- Myslíš si, že je důležité zachovávat místní pověsti? Proč? Ano, je to důležité. Pověsti nám pomáhají pochopit historii, kulturu a myšlení našich předků, udržují místní identitu a tradice, a dodávají místům zvláštní kouzlo a tajemství.
- Jak se v dávné minulosti pověsti šířily? Proč bylo důležité, že je lidé zapisovali? Pověsti se šířily především mezi lidmi (z generace na generaci, vypravěči, při setkáních). Bylo důležité, že je lidé zapisovali, aby se zachovaly a nezapomněly, aby je nezkreslil čas a aby byly dostupné pro budoucí generace.
- Jak by vypadalo sbírání pověstí dnes? Dnes by sbírání pověstí zahrnovalo záznamy mluveného slova pomocí diktafonů a kamer, vytváření online databází, šíření a sbírání na sociálních sítích a internetových fórech, apod.
- Proč se některým místům říká čertovská? Protože se k nim vážou pověsti o působení nadpřirozené bytosti, čerta. Často jde o místa s neobvyklými přírodními útvary (skály, balvany, soutěsky), o kterých si lidé dříve mysleli, že je vytvořil sám čert.
- Znáš nějaké čertovské místo? Jaké? Čertova stěna, Čertovy hlavy, Čertův kámen, Čertova skála.

2. Porozumění textu

- Kdo jsou hlavní postavy? Popiš jejich vlastnosti a roli.

Rybák: starý vdovec, neopatrný, nakonec lituje svého hříchu, vynalézavý a kající se.

Mládenec zeleně přestrojený(čert) - zlá, lstivá nadpřirozená postava.

Nabízí pomoc s mostem, ale za krutou odměnu, je poražen díky kohoutovi, který zakokrhá před dokončením stavby.

- Udělal rybák správné rozhodnutí?

Rozhodnutí slíbit čertovi svou jedinou dceru za stavbu mostu nebylo správné, protože ji tím vystavil velkému nebezpečí.

- Jaké důsledky mělo jeho rozhodnutí? Rybák musel čertu slíbit svou dceru.
- Co bys udělal/a na jeho místě?

Odpověď závisí na tvém uvážení. Příklad: Snažil/a bych se vyřešit svůj problém s břemenem bez pomoci nadpřirozených sil a rozhodně bych neslíbil/a čertovi svou dceru.

- Najdi v textu archaismy (zastaralá slova), případně slova, kterým nerozumíš a zkus je vysvětlit.

Rybák - rybář

Mže-původní název řeky Berounky

Kuhan - noční pták (sova, pravděpodobně sýček)

Tejřovském - odkaz k místu Týřov

Huhlavě-nesrozumitelně

Kramperák - čert

Doklenuje - dokončuje klenutí

Zadal-prodal, zaslíbil.

- Zkus vyjádřit vlastními slovy:

„Cho jhsi nahříkáš?“ Proč si naříkáš, stěžuješ? Na co si to stěžuješ?

„Cho mhi dáš, jhá thi vystavím most.“ Co mi dáš, já ti vystavím most.

„Lál na své břímě těžké.“ Nadával na svou těžkou práci/osud.

„Mládenec zeleně přistrojený se mu vyskytl.“ Objevil se mu mladý muž oblečený v zeleném.

3. Sled událostí

Seřaď události pověsti o Čertově skále do správného pořadí.

Rybák si uvědomil, že je zle a bál se o jedinou dceru. **4**

Most vzala voda a na památku zde ukazují jen ty čertovské kameny. **6**

V tom se objevil čert a ptal se rybáka, proč si naříká. **2**

Z tejřovského hradu se ozýval hlas kuhana, který přivolává neštěstí. **1**

Kohout zakokrhál a čert nestihl most dostavit. **5**

Sedlák uzavřel s čertem smlouvu. **3**

4. Aktivita s kartičkami

Vyber vždy správnou odpověď, запиš si dané písmeno a sestav tajenku. Václav Krolmus byl český vlastenecký kněz, sběratel lidové slovesnosti, spisovatel vlastivědné a náboženské literatury a Archeolog.

1.

Který žánr lidové slovesnosti představuje příběh o Čertově skále?

D - legenda

H - pohádka

A - pověst

2.

Jaký je typický rys českých pověstí o čertech, který se objevuje i v této pověsti?

R - čert je přelstěn

E - čert je vždy vítězem

A - čert je vyobrazen jako dobrotivý

3.

Jaký je rozdíl mezi pověstí a pohádkou?

L - v pohádce nevystupují nadpřirozené postavy

CH - pověst se váže ke konkrétnímu místu

U - pověst je delší

4.

Kuhan je:

M - druh nočního motýla

Ě - noční pták

O - čertův pomocník

5.

Jaký je dnes název řeky uvedený v textu?

O - Berounka

S - Vltava

V - Sázava

6.

Kde sídlil rybák?

A - proti Soví skále

N - proti Puščíkově skále

L - proti Vejrové skále

7.

Co tuto pověst v jejím místě připomíná?

O - čertovské kameny

B - mostní pilíře

K - díra ve skále

8.

Co rybák čertovi za postavení mostu slíbil?

S - svou duši

G - dceru

C - své stavení

5. Rčení

Spoj správně rčení a vysvětli jejich význam.

Mazaný jak	s čerty si hrát.
Čiň čertu dobře,	to je čertem.
Není radno	čert dlužen.
To nám byl sám	na vidle brali.
Co je šeptem,	všichni čerti dohromady.
Počasí je,	však tě peklo ohřeje.
Křičí, jako by ho	peklem se ti odmění.
Jen počkej,	jako když se čerti žení.

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Petra Šnoblová a Mgr. Miloslava Vyskočilová -
Základní škola a mateřská škola Slabce, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

FRANTIŠEK

XAVER

SIMENEC

Mgr. Alice Zápalová

1. základní škola, Rakovník, Martinovského 153

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

František Xaver Simenec (1807–1886)

Rakovnický rodák a katolický kněz František Xaver Simenec se věnoval literární tvorbě pouze krátce, a to v první polovině 30. let 19. století, v době svých studií, jimiž se připravoval k povolání kněze. Jeho skromný spisovatelský odkaz obsahuje i díla s rakovnickými motivy: V roce 1831 uveřejnil v literárním časopise Jindy a nyní méně známou verzi pověsti o původu Rakovníka ve formě básně a o čtyři roky později v časopise Květy historickou povídku ze 17. století s názvem Ema Kokrdovská a pojednávající o statečné dívce, která zachránila Rakovník před tlupou nebezpečných zločinců, majících v úmyslu město vypálit. Od roku 1836 působil Simenec jako zámecký kaplan v Liblíně na Rokycansku, poté na dalších místech v okolí Prahy a v Praze.

Rakovník (1831)

Aj, vzhůru moji poddaní
hbitě se k práci mějte,
na ten palouk urovnaný
za lesem se dál ptejte.
Kde mne včera Libín mírný,
sluha ke mně vezdy věrný,
od smrti statně chránil,
když divokou zvěř ranil.

Tam vypleňte kolem lesy,
stavte sobě stavení,
a nazvete je Kněžnovsí,
by zůstalo znamení,
kde vaše kněžna ouzkosti
měla, a Libín z vděčnosti
svou chrabrost vynaložil,
život by jí prodloužil.

Ha! Tak volá ze svého hradu
ta hlavačovská kněžna,
a poddaný hned tu radu
lid za dobrodiní zná.
Pádějí hned do údolí,
plenějí lesy ve vůkolí,
v prsou se jim zmáhá ples,
že budou mít Kněžnoves.

A šestý již pracují den,
až z čela jim pot teče,
a jiný zase dřeva kmen
k základu chýše vleče.
Aj, vody se dokopají,
všichni do ní nahlédají,
zírá jejich ostrý zrak,

jak ve vodě plave rak.

Rak velký, neobyčejný
odhání je od práce.
Běžejí ke kněžně svlečení,
vypravují jí krátce,
co jim práci zamezilo,
a pozorné učinilo.
By šla s nimi v to místo,
že jest to v pravdě jisto.

Kněžna sličná co bohyně
hned sedla na vraníka,
klusá ta hrdá lovkyně,
bodá stále koníka.
Na to místo, by viděla,
co od poddaných slyšela.
Neb ta podivná pověst
zdála se jí býti lest.

Přiklusá právě v to místo
mezi svůj poddaný lid,
vidí všecko v pravdě jisto,
radost počne u ní dlít,
raka velí vytáhnout ven
a dí přívětivým hlasem
tu pozornému lidu,
an pozbyl všeho klidu:

I slušno slova nazpět vzít,
když příhoda to žádá,
což vynecháno nemůže být,
nám zjevně důkaz dává.
Budiž tedy místu tomu
jméno rozkoše plodnému
zde od raka Rakovník,
Libín buď v něm panovník.

Veselil se lid kolem ní
v bohatýrském plesání,
žehnal její založení
s vděčností bez přestání.
Tak měla ta kněžna česká
Dobromíra Hlavačovská,
základ Rakovníku dát,
nám památku zanechat.

Ema Kokrdovská (1835)

(Úryvek)

Tmavá noc objala svými mohutnými křídly veškerou krajinu. Černá mračna, co veliké skály, zastřela klenutí nebeské; bouřlivý vítr klátil stovčými borovicemi, co rákosím na rybníku rostoucím; ohniví bleskové křížili se na obloze, strašliví hlasové hromů ze třech stran se rozléhali, až země se třásla, a hustý déšť, s kroupami smíšen, řtil se na došky pokrytou střechu osamělé hájovny. Tiše v chudé světnici, u krbu praskajícího, seděla dívka, pilně přikládajíc louč na dohořívající oheň, při jehožto míhajícím se světle z modliteb svou nevinnou duši na lůžko chudé chystala. Bylť to živý obraz tichosti a nepřetvářené nábožnosti. Jako skála uprostřed bezedného moře vztekajících se vln, seděla dívka, hluboko potopena v modlitbě vroucí. Nenadálý praskot hrůzně si počínající přírody strhnul děvu v jezero strachu, že odloživši modlitby, třesoucí se rukou okno otevřela, a v čirou noc bystrý zrak vyslala. Tu vítr vyvrátí věkovitý strom, jenž hromovým třeskem skácí se před osamělou chatrčí, že dívka leknutím zavrouc opět okno, do kouta úzké světnice odskočí.

Ó, hrůzná noci, dí, něžně ruce sepnouc; ty jsi pravý obraz mého života! Černorouchou chmurou jesti zastřena má hvězda, každý krok můj klení divokého ujce provází. A proč? Protože nejsem jeho vlastní dítě, protože jsem z jeho sestry dcera, jížto neznajíc, co nemluvně do jeho náručí jsem přišla. Slyš mne ty za těmi černými mraky, milostivý Bože, jenž tyto velkorostlé stromy každoročně svlékáš, a zase oblékáš, svlékni i ze mne tyto těžké okovy, a rozlisti jinde života mého strom, aby duše má k úrazu nepřišla. Bože, vysvobod' mě z jeho nelaskavých rukou, vyprosti mě propasti, nad nížto se vznáším.

Tu silně kdosi na chatrné dveře zatluče, a hřmotný hlas „Emo, otevři!“ zahučí.

Vyděšená děva hbitě odstrčí závoru, a hajný Mikuláš, celý umoklý, do světnice vkročí, maje sekeru na širokém rameně, kterouž ihned mrzutě za kamna zahodí. Bylť to muž vysoký, hubený, havranové vlasy kryly jeho vráskovité čelo; pod hustým obočím jiskřily se dvě černé oči, z nichž strach a hrůza sršely, a kudrnaté vousy zastiňovaly jeho jizvy. Hněvivě na polekanou dívku pohlédna, sápadě zahouknul: „Nestůj tak nemotorně, a přines mi něco k jídlu. Dnešní vítr mi žaludek šeredně vyfoukal.“

„Drahý ujče, máte tam kus uzeniny, k nížto jsem vám z Rakovníka dobré kořalky přinesla.“

„Přines to sem,“ dí bublavě, a ještě cosi do sebe nesrozumitelného zamumlal.

Rychle, po prstech, vstoupila do síně, a v okamžiku ležela již večere na zetlelém stole. Mikuláš upřel svůj divoký zrak na polekanou děvu, neboť jej jakýs praskot v síni z mumlání vytrhl. Rachotilo to tam, jakoby vítr břidlici na vysoké městské bráně pronikavou píseň hrál.

„Ó ne!“

„Co jsi zase nemotornou nepozorností v zkázu uvedla?“

„Odpusťte, závorka ležela na spižárně; a když jsem pro vás brala kořalku, spadla i roztloukla baňku plnou vody.“

„Vždyť povídám, hrnčíři by jen pro Kokrdov hliniště míti musili! Máš-li jinou vodu?“

„Právě tu jenom jsem vám od Hlavačova přinesla, však jí třeba nebude, neb máte hojnost kořalky, a přitom ještě vody plnou štoudev z naší studnice.“

„Zpropadené cikáně!“ praští nožem na stůl Mikuláš. „Vždyť povídám, kdo si nalezenec a sirotky na krk uváže, více škody než zisku nabude. Slyš, Emo, třinácte let tomu jest, co tě pečlivě u sebe chovám, ale v tom čase jsi mi tolik škody v hajnovně udělala, že jsem krásný dům v městě míti mohl. Ale tentokráte žádné prominutí. Náhoda nemohla se lépe o tvé vypravení pod Hlavačov postarati, jako dnes.“

Očekávámť dnešní noci přátele, a že jim ničím posloužit nemohou, alespoň čerstvé vody jim podám.

Běž! Liják skončil své kvasy, ať zde opět brzo jsi; dnešní noci velká práce na mne čeká.“

„Ó, drahý ujče! Bázeň svírá prsa má, tma je venku, že člověk sebe sám nevidí. Nevíte-li, jaká pověst o studánce se roznáší?“

„Zadrž! Těmi báchorkami mě ušetři. Žádná hodina v noci není, kdež bych si tam mezi těmi rozvalinami nebyl zdřímnul. Však ani bílou pannu, ani její strakatou ovci jsem nikdy nespátril. Jdi!“

Ještě otvírala ústa sličná Ema k snažné prosbě, ale stahující se Mikulášovo čelo a žíla na něm naběhlá neprorokovaly žádnou útrpnost. I vzala džbán a s kalným okem opustila světnici, berouc se stromovým pod strašný Hlavačov.

Studánka od hajnovny byla asi čtvrt hodiny na louce vzdálena, pod příkrým vrchem, z jehož temene stromy na Kokrdov hrdě hleděly. Muselo se k ní přes velkou strouhu, ježto se lijavcem tak byla rozvodnila, že všechna luka potopila. Ukřutnost ujcova tísnila teď srdce dívky nevinné, vidoucí, že jeho mrzkému příkazu zadost učiniti nemůže.

Aj, tu se jí zdá, jakoby ze stráně hlavačovské slyšela strážný hlas: Emo, Emo, vrať se nazpět! I ohlíží se děva v černé noci, rozesílá zraky v temnost její, však mimo oblohu a několik kroků vůkol sebe nadarmo se snaží prorazit temnost její. Emo! Emo! Neprodlévej, zní hlas opět, že až dívce džbán z ruky vypadne. Vyděšená vrací se k chaloupce, přitom však s takou opatrností, že ani ptáče svým návratem nepoděsila.

I přiblíží se k osvětlenému oknu a zočí tři škaredé, s Mikulášem rokující muže!

„Ema tedy,“ dí jeden ze škaredců, „není z tvé sestry dcera?“

„Není,“ odvece hranatý Mikuláš. „Třináct let tomu, co jsem ji nedaleko v hustině po bitvě našel, hlídanou věrným sluhou, jemužto hlavu rozpoliv, vše co u sebe měl, s sebou jsem vzal.“

„Ach!“ vzdychla dívka, že až hovořící mužové, od stolu vstavše, „Zrada!“ jednohlasně zvolali.

Svižná dívka strachy vrhla se do jalovcového keře, pozorně poslouchajíc, jak dále si počínati budou. Utichli však opět, znova jen šepem radu mezi sebou berouce. I přitlačila ucho na okno, a všechen záměr jejich vyslechla.

Neobyčejná jakási zmužilost nadechla její oudy, že vyzuvši střevíce, co dechu měla, o závod s fučícím větrem pádila z lesa přes kopec, do půl malé hodiny vzdáleného Rakovníka, aby tam valící se naň neštěstí zjevila. Dosáhnuvši hřeben Bendovky, zvědavým okem obzírá město, však mimo dohořívající jednu hrnčířskou pec nevidí ničehož. Tichost panovala kol kolem, jen klepání mlýnů a chrastění břidlice na Vysoké bráně ji přetrhovalo.

Zlehka klepá na zatarasenou bránu, však branný, jemuž s lítostí bylo teplé lůžko opustiti, brumlavě se táže: „Kdo to?“

„Probůh, člověče,“ zvolá dívka, „vstaň bez prodlení, probud' obyvatele ze sna, sice vás všechny oheň zachvátí!“

„Což pak hoří?“ táže se rozespálý branný.

„Kdyby již hořelo, bylo by pozdě,“ odvece dívka. „Že sem však s tím předsevzetím přijdou, aby hořelo, budiž ubezpečen.“

„I dej mi pokoj, noční bludice; d'as ví, co v tvé kotrbě třeští.“ A po těch slovech se obrátí na druhou stranu.

Ó, tedy spi, brzo budeš oplakávat lenost svou!

I běží kolem města k hrnčířské peci, a kroky přicházejících žhářů na Bendovce již jí znějí v uších.

„Zažeňte sny od sebe,“ zvolá na dřímajícího hrnčíře a jeho učedníka. „Vzbudte sousedů svých, dříve než osvíti čirou noc svým plamenem žravý oheň!“

„Emo,“ dí rozespálý hrnčíř, „jak sem přicházíš? Toť doba duchů; snad bys nás nechtěla klamným výtvozem děsiti?“

„Ó, nikoliv, dobrý muži! Kokrdovský hajný se třemi svévolníky chce vám vašimi vlastními domy dnešní noc jasně ozářiti. Jděte do města, svolajte všecko, malá chvíle vám zbývá.“

Hrnčíř na všech oudech strnul a studený pot se mu na čele vyrazil. „Tedy tvůj ujec a náš hajný chová ten pekelný zámysl?“

„On není můj ujec, budoucnost vám všecko odhalí. Nyní pospěšte. Dřív než tam dojdete, snad již stodoly v plamenu budou.“

Vzápětí běží do města, budí, volá a obyvatelé polonazí vybíhají pod širé nebe.

„Hoří! Za Vysokou bránou!“ volají společně, a branný truchlivé znamení na zvon dává.

„Ven! Ven!“ zvučí ze všech stran, „paliče musíme dostati! Na vše strany se rozejděte, aby na jiných stranách nezaložili.“

Zmatek panuje vřkol a zalíhá do všech bytů; bědující matky nemluvnátka s pláčem tlačí k prsoum.

Kdokoli silný dost se cítí, spěchá k pomoci.

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Bařha, PhDr. Fr.: *Dva zapomenutí veršovci* (Fr. Kočí a Fr. X. Simenec). In: Věstník Musejního spolu královského města Rakovníka a politického okresu rakovnického, ročník XXVIII.

Simenec, Fr. X.: *Rakovník. Pověst*. In: Časopis Jindy a nyní č. 22/1831.

Simenec, Frant. X.: *Ema Kokrdovská*. In: Časopis Kwěty z 14. 5. a 21. 5. 1835.

František Xaver Simenec (1807–1886) - OTÁZKY

Porovnejte verzi o vzniku Rakovníka o vdově, která vaří raky dětem a touto pověstí. Můžete využít tuto tabulku a přidávat další znaky:

znak	Simencova verze	lidová verze
zakladatel		
zachránce		
vznik původu jména		
místo		

Napište, co znamenají tato slova (starší žáci mohou slova více analyzovat – jde o archaismus? Historismus? apod.):

- ouzkosti
- žehnat
- sličná
- vraník
- klusat

Rozdělte si role a pověst zdramatizujte.

Starší žáci: Zkuste přepsat text do současného jazyka a do prózy.

Ema Kokrdovská

Zinscenujte scénu s Mikulášem a Emou nebo moment u hrnčíře a zahrajte si ji jako divadlo.

Porovnejte život a osud Emy s jinými sirotky v literatuře (např. Babička – Viktorka, nebo pohádkové postavy jako Popelka – dle věku čtenáře).

Nakreslete pomocí mapy na internetu mapu trasy, po které se Ema do Rakovníka vydala. Vyznačte hlavní body.

Tip na výlet: Výprava na zříceninu hradu Hlavačov.

Napište pokračování příběhu – co se stalo, když obyvatelé Rakovníka zjistili pravdu?

Ilustrace: Jesenická vesnička U houbiček, Matyáš Kounovský, 1. základní škola, Rakovník

František Xaver Simenec (1807–1886) - ŘEŠENÍ

Porovnejte verzi o vzniku Rakovníka o vdově, která vaří raky dětem a touto pověstí. Můžete využít tuto tabulku a přidávat další znaky:

znak	Simencova verze	lidová verze
zakladatel	kněžna Dobromíra	dcera s dětmi
zachránce	Libín, sluha	rak (jako symbol)
vznik původu jména	rak ve studni	rak v potoce
místo	Kněžnoves	není určeno geograficky, mlýn u potoka

Napište, co znamenají tato slova (starší žáci mohou slova více analyzovat – jde o archaismus? Historismus? apod.):

Slovo	Význam dnes	Jazyková klasifikace / Poznámka
ouzkosti	strach, úzkost, nebezpečí	archaismus – starší tvar dnešního slova „úzkost“ (v množném čísle)
žehnat	dávat požehnání, přát dobro, modlit se za někoho	archaismus – sloveso se stále používá, ale spíše v náboženském či slavnostním kontextu
sličná	krásná, půvabná	archaismus – zastaralé synonymum ke slovu „krásná“, dnes poetismus
vraník	kůň černé barvy	historismus – označení konkrétního typu koně, dnes méně časté, ale stále známé např. z literatury
klusat	pohybovat se klusem (způsob chůze koně)	běžné sloveso, není archaismus , ale má specifický význam v jezdeckví

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořila Mgr. Alice Zápalová - 1. základní škola, Rakovník, Martinovského 153.

Pracovní list k ukázkám

autora:

FRANZ ALEXANDER HEBER

Mgr. Naděžda Kramelová, Mgr. Lada Razímová a Mgr. Jitka Svobodová
Základní škola a Mateřská škola Křivoklát

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Franz Alexander Heber (1815–1849)

Rodák z třebekovské hájovny u Jarova nedaleko Plas na severním Plzeňsku Franz Alexander Heber se zabýval historií českých a moravských hradů. Ve čtyřicátých letech 19. století vydal sedmisvazkové, německy psané dílo s názvem „Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser“ (česky pod názvem „České hrady, zámky a tvrze“), knihu o moravských hradech a jejich pověstech „Mährens Burgen und Ihre Sagen“ a knihy o historii hradů Bezděz a Hrubá Skála. Heber se vyučil kupcem, začátkem čtyřicátých let ale své povolání opustil a věnoval se výhradně své badatelské zálibě. Se skicákem pod paží chodil pěšky po Čechách a Moravě, kreslil hrady a sepisoval jejich historii a pověsti. Z hradů na dnešním Rakovnicku věnoval ve svém rozsáhlém literárním díle největší pozornost hradům Týřovu a Křivoklátu. Vyprávění o Křivoklátu, které zařadil do sedmého svazku svých „Böhmens Burgen“ (1849), zpestřil o pověsti z celého Křivoklátska, mj. o strážném duchovi křivoklátských lesů – mistru Dýmovi nebo o původu Čertovy skály.

Böhmens Burgen, Vesten a Bergschlösser, VII. Band (1849; česky pod názvem České hrady zámky a tvrze, IV. díl – Střední Čechy, 2012)

Křivoklát

(Úryvek)

Temné burácení hromu se valilo přes kopce a hroživou ozvěnou naplňovalo i hluboké rokle a zářezy údolí Mže; sršivé blesky křížovaly temnou nebeskou bář a oslňovaly svou prudkou zář pátřavé oko, které s hrůzou sledovalo povlovný postup olověných, zkázu věstících mračen, jež celou vůkolní krajinu nyní uvrhovaly do ponurého, děsivého přítmí. Větrná smršť se burácivě řtila do údolí a roklí, s hukotem svištěla průjezdy a komíny, vichrné víry zvedaly ze silnic prach a v divokém spěchu jej hnaly v hustých mračnách před sebou. Všechno živé hledalo před blížící se hroživou bouří záchranu a chvátalo v údolích do bezpečí chalup; orkán zběsile lomcoval roubením, lámal prkna, strhával střechy a hrozil, že násilím prolomí skla jejich okének.

Vše zahalila skličující temnota; z černošedého mraku se snesly první těžké krůpěje, pouta rozhněvaných nebes se náhle roztrhla a na vyděšené obyvatele země se lily dolů celé proudy mokrého živlu, aby jim živě a názorně připomněly potopu s Noemovou archou a podobné události.

Při tom neúnavném běsnění a řádění rozpoutaných živlů, za otřesného burácení, hukotu a dunění, naplňujícího všechny bázlivé mysli děsem a hrůzou, jsme my poklidně seděli v útulném hostinském pokoji pana Sýkory v Budech, půvabně rozložených pod starobylym hradem Křivoklátem.

Hustý lijavec šlehal do okenních tabulí a dával tak na srozuměnou, že si společnost ve svém útulném azylu pobude delší čas.

„Ještě sklenici, paní hostinská!“ zvolal hlasitě mistr mlynářský; „už vidím, že před ránem tuhle suchou světnici neopustím. Po takovém lijáku za žádnou cenu v noci přes lesy nepůjdu, leda bych stál o bližší seznámení s mistrem Dýmou, a před tím ať mě chrání Pán Bůh sám!“

„Kdo to je, ten obávaný mistr Dýma, který, jak se zdá, má u okolních obyvatel takový respekt?“ otázal jsem se revírníka sedícího mi po boku, neboť mlynářova řeč ve mně vzbudila zvědavost. „Je to snad nějaký proslulý loupežník?“

„Bůh chraň!“ odpověděl myslivec a vysvětloval: „Mistr Dýma je údajně skřet přebývající v křivoklátských lesích, ale blíž se s ním seznámit, k tomu jsem příležitost dosud neměl. Pověst o něm vypráví, že jednou se projevuje zle, jindy zas dobrácky, a prý to vlastně je nějaký zakletý muž bez hlavy. Nejčastěji se vyskytuje v údolích, když se v nich válí páry po velikých lijácích, a to skryt v mlze, pomocí níž se dokáže vyšvihnout až do mraků; také se zdržuje na temenech kopců, po lesích a dolinách. Když se k němu přiblíží samotný člověk nebo víc lidí v lichém počtu, roztrhá je; osoby v sudém počtu se od něj nemusí bát ničeho. Je to muž divoženek, co se vyskytují v lesích, v údolích a na lukách, kradou šestinedělkám děti a podkládají jim svoje vlastní – ty se dají snadno poznat podle toho, že mají veliké hlavy a krátké údy; říká se jim podvržeňátka. Dýma se zjevuje v různých podobách. Nejprve vystoupí ze země jak plamen, světélkuje jako spousta hvězdiček, hned nato se rozprskne do množství drobných plamínků, pak zas svítí jako rozžatá svíce anebo se promění v ohnivý sloup či se kutálí jako ohnivý sud. Často z něho vystupují bludičky, skotačí sem a tam, poutníka svedou z cesty, promění se v ohnivě kozy nebo jehňata, skočí na zbloudilého, dupou po něm a tlučou ho. Ty bludičky, to jsou nepokřtěné děti divoženek a hrají si spolu. A mistr Dýma se promění v chuchvalec ohně, pak se rozpojí, hned poskakuje, hned zas postává, nato se vyšvihne do povětří jako ohnivý drak a táhne za sebou veliký ohon podobající se koštěti. Vylétne na nejvyšší skalní vrcholky uprostřed pustých lesů, kolem dokola z něho srší ohně a on odtamtud shůry vyhlíží do všech stran, kde by se usadil. Když všecičko prošpehuje, ale místo pro odpočinek nenajde, znovu se zvedne a odlétne k svým přátelům čarodějům a čarodějnicím. Krouží v povětří nad jejich chatrčemi, jako had se provlékne komínem dovnitř a tam jim pomáhá v jejich hanebném konání, kterým si oni dopomáhají k blahobytu a kují pikle, jak jiným lidem přivodit škodu. Takhle to aspoň pověst vypráví.“

(Zkráceno)

Zdroje:

Bernau, Fr.: *Franz Alexander Heber*. In: Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen. 1879.

Heber, František Alexandr: *Křivoklát*. In: České hrady, zámky a tvrze – čtvrtý díl, Střední Čechy. 2012. Přeložili Vratislav Slezák a Jiří Ohlidal. Ukázka na s. 177-182.

Franz Alexander Heber (1815–1849) - OTÁZKY

ÚKOLY K TEXTU:

1. Uveď, za jakého počasí se odehrává úvodní část příběhu, a dolož to několika slovními spojeními z textu:
2. Vyhledej v příběhu informaci o tom, kde se sešla společnost, která si vypráví o Dýmovi, duchovi křivoklátských lesů.
3. Popiš, v jakých podobách se duch objevuje.
4. V textu najdeme odkaz na bibli (Starý zákon). Vypiš jej a uveď, v jaké souvislosti je v povídce užít:
5. V textu je řeč o tzv. podvržeňátkách. Upřesni, o jaké bytosti se jedná a jak jsou popisovány.

ÚKOLY MIMO TEXT:

6. Za zrodem pověsti o mistru Dýmovi může být fyzikální jev (např. tzv. Eliášovy ohně nebo kulový blesk). Zjisti si o nich bližší informace.

www.rakovnicko.cz (Pamětihodnosti – Mýty a legendy Rakovníka)

Otomar Dvořák – Tajemné stezky - Křivoklátským královským hvozdem, Nakladatelství Regia 2010

Úkoly k propojení ČJ (literární výchovy, čtení) a informatiky pro 5. třídu:

Literární výchova (čtení) - učivo o pověstech, bájích... pozorně si přečti text – určité najdeš slova, kterým neporozumíš (jejich význam neznáš). Tato slova si vypiš do sešitu.

Informatika - S pomocí vyhledavače najdi význam slov, kterým jsi neporozuměl, a jejich význam si zapiš.

Společně pak vysvětlení vyhledaných slov – lze v další hodině čtení nebo v informatice.

Náměty na výtvarné úkoly k textu:

1. Pod stromy - pohled do koruny stromů (kresba či malba).
2. Živly (malba prsty).

Ilustrace: Znak města Rakovník, Andrea Součková, Střední škola, Základní škola a Mateřská škola Rakovník

Franz Alexander Heber (1815–1849) - ŘEŠENÍ

1. Děj se odehrává za velmi silné bouřky – svědčí o tom např. tato spojení: temné burácení hromu; sršivé blesky křižovaly temnou nebeskou bář; olověných, zkázu věštících mračen; větrná smršť; vichrné víry zvedaly ze silnic prach; orkán zběsile lomcoval roubením, lálal prkna, strhával střechy a hrozil, že násilím prolomí skla jejich okének; z černošedého mraku se snesly první těžké krůpěje; lily dolů celé proudy mokrého živlu; hustý lijavec šlehal do okenních tabulí aj.
2. Společnost se sešla v útulném hostinském pokoji pana Sýkory v Budech pod hradem Křivoklátem (Hotel Sýkora funguje na Křivokláte dodnes).
3. Duch Dýma je údajně skřet přebývající v křivoklátských lesích, podle pověstí je to nějaký zakletý muž bez hlavy, muž divoženek, co se vyskytují v lesích, v údolích a na lukách, který se zjevuje v různých podobách. Nejprve vystoupí ze země jak plamen, světélkuje nebo se rozprskne do množství drobných plamínků, jindy svítí jako rozžatá svíce anebo se promění v ohnivý sloup či se kutálí jako ohnivý sud. Někdy se Dýma promění v chuchvalec ohně, jindy vyletí do povětří jako ohnivý drak, někdy z něho srší ohně apod.
4. V textu je zmínka o Noemově arše v souvislosti s množstvím vody za bouřky - „...pouta rozhněvaných nebes se náhle roztrhla a na vyděšené obyvatele země se lily dolů celé proudy mokrého živlu, aby jim živě a názorně připomněly potopu s Noemovou archou a podobné události.“.
5. Podvrženaťka jsou to podstrčené děti divoženek, které se vyskytují v lesích, v údolích a na lukách. Podle pověsti divoženky údajně kradou ženám v šestinedělí děti a podkládají jim svoje vlastní, které jsou viditelně odlišné - mají veliké hlavy a krátké údy.

ÚKOLY MIMO TEXT:

6. Eliášův oheň (nebo také oheň svatého Eliáše) je neškodný akustický a optický meteorologický jev (tzv. elektrometeor), který se projevuje jako namodralé nebo nafialovělé světélkování na vyvýšených místech (špičky věží, hroty stožárů lodí, vrcholky stromů apod.). Výboj je někdy doprovázen sršivým nebo praskavým zvukem. Je způsoben vybíjením silného statického náboje, který je vytvářen mezi atmosférou a zemským povrchem (často v blízkosti bouře). Název tomuto jevu dali prý námořníci podle svého patrona svatého Erasma (česky Eliáše nebo Erazima), kteří světélkující výboje občas pozorovali na lodních stožárech a považovali je za dobré znamení. (Erasmus z Antiochie, křesťanský světec a mučedník z doby římského císaře Diokleciána, byl ve středomořské oblasti uctíván námořníky a vzýván při bouřích jako ochránce před úderem blesku do lodí.)

Kulový blesk přírodní atmosférický elektrický fenomén (tzv. elektrometeor), jehož existence dosud není dostatečně prozkoumána a vysvětlena. Informace o něm pocházejí pouze od očitých svědků, kteří jej popisují jako zářivý objekt různých velikostí. Je obvykle spojován s bouřkami. Podle nich může nabývat různých barev od žluté po modrou, pohybuje se obvykle po dobu několika sekund až minut různými směry a zaniká buď výbuchem, nebo i zcela poklidně.

(použity zkrácené informace z wikipedie)

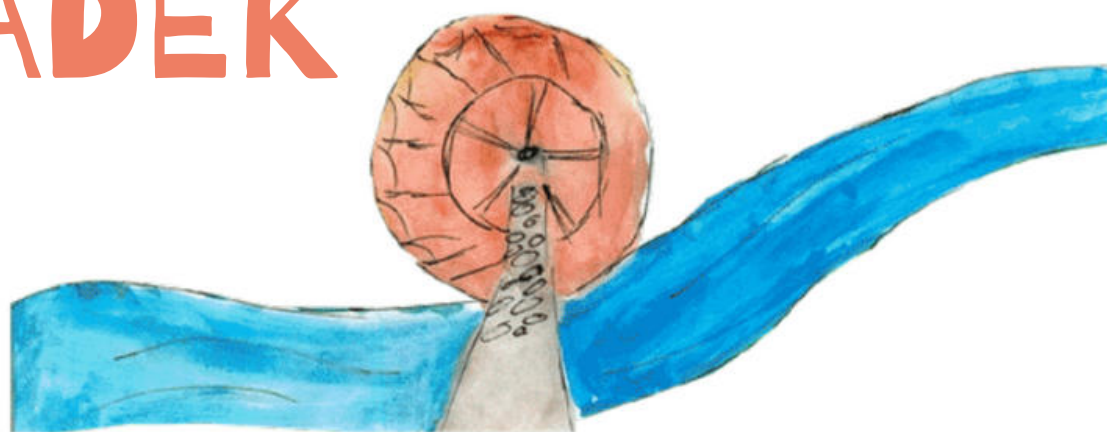
Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Naděžda Kramelová, Mgr. Lada Razímová a Mgr. Jitka Svobodová – Základní škola a Mateřská škola Křivoklát.

Pracovní list k ukázkám

autora:

FRANTIŠEK

CHLÁDEK

Mgr. Alena Svobodová, Mgr. Jana Macáková a Emilie Kapounová
Základní škola a Mateřská škola Senomaty, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

František Chládek (1829–1861)

Básník František Chládek se narodil ve Hředlích. Pocházel z chudých poměrů. Svě první básně skládal, když jako kluk pásł krávy. Byly o přírodě, o lidech, o věcech, které ho bezprostředně obklopovaly. Vyučil se tkalcem a usadil se s rodinou v Senomatech, kde se kvůli nedostatku práce ve svém oboru živil jako příležitostný řezbář. Občasné výdělky však k uživení rodiny se třemi dětmi nestačily. Chládek se zadlužil a situaci ještě ztěžovalo jeho zhoršující se onemocnění tuberkulózou. Jedinou útěchu přinášela Chládkovi poezie. Jeho verše však ve srovnání s jeho prvními básnickými pokusy, oslavujícími krásu přírody, zvážněly a zhořkly. Teď byla jejich tématem vlast, národ, svoboda, ale i vědomí blížící se vlastní smrti. Svě verše, napsané na listech papíru, rozdával nebo půjčoval přátelům, aniž se staral o jejich navrácení. K širšímu okruhu čtenářů se Chládkovy básně poprvé dostaly zásluhou spisovatele, popularizátora české kultury a petrovického rodáka Alfreda Waldaua, který výběr z veršů venkovského řezbáře ze Senomat uveřejnil ve svém překladovém výboru českých básníků-samouků *Böhmische Naturdichter* (1860) a v roce 1861 v časopise *Obrazy života*. Chládkovo básnické nadání ocenil i spisovatel Jan Neruda.

Píseň při česání chmele

Čas přišel, česat chmel,
chmelař nyní jest vesel,
chmele dost, pěkně vzrost,
ó, to je radost.
Jestli bude platit hezky,
zapomeneme na stesky,
až peněz jak želez
shrábneme za chmel.

Chmelnice ta sice
dá roboty nejvíce,
orání, kopání, podřezávání,
tyčení a povazování
stahování a česání,
tu práci však splácí
hojně zlatý chmel.

Tatíci pěnící
nechtě si prázdní sklenici,
manželky na dcerky
kupují šperky,
synáčkové ať si hýří,
až se jim tváře zapýří,
všecky ty Outraty
pak zaplatí chmel.

Tak hoši s rozkoší
přisedněte ke koši,
z chmelinky hlávčinky
češte dívčinky,

kde jste kdo, i staré babky,
česejte a nechte křapky
jen čistě a hbitě,
ať přibývá chmel.

Piva džbán bude dán,
až bude chmel očesán,
koláče roháče
jsou pro česáče,
hudba zazní ta nejlepší,
kdo česal, ten si vytančí,
jen až se očese,
tešme se na chmel.

Píseň na Hředle

(Úryvek)

Pode Žbánem
v požehnaném,
pěkném údolí
zříš vesnici
při silnici,
uprostřed polí.

Pohled milý,
přespanilý
poskytuje směs
plotů, stromů,
stodol, domů
tvořící tu ves!

Napomenutí

(Báseň o svobodě, úryvek)

Dejme pozor, dejme
na ni v každém čase,
nad ní bystře bdějme,
sic ji vezmou zase!

Zdroje:

Hartl, Roman: *Básník*. In: Naučná stezka po Hředlích.

Chládek, František: *Z básní samouka Františka Chládky* (k vydání připravil Otokar Mokřý). 1884.

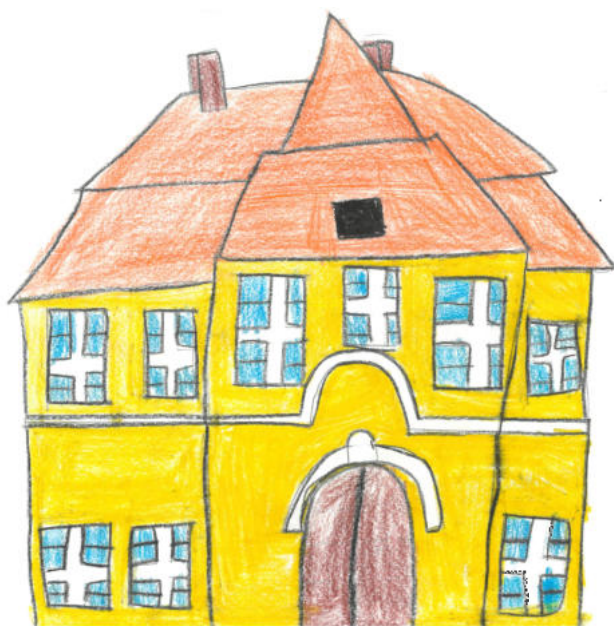
Chládek, František: *Písně*. 1965.

František Chládek (1829–1861) - Otázky

Růst a česání chmele

- Do vynechaných míst doplň slova: keřík, pytlů, štok, lupulinu, zavakuují, šištičky, dočesná
- Doplněné věty pak rozstříhej, zamíchej a znovu zkus sestavit tak, jak jdou práce za sebou
 - Chmelová babka (.....) začne rašit a rostou šlahouny.
 - Když šlahouny vyrostou dostatečně veliké, zavádí se - vyberou se dva nejsilnější a ty se natočí na drátek.
 - Rostlinka sílí a roste, je potřeba ošetřování, přiorávání půdy. Vyrůstají listy a malé (pazuchy).
 - Šišťičky dozrají, mají dostatek (jemný prášek, který se z nich získává). Je čas česat chmel.
 - Dříve ruční, dnes strojové česání chmele. Traktor strhne (šlahoun s listy a šištičkami) a odveze na česačku.
 - Na česačce se oddělí listy od šištiček a dále zpracovávají.
 - Chmelové šišky se balí do žoků (.....) a suší na sušárně.
 - Po usušení se (neprodyšně zabalí) a dovezou na další zpracování, například přísada do piva, léků, kosmetiky.
 - Zpracovává se i odpad (listy, stonky) jako krmivo nebo hnojení
 - Po sklizni bývá ve vsi (slavnost po ukončení sklizni chmele).

Tip na výlet: Muzejní sušárna chmele Kolečovice

Ilustrace: Fara Jesenice, T. Skřivanová, Základní škola a mateřská škola Jesenice

František Chládek (1829–1861) - ŘEŠENÍ

Růst a česání chmele

1. Chmelová babka (**keřík**) začne rašit a rostou šlahouny.
2. Když šlahouny vyrostou dostatečně veliké, zavádí se - vyberou se dva nejsilnější a ty se natočí na drátek.
3. Rostlinka sílí a roste, je potřeba ošetřování, přiorávání půdy. Vyrůstají listy a malé šištičky (pazuchy).
4. Šišťičky dozrají, mají dostatek **lupulinu** (jemný prášek, který se z nich získává). Je čas česat chmel.
5. Dříve ruční, dnes strojové česání chmele. Traktor strhne **štok** (šlahoun s listy a šištičkami) a odveze na česačku.
6. Na česačce se oddělí listy od šištiček a dále zpracovávají.
7. Chmelové šišky se balí do žoků (**pytlů**) a suší na sušárně.
8. Po usušení se **zavakuují** (neprodyšně zabalí) a dovezou na další zpracování, například přísada do piva, léků, kosmetiky.
9. Zpracovává se i odpad (listy, stonky) jako krmivo nebo hnojení
10. Po sklizni bývá ve vsi **dočesná** (slavnost po ukončení sklizni chmele).

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Alena Svobodová, Mgr. Jana Macáková a Emilie Kapounová – Základní škola a Mateřská škola Senomaty, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

JAN NERUDA

Mgr. Petra Šnoblová, Mgr. Miloslava Vyskočilová,
Mgr. Alena Hnízdilová a Mgr. Tereza Růžičková
Základní škola a mateřská škola Slabce, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Jan Neruda (1834–1891)

Pražský rodák Jan Neruda patří k nejvýznamnějším osobnostem v historii české literatury. Psal především fejetony, povídky a básně. Jeho nejznámějším dílem jsou Povídky malostranské (1878). V nich na základě svých vlastních vzpomínek vylíčil obraz pražské Malé Strany a jejích rázovitých obyvatel v době svého dětství a dospívání (na Malé Straně, v dnešní Nerudově ulici, žil Neruda od svých čtyř let).

Jan Neruda měl blízký vztah k Rakovníku. Pocházela odtud jeho maminka Barbora. Byla dcerou zednického mistra Petra Leitnera ze Slabec. Narodila se v roce 1795. V prvním, bezdětném manželství ovdověla. Podruhé se vdala za vysloužilého vojáka a kantýnského v pražských Újezdských kasárnách Antonína Nerudu. Syn Jan byl jejich jediným potomkem, narodil se v mamčiných 39 letech.

Barbora Nerudová si mnoho let přivydělávala jako posluhovačka v domácnosti slavného paleontologa Joachima Barranda. Rodák z Francie proslul jako objevitel světoznámých nalezišť zkamenělin trilobitů u Skryjí a Týřovic na Křivoklátsku. Barranda díky své mamince poznal zblízka i Jan Neruda.

Neruda svou maminku velmi miloval a ve svém rozsáhlém literárním díle o ní mnohokrát psal – v básních, fejetonech i ve slavných Povídkách malostranských. V nich mimo jiné vylíčil mamčinu zálibu ve vykládání snů a sázení do loterie.

Velikonoční fejeton Národních listů z 25. 4. 1886

(Úryvek)

Vždycky, když blížily se Velikonoce, konaly se v naší malé domácnosti patřičné přípravy na ně. Byl jsem vyslán za bránu, abych tam natrhal po mezích trochu kozího pysku a někde na poli trochu mladého žita, čímž obojím barví se vajíčka tak krásně do žluta, a maminka pak vařila a barvila a vyprávěla vzpomínky ze svého mládí. Jak o velikonoční pondělí chodily venku v Slabcích děti na louku v celých vždy houfech. Jak tam z vršíku koulely malovaná vejce. Jak se při tom pokaždé krásně praly. A vnímavá duše moje naslouchala a umínila si, že učiní taktéž.

A učinila. Svedl jsem několik malovanými vejci obdarovaných kluků k Svatojánskému vršku na Malé Straně a řekli jsme si: „Teď budeme koulet. Čí vejce doletí nejdál, až tamhle dole za kanál, ten vyhrál.“ A já koulel první. Vejce se kutálelo, kutálelo, poskočilo si, chraplo a lehlo na schůdky. V tom okamžiku vyskočil ale truhlářský učeďník, který nás byl průlinou okenice pozoroval, chytl moje vejce a začal je klidně loupat. I zdvihl jsem pohněván rychle ruku a mrštil druhým vejcem po smělcí tak trefně, tak mistrně, že vejce vlítlo k ševci Burghartovi do okna a zrovna panu mistrovi na skloněnou hlavu. Ustrnul jsem. Zůstal jsem ustrnulý, i když Burghart vyletěl z domu a kráčel dlouhým krokem ke mně vzhůru. Chyt' mne za límec, ved' mne domů a odevzdal tu vždy ochotným rukoum dobrého otce. A následoval výprask.

(Zkráceno a upraveno)

Fejeton Národních listů z 21. června 1891 (o cestování)

Už vandruju hezky dlouho světem. A užil jsem při tom co nejrozmanitějších prostředků dopravních.

Maminka a tatínek mne nosili na rukou. Rozpustilí kanonýři mne brali tatínkovi z rukou a nosili mne po kasárním dvoře v konvi. Do „malé školky“ jsem chodil po nohou. Na sousedovic Frantíkovi jsem jezdil „nákrčmo“ jako na koni. Z Rakovníka do Slabec k babičce mne kdysi hokynář vezl na trakaři.

Za zimy přes Vltavu jezdil jsem za šajnový groš na zelených sáňkách. Do Liblína jsem se jednou dal dopravit klatovským formanem. Do Berouna, Sedlčan atd. jezdil jsem poštou a omnibusem. Po Praze vozil jsem se drožkou, fiakrem, tramvají. Do Buštěhradu koňskou dráhou. Do světa železničním vagonem.

Přes přívozy jezdil jsem na pramicích. Po rybníku v Bezovce v šináklu. Po Cirknickém jezeře na dlouhé „slovinské kocábce“. Po kanalezzu v Benátkách na gondoli. Po „Zlatém rohu“ v kaiku. Podél istriánských a dalmatských břehů v bárkách a plachtových traghetti. Po řekách a mořích na lopatových a šroubových parnicích.

V Kolči jsem jezdil do splavu na volu. Přes dvě kulisy českého divadla přešel jsem svého času na slonu. Cestuje cizinou, jezdil jsem na koni. V Orientu na oslu. V Bosně na velbloudu.

Tady má čtenář názorný obraz, jak že tedy můj život „běžel“. Pochopí, že v mé paměti je celé museum dopravních prostředků. Že mnou může tedy občas zalomcovat i známá „sběratelská zimnice“ a já že se mohu ohlížet, jak bych si ještě museum doplnil. Schází mi dodnes zemní a vodní velociped, elektrická dráha, balon, pštros a žirafa.

(Zkráceno)

Fejeton Národních listů z 21. října 1883 (o Joachimimu Barrandovi)

Jáchym Barrande!

Znal jsem ho od nejtěplejšího mládí svého. Hned tenkrát - jest tomu tedy hezky dávno - činil na mne dojem muže již starého, což způsobila asi jeho lysá hlava a jeho vážnost a opravdovost.

Byl vysoké, přímé postavy; teprve v letech nejpozdějších, ale spíše studiemi než stářím, šíje jeho se poněkud naklonila, tělo však zůstalo přímé, krok jeho pevný a rychlý.

Líc Barrandova, výrazuplná, nevýslovně klidná, měla cosi velebného. Vídal jsem ho od dětství svého po mnohá léta den co den, mluvil s ním často, ale úsměv na tváři jeho, třeba jen lehýnký, postihl jsem jen málokdy. Podnes, kdykoli sobě myslím muže naprosto opravdového, cílů svých sobě plně vědomého, myslitele velkého, tane mi na mysli tvář Barrandova.

Dojem ten naprosté opravdovosti a vznešenosti myšlenkového klidu pocítil asi každý, kdo Barranda poznal. Nechtěl ho jen potkávat na osamělých, kvapných jeho procházkách za městem, nebo mu byla popřána příležitost, vidět Barranda v studijním domácím sídle jeho, upjatého do dlouhého, přiléhavého kabátu šedého s uzounkým límcem a hlubokými kapsami, do nichž kostnaté ruce své schovával jako pro ohřátí se, pišícího u vysokého stolu nebo protlačujícího se úzkými uličkami svých skříňových a hromadových sbírek.

Avšak osobně znalo Barranda v Praze jen málo lidí. Neúčastnil se nikdy zábav, pracoval od svítání, a teprve pozdě odpoledne trávil nějakou hodinu v kruhu přátelském, aby zase pookřál z namáhavé své práce.

(Zkráceno a upraveno)

Matičce (1861)

(Úryvek)

Proto mně drahá tak

milá má matička,

že je tak malička,

že je tak chudička.

A kdyby byla snad

chudší než oblázek,

přec bych ji v srdci svém

choval co obrázek.

A kdyby byla snad

svázána v uzlíčku,

přec bych ji miloval

tu drahou matičku.

Týden v tichém domě (1867)

(Úryvek)

Bavorová byla lutristkou s duší s tělem, lutristkou nejvznešenějšího druhu, jenž již o samu vědu zavazuje, a požívala v oboru svém nejchvalnější pověsti po celé čtvrti. Dokonalá lutristka není ale nikdy s prací hotova, chce-li se udržet na stejné výši, a musí užít každé prázdné chvíle.

Nikdo by neuvěřil, jak rozsáhlých je třeba příprav, než se jednou jedenkrát může najisto do lutrie vsadit! Dobré numero nevypočteš chladným rozumem svým, aniž se ti zjeví bleskem, leda že velkou náhodou, jižto nikdo rozvážný dbáti nebude; dobré numero není žádnou matematickou veličinou, aniž jakousi netělesnou vidinou, nevyrůstá ani z rozumu, ani z obrazotvornosti a přirovnal bych je květině nebo ještě spíše křišťálu, jenž potřebuje času na rozkvět a dozrání, jenž potřebuje také pevnou půdu pod sebou a tou půdou je numeru lidské srdce. Ano, srdce je vlastní numera, a jakož srdce lidské souvisí s celým světem ostatním, jakož na srdce to působí i nejvzdálenější hvězda magnetickou silou svou, takž souvisí také numero se světem celým. Pro ten původ svůj je také numero nepopíratelným majetkem pohlaví ženského, a kdykoli se muž do toho vplete, přijde ihned na scestí, zabředne i utone v bahně rozumového vypočítávání.

Všeho toho, třeba by nedovedla se rovněž krásně vysloviti jako my, byla sobě Bavorová plně vědoma. Pěstovala numera, jako zahradník pěstuje ze semene květiny své, byla stejně vzdálena nahodilé hry s „trhačkami“ u kupců vyvěšenými i výpočtů zapletených a základem obsáhlých jejích operací byl snář „kumbrlík“.

Správný výklad snů je základem lutrie a výkladu tomu slouží „kumbrlík“. Avšak každý sen se nehodí k výkladu. Jsou zajisté měsíkové, kteříž mají jen málo dnů rozhodně šťastných; tyto jsou každé zkušené pěstitelce dobře známy, neboť jsou to „důměnlivosti od starých hvězdářů vyznamenané, avšak od řiditele nejvyššího všech planet potvrzené.“ Šťastný den nerodí ale také hned perlu svou, neboť jen nezkušenec neví, že je osm rozdílných „plemen“ snů a z těch že je jen páté plémě to pravé. Nejdřív sluší vyloučiti z luterního výkladu všechny sny, které pocházejí od zlého ducha (plémě osmé), jakož také ty, které se lidem bohumilým udělují co přímá zjevení (plémě sedmé). Snové, kteří pocházejí „od kmene nějaké nemoce“, z horkosti krve a myšlení, z vody v játrech neb plicích, nemají taktéž váhy. Plémě páté ale rodí se těm, „kteří na noc málo neb docela žádných pokrmů nepožívají a při tom také zdravé a uspokojené myslí jsou.“

K povedenému takto snu dává potřebné numerové výklady tedy „kumbrlík“.

Tím arcit' není řada pomůcek lutristčiny ještě v konci. Bavorová sice nedbala podobných hloupostí, jaká je např. ta, když si dá někdo devadesát nastříhaných čísel do sklenice a k nim velkého křížového pavouka, aby je pavučinami svými vytáh' – na to byla příliš rozumná; měla ale dlouhý plátěný sáček a v něm devadesát kuliček a z těch tahala sama každého dne pravou rukou tři a levou rukou tři. Vytažená takto čísla psala se zaznamenáním dne pečlivě na zvláštní archy a připsala k nim „já“, protože dávala také denně tahat muži a synovi, jakož i jiným jí sympatickým lidem, vše vytažené zapisovala a ku každé řádce jméno toho kterého připojovala. Čísla v tazích veřejných vyšla zapisovala zase na jiný arch, neboť seznam takový má svou důležitost; nelze sice s určitostí vyslovit zákon, dle kterého se tažená čísla opakují, avšak když v určitých dobách seznamy přehlížíš, trhne to tebou najednou u jisté řádky, a to je to vnuknutí.

A konečně, když přijde ta doba, kdy vyložený sen dobrého dne a plemene dojítí má svého vyplnění, když pak v době té zároveň se tatáž čísla tahají pravou a levou, když k tomu připojuje se také ještě to vnuknutí, nuž pak jdi a vsaď, neboť není již pražádné pochybnosti o jisté výhře.

(Zkráceno)

Zdroje:

Roman Hartl: Jan Neruda, Barbora Nerudová, *Král pěvců Karel Burian a dalších 80 historických osobností městysů a obcí mikroregionu Balkán*, 2013.

Jan Neruda: Týden v tichém domě, *Povídky malostranské*, 2. vydání, 1885, ukázka na str. 76–78.

Jan Neruda: Matičce, *Knihy veršů* (básně z let 1857–1867), 1868.

Jan Neruda: Fejetony, *Národní listy*, 21. 10. 1883, 25. 4. 1886, 21. 6. 1891.

Jan Neruda (1834–1891) - OTÁZKY

Fejeton Národních listů z 21. října 1883

- **Mezipředmětové vztahy:** Výtvarná výchova/ Český jazyk – slohová a literární výchova
- **Ročník:** 7.-8.
- **Časová dotace:** 135 min. (3 vyučovací hodiny/ popřípadě projektové vyučování)
- **Cíle hodiny:**
 - Seznámit žáky s životem a dílem Jana Nerudy a pochopit význam jeho fejetonů v literárním kontextu.
 - Poznat rodinný původ Jana Nerudy, jeho vztah ke Slabcím a zjistit, jak se tyto osobní vazby odrazily v jeho literární tvorbě.
 - Analyzovat fejeton z 21. října 1883 a porovnat textový popis Joachima Barranda s jeho skutečnou vědeckou činností.
 - Vytvořit karikaturu Joachima Barranda a rozvíjet výtvarné dovednosti při zachycení klíčových charakteristik osobnosti.

1. ÚVOD HODINY – Evokace (60 minut)

I. Kdo byl Jan Neruda?

→ Aktivita: Pátrací hra – poznej spisovatele v terénu (25 min)

❖ **Úkol:** doplnit tabulku základních informací o Janu Nerudovi

- Každý žák pracuje samostatně s pracovním listem ve formě tabulky.
- Po třídě jsou rozmístěné informační lístečky o Janu Nerudovi (15 ks).
- Žák obchází třídu, čte si lístečky a zapisuje odpovědi do tabulky (např. datum narození, rodina, tvorba, zajímavosti).
- Cílem je vyplnit všechny informace, které se dozví čtením.
- **Příloha č.1**

❖ **Prezentace a sdílení:**

- Po dokončení sběru informací provedeme společnou kontrolu správnosti – můžeme využít:

- myšlenkovou mapu na tabuli – žáci sami navrhnou, co kam napsat
- nebo diskusi nad otázkami: "Kde jste našli zajímavou informaci?" "Co vás překvapilo?"

❖ **Reflexe:**

- Žák získá základní informace o životě a díle Jana Nerudy.
- Rozvíjí schopnost pracovat s textem, vyhledávat informace, třídit je a shrnout do přehledné podoby.
- Podporujeme samostatnost, čtenářskou gramotnost a dovednost učit se v pohybu a spolupráci.

II. Jan Neruda a náš kraj

→ Aktivita: Pracovní list zaměřený na porozumění textu, s doplňujícími úkoly (20 min)

- ❖ **Úkol:** přečíst text o rodinném původu J. Nerudy a jeho vztahu ke Slabcím a odpovědět na otázky k textu
 - Žák pracuje samostatně s pracovním listem (**příloha č.2**)
- ❖ **Prezentace a sdílení:**
 - Společná diskuze nad daným tématem
- ❖ **Reflexe:**
 - Žák získá informace propojující osobnost Jana Nerudy a oblasti Slabec
 - Dokáže se zamyslet nad tím, jak rodinné vzpomínky a vztahy ovlivnily Nerudovu tvorbu
 - Žáci by měli uvést, co je na příběhu Jana Nerudy překvapilo nebo co považují za nejzajímavější – vzhledem k propojitelnosti s naší oblastí.

III. Kdo byl Joachim Barrande?

→ Aktivita: Hádej, kdo jsem? (15 min)

- ❖ **Úkol:** poskládat informace a vytvořit krátký profil osobnosti
 - Rozdělení žáků např. do 5 skupin
 - Každá skupina si ve třídě musí najít 3 lístky stejné barvy s fragmenty informací o Joachimovi Barrandovi
 - Fragmenty informací pro skupiny (**příloha č.3**)
- ❖ **Prezentace a sdílení:**
 - Skupiny představí své profily (1 minuta na skupinu)
 - Společně vytvoříme na tabuli myšlenkovou mapu "Joachim Barrande a jeho význam"

- ❖ **Reflexe:** Žák dokáže uvést 3 klíčové informace o J. Barrandovi
 - Žák vysvětlí jeho význam pro českou paleontologii
 - Žák popíše společenské postavení vědců v 19. století

2. HLAVNÍ ČÁST HODINY – Uvědomění (60 minut)

I. Analýza dobového fejetonu a Barrandovy osobnosti

→ **Aktivita: Portrét osobnosti skrze text (30 min)**

- ❖ **Příprava:** rozdělení žáků do dvojic → každá dvojice dostane kopii fejetonu Strana 1, fejeton Národních listů z 21. října 1883
(příloha č.4)
→ téma fejetonu bylo již žákům představeno v přípravě Fejeton Národních listů z 21. června 1891 (o cestování)
- ❖ **Průběh aktivity:**
 - a) **Analýza textu ve dvojicích** (5 min)
 - Dvojice v textu podtrhávají: MODŘE: fyzické rysy Barranda (postava, vzhled), ČERVENĚ: povahové vlastnosti, ZELENĚ: denní režim a zvyky
 - b) **Vytvoření vizuální charakteristiky** (20 min)
 - Každá dvojice na základě textu vytvoří: Seznam 3-5 nejdůležitějších charakteristik Barranda
 - Společně načrtnou postavu s důrazem na rysy popsané v textu
 - Práce navíc: Doplnění typických předmětů/atributů, které by mohly Barranda charakterizovat
 - c) **Sdílení a reflexe** (5 min)
 - Několik dvojic představí své náčrty
 - Poté proběhne porovnání s dobovým portrétem Joachima Barranda →

promítnout předem připravený
obrázek J. Barranda (**příloha č.5**)

- Otázky k diskuzi: Jak se liší textový popis od skutečného vzhledu? Které rysy autor fejetonu zdůrazňoval a proč?

❖ **Reflexe:**

- Žáci identifikují alespoň 3 fyzické a 3 povahové charakteristiky Barranda z textu
- Náčrt postavy odráží klíčové rysy popsané v textu
- Žáci dokáží vysvětlit, jak fejeton vykresluje Barrandovu osobnost

II. **Vizuální ztvárnění Joachima Barranda**

→ Aktivita: *Společná analýza dobové karikatury (10 min)*

- ❖ Společně analyzujeme rozdíly mezi formálním portrétem (příloha č.5) a karikaturou (**příloha č.6**)
- Otázky k diskuzi: Co zdůrazňuje formální portrét? (důstojnost, společenské postavení)
- Jaké výtvarné techniky jsou použity u formálního portréту? (malba, střídání světla a stínu, studie drapérie)
- Co přehání karikatura? (typické rysy, povolání, zájmy)
- Jaké výtvarné techniky jsou použity u karikatury? (šrafování, stínování, linie)

→ Aktivita: *Tvorba karikatury Joachima Barranda (15 min)*

- ❖ Individuální práce: každý žák vytvoří vlastní karikaturu Joachima Barranda
- Zadání: "Vytvořte karikaturu, která zdůrazňuje jeho paleontologickou práci"
- Požadavky: Použít alespoň 3 symboly vztahující se k jeho práci (např. trilobit, kladivo, zkameněliny)
- Aplikovat techniku šrafování pro stínování
- Přehnat alespoň jeden fyzický rys postavy
- ❖ Galerie a reflexe (5 min)
 - Rychlá prohlídka vytvořených karikatur (držení prací ve vzduchu)

- Sebehodnocení: každý žák označí na své práci:
 - Nejzdařilejší část kresby (✓)
 - Část, kterou by příště vylepšil (↑)
- Kritéria úspěchu:
 - Karikatura obsahuje alespoň 3 symboly vztahující se k Barrandově práci
 - Je použita technika šrafování pro vytvoření stínů
 - Je zřetelná nadsázka typická pro karikatury 19. století

3. ZÁVĚR HODINY – Reflexe (15 minut)

→ Aktivita: Kartičky – páry (10 min)

- Rozdělení žáků do skupin po dvou
- Každá skupina musí správně přiřadit lístky pojmů a vysvětlení (**příloha č.7**)

→ Aktivita: Brainstorming (5 min)

- Možné otázky k diskuzi a závěrečné reflexi:

✓ K tématu Jan Neruda:

- Kdy žil Jan Neruda a co bylo pro tu dobu typické?
(*Jak se žilo v 19. století? Jaká byla společnost, kultura?*)
- Proč je Jan Neruda považován za důležitého spisovatele české literatury?
- Jaké žánry psal a který z nich tě nejvíc zaujal? Proč?
(*Básně, fejetony, povídky, novinové články...*)
- Znáš nějaké místo, které je s Janem Nerudou spojené? Co o něm víš?
(*Např. Nerudova ulice, Malá Strana, Vyšehrad...*)
- Jaký byl Jan Neruda jako člověk? Co jsi zjistil/a z jeho života, co tě překvapilo?
- Jaký vztah měl Jan Neruda k lidem kolem sebe – přátelům, veřejnosti, čtenářům?
- Proč asi psal fejetony – jaký byl jejich účel? Co tím chtěl sdělit čtenářům?
- Kdybys měl/a možnost se ho na něco zeptat, co by to bylo?
- Jaký dojem na tebe Jan Neruda udělal – spíš sympatie, zvědavost, nebo jiný pocit?

✓ **K tématu Joachim Barrande:**

- *Kdo byl Joachim Barrande a proč je pro nás důležitý?*
- *Jaká byla Barrandova profese?*
- *Proč by nás jeho práce měla zajímat dnes? (Přemýšlejte o tom, zda náš život ovlivnila jeho práce a jak by mohl být důležitý v dnešní době.)*
- *Co je to paleontologie? (Zjistit, co paleontologie zkoumá a jakým způsobem se to týká Joachima Barranda.)*
- *Jaké fosilie objevil Barrande? (Podívejte se na to, jaké druhy fosilií objevil a jak přispěl k paleontologii.)*
- *Existují nějaká místa spojená s Barrandem a geologií? (Zjistěte, zda existují konkrétní lokality, které jsou spojeny s jeho objevy a prací.)*

✓ **K tématu fejeton:**

- *O čem je fejeton? (Přemýšlet o hlavní myšlence a tématu fejetonu z 21. října 1883.)*
- *Proč je fejeton důležitý? (Proč si myslíte, že je fejeton z té doby významný a co nám může říci o tom období?)*
- *Překvapivé nebo zajímavé momenty (Existují ve fejetonu části, které vás udivily nebo byly obzvláště zajímavé?)*
- *Co je to fejeton a čím se liší od běžného článku?*
- *Jaký tón a styl podle tebe Jan Neruda ve fejetonu použil? Působilo to vážně, nebo spíš odlehčeně?*
- *Jak autor popisuje Joachima Barranda – s respektem, humorem, nebo kritikou?*
- *Proč si myslíš, že Neruda psal právě o Barrandovi? Co tím chtěl lidem sdělit?*

✓ **K tématu karikatura:**

- *Co je to karikatura? Jaký je její účel?*
- *Jaký je rozdíl mezi portrétem a karikaturou?*
- *Jaké znaky (např. obličej, tělo, předměty) byly v karikatuře Barranda přehnané a proč?*
- *Co sis z karikatury o Barrandovi odnesl/a? Co na něm bylo zdůrazněno?*
- *Myslíš si, že je v pořádku dělat si legraci z významných osobností? Proč ano/ne?*

Matičce

- Napiš vlastními slovy, o čem báseň je. Jaký vztah má mluvčí k matce?
- Proč je pro tebe důležitý vztah k mamince?
- Napiš 3 - 5 vět o osobě, která je pro tebe důležitá. Využij přirovnání a metafor.
- Vyber z básně 5 slov, která jsou zastaralá (archaismy) a vysvětli jejich význam.
- Myšlenková mapa - Když přemýšlím o básni Matičce, napadá mě....
- Diskuzní kruh o vztahu k rodičům
- Napiš 1 věc, za kterou jsi vděčný svým rodičům?
- Zamysli se nad tím, jak by vypadala moderní verze této básně, zkus ji vytvořit.
- Vytvoř ilustraci k básni.
- Napiš dopis mamince nebo jiné blízké osobě.
- Vytvoř prezentaci o mamince jako motivu v literatuře, malířství nebo hudbě.
- Znáš nějakou píseň o mamince? Zkus takové písně vyhledat.
- Vytvoř koláž. Vystříhni nebo namaluj symboly, které podle tebe vystihují vztah mezi dítětem a matkou.
- Doplň podle sebe následující věty:

Má matička je tak _____, protože _____.

I kdyby byla _____, přesto bych _____.

Svá trápení si nechávám v sobě, protože _____.

Matka _____, i když mlčím, a to je pro mě _____.

- Nakresli do „rámu srdce“ obrázek, který bys nosil/a v sobě, kdybys chtěl/a uchovat vzpomínku na svou maminku nebo jinou blízkou osobu.
Připiš krátký popis, proč jsi zvolil/a právě tento obraz.
- Dramatizace: Zahrajte scénku beze slov. Téma: Maminka pozná, že se něco děje, i když jí to dítě nechce říct.
- Natoč krátké video, kde recituješ nebo dramatizuješ část básně – můžeš přidat i hudbu, titulky, obrázky nebo kresby. Vytvoř video jako vzkaz mamince inspirovaný textem básně.

- Nahraj krátký audio „podcast“ na téma: „Co všechno maminka pozná, i když nic neřeknu?“
- Napiš reflexi na téma: „Co mě naučila moje maminka? Co bych jí chtěl/a říct, ale ještě jsem to neřekl/a?“

PŘÍLOHA Č.1

Pátrací hra: Kdo byl Jan Neruda?

Úkol: V místnosti jsou rozmístěné lístečky s informacemi o Janu Nerudovi. Projdi je všechny, čti pozorně a hledej odpovědi na tyto otázky. Do tabulky doplň správné informace – jen ty, které najdeš!

Číslo	Otázka	Tvoje odpověď
1	Kdy a kde se Jan Neruda narodil?	
2	Jak se jmenoval dům, ve kterém bydlel?	
3	Co ho ve škole nejvíc bavilo?	
4	Co studoval na vysoké škole?	
5	Co to jsou fejetony?	
6	Do jakých novin psal své fejetony?	
7	Jak se jmenuje jeho nejznámější kniha?	
8	O kom psal ve svých povídkách?	
9	Jak se jmenovala jeho životní láska?	
10	Jak se jmenovala skupina básníků, do které patřil?	
11	Co chtěl udělat pro českou literaturu?	
12	Co měl rád kromě psaní (koníček)?	
13	Jaký měl Neruda problém s penězi?	
14	Kde je Jan Neruda pohřben?	
15	Kdo slavný si podle něj zvolil své umělecké jméno?	

Bonusový úkol pro rychlíky:

Nakresli do rohu listu jednoduchý symbol nebo předmět, který podle tebe Jana Nerudu vystihuje (např. pero, noviny, pražskou lampu...).

Lístky s informacemi.

Lístek č. 1

Jan Neruda se narodil 9. července 1834 v Praze. Konkrétně to bylo na Malé Straně, kde tehdy žilo hodně řemeslníků, sluhů a úředníků. Toto prostředí později ovlivnilo jeho tvorbu. Od dětství měl rád pozorování lidí kolem sebe a zapisoval si zajímavé postřehy.

Lístek č. 2

Nerudova rodina bydlela v domě „U Dvou slunců“, který najdeš v Nerudově ulici. Dům je dodnes známý jako památka. Malý Jan tam prožil většinu svého dětství. Tento dům a ulice se objevují v jeho povídkách.

Lístek č. 3

Ve škole měl Neruda nejlepší výsledky v češtině a psaní. Velmi ho bavilo číst knihy a vymýšlet vlastní příběhy. Naopak měl problémy s matematikou a přírodními vědami. V hodinách si rád zapisoval nápady a sledoval spolužáky.

Lístek č. 4

Jan začal studovat práva, ale rychle zjistil, že ho tento obor nebaví. Zkusil ještě filozofii, ale ani tu nedokončil. Místo toho začal psát do novin a věnoval se literatuře. Psaní se nakonec stalo jeho hlavní prací.

Lístek č. 5

Fejetony jsou krátké novinové články, které mají zaujmout čtenáře. Často jsou vtipné, zamyšlené nebo kritické. Neruda je psal velmi poutavě a komentoval v nich dění kolem sebe. Díky nim se stal velmi známým novinářem.

Lístek č. 6

Své fejetony psal Neruda hlavně pro noviny Národní listy. Publikoval jich stovky a často používal i přezdívky. Lidé se těšili na každý jeho článek. Jeho styl psaní byl poutavý, upřímný a často i zábavný.

Lístek č. 7

Nejznámější knihou Jana Nerudy jsou Povídky malostranské. Obsahují krátké příběhy z prostředí Malé Strany. Vystupují v nich obyčejní lidé – sluhové, vdovy, úředníci i děti. Kniha je ceněná za to, jak dobře vystihuje atmosféru Prahy 19. století.

Lísteček č. 8

Neruda ve svých povídkách mistrně popisoval chování lidí. Ukazoval, jak se lidé radují, hádají nebo jak se trápí. Každý příběh měl nějaké poučení. Často v nich vystupovali sousedé, kteří si dělali naschvály, ale i pomáhali.

Lísteček č. 9

Jan Neruda nikdy neměl vlastní rodinu. Měl ale dlouholetou lásku – Annu Holinovou. Jejich vztah byl velmi citlivý, ale nikdy neskončil svatbou. Přesto na ni vzpomínal s něhou a psal o ní.

Lísteček č. 10

Byl členem skupiny spisovatelů zvané májovci. Tito autoři chtěli psát moderní, srozumitelnou literaturu. Jejich vzorem byl Karel Hynek Mácha. Často se scházeli, četli si navzájem svá díla a hodnotili je.

Lísteček č. 11

Neruda chtěl, aby jeho knihy chápali i obyčejní lidé. Nepsali jen o hrdinech a velkých příbězích, ale i o běžném životě. Lidé v jeho knihách mají chyby, radosti i smutky. Díky tomu si je čtenáři oblíbili.

Lísteček č. 12

Měl velmi rád divadlo. Chodil často na představení a psal o nich recenze. Bavilo ho sledovat nejen děj, ale i reakce lidí v hledišti. Divadlo považoval za důležitou součást kultury.

Lísteček č. 13

Po celý život měl finanční potíže. Živil se pouze psaním, což mu nepřinášelo velké peníze. Bydlel skromně a často si musel půjčovat. I přesto zůstal věrný svému povolání.

Lísteček č. 14

Zemřel v roce 1891 v Praze. Pohřben je na Vyšehradě, na hřbitově zvaném Slavín. Zde leží i další slavní Češi, například Smetana nebo Dvořák. Jeho hrob je dodnes navštěvován.

Lísteček č. 15

Slavný chilský básník Pablo Neruda si zvolil své umělecké jméno právě podle Jana Nerudy. Obdivoval jeho styl a chtěl mu tím vzdát poctu. Díky tomu je jméno Neruda známé i v Jižní Americe. Jan Neruda se tak stal inspirací i pro světovou literaturu.

PŘÍLOHA Č.2

Pracovní list: Jan Neruda a náš kraj

1) Přečti si pozorně následující text. Poté odpověz na otázky a vypracuj zadané úkoly.

Pražský rodák Jan Neruda patří k nejvýznamnějším osobnostem v historii české literatury. Psal především fejetony, povídky a básně. Jeho nejznámějším dílem jsou Povídky malostranské (1878). V nich na základě svých vlastních vzpomínek vylíčil obraz pražské Malé Strany a jejích rázovitých obyvatel v době svého dětství a dospívání (na Malé Straně, v dnešní Nerudově ulici, žil Neruda od svých čtyř let).

Jan Neruda měl blízký vztah k Rakovníku. Pocházela odtud jeho maminka Barbora. Byla dcerou zednického mistra Petra Leitnera ze Slabec. Narodila se v roce 1795. V prvním, bezdětném manželství ovdověla. Podruhé se vdala za vysloužilého vojáka a kantýnského v pražských Újezdských kasárnách Antonína Nerudu. Syn Jan byl jejich jediným potomkem, narodil se v mamčiných 39 letech.

Barbora Nerudová si mnoho let přivydělávala jako posluhovačka v domácnosti slavného paleontologa Joachima Barranda. Rodák z Francie proslul jako objevitel světově známých nalezišť zkamenělin trilobitů u Skryjí a Týřovic na Křivoklátsku. Barranda díky své mamince poznal zblízka i Jan Neruda.

Neruda svou maminku velmi miloval a ve svém rozsáhlém literárním díle o ní mnohokrát psal – v básních, fejetonech i ve slavných Povídkách malostranských. V nich mimo jiné vylíčil mamčinu zálibu ve vykládání snů a sázení do loterie.

2) Otázky k textu

1. Jaký literární žánr psal Jan Neruda nejčastěji?

2. Jaké je jeho nejslavnější dílo?

3. Kde žil Jan Neruda jako dítě?

4. Jaký vztah měl Jan Neruda k Rakovníku?

5. Kdo byla Barbora Nerudová a co víš o jejím životě?

6. Jaký slavný vědec je v textu zmíněn a čím se proslavil?

7. Jak se Nerudova maminka objevuje v jeho díle?

3) Další úkoly

◆ **Doplň informace z textu:**

- - Jan Neruda → žil → _____
- - Barbora Nerudová → pocházela ze → _____
- - Joachim Barrande → zkoumal → _____
- - Barbora Nerudová → pracovala u → _____
- - Jan Neruda → napsal → _____

◆ **Shrň v pěti větách, co ses dozvěděl/a o Janu Nerudovi a jeho vztahu k našemu kraji.**

PŘÍLOHA Č.3

Narozen 1799 ve Francii.
Zemřel 1883 ve Vídni.
Po revoluci 1830 odešel z Francie.
Vystudoval inženýrství a geologii.
Byl vychovatelem vnuka francouzského krále.
Do Čech přišel v roce 1831.
Objevil zkameněliny trilobitů v okolí Prahy.
Oblast jeho výzkumů se nazývá "Barrandien".
Žil velmi skromně, veškeré prostředky věnoval výzkumu.
Vydal 22 svazků díla "Système silurien du centre de la Bohême".
Svou sbírku věnoval Národnímu muzeu v Praze.
Pracoval osaměle, měl minimální kontakt s českou společností.
Byl uznávaným vědcem evropského významu.
Jeho jméno nese stanice metra v Praze.
Byl velmi precizní, pečlivý a systematický.

PŘÍLOHA Č.4

Fejeton Národních listů z 21. října 1883 (o Joachimů Barrandovi)

Jáchym Barrande!

Znal jsem ho od nejútlejšího mládí svého. Hned tenkrát – jest tomu tedy hezky dávno – činil na mne dojem muže již starého, což způsobila asi jeho lysá hlava a jeho vážnost a opravdovost.

Byl vysoké, přímé postavy; teprve v letech nejpozdějších, ale spíše studii než stářím, šíje jeho se poněkud naklonila, tělo však zůstalo přímé, krok jeho pevný a rychlý.

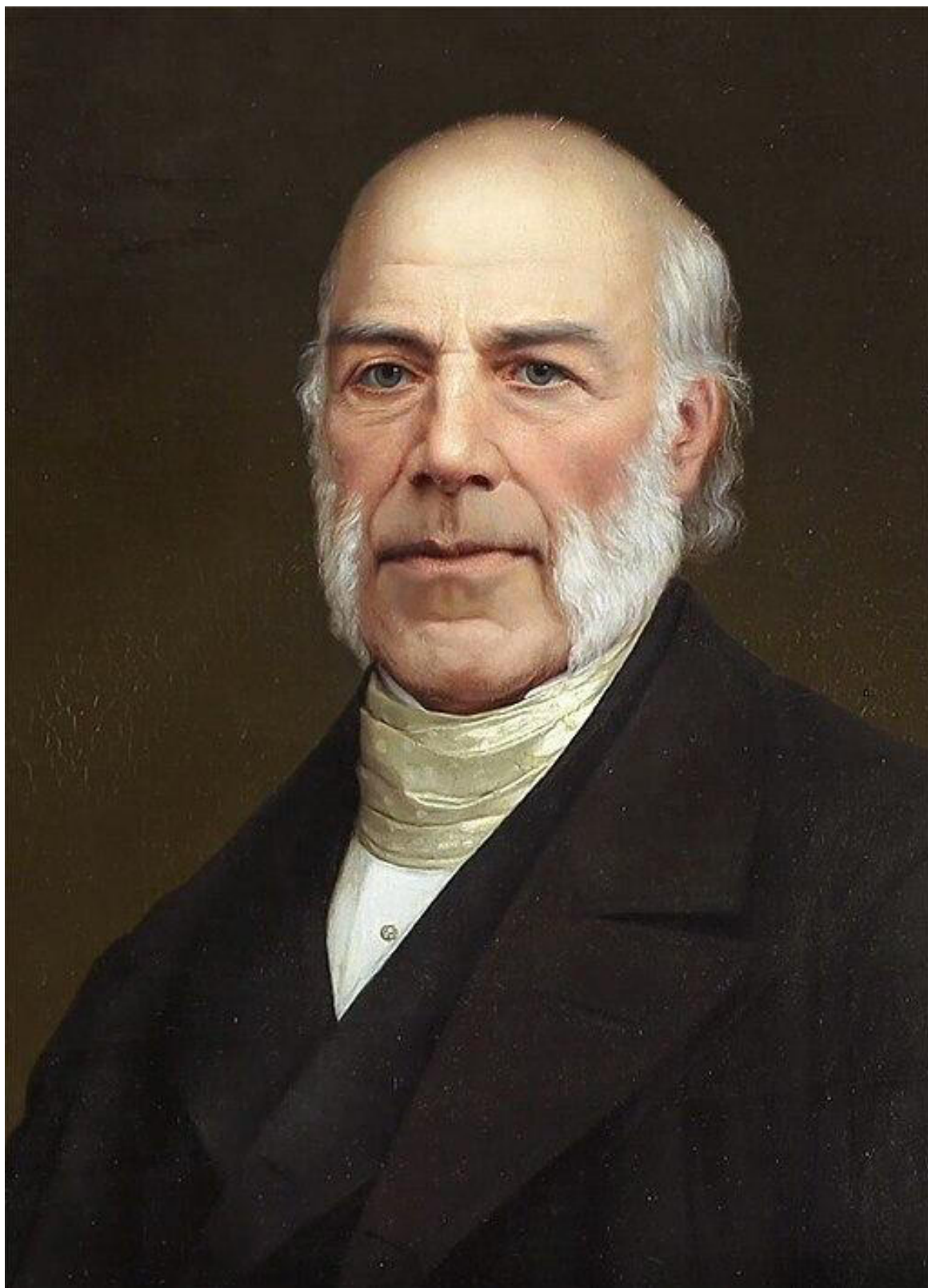
Líc Barrandova, výrazuplná, nevýslovně klidná, měla cosi velebného. Vídal jsem ho od dětství svého po mnohá léta den co den, mluvil s ním často, ale úsměv na tváři jeho, třeba jen lehýnký, postihl jsem jen málokdy. Podnes, kdykoli sobě myslím muže naprosto opravdového, cílů svých sobě plně vědomého, myslitele velkého, tane mi na mysli tvář Barrandova.

Dojem ten naprosté opravdovosti a vznešenosti myšlenkového klidu pocítil asi každý, kdo Barranda poznal. Nechtěl ho jen potkávat na osamělých, kvapných jeho procházkách za městem, nebo mu byla popřána příležitost, vidět Barranda v studijním domácím sídle jeho, upjatého do dlouhého, přiléhavého kabátu šedého s uzounkým límcem a hlubokými kapsami, do nichž kostnaté ruce své schovával jako pro ohřátí se, písíciho u vysokého stolu nebo protlačujícího se úzkými uličkami svých skříňových a hromadových sbírek.

Avšak osobně znalo Barranda v Praze jen málo lidí. Neúčastnil se nikdy zábav, pracoval od svítání, a teprve pozdě odpoledne trávil nějakou hodinu v kruhu přátelském, aby zase pookřál z namáhavé své práce.

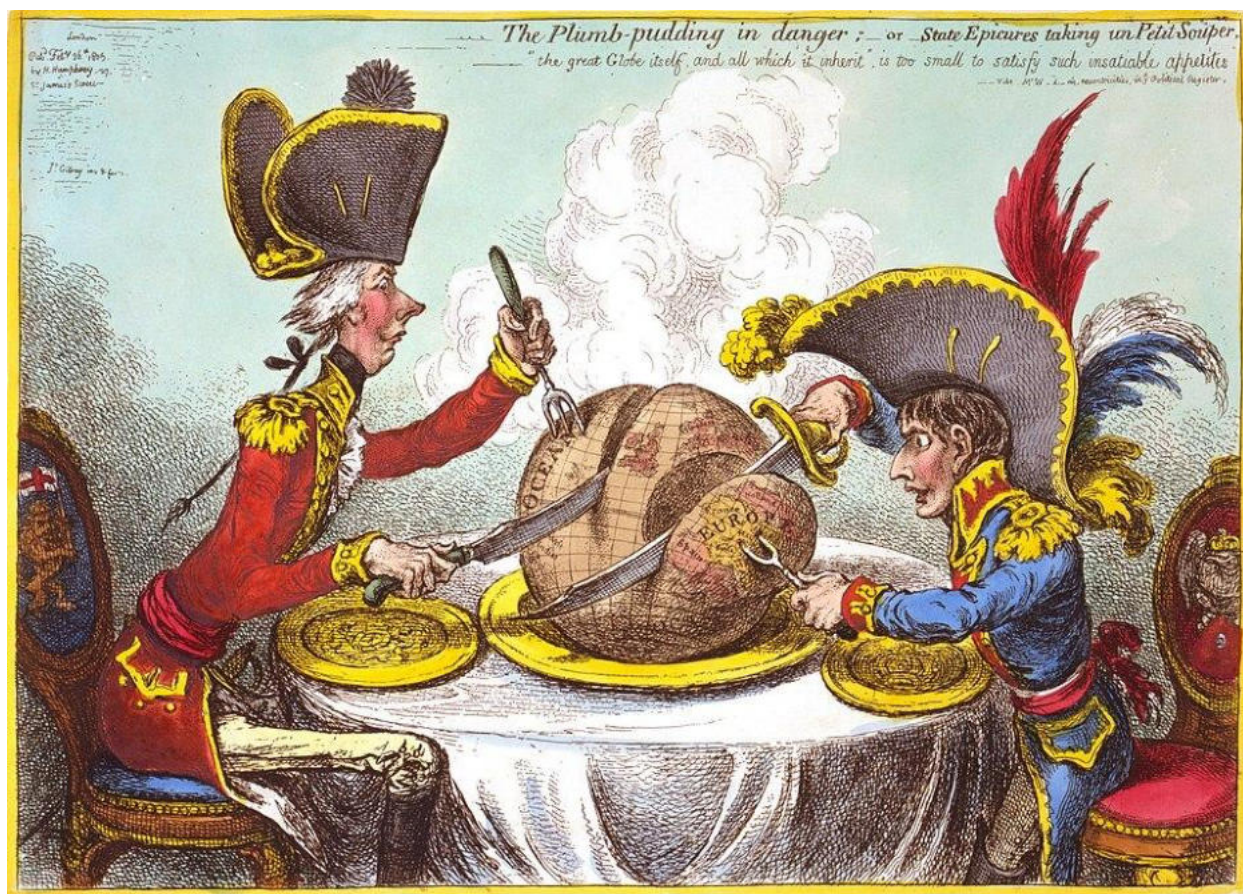
(Zkráceno a upraveno)

PŘÍLOHA Č.5

- *Joachim Barrande*
[Zdroj: WikiMedia](#)

PŘÍLOHA Č.6

- Karikatura Gillray Plumpudding
[Zdroj: WikiMedia](#)

Chaplin caricature

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chaplin_caricature.JPG

PŘÍLOHA Č.7

Joachim Barrande	<i>Francouzský paleontolog, který studoval zkameněliny v oblasti dnešní České republiky (1799-1883).</i>
Barrandien	<i>Oblast mezi Prahou a Plzní, kde Barrande prováděl své výzkumy a objevil tisíce zkamenělin.</i>
Trilobit	<i>Nejznámější zkamenělina, kterou Barrande studoval a popsal v oblasti Barrandienu.</i>
Národní listy	<i>Významné české noviny založené v roce 1861, kde byl publikován fejeton o Barrandovi 21. října 1883.</i>
Fejeton	<i>Literární útvar na pomezí publicistiky a beletrie, často s humorným nebo satirickým laděním.</i>
Karikatura v 19. století	<i>Výtvarná technika zdůrazňující nebo zveličující charakteristické rysy zobrazované osoby, často s politickým podtextem.</i>
Litografie	<i>Tiskařská technika používaná v 19. století pro reprodukci ilustrací v novinách a časopisech.</i>
Systema Silurica	<i>Monumentální dílo o 22 svazcích, ve kterém Barrande popsal své paleontologické nálezy.</i>
Karel Havlíček Borovský	<i>Český novinář, spisovatel a politik, který přispěl k rozvoji fejetonu jako žánru v českých zemích.</i>
Šrafování	<i>Výtvarná technika používaná v dobových ilustracích pro vytvoření stínů pomocí rovnoběžných nebo křížících se čar.</i>
Jan Neruda	<i>Český spisovatel a novinář, který psal fejetony pro Národní listy a mohl být autorem fejetonu o Barrandovi.</i>
Národní muzeum	<i>Instituce založená v roce 1818, kam Barrande věnoval svou rozsáhlou sbírku zkamenělin.</i>

Ilustrace: Hrad Křivoklát, Šimon Porcal, 1. základní škola, Rakovník

Jan Neruda (1834–1891) - ŘEŠENÍ

Fejeton Národních listů z 21. října 1883

Otázka č.	Správná odpověď
1	1834, Praha – Malá Strana
2	Dům U Dvou slunců
3	Čtení a psaní
4	Práva a filozofie (nedokončil)
5	Krátké články do novin o běžném životě
6	Národní listy
7	Povídky malostranské
8	O obyčejných lidech z Malé Strany
9	Anna Holinová
10	Májovci
11	Chtěl, aby byla moderní a srozumitelná lidem
12	Divadlo
13	Často měl finanční potíže, žil z honorářů za články
14	Vyšehradský hřbitov
15	Pablo Neruda – chilský básník

1. Jaký literární žánr psal Jan Neruda nejčastěji?

Jan Neruda psal nejčastěji fejetony, povídky a básně.

2. Jaké je jeho nejslavnější dílo?

Jeho nejslavnějším dílem jsou Povídky malostranské (1878).

3. Kde žil Jan Neruda jako dítě?

Jako dítě žil na pražské Malé Straně, v dnešní Nerudově ulici.

4. Jaký vztah měl Jan Neruda k Rakovníku?

K Rakovníku měl blízký vztah, protože odtud pocházela jeho maminka Barbora.

5. Kdo byla Barbora Nerudová a co víš o jejím životě?

Barbora Nerudová byla maminkou Jana Nerudy, dcerou zednického mistra ze Slabec. Narodila se roku 1795, dvakrát se vdala a s druhým manželem Antonínem Nerudou měla jediného syna Jana. Pracovala také jako posluhovačka u vědce Joachima Barranda.

6. Jaký slavný vědec je v textu zmíněn a čím se proslavil?

Slavný vědec Joachim Barrande, rodák z Francie, se proslavil jako objevitel nalezišť zkamenělin trilobitů u Skryjí a Týřovic.

7. Jak se Nerudova maminka objevuje v jeho díle?

V jeho díle se objevuje v básních, fejetonech a Povídkách malostranských, kde je popsána její záliba ve vykládání snů a sázení do loterie.

◆ **Doplň informace z textu:**

- Jan Neruda → žil → na pražské Malé Straně, v dnešní Nerudově ulici
- Barbora Nerudová → pocházela ze → Slabec na Rakovnicku
- Joachim Barrande → zkoumal → naleziště zkamenělin trilobitů u Skryjí a Týřovic
- Barbora Nerudová → pracovala u → paleontologa Joachima Barranda
- Jan Neruda → napsal → Povídky malostranské

◆ **Shrň v pěti větách, co ses dozvěděl/a o Janu Nerudovi a jeho vztahu k našemu kraji.**

Jan Neruda byl významný český spisovatel, který psal fejetony, povídky a básně.

Jeho nejslavnějším dílem jsou Povídky malostranské, kde popsal život Malé Strany.

Nerudova maminka Barbora pocházela ze Slabec na Rakovnicku.

Pracovala u paleontologa Joachima Barranda, který zkoumal zkameněliny na Křivoklátsku.

Jan Neruda měl díky své mamince blízký vztah k Rakovnicku a o ní často psal i ve svém díle.

Matičce

- Napiš vlastními slovy, o čem báseň je. Jaký vztah má mluvčí k matce?

Báseň je vyjádřením nepodmíněné a hluboké lásky mluvčího k jeho matce. Zdůrazňuje, že matčina hodnota nespočívá v jejím bohatství nebo postavení, ale v tom, jaká je. Láska mluvčího je tak silná, že na matku chudou ("malička, chudička") by pohlížel se stejnou úctou i v té největší bídě ("chudší než oblázek") nebo bezmoci ("svázána v uzlíčku"). Mluvčí chová k matce zbožňující, něžný a nesmírně vřelý vztah. Cení si ji proto, že je skromná. Jeho láska je trvalá, uchovává si matku ve svém srdci jako cenný "obrázek". Vyber z básně 5 slov, která jsou zastaralá (archaismy) a vysvětli jejich význam.

matička – zdobně pojmenování pro matku.

drahá takmilá – velmi milovaná, nejmilejší.

chudička – chudá, ve smyslu skromná

přec – přesto, i tak, nicméně.

choval co obrázek – choval by si ji ve svém srdci, uctíval

- Znáš nějakou píseň o mamince? Zkus takové písně vyhledat.

Karel Gott – Ó, mami, dík

Olympic – Slzy tvý mámy

Lunetic – Máma

Václav Neckář – Máma

Richard Müller – Mama

Helena Vondráčková – Mámin první bál

Holki – Pro mámu

Tublatanka – Matka

Jakub Smolík – Maminka

Eva Olmerová – Matka

Jitka Zelenková – Máma

Jiří Schelinger – Díky za všechno, mámo má

Bob Frídl – Maminka

Věra Špinarová – Už bys měl spát

Díky Vám, maminko

Tvé vlasy kvetou, maminko

Cestička k mamince

Mámy, vy české mámy

To slůvko maminka

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Petra Šnoblová, Mgr. Miloslava Vyskočilová, Mgr. Alena Hnízdilová a Mgr. Tereza Růžičková - Základní škola a mateřská škola Slabce, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

ADOLF HEYDUK

Mgr. Alena Hnízdilová a Mgr. Tereza Růžičková
Základní škola a mateřská škola Slabce, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Adolf Heyduk (1835–1923)

Básník Adolf Heyduk se narodil na Pardubicku, od šedesátých let 19. století žil v Písku, kde působil jako středoškolský učitel. V básni *Smrt Břetislavova* (1877) převyprávěl ve verších dramatickou událost, která se odehrála o Vánocích roku 1100 ve Zbečně, totiž zavraždění přemyslovského knížete Břetislava II., který se při návratu z lovu do svého zbečenského dvorce stal obětí atentátu, zosnovaného nepřátelským rodem Vršovců a spáchaného nájemným vrahem jménem Lorek. Okolnosti vraždy knížete Břetislava II. zaznamenal ve své latinsky psané *Kronice Čechů* (Kosmově kronice české) z počátku 12. století kněz Kosmas. Kosmovo vyprávění o krvavých Vánocích ve Zbečně roku 1100 posloužilo za námět i dalším literárním dílům. Báseň „*Smrt Břetislavova*“ ze sedmdesátých let 19. století Heyduk později upravil a zkrátil. Druhou verzi básně zařadil do sbírky „*V zášeru minulosti*“, která vyšla v roce 1900.

Smrt Břetislavova (1877)

I.

V lesíku je kolem Zbečna
smutno tak,
jak by smrt tam chladná kladla
vlastní znak.
Hvězda jasná v tmavé klenbě
hledá druž,
a za dubem ukrývá se
černý muž.
V dálce jiskří bujný komoň
podkovou,
a muž skrytý k zemi kloní
hlavu svou.
Sklonil – a teď ucho klade
k zemi níž –
„Hoj ten mech mně právě nese
vzácnou tíž.“
Černý muž se zase vztyčil,
v stínu stál,
jako by se blízkých světél
Zbečna bál.
Klusal komoň, ostře klusal,
poskočil,
černý muž se na zad jezdce
přitočil.
A než dvakrát komoň jarý
tepnul zem,
klesla vzácná jeho tíže
oštěpem.

II.

Na Zbečně dlouho čekáno,
až by se vrátil Břetislav;
vše marné bylo – jemu vstříc
zbrojnošů poslán četný dav.
I přišli cestu na pravou,
tu divný výkřik lesem zněl
a po výkřiku kráčeli
až tam, kde dub se k výši pněl.
Tu při pochodnách viděli,
jak kníže veskrz prohnán byl,
jak oštěp krvi vůli dal
a srdce v tluku zastavil.

III.

Na hradě mrtvola králova leží,
za vrahem po skalách zbrojnoši běží.
V patách už záhuba zlosynu jistá, -
ohléd se, tasí meč, v odpor se chystá.
Zmizel zas. – Pojednou výkřik je víže,
podobný jako když hledali kníže.
Spěchali – v rokli hle řeka kde ječí,
Lorek tu napíchnut na vlastním meči.

Zdroje:

dh: *Adolf Heyduk*. In: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 2/I H–J. 1993.

Heyduk, Adolf: *Smrt Břetislavova*. In: Úplný besedník. 1877.

Heyduk, Adolf: *Smrt Břetislavova*. In: V zášeru minulosti. 1900.

Kosmas: *Kosmova kronika česká*. Vydání z roku 1950.

Adolf Heyduk (1835–1923) – OTÁZKY

Smrt Břetislavova (1877)

Cíle hodiny:

- Žák s porozuměním přečte a interpretuje text o smrti Břetislava.
- Žák charakterizuje jazykové prostředky použité v textu a určí jejich funkci.
- Žák vytvoří vlastní krátký text (nekrolog) inspirovaný přečteným textem, s důrazem na stylistickou vytržbenost.

Evokace:

1. Evokace

Seznámení s Adolfem Heydukem a jeho básní

zdroj: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje

a. T - graf na téma "Adolf Heyduk"

Časová dotace: 5 minut

→ *Aktivita: Žákům promítneme vzor T - grafu, který každý žák samostatně vyplní*

- Žákům promítneme portrét autora na tabuli. **Příloha č. 1**

- Jaké vlastnosti by mohl mít Adolf Heyduk? Žáci si nakreslí T-graf a každý samostatně zapíše, jaké kladné a záporné vlastnosti by mu podle svého názoru mohli přiřadit.

b. Úvodní aktivita o smrti panovníků

Časová dotace: 5 minut

→ *Aktivita: Brainstorming na základě otázky "Jak umírali středověcí panovníci?"*

→ Předpokládáme, že žáci aktivitu brainstorming znají.

→ Žákům položíme otázku: *"Jak umírali středověcí panovníci?"*

→ Kde k smrti většinou docházelo a jak vypadala? Vyjmenuj vše, co tě napadne.

Uvědomění:

1. Skládankové učení:

Časová dotace: 25 minut

Představení historického kontextu a seznámení s autorem básně.

→ *Aktivita:* Skupina společně vytvoří celý příběh a okolnosti, které se vážou k básni.

Úkol:

- Rozdělit třídu do skupin po čtyřech dětech– každý žák dostane jiné téma.
- Z každé skupiny jde jeden žák ke skupině č. 1, jeden žák ke skupině č. 2, jeden žák ke skupině č. 3, jeden žák ke skupině č. 4
 - Žáci mohou využívat mobilní telefony či učebnice.
 - Žáci spolupracují.
- Po čase (cca 5 - 10 min.) se žáci vrátí zpět do svých domovských skupin, kde každý bude odborníkem na „své“ téma a ostatním ho představí.
 - Vzájemně si představí své odpovědi a mají možnost ve své skupině diskutovat. (cca 15 minut)

Modelová situace:

→ Ve třídě máme 20 žáků.

→ Žáky rozdělíme do domovských skupin po čtyřech dětech. = 5 skupin po 4 dětech

→ V každé domovské skupině jsou 4 děti.

→ Ve stejnou dobu se každá skupina rozdělí na žák 1, žák 2, žák 3 a žák 4.

→ Podle přidělených čísel se zařadí do expertní skupiny 1, 2, 3 nebo 4.

→ Nyní vznikly 4 expertní skupiny po 5 žácích.

→ Zde pracují pomocí kooperace na zadaném tématu, které žákům učitel napíše na papír a rozmístí po třídě tak, aby každá skupina měla svůj prostor.

→ Žáci mohou využívat mobilní telefony či učebnice.

→ Po cca 10 minutách se žáci vrátí do svých domovských skupin, kde si navzájem předávají všechny informace, které v expertních skupinách získali.

Skupina 1:

- **Kdo byl Břetislav?**
 - Zjistěte, kdo to byl Břetislav I.
 - Proč byl důležitý v českých dějinách?
 - Jak zemřel ve skutečnosti?

Skupina 2:

- **Jaký byl středověk?**
 - Jak vypadala středověká společnost?
 - Jaký byl život lidí, rytířů a vládců?
 - Co hrozilo - války, nemoci, vraždy?

Skupina 3:

- **Kdo byl Adolf Heyduk?**
 - Kdy žil a co psal?
 - O čem jsou jeho básně?
 - (Proč psal o historii?)

Skupina 4:

- **Báseň**
 - Jaká je atmosféra básně?
 - Jaké se zde objevují postavy?
 - Co se v básni stane?

2. Práce s kartičkami

Časová dotace: 20 minut

V textu se objevuje mnoho archaismů a historismů.

→ Aktivita: Přiřazování kartiček k sobě na základě archaismu/historismu - významu v textu a modernímu ekvivalentu

Úkol: Žáci zůstávají ve stejných skupinách jako doposud.

→ Každá skupina dostane jeden balíček kartiček.

→ Cílem je přiřadit k sobě archaismus/ historismus - jeho význam v textu - jeho moderní ekvivalent

→ Kartičky jsou barevně označeny.

→ Poté následuje společná kontrola.

Příloha č. 2

3. Reflexe

Tvorba nekrologu

Časová dotace: 35 minut

→ Aktivita: Tvorba nekrologu

Úkol: Žáci si přečtou vzorový nekrolog

*S hlubokým zármutkem oznamujeme, že dne 10. dubna 2018 zemřela paní **Klára Nováková**, ve věku 100 let.*

Byla milovanou maminkou, babičkou, laskavou učitelkou a ženou s velkým srdcem.

Věnovala svůj život pomoci druhým, lásce k přírodě a knihám.

Na její dobrotu, trpělivost a vlídný úsměv nikdy nezapomeneme.

Poslední rozloučení proběhne v rodinném kruhu.

zdroj: vlastní

Úkol:

→ Charakteristika nekrologu pomocí myšlenkové mapy.

→ Učitel napíše žákům na tabuli "Nekrolog" a společně vytvoří myšlenkovou mapu.

→ S žáky bychom měli dojít společně k tomu, co je nekrolog, jaká by měla být jeho struktura a jaké by měl obsahovat jazykové prostředky.

Úkol:

→ Žáci samostatně vytváří svůj nekrolog.

→ Dobrovolníci ho mohou přečíst před třídou.

Přílohy:

Příloha č. 1

Příloha č. 2

kníže	Označení panovníka, vládce českého státu	Král/Prezident
léno	Půda nebo majetek udělený panovníkem za služby.	Majetek/Dotace
zbrojnoš	Voják, bojovník. Připomíná dobu válek a rytířství.	Voják
úhor	Neobdělávaná půda. Zmiňuje se v souvislosti s péčí o zemi a její úrodnost.	Pole ležící ladem
ratolest	Mladý výhonek, potomek. Symbolizuje nástupnictví a budoucnost rodu.	Potomek/Následník
hvozd	Hustý les. Evokuje divokou, nespoutanou přírodu a staré časy.	Les
přemyslův stolec	Trůn, sídlo panovníka z rodu Přemyslovců.	Královský trůn
věrchu	Na vrchu, nahoře	Nahoře
země otčina	Vlast, rodná země	Vlast

Adolf Heyduk (1835–1923) – ŘEŠENÍ

- Pracovní list je určený pro 8.-9. ročník
- Časová dotace: 2 vyučovací hodiny (90 minut)

“Jak umírali středověcí panovníci?”

- Příklady řešení:
 - *Příčinou často bývaly války, nemoci, atentáty, hladomor, vraždy, popravy či smrtelné úrazy.*
 - *Umírali i mladí lidé, smrt byla součástí běžného života, nemocným lidem se nedostávala pomoc odborníků a moderní ošetření.*
 - *Lidé nejčastěji umírali doma, na bojištích či při epidemiích.*

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Alena Hnízdilová a Mgr. Tereza Růžičková – Základní škola a mateřská škola Slabce, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

JAKUB

ARBES

Mgr. Jana Vopatová, Mgr. Petra Hasalová a Mgr. Jana Procházková
Základní škola a mateřská škola Lužná, příspěvková organizace

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Jakub Arbes (1840–1914)

Spisovatel a tvůrce literárního žánru romaneto Jakub Arbes se narodil v Praze. Na střední škole byl žákem Jana Nerudy a postupně se z nich stali přátelé. Díky tomu se seznámil i s Nerudovou maminkou Barborou, rodačkou ze Slabec. Při návštěvách její trafiky v malostranské Ostruhové ulici mu vyprávěla i o svém blízkém vztahu k francouzskému inženýrovi a paleontologovi Joachimmu Barrandovi, objeviteli světoznámých nalezišť zkamenělin prehistorických mořských tvorů trilobitů u Týřovic a Skryjí. Na základě jejího vyprávění napsal Arbes povídku Trilobit (1890) a fejeton Matička Jana Nerudy (1894). S Rakovnickem úzce souvisí také Arbesova novela Český Paganini (1884). V ní volně podle historických pramenů vylíčil osudy fenomenálního houslisty Jakuba Schellera, který se narodil asi v roce 1755 ve Všetatech u Rakovníka a zemřel okolo roku 1800. Připojená ukázka obsahuje Arbesovo převyprávění legendy o Schellerově prvním a osudovém setkání s čarovným zvukem houslí, které se odehrálo v jeho dětství v rodných Všetatech.

Český Paganini (1884)

(Úryvek)

Zádumčivý večer podzimní.

Slunce právě zapadlo; původně žhavě purpurová záplava na západě v matných odstínech oranžova již hasne a tu a tam vůči hledně žlutne. Několik jen ještě minut a oslňující přechod slunného dne v tichou, hvězdnou noc jest dokonán.

Krajina – mělká a široká to kotlina, obklopená nevysokými tu a tam zalesněnými pahorky – halí se znenáhla v noční háv.

I víska Všetaty byla již ztichla. Kolkolem panuje hluboké ticho, rušené jen občas zaštěknutím psa, jenž byl někým z klidu vyrušen.

Však co to?

Nešlehnul tamo pod skalou, za kterouž bylo slunce zapadlo, z temného křoví rudý plamen? Šlehnul do výše jak ohnivý jazyk a zase se skryl – nejinak než jako když došková chatrč - - -

Ale tamo pod skálou není chatrčí...

Něco různého chrastí obklopuje vřesoviště na úpatí starých kamenných lomů, jejichž skalní pitoreskní stěny chrání je před dechem severu.

A přece objevil se ohnivý jazyk po chvíli nad křovím poznovu. Vzplanul vysoko a hned se zase příkrčil, jako by byl tlumen provázejícím jej bělavým kouřem, ale hned poté lze i z dále pozorovati, že to klidně hořící plamen, podobný ohňům, jež si pastuchové rozdělávají.

Kdo by tomu věnoval pozornosti?

V nejbližším, asi deset minut cesty vzdáleném statku fürstenberském nevšimnul si toho aspoň nežli malý, sotva osmiletý plavovlasý klouček, který před vraty statku bezmyšlenkovitě lelkuje, náhodou v onu stranu pohlédl.

Náhle zaštěknul kdesi nablízku pes, jako by byl zvětřil cizí osobu.

Hošík mimoděk se otočiv zpozoroval, že není více sám. Dva kroky před ním stojí malé děvčátko asi téhož stáří jako on. Je boso, v jediné jen sukénce a bez košilky.

Pleť jeho jest snědá, pocuchaný vlas černý a oči se lesknou v šeru večerním jako dva žhavé uhly.

„Čípak jsi? Snad nejsi cikáně?“ ozval se hošík.

„Jsem,“ zní lakonická odpověď.

Vtom rozštěkal se ve dvoře na řetězu uvázaný hafan. Cikáně střelhitě se otočilo a dalo se na útěk. Utíká směrem ke skalině, pod kterouž plápolá oheň, jenž byl před chvílí veškerou pozornost hošíkovu upoutal.

Hošík dává se za prchajícím děvčetem. Vidí, jak zahýbá do stromořadí; vidí, kterak z počátku zřetelná postava vždy více se temní, stávajíc se neurčitou a splývajíc skoro již s temnými kmeny stromů, podle kterých prchá. V několika minutách se mu zdá, jako by v dáli již jen matný stín kmital podle stromů, až pak zmizel i stín, zabočiv za husté křoví na konci stromořadí.

Hošík bezděky se zastavil a zrak jeho zakroužil po nejbližším okolí. Pohled jeho jest přímo přimražen ohnivým jazykem, vyšlehujícím nyní za hustým křovím nepoměrně intenzivněji nežli před chvílí, dokud se naň díval ode dvora. Těsně za plamenem vypíná se kolmá, pitoreskně roztrhaná skalní stěna, od jejíž zarudlých, místy hnědých ploch odráží se rudý plamen v nesčetných odstínech.

Nad skalinou klene se temná již obloha s nesčetnými, vždy jasněji kmitajícími hvězdami – nad plamenem vznáší se k obloze bělavý kouř – a kolkolem hluboké tajemné ticho.

Chvíli stojí hošík jako u vidění.

Čarokrásný obraz má tajemnou moc; vábíť jako bludičky.

Vtom vzrušeno hrobové ticho večerní zvláštními tóny.

Jasný táhlý zvuk, podobný zvuku stříbrného zvonku, zazněl jásavě, ale hned poté tetelily se vzduchem zádumčivé tóny, jako když v hlubinách duše roztruchlený slavík zanotuje poslední svou píseň.

Nebyl to zpěv ani ptačí, tím méně lidský; nebyl to nápěv žádné písně, slovem nebylo to podobno ničemu, co byl hošík až dosud slyšel.

Někdy to kviklo, jako když se zpívající zajíkne, někdy vrzlo, a hned plynuly tóny volně, buď jásavě nebo zádumčivě, jako když zpívá někdo přímo zázračným hlasem nejmilejší dojemnou píseň.

Hošík naslouchá se zatajeným dechem.

Večerním, vlastně již nočním tichem tetelily se brzo jásavé, brzo zádumčivé tóny nástroje, o jakémž nemělo klouče posud ještě ani ponětí.

Hošík pomalu plížil se podle křoví, až octnul se v skalní úžlabině, kterouž vedla stezka klikatě na skalinu. Bez rozmýšlení ubíral se po stezce vzhůru a v několika okamžicích se zastavil. Rudý plamen, jenž mu předtím chroští skrývalo, šlehnul jej přímo do obličeje: spatřil nyní oheň od země až k poslednímu žhavému výběžku.

Nalézalť se na skalní stárni, z které byl volný pohled na prostranství mezi skalní stěnou a hustým křovím na úpatí starých kamenných lomů.

Spatřil, co byl posud ještě neviděl – tábor cikánů. Všední, obyčejný tábor: oheň a na něm rožeň, kolem ohně několik snědých mužů, žen a dětí v rozedraných šatech, opodál pak malý vozík. Poznal i děvčátko, s nímž se byl před vraty rodného dvora tak nenadále setkal. Sedělo na bobečku u ohně, majíc pravou ruku opřenu o rámě ošklivé stařeny a dívajíc se, jak se zdálo, upřeně k místu, z kteréhož se hošík právě díval.

Tajemné zvuky poznovu zatetelily se vzduchem a teprve nyní si hošík všimnul zřídla jeho.

Opodál ohně o skalní stěnu opřen stál mladý cikán, hrající na housle. Stál tam v plné záři ohně, takže mohl hošík každou podrobnost rozeznati. Všimnul si cikánovy tváře i hadrů, v které byl oblečen.

Všimnul si podivných posunků jeho při hře, ba všimnul si i nástroje, z kteréhož tak divuplné tóny vyluzoval.

Avšak všemu tomu, co budilo právě úžas jeho, nemohl věnovati pozornosti nežli několik okamžiků.

Pronikavé zahvízdnutí a divoké houknutí zaznělo z tábora. Houslista přestal hráti. V mžiknutí oka byl celý tábor na nohou.

Drsné, hulákající hlasy, výhružné i bázlivé posunky a vůbec bezpříkladný poplach v táboře, kde měli patrně za to, že byli přepadeni, působil na hošíka jako nepředvídaná bouře.

Zmocnil se ho strach, ba úzkost přímo nevyličitelná.

Dal se na útěk. Prchal bez cíle, až zabloudil.

Druhý den k polednímu hošík nalezen beze smyslů, rozedrán a pokrvácen, pod nevysokou skalní stěnou, z které byl patrně v noci spadl.

Po několik dní vznášel se mezi životem a smrtí. Houževnatý organismus jeho však přece odolal. Horečka pominula a hošík se počal znenáhla pozdravovati. Z dobrodružné události pamatoval se pouze na přímo nevyličitelný světelný efekt, jaký poskytovala skalní stěna v záři plápolavého ohně a na divuplnou hru cikánovu na housle.

Jednoho dne překvapil otec hošíka při zvláštní primitivní hře. Hošík stál rozkročený před oknem, v levé ruce držel pod bradou podepřený kus dřeva, přes kterýž byl napnut motouz, v pravé ruce pak měl delší proutek, kterýmž přejížděl přes motouz jinak, než jako by na housle hrál.

Otec se zamyslel, načež hošíka oslovil: „Nechtěl by ses učit na housle?“

„Chtěl,“ byla jediná odpověď, která šeptem a nesměle splynula z hošíkových rtů.

Tvář hošíkova zazářila však přitom nevyličitelnou radostí.

(Zkráceno a upraveno.)

Zdroje:

mř: *Jakub Arbes*. In: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 1 A–G. 1985.

Arbes, Jakub: *Český Paganini*. In: Divotvorci tónů. 1959. Ukázka na s. 65-92.

Arbes, Jakub: *O Janu Nerudovi*. 1952.

Jakub Arbes (1840–1914) - Otázky

- Vysvětli slovo hošík: _____
- Co na počátku příběhu upoutalo hošíkovu pozornost? _____
- Kdo v příběhu přivedl hošíka ke skále? _____
- Co hošík v ukázce poprvé v životě slyšel? _____
- Jak na hošíka zvuk působil? Vyber, co je použito v textu:
 - a) trhal mu uši
 - b) naslouchal se zatajeným dechem
 - c) nutil ho do zpěvu a tance
- Co pocítil hošík po hvízdnutí v tábořišti? _____
- Jak se v tomto momentě zachoval? Vyber, co je použito v textu:
 - a) schoval se
 - b) vylezl na strom
 - c) dal se na útěk
- Popiš svými slovy, jak si po tomto zážitku hošík doma hrál?

- Vypiš z textu větu, kterou udělal otec hošíkovi radost:

- Jaká byla hošíkova radost? Vyber, co je použito v textu:
 - a) velká
 - b) nevyčíitelná
 - c) nevysvětlitelná
- Víš, kdo je to skutečný Paganini, co uměl?

- Dokážeš vysvětlit, proč se kniha, ze které je úryvek, jmenuje Český Paganini?

- Rozhodněte o každém z následujících tvrzení, zda jednoznačně vyplývá z výchozího textu (A), nebo ne (N):

	A	N
Chlapci bylo 10 let.		
Chlapec se jmenoval Paganini.		
Chlapec málem přišel o život.		
Chlapec žil v obci Všetaty.		
Chlapec se přátelil s cikánskou dívkou.		
Chlapec neuměl hrát na housle.		

- Vyhledej v textu několik zastaralých slovních výrazů. Jak bys je vyjádřil dnešní češtinou?

_____ - _____

_____ - _____

_____ - _____

- Nakresli obrázek tábořiště podle popisu v úryvku:

Vysvětlivky k úryvku:

zádumčivý = teskný, smutný

pitoreskní= krásný, ale v této souvislosti může znamenat divný

Ilustrace: Matyáš Krušina, Základní škola a mateřská škola Pavlíkov

Jakub Arbes (1840–1914) - Řešení

Pracovní list je určen pro žáky od 4. do 9. třídy

PRACOVNÍ LIST K ÚRYVKU Z KNIHY ČESKÝ PAGANINI OD JAKUBA ARBESE

- Vysvětli slovo hošík: malý blůz, chlapec
- Co na počátku příběhu upoutalo hošíkovu pozornost? ohně
- Kdo v příběhu přivedl hošíka ke skále? cikánské děvče
- Co hošík v ukázce poprvé v životě slyšel? zvuk houslí
- Jak na hošíka zvuk působil? Vyber, co je použito v textu:
 - a) trhal mu uši
 - ☒ b) naslouchal se zatajeným dechem
 - c) nutil ho do zpěvu a tance
- Co pocítil hošík po hvízdnutí v tábořišti? shack, úzkost
- Jak se v tomto momentě zachoval? Vyber, co je použito v textu:
 - a) schoval se
 - b) vylezl na strom
 - ☒ c) dal se na útěk
- Popiš svými slovy, jak si po tomto zážitku hošík doma hrál?
předraděť hru na housle /volná odpověď/
- Vypiš z textu větu, kterou udělal otec hošíkovi radost:
"Nechtěl by ses učit na housle?"
- Jaká byla hošíkova radost? Vyber, co je použito v textu:
 - a) velká
 - ☒ b) nevyličitelná
 - c) nevysvětlitelná
- Víš, kdo je to skutečný Paganini, co uměl?
všech dob italský houslista, považován za největšího virtuosa
- Dokážeš vysvětlit, proč se kniha, ze které je úryvek, jmenuje Český Paganini?
Jakub Scheller - fenomenální český houslista, autor ho tak přirovnává k Paganinimu

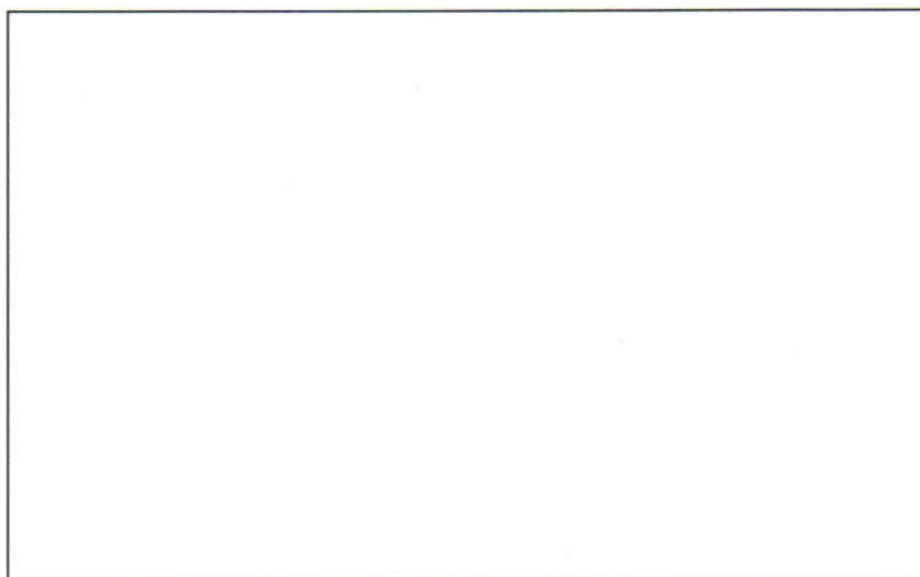
- Rozhodněte o každém z následujících tvrzení, zda jednoznačně vyplývá z výchozího textu (A), nebo ne (N):

	A	N
Chlapci bylo 10 let.		X
Chlapec se jmenoval Paganini.		X
Chlapec málem přišel o život.	X	
Chlapec žil v obci Všetaty.	X	
Chlapec se přátelil s cikánskou dívkou.		X
Chlapec neuměl hrát na housle.	X	

- Vyhledej v textu několik zastaralých slovních výrazů. Jak bys je vyjádřil dnešní češtinou?

např. jest - je
ráme - paré
zřídlo - původ, příčina / pramen

- Nakresli obrázek tábořiště podle popisu v úryvku:

Vysvětlivky k úryvku:

zádumčivý = teskný, smutný

pitoreskní= krásný, ale v této souvislosti může znamenat divný

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Jana Vopatová, Mgr. Petra Hasalová a Mgr. Jana Procházková – Základní škola a mateřská škola Lužná, příspěvková organizace.

Pracovní list k ukázkám autora:

JULIUS ERNST

FÖD|SCH

Mgr. Adam Šabat
Základní škola J. A. Komenského Nové Strašecí

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Julius Ernst Födisch (1840–1877)

Německý učitel, historik, etnograf a spisovatel Julius Ernst Födisch byl synem zámeckého zahradníka z Petrohradu u Jesenice. Působil jako knihovník, správce sbírek a společník hraběte Eugena Czernina na jeho zámku v Petrohradě, později jako středoškolský učitel v Praze a v Litoměřicích. V roce 1863 se podílel na archeologickém výzkumu laténské mohyly u Hořoviček, při kterém byla nalezena slavná laténská faléra – diskovitá ozdoba jezdeckého postroje, zdobená reliéfy lidských obličejů. Faléra z Hořoviček patří k nejslavnějším archeologickým nálezům z území Česka. Födisch napsal úspěšného průvodce Prahou, učebnici vlastivědy nebo historickou novelu Ústecký primátor. Pro náš region jsou cenné jeho národopisné příspěvky, věnované lidovým zvykům a pověstem severozápadních Čech, kam spadala i oblast dnešního Jesenicka. Födisch zaznamenal a v německých vlastivědných časopisech uveřejnil například pověsti o trpaslících z Krt, tamním Božím kameni nebo pověst o bílé paní z Vlčího vrchu u Chotěšova.

Bílá paní na Vlčím vrchu (1870)

Sotva hodinu chůze od městečka Jesenice se tyčí široký, protáhlý a hustě zalesněný žulový vrch jménem Vlčí hora. Kdysi dávno stál na Vlčí hoře hrad, ale dnes po něm nezůstala ani stopa. Zaniklé panské sídlo připomíná jen jedna skupina skal, nacházející se na úpatí vrchu a nesoucí název Zámecké schody. Skály jsou tam tak rozervané a nakupené jedna přes druhou, až budí dojem, jako by byly uměle naskládány na sebe. Podle pověsti ukrývají Zámecké schody tajný vchod do hradního sklepení, plného pokladů a sudů s vínem. V lese nedaleko odtud se nachází sedm mohyl, postavených z velkých kamenů. Tyto dávné hroby byly nedávno otevřeny a obsahovaly lidské kosti, urny, bronzové a zlaté předměty.

V Zámeckých schodech přebývá zakletá bílá paní. Pověst o ní vypravuje: Na Ullmannově statku v nedaleké vesnici Chotěšov spočívala těžká kletba. Devět hospodářů tam jeden po druhém zkrachovalo. Skončili jako žebráci bez domova. Ani desátému hospodáři se nevedlo dobře. Brzy přišel na mizinu stejně jako všech jeho devět předchůdců. Jednoho dne, bylo to na svátek Panny Marie, se brzy ráno vypravil do lesa, aby si nařezal soušky. Právě v okamžiku, kdy kněz v kostele sloužil mši, došel k Zámeckým schodům pod Vlčí horou. Zničehonic se objevila bílá paní a zeptala se ho, proč v tento svatý den není v kostele, ale v lese. Sedlák odpověděl, že se mu vede velmi špatně a přišel si do lesa nařezat soušky, aby pak jejich prodejem získal trochu peněz. Bílá paní pokynula sedlákovi, aby ji následoval. Branou, hlídanou velkým černým psem, vstoupili do sklepení s hromadami zlata a drahokamů. „Vezmi si,“ vybídla sedláka bílá paní. Sedlák sundal klobouk a začal ho plnit, ale klobouk měl díru, a co do něj vložil, to zase vypadlo ven. Proto se pokusil nastrkat zlaté peníze do kapes, ale kapsy se pod jejich vahou protrhly a peníze se rozkutálely na všechny strany. Nakonec si sundal boty a házel do nich kusy zlata. Ale špičky bot praskly a v botách zůstalo zrovna tak málo pokladů, jako v klobouku a v kapsách. Sedlák dostal strach, utekl ze sklepa a o rok později zemřel. Teprve pak byla kletba zrušena a dalším majitelům statku už se vedlo lépe.

Zdroje:

Hartl, Roman: *Julius Ernst Födisch*. In: Osobnosti Jesenicka a Petrohradska, 2014 Födisch, J. E.: *Weisse Frau im Wolfsberge*. In: Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. VIII. Jahrgang, 1870, s. 242 (přeložil Roman Hartl).

Julius Ernst Födisch (1840–1877) - OTÁZKY

Literatura:

1. Jaký je charakter bílé paní podle pověsti? Jak se její chování mění během příběhu?
2. Popiš sedláka, který je hlavní postavou příběhu. Jaké jsou jeho vlastnosti?
3. Jakou roli hraje Vlčí hora a Zámecké schody v tomto příběhu? Co symbolizují v kontextu pověsti?
4. Jaký význam má „sedm mohyl“ zmíněných v pověsti? Co by mohly symbolizovat?
5. Co způsobuje kletba na Ullmannově statku a jaký vliv to má na příběh?
6. Jaký vztah má kletba k celému příběhu a jak ovlivňuje hlavní postavu?
7. Co symbolizuje poklad, který sedlák dostane od bílé paní?
8. Proč se poklad nedá uchopit a co to může naznačovat?
9. Co nám pověst o bílé paní říká o tehdejších lidových (společenských) hodnotách?
10. Jaký je podle tebe hlavní význam této pověsti pro lidi, kteří ji poslouchali?
11. Jaký je závěr pověsti o bílé paní? Co se stane s hlavním hrdinou?
12. Myslíš si, že sedlák měl možnost změnit svůj osud? Co by měl udělat jinak?

Dějepis:

1. Jaký význam měla v minulosti víra v nadpřirozené síly, jako jsou kletby a duchové, pro každodenní život lidí?
2. Jaké byly v minulosti vztahy mezi vesnicemi a jejich okolím (lesy, hory)? Jak byly tyto vztahy ovlivněny pověstmi a legendami?
3. Jaké historické pozadí by mohl mít zaniklý hrad na Vlčí hoře, který je zmíněn v pověsti? Co mohlo vést k jeho zániku?
4. Jaký byl význam hradů v období středověku pro místní obyvatelstvo?
5. Pověst zmiňuje sedláka, který přišel o vše a musel hledat způsob, jak přežít. Jak probíhalo hospodaření na venkově v minulosti? Jaký význam měla půda a majetek pro vesnický život?
6. Proč bylo pro vesnického hospodáře důležité chodit pravidelně do kostela, jak je zmíněno v pověsti? Jakou roli hrála církev v každodenním životě lidí?
7. Jaký význam mají pověsti, jako je tato o bílé paní, pro uchování historie a tradic v minulosti?
8. Proč byla v minulosti běžná víra v zakleté postavy, jako je bílá paní, a jaký vliv měly tyto příběhy na lidi v dané době?
9. Co by mohl symbolizovat poklad, který je v pověsti ukryt v hradním sklepení, v historickém kontextu?
10. Proč se sedlákově v pověsti nedaří uchopit poklad? Jaký historický nebo kulturní význam může mít tato situace?

Ilustrace: Most přes Rakovnický potok, Ondřej Hartig, Střední škola, Základní škola a Mateřská škola Rakovník

Julius Ernst Födisch (1840–1877) - ŘEŠENÍ

Literatura

1. Bílá paní je tajemná a zpočátku působí jako nadpřirozená bytost, která se objevuje v lese. Nabízí sedlákovi poklad, ale její chování má zároveň varovný tón. Nakonec se ukáže, že její nabídka není přímá pomoc, ale součást kletby.
2. Sedlák je člověk, který prochází těžkým obdobím a zoufale se snaží najít způsob, jak zlepšit svou situaci. Je praktický, ale zároveň ve chvíli, kdy dostane příležitost, ukáže svou neschopnost využít nabídnutý poklad. Můžeme o něm říci, že je naivní a snadno se nechá ovlivnit.
3. Vlčí hora a Zámecké schody jsou tajemná a mystická místa, která evokují pocity nebezpečí a zakázaného. Zámecké schody ukrývají tajný vchod do sklepení, což zvyšuje záhadnost celého příběhu. Mohou symbolizovat ztracenou minulost a nenaplněné touhy.
4. Mohyly mohou symbolizovat dávnou minulost a mrtvé předky. Jsou známkou nějaké dávné civilizace nebo pohřebiště, které zůstalo opuštěné, což dodává příběhu atmosféru tajemství a dávných kleteb.
5. Kletba na Ullmannově statku způsobuje, že každý hospodář zkrachuje. Tato kletba je hlavním motivem příběhu a souvisí s osudem sedláka.
6. Kletba je tím, co způsobuje, že se sedlákovi nedaří. I když má šanci získat poklad, kletba mu nedovolí to využít, protože vše, co se pokusí vzít, se mu vymyká z rukou. Kletba ukazuje, jak zlo může ovlivnit osudy lidí a jak je těžké se z ní vymanit.
7. Poklad může symbolizovat pokušení, které je nedosažitelné pro ty, kdo nejsou připraveni nebo nejsou morálně silní. Navzdory tomu, že sedlák má šanci získat bohatství, jeho neschopnost si ho udržet poukazuje na nebezpečí chamtivosti a touhy po snadném zisku.
8. Poklad se nedá uchopit, protože sedlák je prokletý, a tato metafora ukazuje, že vše, co se snaží získat nezákonně nebo bez zásluhy, se mu vymkne z rukou. Může to také symbolizovat, že materiální zisk není trvalý, pokud není získán správným způsobem.
9. Pověst o bílé paní ukazuje, jak byly v minulosti důležité morální hodnoty a víra v nadpřirozené síly, které měly vliv na životy lidí. Lidé věřili v kletby a tajemství, která mohla mít skutečný dopad na jejich životy.
10. Hlavní význam pověsti může spočívat ve varování před chamtivostí a neuváženými rozhodnutími. Poukazuje na to, že nic není zadarmo, a že lidé by měli být opatrní, když se setkají s příliš lákavými nabídkami, které mohou být podvodné nebo mít negativní následky.
11. Hlavní hrdina, sedlák, nakonec zemře, což naznačuje, že kletba je nevyhnutelná a nikdo se jí nemůže vyhnout. Až po jeho smrti je kletba zrušena a další hospodáři už mají lepší štěstí. Tento závěr ukazuje, jak se osud může změnit, ale i to, že někteří lidé musí nést následky svých činů.
12. To záleží na osobním názoru. Mnozí by mohli říci, že sedlák měl možnost zůstat silný a odmítnout pokušení, čímž by se vyhnul kletbě. Jiní by mohli argumentovat, že kletba byla tak silná, že mu nebylo umožněno uniknout.

Dějepis

1. V minulosti lidé často věřili v nadpřirozené síly, jako jsou duchové, kletby nebo prokletí, protože jejich životy byly plné těžkých událostí. Víra v takové síly sloužila jako vysvětlení pro různé tragédie, nemoci nebo neúspěchy, které lidé nemohli vysvětlit jinak.
2. V minulosti byly vesnice často izolované a lidé žili v těsném spojení s přírodou. Lesy a hory měly velký význam, často byly považovány za tajemná a nebezpečná místa, která byla zdrojem mnoha legend a pověstí. Lidé se jich báli, protože v nich mohla sídlit zlá moc nebo neznámé nebezpečí.
3. Hrad na Vlčí hoře mohl být postaven ve středověku, kdy byly hrady centry moci a ochrany. Zánik hradu mohl být způsoben mnoha faktory, jako jsou vojenské útoky, hospodářské problémy nebo změny v politické situaci. Také mohlo dojít k opuštění hradu v důsledku změny obchodních cest nebo snížení strategického významu oblasti.
4. Hrady v období středověku sloužily nejen jako sídla šlechty, ale také jako centra ochrany a správy. Místní obyvatelstvo se často podílelo na obraně hradu a využívalo ho jako útočiště v případě nebezpečí. Hrady měly i symbolický význam, představovaly moc a autoritu panských rodů.
5. V minulosti byl venkovský život silně závislý na půdě a zemědělství. Lidé pěstovali plodiny, chovali zvířata a využívali vše, co příroda nabízela. Půda byla základním zdrojem obživy a majetek představoval záruku stability a bezpečí. Ztráta půdy nebo hospodářství mohla znamenat značné problémy a vést k chudobě.
6. Církev hrála v minulosti důležitou roli ve všech oblastech života. Pravidelná účast na bohoslužbách byla považována za povinnost, která měla zajistit požehnání pro rodinu a majetek. Církev byla také morálním a duchovním vodítkem pro každého. V pověsti sedlák porušil tuto tradici, což mohl být vnímán jako přestupek proti víře.
7. Pověsti byly v minulosti důležitým způsobem, jak si lidé předávali příběhy, tradice a vysvětlení neznámých jevů. Mohly sloužit jako varování nebo poučení a zároveň přispívaly k vytváření místní identity a kultury. I když pověsti nejsou vždy historicky přesné, odrážejí hodnoty a přesvědčení doby, ve které vznikly.
8. Víra v zakleté postavy a duchy byla v minulosti běžná, protože lidé čelili mnoha neznámým a neovlivnitelným jevům, jako jsou nemoci, neúroda nebo úmrtí. Takové postavy sloužily jako vysvětlení pro nešťastné události nebo byly varováním před špatnými činy. Pověsti o bílých paních nebo duchách měly morální nebo náboženský podtext a pomáhaly formovat lidské chování.
9. Poklad v hradním sklepení může symbolizovat bohatství a moc, ale také pokušení, které přichází s touhou po majetku. V historickém kontextu poklad často představoval výsledek dlouhého období tvrdé práce, ale mohl také být symbolem nesprávně získaného bohatství. V pověsti se ukazuje, že poklad je nakonec prokletý, což může naznačovat, že majetek získaný nečestně přináší jen neštěstí.
10. Sedlákovi se nedaří uchopit poklad kvůli kletbě, která symbolizuje neschopnost nebo nezasloužený zisk. V historickém kontextu to může naznačovat, že nečestné nebo nezasloužené bohatství nemůže přinést trvalý úspěch nebo štěstí. Poklad, který není získán poctivě, se ve výsledku stává břemenem.

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Adam Šabat – Základní škola J. A. Komenského Nové Strašecí.

Pracovní list k ukázkám autora:

MARTIN BOHUMIL
HORNOF

Mgr. Vladimíra Gregorková Vicjanová, DiS.
Základní škola a Mateřská škola Kněževes, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Martin Bohumil Hornof (1844–1902)

Učitel a spisovatel Martin Bohumil Hornof se narodil v Kněževsi. Působil jako podučitel na školách v Lánech, Srbči, poté jako učitel na Novopacku a později ředitel škol na Pardubicku. Psal historické povídky pro mládež (Čeští vystěhovalci, Mnichova závěť, Čechové před Milánem, Ničemný kníže, Chytrý Dobeš atd.), napsal i knihu bajek a několik učebnic dějepisu a přírodopisu. S bratrem, učitelem Václavem Hornošem, sestavil sbírku hádanek s názvem Oříšky. Děj historické povídky Ničemný kníže (1880), inspirované mocenskými boji Přemyslovců, Slavníkovců a Vršovců o český trůn na přelomu 10. a 11. století, se odehrává také na pomezí Rakovnicka a Lounska – v Citolibech, blíže neupřesněném lese „asi hodinu cesty na jih od Žatce“ a také na hradišti Dřevíč u Smilovic. Nelítostný boj znepřátelených rodů o moc vyústí v ovládnutí českého trůnu polským panovníkem Boleslavem. Získat trůn nazpět do českých rukou pomůže skupina odhodlaných českých velmožů v čele se zemanem Výhoněm Dubem z Citolib a Čúšem, jeho „nejmilejším přítelem a důvěrníkem, držitelem velikého statku, který sousedil s pozemky Výhoňovými“. Výhoň Dub je za odměnu jmenován županem (oblastním správcem) na přemyslovském hradě Dřevíč. Čúš založí tamtéž kostelík, a to za peníze z pohanského pokladu, který uzmul proradným Vršovcům. Těm měl poklad dopomoci k získání vlády v Čechách a zároveň k vymýcení šířícího se křesťanství a opětovnému nastolení pohanského náboženství.

Ničemný kníže (1880)

S hlavními postavami příběhu, Výhoněm Dubem a Čúšem, se setkáváme ve chvíli, kdy se Čúš chystá odjet na hrad Libice, aby Slavníkovcům pomohl odrazit útok Přemyslovců, připravujících se zaútočit na hrad na základě falešných obvinění, našeptávaných jim úskočnými Vršovci, sledujícími vlastní mocenské zájmy.

„Mohlo by se stát, že bych v boji padl, a tu bych nerad s sebou vzal do hrobu jisté tajemství,“ řekl Čúš.

„Nuže?“ vybídl ho Výhoň.

„Pamatuješ se, že jsem před rokem byl na výzvědách v Žatecku, kdež jsem se tajně vloudil na shromáždění pohanů. Tam vyslechnul jsem, sedě na vysokém buku, rozmluvu Kochana (*předáka Vršovců*) se Všeradem (*žrec – pohanský kněz*). Jednu část jejich rozmluvy jsem ti zamlčel: Všerad totiž přiznal se Kochanovi, že pohané mají kdesi ukrytý ohromný poklad, a nabídl mu, že může k pokladu tomu sáhnouti, až bude bojovati proti Slavníkovcům nebo proti panujícímu domu knížecímu. Vyzval ho, aby s ním šel, že mu ukáže místo, kde poklad tento bezpečně uschován jest. Sotva odešli, sešplhal jsem z buku a tiše loudil se za nimi. Veliký žrec nenadál se, že mimovolně prozrazuje největší tajemství českých pohanů. I dovedl Kochana k jistému místu v žateckých lesích, kde uprostřed velikého houští stála stará obrovská lípa. „Dva kroky na sever od této lípy,“ pravil Všerad, „jest podzemní sklep, vchod do něho zakryt jest kamennou deskou, na které naházeno jest trochu hlíny a mechu. Odhrabeš-li mech a hlínu a vyzvedneš kamennou desku, máš volný vchod k našemu pokladu.“ – Měl jsem na tom dosti a proto tichounce pustil jsem se svou cestou k domovu.“

„A leží tam posud onen poklad?“

„Ó ne! Pravil jsem tenkrát sám sobě: Kochane, to by bylo příliš tučné sousto pro tvůj žaludek. Takovou věc mohou potřebovati hodní lidé k lepšímu účelu. Proto jsem pospíšil a roztomilý pokládek

odvezl na svůj statek, kdež jsem si ho zakopal ve svém sklepě. Je to hezká hromádka zlata, stříbra a drahého kamení; věru poklad královský.“

„A co s ním chceš počítí?“

„Co? Prozatím ničeho, ať odpočívá v chládku v mém sklepě; kdyby se ale stalo, že by třeba bylo podpory nějakému podniku, který by sloužiti měl ku blahu národu, pak budiž poklad vnesen na světlo denní. Naši praotcové snesli a nastřádali ho v domnění, že tím konají něco dobrého: nuže, nechť ho potomci jejich použijí k něčemu dobrému.“

„Bůh ti žehnej, Čúši! Budou-li se v národu českém roditi vždy takoví šlechetní mužové jako ty, stane se jednou velikým.“

„Nu, nevykonal jsem příliš mnoho; přál bych si pro vlast vykonati více,“ omlouval se Čúš.

„Co ale bude říkati Všerad s Kochanem, až přijdou pro poklad a ono kde nic tu nic?“

„Také bych to rád viděl, to bude poprask!“

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

zp: *Martin Bohumil Hornof*. In: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 2/I H–J.

Hornof, M. B.: *Ničemný kníže, Chytrý Dobeš*. Dvě historické povídky, 1880. Ukázka na str. 26-28.

Martin Bohumil Hornof (1844–1902) - OTÁZKY

Pracovní list pro žáky 5. ročníku ZŠ

A) POROZUMĚNÍ TEXTU

1. Odpověz na otázky:

a) Jaké měl Čúš tajemství?

.....

b) Proč si Čúš zatím poklad nechává ve sklepě?

.....

c) Komu a proč by měl poklad v budoucnu pomoci?

.....

d) Co znamená „vynést poklad na světlo denní“?

.....

2. Vyber správnou odpověď

a) Co nechce Čúš udělat?

- ☐ Odejít z bitvy
- ☐ Říct pravdu
- ☐ Zemřít, aniž by někomu řekl své tajemství

b) Co znamená „být na výzvědách“?

- ☐ Být na dovolené
- ☐ Provádět průzkum
- ☐ Pracovat u policie

c) Co si Výhoň myslí o Čúšovi?

- ☐ Že se nechová dobře, protože krade.
- ☐ Že je hloupý, protože poklad je prokletý.
- ☐ Že je skvělý, protože myslí na svůj národ.

3. Označ, jestli je výrok pravdivý:

a) Čúš vyslechl rozhovor o pokladu na nízkém smrku.	ANO/NE
b) Poklad byl ukrytý v žateckých lesích.	ANO/NE
c) Poklad tvořila hezká hromádka zlatých šperků.	ANO/NE
d) Čúš odvezl poklad na svůj statek.	ANO/NE

B) SLOVNÍ ZÁSoba

1. Vymysli jiná slova, která by se do vět hodila místo vyznačeného slova (synonyma):

- a) Sotva odešli, sešplhal jsem z buku a tiše **loudil se** za nimi.

.....

- b) Veliký žrec **nenadál se**, že mimovolně prozrazuje tajemství.

.....

- c) Také bych to rád viděl, to bude **poprask**.

.....

2. Napiš, co znamenají tato slova z příběhu (zkus to vlastními slovy)

- a) Rozmluva -
- b) Žrec -
- c) Nastřádat -

C) TVOŘIVÉ ÚKOLY

1. Zamysli se a napiš.

- a) Co bys s pokladem udělal/a ty, kdybys ho objevila?

.....

.....

.....

.....

- b) Myslíš, že bylo správné, že si Čúš poklad nechal? Proč ano, proč ne?

.....

.....

.....

.....

2. Vymysli pokračování příběhu:

Napiš krátké pokračování příběhu (5 – 6 vět), kde se ukáže, jak Kochan a Všerad zareagovali, když zjistili, že poklad zmizel.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. V textu podtrhni, kde se píše o místě, kde byl poklad v lese ukrytý. Nakresli k tomuto úryvku obrázek.

Ilustrace: Důl Rako v Lubné u Rakovníka, Zuzana Rollová, 1. základní škola, Rakovník

Martin Bohumil Hornof (1844–1902) – ŘEŠENÍ

A) POROZUMĚNÍ TEXTU

1. Odpověz na otázky:

- a) Jaké měl Čúš tajemství?

Získal poklad pohanů

- b) Proč si Čúš zatím poklad nechává ve sklepech?

K budoucí podpoře/pomoci národa

- c) Komu a proč by měl poklad v budoucnu pomoci?

Poklad by měl pomoci lidem tehdy, když bude potřeba podpořit nějaký podnik, který bude sloužit ku prospěchu celého národa. Nebude tedy zneužit pro sobecké nebo mocenské účely. Text je z doby, kdy Přemyslovci upevňovali svoji moc, Slavníkovci byli vyvražděni (r. 995) a pohanství bylo postupně vytlačováno křesťanstvím. Takovým „podnikem ve prospěch národa“ by v tomto období mohlo být např. založení biskupství v Praze (r. 973), podpora sjednocení země, založení písařské školy (v této době vznikají první kroniky).

- d) Co znamená „vynést poklad na světlo denní“?

Vykopat poklad ze země.

2. Vyber správnou odpověď

- a) Co nechce Čúš udělat?

- ☐ Odejít z bitvy
- ☐ Říct pravdu
- ☐ Zemřít, aniž by někomu řekl své tajemství

- b) Co znamená „být na výzvědách“?

- ☐ Být na dovolené
- ☐ Provádět průzkum
- ☐ Pracovat u policie

- c) Co si Výhoň myslí o Čúšovi?

- ☐ Že se nechová dobře, protože krade.
- ☐ Že je hloupý, protože poklad je prokletý.
- ☐ Že je skvělý, protože myslí na svůj národ.

3. Označ, jestli je výrok pravdivý:

a) Čúš vyslechl rozhovor o pokladu na nízkém smrku.	ANO/ <u>NE</u>
b) Poklad byl ukrytý v žateckých lesích.	<u>ANO</u> /NE
c) Poklad tvořila hezká hromádka zlatých šperků.	ANO/ <u>NE</u>
d) Čúš odvezl poklad na svůj statek.	<u>ANO</u> /NE

B) SLOVNÍ ZÁSoba

1. Vymysli jiná slova, která by se do vět hodila místo vyznačeného slova (synonyma):

- a) Sotva odešli, sešplhal jsem z buku a tiše **loudil se** za nimi.
Plížil se, šel,...
- b) Veliký žrec **nenadál se**, že mimovolně prozrazuje tajemství.
Nečekal, netušil, neuvědomoval si,...
- c) Také bych to rád viděl, to bude **poprask**.
Mela, rozruch, pozdvižení,...

2. Napiš, co znamenají tato slova z příběhu (zkus to vlastními slovy)

- a) Rozmluva - *rozhovor, debata*
- b) Žrec – *byl to pohanský kněz, duchovní vůdce. Vykonával obřady, věštby a pečoval o posvátná místa. Často stál v čele kmene.*
- c) Nastřádat – *našetřit*

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Vladimíra Gregorková Vicjanová, DiS. - Základní škola a Mateřská škola Kněževes, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

ZIKMUND
WINTER

Mgr. Eva Konířová

Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Zikmund Winter (1846–1912)

Středoškolský učitel, historik a spisovatel Zikmund Winter se narodil v Praze. V letech 1874–1884 působil jako učitel dějepisu, zeměpisu, českého a německého jazyka na reálné škole v Rakovníku. Během svého pobytu ve městě začal psát historické studie a povídky ze starších dějin Rakovníka, především z období renesance (16. a počátek 17. století). Wintrový povídky ze starého Rakovníka, známé pod souhrnným označením „Rakovnické obrázky“ vycházely od roku 1880 v časopisech, později i v souborných knižních vydáních. Nejznámější z „Rakovnických obrázků“ je povídka Nezbedný bakalář z roku 1883, pojednávající o trampotách pražského kantora během jeho působení v Rakovníku. Wintrové povídky vynikají živým podáním minulosti, působivým květnatým jazykem i citovostí. Svými povídkami se Winter obracel především k dospělým čtenářům, zaujmout ale mohou i ty mladší – například krátká povídka Člověk zmařený (1884), pojednávající o smutném údělu osiřelého chlapce z Viktorovského mlýna (Papírny) u Rakovníka, nebo veselá povídka Kdo s koho (1883), ze které pochází také připojená ukázka. V této povídce vylíčil Winter zápolení rakovnických kovářů a kolářů vs. krejčích v kácení staletých buků. Cílem zápolení bylo zjistit, kdo z nich je silnější – krejčí, nebo kováři? Jako zosnovatel zápasu vystupuje ve Wintrově povídce arcikníže Ferdinand Tyrolský, který tímto způsobem chtěl pobavit svou tajnou manželku Filipínu Welserovou, pobývající v té době na hradě Křivoklátě. Kácení stromů krejčími a kováři umístil Winter na louku v blízkosti Nového Domu.

Kdo s koho (1883)

„Už jedou! Jedou!“ Tak volali kluci klusem přibíhající na louku. Purkrabě a drábové honem postavili se k silnici, aby panstvu připravili volnou cestu.

Jakmile se první koně s nádhernými jezdci objevili u louky, ztichlo obecenstvo rázem, vždyť bylo teď velmi mnoho dívání hodného. V čele skvoucí družiny a pánů urozených jel arcikníže Ferdinand. Již z daleka usmíval se potutelně. Mezi paními na krotkém oslíku seděla překrásná Filipka Welserova. Některé dámy byly v nosítkách, některé na koních. Vše oděny byly v aksamit, zlatohlav. Filipína měla zlatý kříž na prsou, korunku perlovou ve vlasech a zavinuta byla v mantlík sobolí, pod nímž vykukovala žlutá hazuka atlasová. V ruce měla sličná paní oháňku pávovou.

Z pánů byli někteří oděni po husařsku, jiní většinou po španělsku v krátkých plundrech i pláštích a o vysokých kloboucích i peřestých obojcích. Hofmistr panin držel při sobě na sedle malého Ondřeje, synáčka jejího. Druhý, Karlík, byl s chůvou v nosítkách.

U louky panstvo seskákalo z koní. Arcikníže požádal, aby mu byli ukázáni oba nepřátelští cechmistři. Nebyli daleko.

Arcikníže ukazoval je svojí pěkné paní jako dva divoké medvědy. Bledá paní usmívala se na vytáhlého Berana i na neotesaného Bolehlava, aniž jí bylo potřebí vykládati, který z nich je krejčí, který kolář. Panna jim něco pěkného řekla, ale že to bylo po německu, nerozuměli tomu. Však líbilo se jim.

Když bylo po audienci, dalo se panstvo vésti Ladislavem Šternberským, jenž byl dnes jako všeho vrchní hofmistr, na louku do vyhrazeného místa. Panna usedla na stolicí, dámy podle ní. Chůva s dětmi nedaleko a páni buď vmísili se v lid anebo stanuli za stolicemi paninými. Arcikníže obcházel se Šternberkem kupy diváků tu stojících tu ležících. Bolehlav stojí v hromadě kovářů a kolářů měl

najednou srdce strašlivé. Beran stál se svými opodál, ale tomu nebylo dobře už dávno. Krejčí bylo o mnoho hlav víc.

Když arcikníže po chvíli usedl mezi dámy, Šternberk hlasitě oznámil, který buk náleží kterému cechu. Krejčí popadli sekery, aby byli rychle na hotově, a hned postavili se v řad jakýs. Ani protivníci jejich pořád byli v chomáči, bylo lze už teď při krejčích pozorovati kázeň. Šest krejčích pokročilo na pokyn Beranův až k samému stromu. Beran stoje na hrbci travnatém nedaleko, napjatě hleděl k arciknížeti, jak dá znamení, aby řemeslo nemeškajíc se ani na chvilku dalo se do díla.

Konečně Ferdinand usmívaje se kynul. V tu chvíli oskočilo šest krejčí ohromný strom; dva sekali proti panstvu, dva zády k pánům, a dva bušili na bocích stromu druh proti druhu. První rány padly tu a tam. Kováři mlátili do stromu jako pošetilí, takže brzy je poléval pot. I protož oni nejprve odhazovali svoje kožené i soukenné kabáty na zem. Když kynul Beran druhému řadu, přikročili krejčí ke stromu velmi chutně, těžší oděv také odloživše. Jeden byl „v mužském šorci“ z plátna, jiný jen v košili vsoukané do širokých poutvic.

První nehorázný smích otřásal lesem, když Bolehlav zaťal sekeru tak důkladně v tělo ohromného dřeva, že tři kováři měli tuhou práci, aby ji zase vyrazili. Byl z toho ovšem i zmatek. Zatím krejčíři pracovali jako v rytmu pěkně polehounku a chytře sekery šikmo stavíce. Kováři bušili do stromu jako do kovadliny, až třísky lítaly, a brzy udýchali se co koni v závodu.

Listí bukové mladé, hedvábné i loňské žlutě pergamenové šumělo nad hlavami divokých těch lidiček řečí nějakou žalostivou, a ptáci vysoko zděšení vzlétnuvše z hostinného stromu kvičeli řečí ještě žalostnější.

Spanilou Filipínu vodil arcikníže přes tu chvíli k stromům a měl z toho radost dětinskou, když růže křivoklátská tím všecka se zveselila.

Koláři i kováři tepali, který kam udeřil, a na div bylo, že si neurazili ruce, hlavy. Krejčí už vysekali do stromu kolem kol dosti obšírný schůdek rovný tak, že by tesařům zaň nebylo stydět se. Beran stoje pořád na svém obvyšném místě chvílemi mhouřil očima po práci svých protivníků a nabýval myslí. Za chvíli kynul do třetice a třetí řad přátel šel do bitvy.

Zatím na druhé straně vznikla mezi generálem Bolehlavem a jeho nadějným Vaňkem váda. Začali se hádati o to, kterak lépe je sekati.

A poněvadž byli oba otec i syn výstupné povahy, ztropili o to hluk zbytečný a nemalý. Neslušnou hádku skončil pan Lacek Šternberský. Poslední slovo měl tatík, volaje za Vaňkem od díla vzdorně odcházejícím: „Jdi, jdi k čertu, ty takový, stakovoucí!“

A ze zlosti teď, aby nahradil, co zmeškal, dal se starý Bolehlav do sekání tak zuřivého, že někteří od stromu odskočili daleko. Byly vůbec směšné posunky na obou místech. Lidé si ukazovali na leckterého nemotoru kováře i na směšné kroucení krejčířovo a smáli se, kolik hrdlo stačilo. Víc za smích byli kováři už proto, že většinou majíce v hořejším patře páleným vínem rozsvěceno, směšně sobě v díle překáželi.

Arcikníže chodil od stromů k paním, a bylo patrné, že má z té švandy nemalé potěšení. Ale kdykoli přistoupil vznešený pán ke kolářům a kovářům, vždy jim přinesl neštěstí. Vidouce ti, kdož odpočívali, že Ferdinand se blíží, vpadli jako malí hromové mezi své přátele a strkajíce jimi semo tamo, bušili kam bušili a všecko v zmatek uvozovali. Teď sklouzl napilý Jíra a upadnuv jal se láti sousedu.

Po druhé, když kníže odešel, dal se nadbytkem všecken bojující cech do hádky, kteréž následek byl, že tři z uražených odmrštivše od sebe sekery, usedli v travu a mračili se.

Pan fořtmistr vida, že krejčí na jedné straně buk již podeťali skoro do polou, zastavil na té straně práci a kázal krejčím sekati už jen se strany druhé. Kovářům nevelel ještě nic. Bolehav přiskočil, když to pán kázal, k buku krejčířskému, aby vyrozuměl rozkazu páně, a pochopiv, i uviděv, na které míře protivníci jeho jsou, zaskřípěl na ně zuby: „Šelmy, už vidím, že máte zaječí úskoky!“

Z toho měl arcikníže opět radost a smál se, až se za boky chytal. Směle a skoro po přátelsku zvolal Bolehav arciknížeti:

„Ti flutkové mají obmyslnost, ale ještě nevyhráli!“ A odstrčiv dva uondané kolegy, jal se znova tlouci do stromu, jako by smysly se byl pominul. V tom jal se buk krejčí praskati. Kteří diváci byli na blízku, ztichli. I ostatní dav hluče doposavad nevázaně pochopil, že rozhodná chvíle jest tu. Drábové zámečtí lid odháněli, aby panstvo mohlo buk ohledati, prve než smrtelné rány poslední dopadnou. I koláři a kováři nechali díla marného, jež podnikli v potu tváří, a díl zvědavě, díl závistivě přistupovali k buku svých protivníků.

Arcikníže přistoupil k buku a pochválil krejčí. Pan Lacek Šternberský přinesl pohár vína a říkal cechu krejčovskému připíjení. Fořtmistr s dráby vyklízeli zatím silnici, strojíce tím ohromnému stromu na zemi lože.

Když páni ustoupili zase, starý Beran radostí všecek posedlý popadl sekeru a s druhým cechmistrem dávali obru Goliáši poslední rány. Praskot nastal veliký – strom se nahnul – lidé utíkali – strom se klonil na podiv pomálu – až na chvíli uvízl docela. Větve jeho objaly se totiž s protějšími stromy jako na rozloučenou; nedivte se, několik set let svorně tu podle sebe stály, dopřejte, aby chvíli se v objetí podržely. Konečně se pustily – a teď rychle sletělo ohromné dřevo na zemi. Země hrozně zaduněla a zachvěla se.

„Poctivý cech krejčí z Rakovníka vyhrál!“ zvolal arcikníže a podal pohár vína Beranovi.

Purkrabě – správce hradu

Dráb - uniformovaný sluha vykonávající úřední nařízení

Arcikníže – vysoký šlechtický titul, bývají tak např. označeni synové krále či císaře

Aksamit - historické označení luxusní tkaniny, často z hedvábí, se zatkanými zlatými či stříbrnými nitěmi, připomínající samet

Zlatohlav – brokát protkaný zlatými vlákny

Mantlík - plášť

Atlasová hazuka – delší svrchní oděv z lesklé tkaniny z hedvábí

Oděni po husařsku – starší typ módy – přiléhavý krátký kabát připomínající uniformu, úzké kalhoty různé délky

Oděni po španělsku – novější typ módy přicházející ze Španělska – kabáty s širokými prostříhanými rukávy, okruží, široké kalhoty těsně nad kolena (= plundry)

peřesté obojky – různobarevné límce (obepínající krk)

Hofmistr - správce domu panovnického; vysoký úředník dvorský

Cechmistr – hlava cechu, dnes „předseda“

šorc – druh krojové sukně; široká zástěra

Poctivice - mužské kalhoty ze sukna nebo z kůže, sahající obyčejně po kolena

Váda – hádka

Stakovoucí – od zájmen takový, přidáním s- se stupňovala míra, používalo se při nadávkách

Jal se láti – začal nadávat, spílat

Fořtmistr – nadlesní, správce lesa

Flutkové – floutek - nezkušený, lehkomyšlný mladík

Obmyslnost – záludnost, zákeřnost

Zdroje:

Bartoš, Josef: Zikmund Winter a Rakovník. 1937.

Winter, Zikmund: *Kdo s koho?* In: *Rakovnické obrázky, řada prvá*. 1910. Ukázka na str. 105-110.

<https://cs.wiktionary.org/wiki>

<https://vokabular.ujc.cas.cz>

Zikmund Winter (1846–1912) – OTÁZKY

1. Kdy a proč žil Zikmund Winter v Rakovníku?
2. V jaké knize povídka vyšla?
3. Co je hlavním námětem ukázky?
4. Čím je námět aktuální?
5. Kde se ukázka odehrává?
6. Kdo proti komu bojoval?
7. Kdo vyhrál?
8. Proč? Jak se chovali koláři a kováři?
9. Kdy se povídka odehrává? Podle čeho to lze odvodit?
10. Má povídka reálný základ, nebo je vymyšlená?
11. Kdo byli arcikníže Ferdinand, Filipka Velserova, Ladislav Šternberský?
12. Jak se jmenovali cechmistři obou skupin?
13. Proč byla nazývána pannou, když s sebou měla děti?
14. Jakými přívlastky ji autor nazývá?
15. Jak prožíval zápolení arcikníže?
16. Jakým jazykem je povídka napsaná? Proč?
17. Vyhledej příklad historismů a archaismů.
18. Jakým žánrem je povídka?
19. Jakou má povídka kompozici?
20. Jaký slohový postup povídka má?

Ilustrace: Vysoká brána Rakovník, Kateřina Studničková, 1. základní škola, Rakovník

Zikmund Winter (1846–1912) – ŘEŠENÍ

1. V letech 1874 – 1884 vyučoval na gymnáziu v Rakovníku
2. Rakovnické obrázky, vycházely nejdříve časopisecky (od r. 1880), později byly vydané souborně např. u J. Otty 1911 1. díl, resp. 1912 2. díl jako Rakovnické obrázky – Ze života XVI. století řada první, řada druhá
3. Souboj/soutěž o pokácení stoletého buku, měření sil, kdo je lepší (silnější)
4. Vše je třeba dělat s rozumem, ne silou a zbrkle, síla při řešení problému většinou nestačí
5. Na louce u Nového Domu (na půl cesty mezi Rakovníkem a Křivoklátem)
6. Krejčí proti skupině kolářů a kovářů
7. Krejčí
8. Protože byli disciplinovaní, zřejmě i střízliví, šli na to organizovaně, pečlivě, fortelem (umem), ne silou
 - a. Mlátí do stromu hlava nehlava velkou silou bez rozmyslu, rychle se unaví, hádají se u toho, někteří se urazí, odhodí sekery a sednou si stranou, jsou opilí („mají v hořejším patře páleným vínem rozsvěceno“, napilý Jíra), překáží si apod.
9. V 60. letech 16. st., dle módy (renesance), dle historických postav (Filipína Welserová žila na Křivokláte pouhých 6 let – koncem roku 1560 se tu narodil jejich druhý syn, v srpnu 1562 porodila dvojčata, která po půl roce zemřela, od roku 1567 žili v Rakousku), děti, které má s sebou, jsou už odrostlé, starší (*1558) přijel na koni s hofmistrem, je možné, že spojení bledá paní v textu odkazuje na dvojčata
10. Určitě bude mít reálný základ, minimálně postavy šlechticů jsou skutečné historické osoby
11. Arcikníže Ferdinand (Ferdinand II. Tyrolský, 1529 – 1595) je mladším synem Ferdinanda I. Habsburského a Anny Jagellonské, v letech 1547 – 1567 královským místodržícím v Čechách, velmi schopný a talentovaný, za jeho pobytu v Praze se u nás šířila renesance a humanismus, po otcově smrti vládu v monarchii přebírá bratr Maxmilián II. a Ferdinand dostává do správy Tyrolsko a Přední Rakousy
 - a. Filipína Welserová (1527 – 1580) je dcerou z velmi bohaté měšťanské rodiny z Augsburgu (Rakousko), otec byl kupcem a bankéřem evropských panovníků
 - b. Ferdinand a Filipína se r. 1557 tajně vzali (tzv. morganatický sňatek – nebyli si rovni rodem, jejich děti byly vyloučeny z následnictví na trůn) na zámku v Březnici, který vlastnila Kateřina z Lokšan (1516 – 1580), sestra Filipíniny matky, manželé se nesměli spolu veřejně ukazovat; Filipína poté žila na Křivokláte, kde byla velmi oblíbená, sbírala recepty, vařila, vyznala se v bylinném léčitelství a pomáhala lidem, spolu s Ladislavem ze Šternberka vyprosila i převoz vězně Jana Augusty, posledního biskupa Jednoty bratrské, do Prahy (mírnější vězení); po r. 1567 žila v Rakousku, kde pro ni Ferdinand nechal vystavět luxusní zámek Ambras, hofmistryni jí dělala teta Kateřina
 - c. Ladislav ze Šternberka (zemřel před rokem 1567, kdy si jeho žena už jako vdova bere Jiřího Popela z Lobkovic), majitel zelenohorského panství a Ferdinandův věrný spojenec, byl hofmistrem na Křivokláte, jeho ženou byla Filipínina sestřenice Kateřina (1530/36 – 1590), dcera Kateřiny z Lokšan
12. Bolehlav – cechmistr kovářů a kolářů, Beran – cechmistr krejčích
13. Filipína byla oficiálně svobodná, děti, které porodila, musely být položeny před hradní bránu a ona se jich ujala jako nalezců

- a. Jejich sňatek byl oficiálně uznán až r. 1576, císař Ferdinand Habsburský se pravdu dozvěděl zřejmě po narození prvního vnoučete (datum není známo), manželství toleroval pouze pod podmínkou, že zůstane utajeno
- 14. Překrásná Filipka, sličná, pěkná, bledá paní, spanilá Filipína, růže křivoklátská
- 15. Zřejmě ho to bavilo, pobíhal od stromů k ženám, smál se, vodil svou ženu blíž, radoval se, že se usmívá
- 16. Jazykem knižním, archaickým; aby přiblížila atmosféru doby, do které je zasazena
- 17. Historismy – např. cech, cechmistr, hofmistr, purkrabí, dráb, mantlík, hazuka...
 - a. Archaismy – infinitivy na -ti, přechodníky (přibíhající, stoje, usmívající se, odloživše...), slovosled; stolice, být na hotově, hrbec (dnes hrbol), obvýšené místo, zaň (za něho), váda, jal se láti, stakovoucí, kroucení krejčířovo...
- 18. Črta – žánrový obrázek (zachycení situace), je to typická povídka 19. st., kdy už má nakročeno k vypravování, ale děj je slabý, že je postaven víc na popisu než na zápletce
- 19. Chronologickou
- 20. Prvky vypravování, převažuje popis děje

Určeno pro 2.stupeň ZŠ

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Eva Konířová - Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

VÁCLAV
BENEŠ
TŘEBÍZSKÝ

Mgr. Bc. Václav Bělka

Základní škola a Mateřská škola Kounov, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MS
MT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Václav Beneš Třebízský (1849–1884)

Katolický kněz a spisovatel Václav Beneš Třebízský pocházel z Třebíže na Slánsku. Narodil se jako Václav Beneš, literární pseudonym Třebízský přijal po svém rodišti. Psal historické romány, povídky, pohádky a pověsti, především ze svého rodného Slánska. Jeho nejznámějším literárním dílem je román *Bludné duše* z roku 1897. Děj románu se odehrává v takzvaném Podlesí, lesnaté oblasti na pomezí dnešního Rakovníka a Slánska. *Bludné duše* jsou smyšlenou kronikou selského povstání v Podlesí v době vlády císaře Josefa II. Do čela ozbrojené lidové vzpoury proti panskému útlaku se postaví záhadný šířitel českých knih jménem Refunda - ve skutečnosti přestrojený hrabě Kolovrat, který se po padesáti letech vrací do Podlesí, aby vyplnil poslední přání své zemřelé lásky, princezny Lucilie, a osvobodil zdejší utlačovaný venkovský lid z panské nadvlády. Aby hrabě Kolovrat alias Refunda dosáhl svého cíle, musí překonat řadu překážek a vypořádat se i se záštiplným poustevníkem Jarolímem od poutního kostelíka svaté Trojice nad Srbčí, bývalým komorníkem princezny Lucilie, který mu přičítá vinu za Luciliinu smrt. Vlastní děj románu proložil Třebízský působivým líčením krajiny slánsko-rakovnického Podlesí, místních obyčejů nebo pověstí.

Bludné duše (1879)

(Úryvky)

Asi tři hodiny od Slaného vine se celým západním obzorem obloukovitý pruh černých lesů. K nám do kraje dívají se věčně věků s hlavami zasmušilými, jako by na ně boží slunce ani nezasvitlo. Když v jaře kolkol všude usměvavá zeleň, jsou čela jejich tmavá jako noc; když v létě kolkol všude samé zlato, jsou vrcholky jejich jako pochmurný mrak, kterýž v sobě nese pohromu; když v jeseni lítá po holých stráních „posvícení“, zamračenčů se ani nedotkne; a když v zimě všude všecko bílo a když se ta bělota leskne jako nevěstiny atlasové šaty, hledí na nás lesy ještě zamračeněji, jako by byly plny hněvu a zášti až do kořenů.

A táhnou se daleko; musíš jimi kolik hodin cesty.

A mezi těmi lesy dřímají v údolínách tiché dědinky, namnoze dřevěné, střechy doškové a na těch doškách zelená se mechu jasnějšího, než na kořenech starých dřev v blízounkých lesích.

Těmto vesnicím říkají Podlesí a vesničánům Podlešáci.

(Zkráceno)

Nemůže býti zapadlejšího ani zapomenutějšího a, chcete-li, smutnějšího kraje než Podlesí v zimě za sněhu. Cesty zaváty, ouvozy zanešeny, dědiny roztroušeny mezi lesy jako ztracenci, doškové střechy na statcích a na chatách postříbřeny a kolem do kola chmurná, nevlídná stráž černých lesů.

V kraji říkají: „Podlešáci zalezli do dř.“ A objeví-li se někde člověk z Podlesí, mají ihned hotový posměšek: „Bude brzy jaro.“ Když v kraji popěvují: „Březen, za kamna vlezem“, Podlešáci prý odpovídají: „Duben, ještě tam budem.“ A když v kraji na polích pracují bez kazajek a nad jasně zeleným osením poletuje skřivánek a vyzpěvuje si vesele, jede-li tudy cestou do města Podlešák, má na sobě kožich a na hlavě beranici. Krajáci si tropí z něho úšklebky, zdali ten kožich a tu beranici veze na prodej a zač? Podlešák mlčí, ani se neohlédne a jen prudčeji bičem popraskuje.

Letos přinesla sv. Lucie sněhu, že nebylo takové spousty pamětníkův. A při tom se černé lesy rozhučely, až teskně poslechnouti. Jiřice měly tu divnou, zádumčivou zimní píseň lesní z první ruky.

Ani dnes lesy ještě nechtěly dáti pokoje. Na chvilku utichly a umlkly, jako by si chtěly oddechnouti; ale potom jim to vyletělo vždycky až z nejhlubších útrob. Stříbro z doškových, prohnutých střech se sypalo a jiné přilétalo v obrovských chumáčích, až pod jeho tíhou latě a trámy sténaly.

(Zkráceno)

Slyšeli jste někdy o hlídce nebožtíků? - Nevím, zdali tak do dneška zvykem na Podlesí; ale tenkrát to bývalo leckde v kraji. Umřel-li kdo ve stavení, vynesli ho do komory, obléknuvše jej v bílý rubáš, k hlavám mu postavili lampičku, ve světnici sejmulí velký dřevěný kříž, zavěsili jej na hřeb opět k hlavám nebožtíka, a když se zešeřilo, nejstarší pod střechou usedl si do komory a – hlídal nebožtíka. Umrlec nezůstal ani minutu sám, a když se ve stavení všichni vystřídali, začal opět nejstarší. S hlídkou nebožtíků byly spojeny nejrozmanitější pověsti. Tak se kdesi na Podlesí vypravovalo: Jednou prý duše na cestě do nebe zabloudila, a když celý den a

celou noc za oblaky poletovala, vrátila se do komory, v níž ležel nebožtík. Ale neseseděl u něho nikdo. Duše potom v komoře zaplakala, zakvílela a opět uletěla. Snad do dneška cesty do nebe nenašla a bloudí mezi oblaky doposavad. Kdyby tam byli tenkrát nebožtíka hlídali, byli by mu rty otevřeli a duše by se byla do něho vrátila; mohl být živ ještě dlouhá léta a duše byla by našla pokoj a věčnou radost.

Zdroje:

zp: *Václav Beneš Třebízský*. In: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 1, A–G.

Beneš Třebízský, Václav: *Bludné duše*. In: Z různých dob. 1896. Ukázky na str. 7, 110-111, 265-266

Braun, Václav: *Václav Beneš Třebízský - obraz životopisný*. V: Beneš Třebízský, Václav: Z různých dob. 1896.

Václav Beneš Třebízský (1849–1884) - Otázky

URČENO PRO 2.STUPEŇ ZŠ

1. Najdi a vypiš v textu dvě pranostiky, které se vztahují k počasí na jaře
2. Západně od jakého města leží region Podlesí?
3. Pro oblast Podlesí je typické pěstování jedné zemědělské plodiny. Zkus odhadnout, nebo vyhledej o kterou plodinu se jedná.

4. U tučně zvýrazněných slov urči větné členy.

Nemůže být **zapadlejšího**, ani **zapomenutějšího** a, chcete-li, **smutnějšího** kraje než Podlesí v zimě za sněhu. Cesty zaváty, **ouvozy** zanešeny, dědiny roztroušeny mezi lesy jako ztracenci, doškové střechy na statcích a na chatách postříbřeny a kolem do kola chmurná, nevlídná stráž černých lesů.

V kraji říkají: „Podlešáci zalezli do děr.“ A objeví-li se někde člověk z Podlesí, mají ihned hotový posměšek: „Bude brzy jaro.“ Když v kraji popěvují: „Březen, za kamna vlezem“, Podlešáci prý odpovídají: „Duben, ještě tam budem.“ A když v **kraji** na polích pracují bez kazajek a nad **jasně zeleným** osením poletuje skřivánek a vyzpěvuje si vesele, jede-li tudy cestou do města **Podlešák**, má na sobě **kožich** a na hlavě beranici. Krajáci si tropí z něho úšklebky, zdali ten **kožich** a tu beranici veze na prodej a zač? Podlešák mlčí, ani se **neohlédne** a jen prudčeji bičem popraskuje.

Letos přinesla sv. Lucie sněhu, že nebylo takové spousty pamětníkův. A při tom se černé lesy rozhučely, až teskno poslechnouti. Jiřice měly tu divnou, zádumčivou zimní píseň lesní z první ruky.

Ani dnes lesy ještě nechtěly dáti pokoje. Na chvilku utichly a umlkly, jako by si chtěly oddechnouti; ale potom jim to vyletělo vždycky až z nejhlubších útrob.

5. U podtržené části věty urči základní skladební dvojice.

Stříbro z doškových, prohnutých střech se sypalo a jiné přilétalo v obrovských chumáčích, až pod jeho tíhou latě a trámy sténaly.

6. U podtržených slov urči slovní druhy tučně zvýrazněných slov.

Slyšeli jste někdy o hlídce nebožtíků? - Nevím, zdali tak do **dneška** zvykem na Podlesí; ale tenkrát to bývalo leckde v kraji. Umřel-li **kdo** ve stavení, vynesli ho do komory, obléknuvše jej v bílý rubáš, k hlavám mu postavili lampičku, ve světnici sejmuli velký, dřevěný kříž, zavěsili **jej** na hřeb opět k hlavám nebožtíka, a když se zešeřilo, **nejstarší** pod střechou usedl si do komory a – hlídal nebožtíka. Umrlec nezůstal ani minutu sám, a když se ve stavení všichni vystřídali, začal opět nejstarší. S hlídkou nebožtíků byly spojeny nejrozmanitější pověsti. Tak se kdesi na Podlesí vypravovalo: **Jednou** prý duše na cestě do nebe zabloudila, a když celý den a celou noc za oblaky poletovala, vrátila se do komory, v níž ležel nebožtík. Ale nesesedl u něho **nikdo**. Duše potom v komoře zaplakala, **zakvílela** a opět uletěla. Snad do dneška cesty do nebe nenašla a bloudí mezi oblaky doposavad. Kdyby tam byli tenkrát nebožtíka hlídali, byli by mu **rty** otevřeli a duše by se byla do něho vrátila; mohl být živ ještě dlouhá léta a duše byla by našla pokoj a věčnou **radost**.

7. Ve větě urči druh vedlejší věty.

Kdyby tam byli tenkrát nebožtíka hlídali, byli by mu rty otevřeli a duše by se byla do něho vrátila; mohl být živ ještě dlouhá léta a duše byla by našla pokoj a věčnou radost.

Ilustrace: Matyáš Krušina, Základní a mateřská škola Pavlíkov

Václav Beneš Třebízský (1849–1884) - Řešení

1. Březen, za kamna vlezem. Duben, ještě tam budem.
2. Slaný
3. Chmel
4. PKS, PKS, PKS, Po, PUM, Po, Pt, Př
5. Sypalo, stříbro se latě a trámy sténaly.
6. 1, 3, 3, 2, 4, 3, 5, 1, 1 (1 – podst. jm., 2 – příd. jm., 3. – zájmeno, 4 – číslovka, 5 - sloveso)
7. VV příslovečná podmínková

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Bc. Václav Bělka – Základní škola a Mateřská škola Kounov, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

FILIP HYŠMAN

Mgr. Adam Šabat
Základní škola J. A. Komenského Nové Strašecí

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Filip Hyšman (1851–1922)

Učitel a spisovatel Filip Hyšman pocházel ze Strakonice, od roku 1896 působil jako zastupující ředitel a posléze ředitel měšťanské školy v Novém Strašecí, kde se také usadil natrvalo. Psal pro děti, a to loutkové hry, verše (sbírky Jeník, Doma v přírodě, Drobečky, Z dětského ráje, Šťastné doby a další), pohádky i povídky. Napsal také několik učebnic nebo vlastivědný popis Slánska. V loutkové hře „Nepravý císař Josef II.“ (1912) zpracoval pověst z Řevničova o sedlákovi Petru Láskovi, který se díky nápadné podobě s rakouským panovníkem vydával za císaře Josefa II., aby ulehčil robotujícím sedlákům. Do regionálních kulis umístil i děj loutkové hry „Poklad v křivoklátských lesích“.

Kde je kdo

Kde je kohout?

Na dvoře.

Kde je myš?

v komoře.

Pejsek je před síní,

kočička v kuchyni,

krávy jsou ve stádě,

kozy jsou v zahradě,

bělounký

holoubek

vyletěl

na doubek,

koník je

před vrátky,

pojedu

na svátky,

koníček

hrabe zem,

do Prahy

pojedu.

Koníčku, hý!

Písně

My rádi sobě zapějeme

jak v háji volné ptáče,

hned píseň skochnou, veselou,

hned jinou zas do pláče.

Jsou pěkné naše písničky,

z nich každá k srdci mluví,

v nich matky zpěv zní ozvěnou

i písně naší chůvy.

Jsou krásné naše písničky

a my jich do sta známe,

a šťastni jsme, když od srdce
si někdy zazpíváme.

Rak

Žáby křičí: kvakva kvak,
z díry leze starý rak,
za ním malý ráček,
zelený má fráček,
nabrousil si klepeta,
ocáskem jen třepetá,
na lov jíti ráčí,
na zad stále kráčí;
řáčka učí rak, rak, rak!
Mnoho štěstí! Kvakva kvak!

Zdroje:

Tyšler, B. L.: *Náš Slavín*. In: Malý čtenář č. 3/1889.

Klenovský, F. S.: *Památce Filipa Hyšmana*. In: Vlastivědný sborník okresů slánského a novostrašeckého č. 9-10/1923.

Hyšman, Filip: *Písně*. In: Památce Filipa Hyšmana. In: Vlastivědný sborník okresů slánského a novostrašeckého č. 9-10/1923.

Hyšman, Filip: *Kde je kdo*. In: Zlatý věnec – výběr české literatury 19. století (výbor z nejlepších a nejtypičtějších ukázek z české literatury pro děti). 1961.

Hyšman, Filip: *Rak*. In: Z dětského ráje - Z dětského ráje verše od Filipa Hyšmana. 1890 (1891).

Filip Hyšman (1851–1922) – OTÁZKY

Báseň: Kde je kdo

1. Kam se schoval holoubek?
2. Kdo je v zahradě?
3. Kam se pojede na svátky?
4. Najdi v básni rýmující se slova.
5. Kolik veršů má báseň?
6. Vymysli další dva verše – kde je třeba zajíc nebo slepice?
7. Nakresli mapu místa, kde se děj básně odehrává.

Báseň: Písň

1. Proč lidé rádi zpívají?
2. Jaké druhy písní jsou zmíněny?
3. Je báseň spíš veselá nebo smutná?
4. Najdi příklad personifikace – co to znamená?
5. Napiš krátkou sloku o své oblíbené písni.
6. Která píseň ti připomíná dětství? Proč?

Báseň: Rak

1. Co dělá starý rak a co malý ráček?
2. Jak se ráček pohybuje?
3. Najdi v básni zvukomalebná slova.
4. Vyhledej rýmující se slova.
5. Napiš krátkou básničku o jiném zvířeti, které se pohybuje zvláště.
6. Předved' s kamarády scénku nebo pohyb jako žába a rak.

Ilustrace: Vysoká brána Rakovník, Tomáš Mikeš, 1. základní škola, Rakovník

Filip Hyšman (1851–1922) – ŘEŠENÍ

Báseň: Kde je kdo

1. Na doubek.
2. Kozy.
3. Do Prahy.
4. Příklady: síní / kuchyni, stádě / zahradě, holoubek / doubek.
5. 21 veršů.
6. Např.: „Kde je zajíc? V kapradí. / Slepice zas na hradě.“
7. (Tvořivý úkol – individuální výtvarné zpracování.)

Báseň: Písně

1. Protože jim zpěv přináší radost, vyjadřuje různé emoce.
2. Veselé, smutné, mateřské, písně chůvy.
3. Veselá, láskyplná.
4. „Z nich každá k srdci mluví“ – píseň je zde jako bytost s emocemi.
5. Např.: Mám rád píseň o hvězdách, co si zpívám vždycky sám.
6. (Individuální odpověď – osobní zkušenost žáka.)

Báseň: Rak

1. Rak leze z díry, brousí klepeta, kráčí pozadu a učí ráčka.
2. Kráčí pozadu, třepetá ocáskem.
3. „Kvakva kvak“ – zvuk žab.
4. Rak / kvak, ráček / fráček, klepeta / třepetá.
5. Např.: Slimák leze pomaličku, nese domek na zádíčku.
6. (Tvořivý úkol – dramatizace.)

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Adam Šabat - Základní škola J. A. Komenského Nové Strašecí.

Pracovní list k ukázkám autora:

ALOIS JIRÁSEK

Mgr. Bc. Václav Bělka

Základní škola a Mateřská škola Kounov, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Alois Jirásek (1851–1930)

Spisovatel Alois Jirásek pocházel z Hronova na Královéhradecku. Psal historické romány, povídky a divadelní hry. K jeho nejznámějším dílům patří pětidílný román z doby národního obrození F. L. Věk, třídílný román Mezi proudy z doby počátků husitství, román Psohlavci o boji chodských hraničářů za svá práva v 17. století, román Temno z doby náboženského útlaku v 18. století, mládeži určené Staré pověsti české nebo divadelní hry Lucerna, Vojnarka a Kolébka.

Děj veselohry Kolébka (1892) se odehrává v době vlády krále Václava IV. v křivoklátských lesích – v hájovně Markyta v klíčavském údolí a na královských hradech Jivno a Křivoklát. Na Křivoklátsku začíná také děj prvního dílu Jiráskovy trilogie Mezi proudy (s podtitulem Dvojí dvůr; 1891). Na úvodních stranách románu sledujeme dobrodružné putování pražského univerzitního studenta Jana a jeho dvou přátel křivoklátskými lesy za Janovým příbuzným, hajným Šípem z hájovny v Dlouhém dole. Brzy nato je Šíp povýšen na královského ohnivce (při králových cestách zapaloval ohnivec ohně oznamující králův příjezd, měl však také za úkol vypalování sídel králových nepřátel apod.; jeho uniformou byl úbor z červené barvy). Po dosavadním ohnivci, Cardovi z Městečka, který nedávno zemřel, převzal Šíp nejenom jeho povinnosti, ale také osiřelý statek v Městečku. Připojená ukázka líčí stěhování hajného Šípa do ohnivcova dvora v Městečku.

Mezi proudy (1891)

Stará pověst vypravuje o české královně, jež ráda sídlíc na Hrádku Křivoklátě, často sobě vycházela projít se údolím Rakovnického potoka. Chodívala proti šumnému jeho toku lučinou svěže zelenou mezi lesnatými chlumy a stráněmi. Z jara, kdy lesy kol omládly, kdy lučina rozkvetla, kdy z olší při potoku i z blízkých lesů zvučel švehol ptactva, nebylo utěšenější cesty nad tuto lesnatým, tichým údolím.

Nebylo divu, že milá královna česká pouštěla se tou cestičkou dosti daleko, až obyčejně došla na hodinu na půlnoc od královského Hrádku, na místo, kde Rakovnický potok přibírá jiný, Ryšavu, hrnoucí se z chlumů a lesů odtud na sever.

Tam, kde tyto vody se sbíhají, kde údolí se mezi chlumy a vrchy poněkud rozšiřuje, královna končivala svou procházku, usedajíc, aby si odpočinula, aby nerušeně užila klidu a půvabů osamělého zákoutí, nežli se opět vrátí do hradu plného hluku a lesku. Lesnaté to zákoutí bylo královnino zalíbené „místečko“, a jinak ho ani nepojmenovala a nepojmenovali ho jinak ani pak, když královna už dávno měla své „místečko“ na Hradčanech v královské hrobce, kdy v klidném tom zákoutí pak osada založena. Říkali jí také „místečko“ a pak „Městečko“. Měla prostý kostelík, několik jen větších usedlostí a něco chalup dole při potoku i nad ním kolem na chlumích, u samého lesa.

Největší z těch statků byl „ohnivý dvůr“, majetek královský, v němž do nedávna hospodařil starý Carda, královský ohnivec, muž podivný, o němž v sousedství i v okolí sobě vypravovali, že měl divné spolky, že spustil-li kuši, střela její ničeho se neminula, že sám byl neranitelný, zato však že mívá za bouřlivých nocí divné návštěvy.

Ten Carda starý zemřel neženat, bez potomků, bez příbuzných. Několik dnů byl dvorec jeho bez vlády. Jen šedivý pacholek jej opatroval a hlídal, co v něm zůstalo, zvláště dobytek, jelikož jmění královské, příslušné ke Hrádku Křivoklátu, aby ho nerozchvátli. Pak sem přišel hospodář znenadání.

Bylo pozdě odpoledne, když stanul před samou vsí Městečkem starý Šíp, maje s sebou synka svého a příbuzného Jana, studenta, a dva ohaře. Hajný se stěhoval.

Jak stanuli, Šíp dosud vážně zamyšlený ukázal před se a pravil:

„Tamhle!“

Zrakové mladých se upřeli na starý dvorec. Hrubá lávka vedla k němu za potok. Stál o samotě na úpatí chlumu, jehož lesnatá stráň zrovna nade dvorcem se zdvíhala. Část stavení byla z kamene, nenahozena, nebílená, jakož brána před ním. Ostatek stavení a dvě vedlejší byly ode dřeva, jakož i všecka ohrada kolem dvorce, sroubená z mohutných klad. U samé brány vypínala se stará lípa, jejíž rozložitá koruna pjala se vysoko nad doškové střechy „ohnivého dvorce“.

Nevypadal vábně.

Když přešli lávku a vstupovali otevřenou branou na dvůr, starý Šíp se pokřižoval a po něm oba průvodčí. Na nádvoří bylo pusto. Nikde člověka. Drůbež hrabala po dvoře a na hnojišti, tam také opodál černé kaluže povalovali se dva vepři. Z chlěva, kolem jehož otevřených dveří hemžilo se na slunci nesčetných much, ozval se řev krávy. Před stodolou stál prázdný vozík. Šíp, rozhlédnuv se nádvořím, chvilku čekal. Když se nikdo neukázal, vešel na kamennou zásep a mladí za ním.

Nevstoupil však ihned do síně, ačkoliv byly dveře otevřeny. Stanuv u prahu, pokřižoval dveře a pak vážně mluvil, hledě do šeré síně, jako by tam někoho oslovoval:

„Zaklínám tě, duchu nečistý, ve jménu Boha Otce, Boha Syna, Boha Duchu svatého.

Zaklínám tě, zatracený duchu, skrze jméno věčného Boha a Spasitele a potupuji tebe i tvé lsti a úklady, abys s třesením a se strachem z tohoto domu vystoupil bez škody, abys žádného obecnství neměl v tomto domě celém; protož dej místo Duchu svatému, který z vysokého nebe pochází, tak aby ten dům očištěn byl od toho času až na věky. Toho mi dopomáhej Bůh Otec, Syn i Duch svatý, vše jeden Bůh. Amen.“

Pokřižoval se a s ním Jan student i malý chlapec.

Pak otevřev Šíp svou brašnu, vyňal z ní nebozez a navrtal do veřejí hlubokou díru. Co ještě vrtal, vyňal student ze své kabelky dva lístky již připravené, na které už v hájovně napsal toto říkání, jež strýc byl právě promluvil. Jeden z lístků těch strčil Šíp do navrtané díry a pak ji klínkem ucpal, s druhým zašel přímo do chlěva, kdež jej do žlabu uschoval stejným způsobem. Pak teprve vkročili do síně.

(Zkráceno)

Zdroje:

zp: *Alois Jirásek*. In: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 2/I H–J. 1993.

Klicpera, Eduard: *Za Aloisem Jiráskem*. In: Vlastivědný sborník okresu rakovnického (s Křivoklátskem) a kralovického (s Manětínkem) č. 3/1931.

Jirásek, Alois: *Mezi proudy I*. Vydání z roku 1952. Ukázka na str. 95-98.

Alois Jirásek (1851–1930) - OTÁZKY

1. Vyhledej v textu 8 literárních děl Aloise Jiráska.
2. Ve druhém textu se píše o klíčavském údolí. Zjisti, co je Klíčava, k čemu slouží a kde se nachází.
3. Jak dnes nazýváme obec, kde měla královna své „místečko“?
4. Ve jménu koho starý Šíp zaklínal ducha nečistého?
5. Co Šíp se studentem vkládal do otvorů a čím to tam ucpal?
6. U podtržených částí urči, zda se jedná o větu dvojčlennou, jednočlennou či větný ekvivalent.

Bylo pozdě odpoledne, když stanul před samou vsí Městečkem starý Šíp, maje s sebou synka svého a příbuzného Jana, studenta, a dva ohaře. Hajný se stěhoval.

Jak stanuli, Šíp dosud vážně zamyšlený ukázal před se a pravil:

„Tamhle!“

Zrakové mladých se upřeli na starý dvorec.

7. U podtržených slov urči mluvnické kategorie a slovní druh.

Stará pověst vypravuje o české královně, jež ráda sídlíc na Hrádku Křivoklátě, často sobě vycházela projít se údolím Rakovnického potoka. Chodívala proti šumnému jeho toku lučinou svěže zelenou mezi lesnatými chlupy a stráněmi. Z jara, kdy lesy kol omládly, kdy lučina rozkvetla, kdy z olší při potoku i z blízkých lesů zvučel švehol ptactva, nebylo utěšenější cesty nad tuto lesnatým, tichým údolím.

8. U podtržených slov uveď synonyma.

Největší z těch statků byl „ohnivý dvůr“, majetek královský, v němž do nedávna hospodařil starý Carda, královský ohnivec, muž podivný, o němž v sousedství i v okolí sobě vypravovali, že měl divné spolky, že spustil-li kuši, střela její ničeho se neminula, že sám byl neranitelný, zato však že mívá za bouřlivých nocí divné návštěvy.

9. V souvětí pod otázkou urči základní skladební dvojice.

Pak otevřev Šíp svou brašnu, vyňal z ní nebozez a navrtal do veřejí hlubokou díru.

10. U tučně zvýrazněných slov vytvoř 2. a 3. stupeň – stupňování přídavných jmen a příslovčí.

U samé brány vypínala se **stará** lípa, jejíž rozložitá koruna pjala se **vysoko** nad doškové střechy „ohnivého dvorce“. Nevypadal **vábně**.

Ilustrace: Tyršovo koupaliště Rakovník, Thea Brůžková, 1. základní škola, Rakovník

Alois Jirásek (1851–1930) - ŘEŠENÍ

1. F. L. Věk, Mezi proudy, Psohlavci, Temno, Staré pověsti české, Lucerna, Vojnarka, Kolébka.
2. Přehrada na Křivoklátsku sloužící jako zdroj pitné vody, leží nedaleko obce Zbečno na okr. Rakovník na stejnojmenném potoce, vlévá se jako levostranný přítok do Berounky.
3. Městečko
4. Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha svatého.
5. Lístky, ucpal je klínky.
6. V prvním souvětí první věta jednočlenná, druhá dvojčlenná, třetí dvojčlenná. Druhá věta dvojčlenná, třetí věta VE, čtvrtá věta dvojčlenná.
7. Královně: 6. pád, č.j., rod ž., vzor žena, podstatné jméno

Chodívala: 3. osoba, č.j., zp. ozn., čas min., rod činný, vid nedokonavý, třídu a vzor není třeba uvádět, sloveso

Šumnému: 3. pád, č.j., rod m., vzor mladý, druh tvrdé, přídavné jméno

Lučinou: 7. pád, č.j., r. ž., vzor žena, podstatné jméno

Omládly: 3. os. č. mn., zp. ozn., čas min., rod činný, vid dokonavý, třída a vzor nemusí být uvedeny

8. statků: hospodářství, usedlost, farma, usedlost, dvůr,

hospodařil: obhospodařoval, spravoval

podivný: záhadný, bizarní, prazvláštní, prapodivný

bouřlivých: vypjatý, emotivní, vzrušený, zjitřený, rozjitřený, frenetických

9. první věta: Šíp – otevřev, (Šíp) nevyjádřený – vyňal, (Šíp) nevyjádřený – navrtal

10. stará: starší, nejstarší

Vysoko: výše, nejvýše

Vábně: vábněji, nejvábněji

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Bc. Václav Bělka - Základní škola a Mateřská škola Kounov, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

BOHUSLAV

HEROLD

STARŠÍ

Mgr. Alice Zápalová

1. základní škola, Rakovník, Martinovského 153

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Bohuslav Herold starší (1852–1937)

Rakovnický rodák a pamětník, „živá kronika města“, autor knihy „Droby vzpomínek na rakovnické domy a jejich obyvatele v XIX. a XX. století“ (dokončena roku 1930, vydána roku 1938). Heroldova kniha patří k nejcennějším zdrojům o životě v Rakovníku v 19. a na počátku 20. století. Autor pocházel po předcích ze šlechtického rodu Heroldů ze Stodu. Byl synem zakladatele rakovnických uhelných dolů Jana Herolda a nevlastním otcem violisty a člena světoznámého Českého kvarteta Jiřího Herolda. Po zemřelém bratrovi Adolfovi vedl v Rakovníku vinárnu. Heroldovou zálibou bylo malířství, kaligrafie a také psal básně. Mezi jeho četné umělecké přátele patřil Zikmund Winter nebo přední český secesní sochař Celda Klouček, rodák ze Senomat. Kromě zmíněné knihy napsal Herold také vzpomínky na pobyt Zdeňky Havlíčkové a Zikmunda Wintra v Rakovníku (obě vzpomínky vyšly v Rakovnických novinách ve 30. letech minulého století) nebo vzpomínky na svého nevlastního syna Jiřího Herolda (vyšly ve sborníku Za Jiřím Heroldem v roce 1937).

Droby vzpomínek na rakovnické domy a jejich obyvatele v XIX. a XX. století (1938)

Jak se Rakovničtí před 60-70 lety odívali

Rád bych také něco – jen stručně – pověděl o tom, kterak se Rakovničané před 60-70 lety odívali. Měšťané zdejší, kněží i starší učitelé – jako snad všude v malých městech – nosívali v zimě tmavomodré, řídčeji temně zelené nebo i hnědé soukenné pláště, s jedním neb dvěma dlouhými límci z téže látky přes ramena a též barvy, jako byl plášť. Límec kolem krku byl zpravidla černý, sametový. Takový plášť byl tenkrát téměř v každé měšťanské rodině a byv ušit z pevného, poctivého sukna, dočkal se často úctyhodného stáří a odíval nejméně dvě generace. Nebyl ani tak teplý, jako byl těžký, že tou tíhou se jeho nositel spíše zapotil, nežli se zahřál. Zimníků bylo tehdy pořádku užíváno, hoši jich vůbec nenosili ani v městě, ani na venku, a žáci z venku, docházející sem do města do školy nosívali vlněné šály kolem krku ovinuté. Větší studenti bývali v zimě zahalení šedými plášti bez rukávů s jedním koncem přes rameno přehozeným. V zimě však staří lidé ani na procházky nevycházeli. Objevovali se jen na ulici v takovém širokém modrém neb zeleném plášti, šli-li do kostela (na roráty), do radních schůzí nebo na pohřeb. Kněží a učitelé chodili pak v něm do kostela nebo do školy. K takovému plášti nosíval se někdy černý cylindr, na cesty pak teplá čepice „s ušima“ nebo beranice. Pod cylindr nebo pod čepici natáhla se na hlavu ještě černá, špičatá, vlněná čepička (michlovka) až přes uši. Podobné, ale bílé pletené čepičky brali starší lidé na hlavu, ukládali-li se na lože.

Jel-li někdo na delší cestu, vypůjčoval si kožich (šubu) obyčejně od kožišníka, poněvadž bylo po městě pořádku občanů, kteří by byli bývali držiteli tohoto oděvu tak nepostradatelného v tuhých mrazech při cestování vozem.

Ženy, vážné měšťanky a manželky úředníků, odívaly se zimního času šaty soukennými, vatou podšitými, aneb aspoň vatovanými sukněmi „vatýrkami“ (Ueberrok – „ýbrok“). Pláště („vikléry“) soukenné, někdy také vatou podložené, nosívaly jen ženy zámožnější. Hlavy pokrývaly v zimě teplým, černým soukenným, někdy i sametovým čepcem (capuchon – „kapišón“ zvaným), jenž byl pod bradou úpravně složenou stužkou (mašlí) podvázn. Ruce v kožišinovém rukávniku („štuclu“) byly před zimou ukryty, v něm se skrýval i bílý kapesník („šnuptychl“), ba někdy v něm i modlitební kniha nalézala své místo. Kožichů tehdy paní nenosily, nejvýše snad kožešinový límec (Pelzkragen), a to jen zřídka kdy.

Dívky nosívaly v zimě na hlavě také tak řečený „bašlík“ (turecký název). Byl to obyčejně jakýsi černý, volný soukenný čep, vyšíváný pestrými květy, který kryl částečně i ramena nositelčina a velmi dobře mladým dívkám slušel.

(Zkráceno)

Zdroje:

Zemřel Spravedlivý. In: Rakovnické noviny z 1. 10. 1937.

Mička, Ladislav: *Bohuslav Herold*. In: Kulturní tvář Rakovnicka, II. část. 1979.

Herold, Bohuslav starší: *Drobtý vzpomínek na rakovnické domy a jejich obyvatele v XIX. a XX. století*. 1938. Ukázka na str. 117-122

Bohuslav Herold starší (1852–1937) – OTÁZKY

- Co si představíte pod pojmem „živá kronika města“?
- Znáte akci Heroldův Rakovník? Víte, o co se jde a kdy se akce koná?
- Heroldovou zálibou byla kaligrafie neboli krasopsaní. Vyzkoušejte si takové krasopsaní i vy. Ideální psací pomůckou je fix s měkkým hrotem, směrem dolů je linka vždy silnější a směrem nahoru tenčí. Zkuste si to na šabloně:

a b c d e f
g h i j k l
m n o p q
r s t u v w
x y z

- Ukázka:

Který kus oblečení byl podle této ukázky v každé rodině a dědil se z generaci na generaci? Popište, jak vypadal.

- Jak chodili oblečení do školky v zimě žáci z venkova?

- Přiřaďte názvy ke kusům oblečení:

michlovka

šuba

vatýrka

viklér

kapišón

šnuptychl

kapesník

černá vlněná čepička

sukně

kožich

černý sametový čepec

plášť

- Zkuste nakreslit, jak takový dobový oděv vypadal:

- Najděte a přeložte všechny německé výrazy v textu. Zapište je do tabulky:
původní slovo – výslovnost – význam – dnešní podoba (pokud existuje)
- Zamyslete se a napište, zda byste chtěli žít v takovém období a zkusit se takto oblékat:
- Zjistěte, kdo byli Zikmund Winter, Celda Klouček a Jiří Herold. Vyberte si jednoho z nich a napiš stručný medailonek. (Vhodné pro skupinovou práci.)
- Tip na výlet/exkurzi k tomuto tématu: muzeum odívání (např. Muzeum Kouzlo starých časů, Praha)

Ilustrace: Pomník T. G. Masaryka Rakovník, Lucie Komendová, 1. základní škola, Rakovník

Bohuslav Herold starší (1852–1937) – ŘEŠENÍ

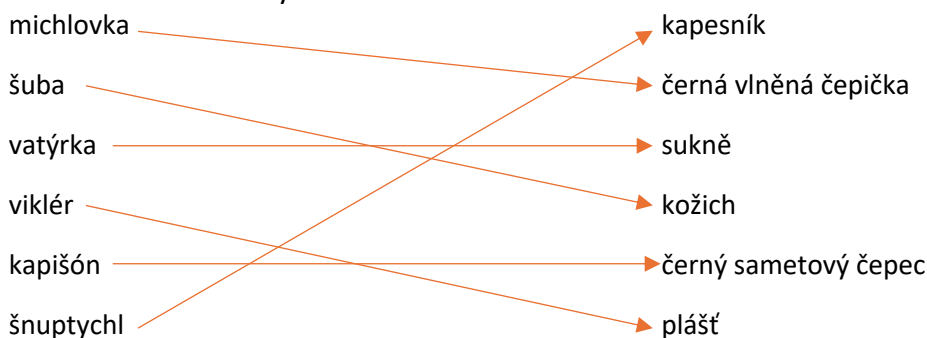
- Znáte akci Heroldův Rakovník? Víte, o co se jde a kdy se akce koná?
Mezinárodní festival komorní hudby a výtvarného umění, koná se tradičně v září.

- Který kus oblečení byl podle této ukázky v každé rodině a dědil se z generaci na generaci? Popište, jak vypadal.
(zimní) plášť/kabát

např: Tmavomodrý, občas temně zelený nebo i hnědý soukenný plášť. Měl jeden či dva dlouhé límce ze stejné látky a barvy přes ramena. Límeček kolem krku byl zpravidla černý, sametový. Byl ušit z pevného, poctivého sukna. Nebyl ani tak teplý, ale spíše těžký.

- Jak chodili oblečení do školky v zimě žáci z venkova?
Nosovali kolem krku ovinuté vlněné šály.

- Přiřaďte názvy ke kusům oblečení:

- Najděte a přeložte všechny německé výrazy v textu. Zapište je do tabulky:
původní slovo – výslovnost – význam – dnešní podoba (pokud existuje)

Původní slovo	Výslovnost	Význam	Dnešní podoba (pokud existuje)
vatýrka, ýbrok (Ueberrock)	[ýbrrok]	svrchní sukně (podšitá, vatovaná)	zimní sukně, kabátek
viklér (Wickelrock)	[viklér]	plášť, svrchní oděv	kabát, plášť
capuchon	[kapišón]	dámský zimní čepce s mašlí	kapuce, zimní čepice
šnuptychl (Schnupftuch)	[šnuptychl]	kapesník	kapesník
štucl (Stutzen, Muff)	[štucl]	rukávník (kožešinový návlek na ruce)	rukávník
Pelzkragen	[pelckragen]	kožešinový límec	kožešinový límec

Původní slovo	Výslovnost	Význam	Dnešní podoba (pokud existuje)
šuba	[šuba]	kožich (zastaralé, z něm. Schube)	kožich

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořila Mgr. Alice Zápalová – 1. základní škola, Rakovník, Martinovského 153.

Pracovní list k ukázkám autora:

FRANZ FASSL

Mgr. Eva Konířová

Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Franz Fassl (1853–1941)

Franz Fassl se narodil v Jesenici a byl majitelem velké zemědělské usedlosti. V letech 1888 až 1918 byl starostou Jesenice. Zasloužil se rozkvět města a jeho rozvoj jako vyhledávaného místa pro letní dovolenou. K jeho největším úspěchům v úřadu starosty patřilo vybudování železniční trati z Rakovníka do Jesenice a dále do Bečova a Bochova, postavení nového moderního vodovodu, postavení školní budovy nebo založení Městského hotelu. Také zlepšil vzhled města, jeho veřejných prostranství a cest, stál u zrodu tamního okrašlovacího spolku, podporoval rozvoj sportů atd. Dlouhá léta vedl meteorologickou stanici v Jesenici. Po roce 1918 uveřejňoval v regionálním tisku vzpomínky na Jesenici v době svého dětství a mládí.

Vzpomínky na školní léta (1931)

Dvacátý červen roku 1863 byl nádherný letní den. Zlaté sluneční paprsky pronikaly do naší nízké, dřevem obložené a nepříliš prostorné třídy, ve které nás sedělo ve čtrnácti velkých a pěti menších lavicích přibližně sto dvacet školou povinných dětí, namačkaných jeden vedle druhého jako slanečci v sudu. Zatímco jsme čekali na příchod našeho učitele, utírali jsme si kapky potu, které se nám perlily na rozpálených čelech.

Jakmile dorazil náš učitel, kterého jsme měli velmi rádi, nařídil otevřít okna na západní a severní straně budovy a otevřít tak cestu letnímu vánku, který činil pobyt v přeplněné třídě přece jen snesitelnějším. Z přilehlé školní zahrady, ve které jsme se učili praktickému ošetřování ovocných stromků, se ozývalo štěbetání ptáků, ukrytých v hustých korunách dvou „císařských“ lip, vysazených před patnácti lety na oslavu korunovace rakouského císaře. Občas se otevřenými okny zatoulala do třídy včela, bzučela nám kolem uší a znepokojovala bázlivé dívky, které svůj strach dávaly najevo přehnaným křikem.

Před oknem stál o stěnu opřený silný žebřík, po kterém šplhal s kbelíkem vápna na hlavě pomocník mistra tesaře, který spravoval střechu. Když míjel otevřené okno do třídy, pokaždé na nás vyplázl jazyk.

V první vyučovací hodině nám pan učitel vysvětloval záhady umění zvaného počítání, dozvídali jsme se, co jsou to pravé a nepravé zlomky, desetinné zlomky a trojčlenka, kterou jsme pak, pokud nám to stísněný prostor ve třídě dovozoval, prakticky procvičovali za pomoci našich rukou a tabulek.

Vtom jsme otevřeným oknem zahlédli přicházet vysokou postavu našeho katechety, místního kaplana. Bylo nám při tom, jako by nám někdo vylil na naše rozpálená záda kbelík ledové vody. Pana kaplana jsme neměli rádi. Kromě pátku, kdy v kostele sloužil mši, vyučoval každé dopoledne v naší třídě náboženství. A protože nenosil hodinky, často překročil vymezený čas a končil své výklady až dlouho po jedenácté, což jsme mu nikdy nemohli odpustit.

Náš pan učitel nás tělesně trestal jen málo, zato od důstojného pána jsme to schytávali každou chvíli. Rány rozdával levou rukou, protože jeho pravá ruka – jak jsme se mylně domnívali – byla posvěcená. Skutečným důvodem však byl fakt, že pan kaplan byl levák. Často nás bez varování popadl, ohnul přes židli a vyplatil nás pěti ranami na tu část těla, na které jsme obvykle seděli. Jindy nás dvakrát, někdy ale i čtyřikrát švihl přes dlaň. Našemu panu učiteli přitom většinou stačil pouze dlouhý, přísný pohled, aby nás potrestal, a tento pohled zpravidla dokázal víc, než výprask březovou metlou, popřípadě – při těžších proviněních – výprask rákoskou.

Ani přednášky pana katechety se nám nezamlouvaly, protože skoro každý den mluvil o tom samém. V létě, v čase koupání, většinou vyprávěl o Jonášovi, kterého pohltila velryba. Ale že ho po třech dnech zase vyplivla, to už nám zamlčel. Zřejmě nás tak důstojný pán chtěl vystrašit a odradit od koupání ve Velkém rybníce, protože nám tuhle naši zábavu nepřál. Také nám často vyprávěl o Josefovi, kterého Potifarova žena chtěla vysvléknout ze šatů. Nemohli jsme pochopit, proč by mu chtěla krást šaty, ale malý Efraim Kohn, jehož dědeček Lazar obchodoval s hadry a starým oblečením, nám to objasnil. Podle jeho mínění chtěla Potifarova žena nejspíše sama začít obchodovat z hadry, stejně jako Efraimův děda.

Pan katecheta nám často vyprávěl také o starém prorokovi Eliášovi, který neměl vlasy, ani peníze, aby svou holou hlavu zakryl parukou nebo čepicí. A když na něho nezbední kluci začali pokřikovat, že je „plešoun“, poštal na ně dva medvědy, kteří 42 těch nešťastníků sakumprásk snědli. Chování pana Eliáše se nám vůbec nelíbilo. Soucítili jsme s kluky, snědené medvědy, a umiňovali si, že kdybychom toho nerudného pána Eliáše potkali v zimě, určitě bychom ho bez lítosti zasypali sněhovými koulemi, aby věděl, zač je toho loket.

Největší radost z výkladu pana katechety jsme měli, když skončil. Pan kaplan sundal z hřebíku zatlučeného do zdi svůj zavěšený obrovský klobouk se dvěma třásněmi a hotovil se k odchodu. V tu chvíli nás ovanul pocit osvobození a úlevy. Při odpoledním vyučování jsme ovšem museli pilně dohánět všechno, co jsme dopoledne kvůli nekonečným přednáškám pana katechety zameškali. Odpoledne 20. června 1863 jsme počítali, četli, učili se gramatiku a pak nám náš pan učitel vyprávěl, jak byl vynalezen střelný prach.

Od střelného prachu se dostal k sopkám a při výkladu o sopkách nám vyprávěl, že spálená část sopky se nazývá kráter, a kdybychom mohli do kráteru nahlédnout, bylo by to podobné, jako kdybychom se podívali do komína. Nakonec jsme se od pana učitele dozvěděli, že dnešní den je pro nás, obyvatele Jesenice, velmi významným svátkem, protože přesně před čtyřiceti lety, 20. června 1823, byl položen základní kámen naší školy. Své vyprávění pan učitel zakončil úvahou, jaká asi bude naše škola a jak to v Jesenici bude vypadat za čtyřicet let, na začátku příštího století. Pak se obrátil ke mně a řekl, abych se šel zeptat paní učitelové, kolik je hodin. Hbitě jsem uposlechl rozkaz, a když jsem se po chvíli vrátil, oznámil jsem panu učiteli, že je půl čtvrté pryč. Nato pan učitel řekl: „Nuže děti, vstaňte a pomodlete se a pak běžte domů, pěkně tiše a hezky. Každého dospělého pořádně pozdravte, ať ukážete, že jste slušně vychovaní žáci. Neberte nic, co vám nepatří, žádné cizí třešně ani rybíz, a při koupání nechoďte daleko do vody, ať vás nestáhne vodník. Ve škole se uvidíme zase v pondělí.“ Pak jsme se pomodlili a vyzbrojení radami našeho pana učitele se vydali domů. Náš pan učitel se jmenoval Josef Klement. Byl to výborný a laskavý člověk, kterého jsme měli velmi rádi a od něhož jsme se hodně naučili.

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Hartl, Roman: *Franz Fassl*. In: Osobnosti Jesenicka a Petrohradska. 2014.

Fassl, Franz: *Erinnerungen aus der Schuljugendzeit*. In: Saazer Anzeiger 8. 2. 1931, 21. 2. 1932,

přeložil Roman Hartl.

Franz Fassl (1853–1941) - OTÁZKY

1. Kolik let byl Franz Fassl v Jesenici starostou?
2. Jaké zásluhy mu lze připsat?
3. Kolika let se dožil?
4. Kde stojí Fasslova usedlost?
5. Kolik let mu bylo, když vyšly jeho vzpomínky?
6. Kolik let mu bylo v textu? Kterou třídu pravděpodobně navštěvoval?
7. Kde stávala původní obecná škola?
8. Kdy se vzpomínka odehrává? Podle čeho si to pamatuje?
9. Kolik dětí se tísnilo ve třídě? Kolik jich průměrně sedělo v jedné lavici?
10. Byla to jen chlapecká třída, nebo třída smíšená?
11. Jak se jmenoval pan učitel?
12. Jaký byl?
13. Co je ten den učil?
14. Co je při výuce rušilo?
15. Koho naopak rádi neměli? Proč?
16. Kdy jim udělal největší radost?
17. Co jim chtěl říct příběhem o Jonášovi a velrybě?
18. Které další příběhy jim vyprávěl tak často, že zůstaly autorovi vzpomínek bez souvislostí v mysli?
19. Chápaly děti tyto dva příběhy?
20. Kdo byl Efraim Kohn, jehož dědeček obchodoval s hadry a starým oblečením?
21. Jakým jazykem je ukázka psaná?
22. Jakou podobu má řeč vypravěče?
23. O jaký funkční styl se jedná?
24. Jaký slohový postup převažuje?
25. Jak se nazývá literatura ze života vypravěče (o sobě)?
26. Jak stará je událost popsána v ukázce?
27. Je vzpomínka zastaralá, nudná, vtipná nebo zajímavá?
28. Vyprávěli ti rodiče nebo prarodiče někdy příběhy ze svého dětství, ze školních let?

Ilustrace: Šimon Šiler, Střední škola, Základní škola a Mateřská škola Rakovník

Franz Fassl (1853–1941) – ŘEŠENÍ

1. 30 let
2. Zasloužil se o rozkvět města, za jeho úřadování se vybudovala železniční trat z Rakovníka do Jesenice a dále do Bečova a Bochova, byl postaven nový moderní vodovod (včetně vodáren), postavena školní budova, založen městský hotel, postavena socha Nejsvětější trojice, stál u zrodu zdejšího okrašlovacího spolku, který budoval vycházkové cesty, lavičky a jiná odpočinková místa, zveleboval prostranství apod.
3. 88 let
4. Na Plzeňské ulici (čp. 29) proti škole
5. 78 a 79 let
6. 10; čtvrtou třídu
7. na Plzeňské ulici u kostela, dříve Kostelním náměstí, škola byla dvoutřídní, v zadní části školy byl byt učitele
když už kapacitně nevyhovovala, byla stržena a roku 1903 postavena na tom samém místě nová, secesní budova – s osmi třídami, byla nejhezčí budovou na celém Podbořansku; dnes se budově přezdívala stará škola nebo hotel, je soukromou budovou, sloužící jako byty
8. 20. 6. 1863, v horký letní den; přesně v den 40. výročí zahájení stavby této školní budovy (postavena po požáru r. 1715, 1786 zvětšena, na počátku 19. st. už nevyhovující, bylo třeba postavit větší – užívána od r. 1824)
9. 120 dětí ve 14 větších a 5 menších lavicích, tj. např. cca 7 dětí ve velké lavici, 4 v malé
10. Smíšená – viz protestující děvčata, když jim včely poletovaly kolem hlavy
11. Josef Klement (žil 1835 – 1889; v Jesenici učil 1857 – 1864, poté zde až do smrti řídícím učitelem po svém otci)
12. Přísný, ale laskavý a oblíbený, hodně naučil, rákoskou či březovou metlou je trestal málo, stačil mu přísný pohled
13. Ráno zlomky, odpoledne o střelném prachu a sopkách
14. Štěbetání ptáků znějící otevřenými okny, poletující včely (a ječící děvčata), tesařův pomocník, který na ně plazil jazyk, když lezl po žebříku kolem jejich oken (opravovali střechu)
15. Učitele náboženství (katechetu) - místního kaplana; fyzicky je trestal, překračoval vymezený čas na své hodiny, mluvil stále o tomtéž, příběhy z Bible jen hrozil, nedopověděl je celé (zamlčel jim, že Jonáše velryba zase vyplivla), nevysvětlil (proč chtěla Potifarova žena sundat z Josefa šaty), nepřál jim koupání
16. Když skončil a odešel
17. Příběh je o tom, že máme plnit své povinnosti, ale pan katecheta to použil jako varování před koupáním
Jonáš byl Bohem povolán, aby šel oznámit do Ninive, že se blíží Boží soud (jejich trest), neuposlechl, uprchl na moře, ale rozpoutala se velká bouře, námořníci rozpoznali, že je to kvůli Jonášovi, hodili ho do moře, kde ho spolkla velká ryba; po třech dnech ho však na Boží pokyn vyvrhla na souš a Jonáš se vydal splnit příkaz (Bůh město nakonec nezničil, lidé se začali kát a polepšili se)
18. O Potifarově ženě (část příběhu o Josefovi, když byl v egyptském otroctví) a o plešatém proroku Eliášovi
19. Ne, koukaly na ně svou optikou – Eliáše by zkoulovaly, u Josefa řešily obchod s oblečením (chtěla ho svést, když se nenechal, obvinila ho, že se ji pokusil znásilnit, Potifar ho za to vsadil do vězení)
20. Židovský spolužák

21. Spisovný jazyk
22. Ich forma (i když mluví v množném čísle – my, ale je to z jeho pohledu)
23. Kdyby to bylo vypravované jen ústně, je to prostě sdělovací styl, ale protože to vyšlo v novinách, lze to zařadit i do publicistického stylu
24. Popis
25. Autobiografie
26. Necelých 100 let
27. Má vtipné momenty (tesařův pomocník plázcí jazyk, koulování biblického proroka, dohadování se, proč chtěla Potifarova žena sundat šaty z otroka...), ukazuje, že děti přemýšlí stále stejně, je zajímavá popisem, jak to tehdy ve škole probíhalo (tělesné tresty, velké množství žáků...)

Určeno pro 2.stupeň ZŠ

Pracovní list této ukázky vytvořila Mgr. Eva Konířová – Základní škola amateřská škola Jesenice,okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

JAROSLAV
VRCHLICKÝ

Mgr. Markéta Kočová
Základní škola a Mateřská škola Čistá, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Jaroslav Vrchlický (1853–1912)

Básník Jaroslav Vrchlický, vlastním jménem Emil Frída, se narodil v Lounech. V mládí, v letech 1872–1874, byla jeho domovem Čistá u Rakovníka, kde jeho otec Filip Jakub Frída pracoval jako správce spolkového rolnického parního mlýna. Emil Frída – Jaroslav Vrchlický studoval v té době v Praze. U svých rodičů a sourozenců v Čisté pobýval o prázdninách a delších svátcích. V Čisté připravoval k vydání svou první knihu – překlad básní francouzského spisovatele Viktora Huga (1873) i první sbírku své vlastní poezie, která vyšla v roce 1875 pod názvem Z hlubin. Sbíрка obsahuje i mnoho básní, psaných v Čisté. Celkem Vrchlického dochované literární dílo zahrnuje více než třicet básní, které vznikly buď přímo v Čisté, nebo jsou inspirovány tamními pobyty. Najdeme mezi nimi slavnou náladovou báseň Vánoce z roku 1874, několik básní, v nichž se Vrchlický vyrovnával se ztrátou otce (např. List ze hřbitova) nebo básně, v nichž zachytil své dojmy ze studentských výletů na hrad Krakovec, do lesů u Drahouše, do Zdeslavi, Všesulova nebo na hrad Křivoklát (Na Krakovci, Křivoklátská legenda, Motiv z Křivoklátu, Elegie z Hubertwaldu a další). Vzpomínkami na návštěvu hradu Krakovce se Vrchlický inspiroval také při psaní svého jediného románu Loutky (1908). Po nenadálé smrti Vrchlického otce na podzim roku 1874 se na jaře následujícího roku pozůstalá rodina Frídova z Čisté odstěhovala. Otec Jaroslava Vrchlického je pohřben v Čisté, na budově tamního mlýna (čp. 49) připomíná oba – obce a jeho slavného syna – pamětní deska z roku 1937.

Verše z minulosti

Jak šťastni byli jsme! Nad jezem u mlýnu
jak hnízdo vlaštovčí v ořeší, jasmínu
se malý dům náš skrýval,
a listí na stromech a vlny jezera,
kol mlýnských klepání a zvony večera
tam hrály, kraj se stmíval.

Do noci bděli jsme, svit lampy vedl boj
se světlem měsíce, v němž mušek kmitný roj
se mih` jak slzy v líci,
a jak ten bledý svit po listech, po zdi hrál,
mé matky obličej se bledším býti zdál,
jsa roven večerníci.

Do noci bděli jsme... Kdes v dumách bloudil duch,
zpěv z břehu ztlumený nám vanul časem v sluch,
na vodách měsíc, rosa v trávě,
a květy s hvězdami jen jeden svit a dech,
a mír a svatvečer a blaho v srdcích všech,
dlaň matky na mé hlavě.

Ó noci čarovné! Ó štěstí jako sen!
V tom vzplála obloha, jak vzplál by nový den,
jak růže planou v skrytěl!
Déšť květů z jasmínu dech větru dolů třás',
a v matky náručí já slyšel sladký hlas:
Bůh žehnej tobě, dítě!

Na Krakovci

(Úryvek)

Ty zříceniny znáš tam na obzoru,
kde v modrý věnec hora váže horu,
jak v stínu lesa podle skalní stěny
mdlý vedrem dne a chůze svojí spěchem
by odpočinul poutník unavený.

Ba spočinul a zapomenul světa,
přes jeho hlavu přehnala se léta,
na jeho údech svlačce bují s mechem,
a noha jeho srůstá se skaliskem
a tělo splývá s balvany a pískem
Les k ochraně i v chlad mu stíny sklenul,
jak světa on, svět jeho zapomenul.

Když poprvé jsem vstoupil v jeho stíny
a z oken jeho zíral do krajiny,
byl jarní den, kdy zem svůj svátek slaví,
kdy slunce paprsk jak prut čaroděje
na šumný hovor ztuhlé vlny taví,
květ rozdýchá a ptáka rozepěje.

Po stezkách k hradu táhly pestré davy,
v něm střelba zněla, písně, hlučné smíchy,
po dlouhém čase hudby souzvuk smavý
se rozproudil, že zámek jindy tichý
v klín lesů házel echo jásající
a v ples rozehrál jejich dol se tmící.

Křivoklátská legenda

Jak planou luhy, pole, stráň i bor
ve slunce usmívání!
a víchr veselý od štítů hor
jak šedé mlhy shání!

I zamyšlené sosny ustaly
v svém tajuplném stesku,
a zdřímly v slunci, které na skály
vetkalo síť svých blesků!

Aj, hrad přede mou oděn v zlatohlav
se zaskvěl v páře ranní,
obláčky bílé jak myšlenek dav
mu létly kolem skrání.

A výš a výše stoupám v nadšení,
až vkročím v jeho stíny -
ó žel, zde všady smutek, truchlení
a poušť a zříceniny!

I zdá se mi, že kolem věží těch
duch otců v pláči těká,
jak v rubáš hrad že oblácí se v mech
a na svou zhoubu čeká.

Tak vejdu, oddán dumám truchlivým,
ve staré večeřadlo,
aj, bože! Z římsy náhle k nohous mým
hle, ptačí hnízdo spadlo!

A zbytky soch a štítů železných
kynuly ze zdí přísně -
v tom okny padly v tónech vítězných
sem zvuky naší písně.

A zněl ten zpěv jak píseň nad hroby
až slzu v oko nutí,
že není smrti, není poroby,
a není zahynutí!

A jemným kouzlem, když se rozplýval,
bor v souhlas jemu šuměl,
já na hnízdo se mlčky zadíval
a všemu porozuměl.

Když ztichly boje, píseň zbyla nám,
v ní příští slávy tucha,
ta vzdoruje všem úkladům a tmám
jak věčný triumf ducha!

Nechť kde visel dřív slavných předků zbroj,
teď visí hnízdo ptačí,
to nevadí – vnuk nyní v lepší boj,
tož v zápas ducha kráčí!

Nám píseň zbyla, a přec jásáme
i v dědictví tom chudém.
Jen víru v sebe! Ta nás nezkłame,
my byli, jsme a budem!

A srdce moje v tluku nadšeném
tou prosbou teď se chvělo,
by tolik písni zkvětlo v nitru mém,
co jich v tom hníždě znělo.

I kráčím dále vesel v lesů stín,
jdu v houštině a mechem,

a símě písni z hradu rozvalin
v mém srdci klíčí spěchem.

A zrak můj zírá ještě nazpátek
na věže, valy, brány -
Nuž budte písni mou i v příští věk
na stokrát požehnány!

Motiv z Křivoklátu

(Variace Křivoklátské legendy)

Na Křivoklátském hradě jsem vkročil v samé stíny,
kam pohlednulo oko, tam poušť a zříceniny.

I vejdu zamyšlený ve staré večeřadlo,
a z římsy náhle k nohous mně ptačí hnízdo spadlo.

A zbytky soch a štítů kynuly se zdí přísně;
v tom okny z venku vpadly sem zvuky české písně.

A zněl ten zpěv tak sladce, až slzu v oko nutí:
že není smrti, zmaru a není zahynutí!

Když rozplýval se, z dále bor ve souzvuk mu šuměl,
já zadíval se v hnízdo a všemu porozuměl.

Kde visel dřív zbroj dědů, tam nyní hnízdo ptačí;
vnuk dále v nový zápas, ve zápas ducha kráčí.

Nám zpěv zbyl, bohatýry jsme v dědictví tom chudém,
jen víru mějme v sebe, my byli, jsme a budem!

Mé srdce v bouřném tluku tou modlitbou se chvělo,
jen tolik zapět písni, co v hnízdě tom jich znělo.

List ze hřbitova (1883)

(Úryvek)

A štěstí přešlo s letem; smutná zima
sníh snesla k zemi perutěma svýma.
Tma na horách, les příšerně mně kynul,
když na ztuhlý rov věnec tmavé chvoje
jsem v slzách rukou třesoucí se vinul
na otcův hrob – a v něm na štěstí svoje.

Vánoce

Hlas zvonů táhne nad závějí,
kdes v dálce tiše zaniká;

dnes všechny struny v srdci znějí,
neb mladost se jich dotýká.

Jak strom jen pohne haluzemi,
hned střásá ledné křišťály,
rampouchy ze střech visí k zemi
jak varhan velké píšťaly. –

Zem jakby liliemi zkvětla,
kam sníh pad`, tam se zachytil;
bůh úsměv v tvářích, v oknech světla
a v nebi hvězdy rozsvítil.

A staré písně v duši znějí
a s nimi jdou sny jesliček
kol hlavy mé, jak ve závěži
hlas tratících se rolníček.

Můj duch zas tone v blaha moři,
vzdech srdcem táhne hluboce,
a zvony znějí, světla hoří –
Ó Vánoce! Ó Vánoce

Mgr. Markéta Kočová

Určeno pro 2. stupeň ZŠ

Zdroje:

Hartl, Roman: *Vrchlický v Čisté*. In: Věstník Musejního spolku král. města Rakovníka a polit. okresu rakovnického. 2022.

Vrchlický, Jaroslav: *Na Krakovci*. In: Osvěta – listy pro rozhled v umění, vědě a politice č. 1/1878.

Vrchlický, Jaroslav: *Motiv z Křivoklátu*. In: Co život dal (básně Jaroslava Vrchlického). 1883.

Vrchlický, Jaroslav: *Křivoklátská legenda*. In: Světozor z 24. července 1874.

Vrchlický, Jaroslav: *List ze hřbitova*. In: Co život dal (básně Jaroslava Vrchlického). 1883.

Vrchlický, Jaroslav: *Verše z minulosti*. In: Jak táhla mračna – básně Jaroslava Vrchlického (1874-1884). 1896.

Vrchlický, Jaroslav: *Vánoce*. In: Co život dal (básně Jaroslava Vrchlického). 1883.

Jaroslav Vrchlický (1853–1912) - OTÁZKY

Verše z minulosti

1. Jaké místo lyrický mluvčí popisuje? Kde se báseň odehrává? Pokus se místo popsat vlastními slovy.
2. Jaké pocity báseň vyvolává?
3. Jaký vztah má mluvčí k matce?
4. Najdi v básni přirovnání.
5. Jaký význam má podle tebe poslední verš „Bůj žehnej tobě, dítě!“.
6. Sestav pětílístek na téma Vzpomínky na dětství.
7. V rámci mezipředmětových vztahů vytvoř koláž vzpomínek. Může být i v digitální podobě, navíc doplněna vhodnými melodiemi.
8. Pracuj s metodou zvanou podvojný deník.

Z textu – slova, věty, verše, pasáže, které mě zaujaly	Vlastní komentář – moje myšlenky, můj názor

Na Krakovci

Projektová výuka – Krakovec

Délka: 3-5 vyučovacích hodin

Pomůcky: báseň, internet, knižní publikace o Krakovci, výtvarné potřeby

Rozdělení žáků do skupin, každá skupina zpracovává báseň z jiného úhlu pohledu.

Dějepis: Žáci vyhledávají informace o hradu, jeho historii, zajímavých postavách.

Zpracují prezentaci.

Výtvarná výchova: Žáci vytvoří výtvarnou podobu krajiny, která je popsána v básni.

(libovolná technika – koláž, malba, 3D model)

Český jazyk: Žáci připraví komiks, sehrají krátkou scénku podle textu, recitují s hudebním

doprovodem.

Mediální výchova: Skupina dětí celý projekt zdokumentuje – fotí, natáčí, zpracovávají rozhovory s ostatními členy skupin, vytvoří reportáž.

Závěrečná reflexe: Žáci zhodnotí svoji práci – co je překvapilo, co se nového naučili, co jim nešlo, na čem je potřeba v rámci skupinové práce zapracovat, ...

Ve škole poté může být vytvořena výstava prací.

Křivoklátská legenda

1. Jaká je atmosféra básně?
2. Co se stalo, když poutník vstoupil na hrad? Co tam viděl? Cítil?
3. Najdi v textu přirovnání, personifikaci, metaforu.
4. Které slovo nebo sousloví je podle tebe zastaralé. Jak bys ho řekl/a dnešním jazykem?
5. Představ si, že jsi na místě poutníka. Formou deníkového zápisu zaznamenej, jak by ses cítil/a při návštěvě starého hradu.
6. Uspořádejte se třídou exkurzi na hrad Křivoklát. Po návštěvě můžete vytvořit brožuru/cestopis, ve kterém zaznamenáte dojmy z výletu.

Motiv z Křivoklátu

1. Kde se lyrický mluvčí nachází?
2. Jaký symbol je přisouzen ptačímu hnízdu?
3. Co podle tebe znamená verš „vnuk dále v nový zápas, ve zápas ducha kráčí“?
4. Jak na tebe působí závěr básně? Je spíše optimistický, či pesimistický?
5. Pomocí Vennova diagramu porovnej Motiv z Křivoklátu a Křivoklátskou legendu. Do levého kruhu napiš, co je specifické pro jednu báseň, do pravého pro druhou. Doprostřed запиš, co mají obě společného. (Žáci mohou pracovat ve dvojicích/skupinách.)

List ze hřbitova (1883)

1. Kdo je mluvčím básně?
2. Kam přichází a proč?
3. Jaké roční období je v básni zmíněno?
4. Jaká je nálada básně? Označ, co se nejvíce hodí:
radost – smutek – naděje – strach – lítost – vděčnost
6. Napiš krátký vzkaz nebo dopis, který by mohl mluvčí básně napsat svému zesnulému otci.

Vánoce

1. Které smysly básník používá k popisu Vánoc?
2. Najdi v básni přirovnání, personifikaci, metaforu.
3. Jaké obrazy nebo verše v tobě vyvolaly emoce? Proč právě ty?
4. Jaké počasí je popisováno? Najdi v básni meteorologické jevy.
5. Navrhni vánoční pohlednici, zakomponuj do ní citát z básně.
6. Jak se slavily Vánoce v době Jaroslava Vrchlického. Zjisti, zda a jak se liší od dnešních tradic.
7. Co pro Tebe znamenají Vánoce? Napiš krátkou úvahu.

Ilustrace: Mariánský sloup Rakovník, Antonín Fuchs, 1. základní škola, Rakovník

Jaroslav Vrchlický (1853–1912) – ŘEŠENÍ

Verše z minulosti

1. Domov u mlýna nad jezem, u jezera.
2. Nostalgie, láska, klid, laskavost, sny, vzpomínky.
3. Silné pouto mezi matkou a synem, vzpomíná na ni s láskou a úctou.
4. Jako hnízdo vlaštovčí, jak ten bledý svit, štěstí jako sen, jak vzplál by nový den, jak růže planou
5. Vyjadřuje matčinu lásku a požehnání.
- 6., 7., 8. Individuální odpovědi.

Křivoklátská legenda

1. Tajemná, melancholická, radostná.
2. Spadlo na něj ptačí hnízdo.
3. Možné odpovědi: přirovnání – obláčky bílé jak myšlenek dav, personifikace - bor v souhlas jemu šuměl, metafora - slunci, které na skály vetkalo síť svých blesků, ...
4. Možné odpovědi: rubáš – pohřební oděv, rozvaliny – zříceniny, klaním se – zdravím, ...
- 5., 6. Individuální odpovědi.

Motiv z Křivoklátu

1. Na hradě Křivoklát.
2. Symbol nového života, naděje.
3. Individuální zpracování.
4. Optimistický.
5. Individuální zpracování. Možné odpovědi:

levá strana (Motiv z Křivoklátu) – kratší, jednodušší jazyk

pravá strana (Křivoklátská legenda) – rozsáhlejší, náročnější pro čtenáře

uprostřed – společné znaky – hrad Křivoklát, ptačí hnízdo – symbol života, naděje

List ze hřbitova (1883)

1. Dospělý muž (J. Vrchlický)
2. Na hřbitov, ke hrobu svého otce. Vzpomíná na něj.
3. Zima.
4. Smutek, lítost.
5. Individuální zpracování.

Vánoce

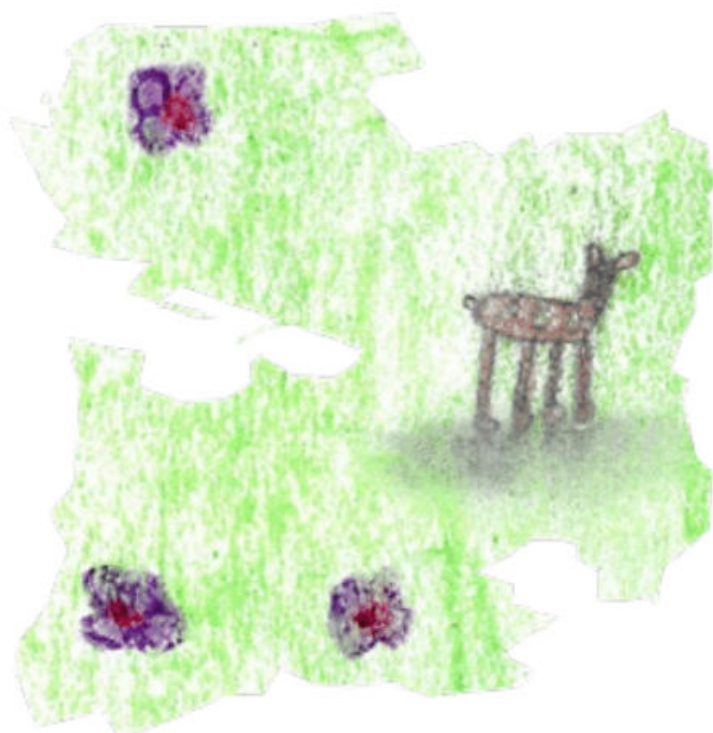
1. Zrak – rampouchy visí ze střech, ... Sluch – hlas zvonů táhne nad závějí, ... Hmat – kam sníh pad, tam se zachytil, ...
2. Přirovnání - ... jak varhan velké píšťaly, ... Personifikace – hlas zvonů táhne nad závějí,... Metafora – země pokrytá liliemi – sníh, ...
3. Individuální zpracování.
4. Typické zimní počasí – sníh, závěje, mráz.
- 5., 6., 7. Individuální zpracování.

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořila Mgr. Markéta Kočová - Základní škola a Mateřská škola Čistá, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

JOSEF
LEOPOLD
HRDINA

Mgr. Marcela Mrzenová a Denisa Burdilová
Základní škola Mutějovice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Josef Leopold Hrdina (1856–1933)

Narodil se jako Josef Alois Hrdina v Královicích u Slaného. Po otci, krejčovském mistrovi Janu Hrdinovi, pocházel z Lodenice na Novostrašecku. Pracoval jako úředník ve státní správě, byl vášnivým turistou a velmi pracovitým a oblíbeným spisovatelem. Napsal stovky povídek, jejichž náměty často čerpal v historii svého rodného kraje a ve vlastních vzpomínkách na dětství prožité v takzvaném Podlesí – lesnaté oblasti na pomezí dnešního Slánska a Rakovnícka. Dnešního Rakovnícka se týkají například povídky Na mlýnech (1888; odehrává se v Lodenici), Poslední chaloupka (1891; Pochvalov), Katynka (1893; Mšec - v povídce vystupuje vesnice pod lidovým názvem Kornouz), Hejtmanka Alena (1893; Mšec) nebo Postilion Severin (1902; Srbeč, Mšec).

Na mlýnech (1888)

(Úryvek)

Byl jsem na prázdninách u dědečka v Lodenici. Přinesl jsem mu ukázat vysvědčení, jež jsem dostal v primě, a tu nebylo chvály konce. Donesli vysvědčení k panu učitelovi, pochlubit se, babička mi hned musila usmažit holoubě, dali starému rybákovi Hejdovi čtyrák na tabák a ten mne musil provést ve své záplatované, rozviklané kocábce po velikém Lodenickém rybníku, oráč mi musil ukázat na louce čejčí vajíčka a večer, když přijeli z pole, vysadil mne dědeček na starého valacha a já s ním jel do brodu. Rozumí se, že dědeček levou rukou držel uzdu dobráka koně, pravou rukou mě. Seděl jsem poprvé ve svém životě na koni, chvěl jsem se v té pro mne závratné výši, a když kůň vešel na pokraj vody ohromného rybníka a shýbnul hlavu, aby se napil, držel jsem se křečovitě oběma rukama jeho hřívý. Kůň stál ve vodě, sotva že kopyta jeho se omočila, ale pohled můj na tu širokou hladinu vodní, fantazie dětská, že by kůň mohl najednou se mnou zaběhnout tam do prostředka hlubiny...

„Dědečku, já už chci dolů.“

„Jen seď, pojeděš snad trochu dál do vody. Hý!“

„Ne, já nechci!“ A byl bych svolal celé Podlesí, kdyby mne byl dědeček honem nesundal. Valach zvednul hlavu, voda mu kapala od úst a dobrácky se díval na mne, co že se mi to stalo. Ovšem když za chvíli přijel klusem oráč na druhém koni, připnul k němu valacha a zajel s nimi daleko do hlubiny, že jemu a koním jen hlavy vyčnívaly z vody, měl jsem radost a byl bych se na tu komedii díval dlouho, třeba vlny rybníka plovoucími koni vzdušné celé mne na břehu postříkaly. Večer mi ještě dědeček ukázal králíky a babička všechny kravičky, jež přišly z pastvy, pověděla, jak se která jmenuje, která trká atd.

Celou noc se mi o tom rybníku zdálo.

(Zkráceno)

Katynka (1893)

Na Kornouze mají pouť.

Kateřinská pouť je v roce nejposlednější, a jest známo, že o sv. Kateřinu prší, byť všechny dny před tím mohly se vykázati nejlepší pohodou. Druhý den po sv. Kateřině zas už může býti pěkný den, ale o sv. Kateřině musí pršet. A kdyby nikde nepršelo, na Kornouze prší jistě.

„A proč prší?“ ptal jsem se kdysi strýce, klusaje vedle něho pod deštníkem po rozblácené silnici ke Kornouze. Šli jsme na pouť.

„Protože je na Kornouze pouť.“

„Proč je tam pouť?“

„Protože je sv. Kateřiny.“

„A proč...“

„I mlč, to bychom se ptali pořád dokola. Je sv. Kateřiny, na Kornouze je pouť, prší důkladně, tak to bývalo odjakživa, tak je to v pořádku a basta.“

A kráčeli jsme dál ve smutné aleji umoklých, uplakaných stromů, z jejichž holých začernalých větví kapala voda a bubnovala na široké střeše promoklého deštníku.

Psí počasí. Ale vzdor tomu viděli jsme přicházejíce ke Kornouze ze všech stran zástupy a hloučky lidu, pěšky i

na vozech, a mnohý nešel ani pěšky, ani se nevezl - trmácel se totiž s jalovíci anebo se vzdorovitým vepříkem, aby se s ním včas dostal na Kornouzu.

O pouti je tu taky jarmark.

Před samým Kornouzem nás někdo dohonil. Jakási ženština. Dvě sukně přehozeny přes hlavu, ostatní visely na ní. Přes ruku pod přehozenými sukněmi košík, přes košík střevíce na tkanicích svázané. Šla bosa. Déšť studil, mezi deštěm poletoval vlhký sníh, studený větřík šlehal od lesů. A ta ženská šla bosa. Nohy postříkány blátem, sukně mokré se na ní lepily, jen je vyždímat. Hlavu měla k zemi sklopenou, zachumlanou promoklými vrchními sukněmi. Teď zvedla hlavu, aby se podívala, koho dohonila.

„Á, Katynka!“ povídám. Strýc se ohlédl. Taky ji poznal.

„Kam jdeš, holka, v takové psotě?“

„Na Kornouzu na pouť.“

„Bodejť, oni by to tam bez tebe neukončili. Na tebe tam čekají!“

„Čekají - nečekají, je to poslední pouť letos v kraji, musím se shánět po výdělku, abych si taky letos koupila na pouti něco k svátku.“

„A bosa jdeš?“

„To abych mohla lépe běžet.“

„Máš vyjít dřív, když o tom víš.“

„Chtěla jsem vyjít časně, abych byla do rána na Kornouze, ale v tom statku v Řisutech, kde jsem byla dnes přes noc, slibovali mi, že taky pojedou na pouť, že se s nimi svezu. Vůz byl uchystán, koně připraveni, děvčata ustrojena a pantáta pořád vybíhal ven, prohlížel oblohu a čekal, že snad déšť povolí. Ale čím dál, tím více cedilo, tak potom řekli, že nepojedou nikam. Tak běžím pěšky. Musím se činit, abych něco prodala.“

A zabočila vlevo cestou ze silnice a podle zdi parku a panským dvorem, aby tam byla dřív.

„Nešťastný blázen!“ povídal strýc jako sám pro sebe.

„Ale rozum má Katynka, vidíte strýčku?“ povídám.

„No, rozum má, musí mít, chce-li se na světě uživit.“

Katynku znalo každé dítě v našem kraji. Kde jaká pouť, posvícení neb jarmark, nikde nechyběla. Vyložila z košíčku dvoukřejcarové písničky, byl-li vítr, položila na každou písničku kamínek, aby se jí zboží nerozlítalo, a pěkným zvučným hlasem spustila tu nejnovější. Ve chvíli měla kolem sebe klubko malých i velkých posluchačů a písničky šly na dračku. A když celé půldne zpívala, když už byla ochraptěla a nikdo už se nehlásil, složila zbylé písničky do košíku, přepočítala na klíně stržené krejcary, uložila je do kapsy, kapsu zavázala pevně tkaničkou, urovnala sukně, přičísla dlaněmi vlasy, vzala košík a šla.

Kam, po tom se nikdo neptal.

Katynka pocházela z Kornouzu. Bylo jí něco přes čtyřicet let, tváře zažloutlé, hubené, vlasy prošedivělé, ale každý jí říkal jen Katynka a každý jí tykal. I děti. V dávných letech, to bylo krátce před italskou válkou v devětapadesátém, byla vdanou. Byla osiřelou, jedinou dcerou po panském úředníku a majíc slušné jmění, vzala si za muže selského synka, jenž podílem dostal taky tolik co ona. Chtěli si za společné peníze zakoupiti pěkný statek, a že měli na všelijaké starosti dosti času, umínili si, že přes podzim a zimu budou žít chvíli bezstarostně, a usídlili se v městě. Na dlouho ne. Jednoho dne přišel rozkaz a druhého dne už byl Katynčin muž na cestě k pluku, do války. V tom nevýslovném bolu, v tom poplachu a rozčilení sotva že se mohli rozloučiti. Po odchodu svého manžela onemocněla Katynka, a když se uzdravila a chtěla zaplatit lékaři za ošetřování, seznala, že všechno jmění její i jmění mužovo zmizelo. Těšila se nadějí, že muž její uložil někam peníze, při odchodu že na ně nevzpomněl, aby jí o nich pověděl. Chtěla mu psáti, ale jak a kam? Po celou dobu, co odešel, nedal o sobě vědět. Kdosi jí poradil, aby psala nazdařbůh na pluk, že psaní dojde, ale v tom přišlo psaní od vojenského úřadu. Posílali úmrtní list jejího muže. Pátralo se tedy, zdali měl u sebe peníze. Nic prý neměl při svém příchodu k pluku a nic se u něho nenalezlo po smrti mimo hodinky, kapesní nožík a nějaké maličkosti, jež prý po válce se vdově vrátí.

Po několika dnech odvezli Katynku do blázince do Prahy.

Plný rok tam byla. A když se vrátila, nikdo jí nemohl poznat. Neplakala již, nezuřila, nevzpomněla si na ztracené jmění, na ztraceného muže, jen na kornouzskou pouť nezapomněla. Zažitá léta šťastného mládí oživila v duši její, vzpomněla si vždy, že o pouti doma dostávala od otce všelijaké dárky, že si směla koupiti všechno, co se jí na pouti líbilo.

Nebyla blázen, ale rozumu mnoho také neměla. Jinak by se dovedla přece jinak uživiti než tak, aby si koupila košík, do košíku písničky a s tím chodila po světě.

Ale přec měla rozum. Co vyzpívala, z toho se živila a šatila.

A přec zas byla jako dítě. Za všechny peníze, jež utržila na kornouzké pouti, koupila si k svátku nějaký dárek dětinský. Loutku nastrojenou, dětské nádobí, pomoranče, i hedvábný šáteček na hlavu, dle toho, jaký byl příjem.

K večeru vraceli jsme se se strýcem k domovu. Přestalo pršet.

Jednou rukou se opíral na těžký deštník s mosazným kovááním, druhou držel v ústech dlouhou novou dýmku a spokojeně si pokuřoval. Já klusal vedle něho, přendávaje z ruky do ruky veliký uzel, kde bylo pomorančů, fíků, marcipánu a cukroví za celé dvě zlatky. Na silnici v lese mezi Kornouzem a Hvězdou dohonila nás Katynka. Sukně spuštěny dolů, šátek z hlavy smeknul se na záda, v ruce košík a přes košík visely hrubé, na podešvích cvočky okované střevíce.

„Nezebe tě v nohy, Katynko?“ ptal se strýc.

„Nezebe.“

„Tak jaký byl dnes výdělek?“

„Malý.“

„Ale něco jsi si přece koupila na pouti k svátku?“

Katynka otevřela košík, vyňala malého marcipánového koníka – „Takové tam prodávali po čtyrech krejcařích,“ ukázala nám se smutným zrakem dáreček, jež si koupila k svátku, - pak je na celý dlouhý rok odbyta! - a uloživši jej do košíku, zaměřila na pěšinu vedoucí k Malkovicům.

Zdroje:

H-ský, J.: *Památce krajana Dra Jos. L. Hrdiny*. In: Slánský obzor, ročník XL.

nč.: *Dr. J. L. Hrdina sedmdesátníkem*. In: Venkov z 23. 6. 1926.

Dr. N.: *Šedesáté narozeniny spisovatele Dra J. L. Hrdiny*. In: Zlatá Praha z 21. 6. 1916.

Hrdina, J. L.: *Na mlýnech*. In: Národní listy z 28. 5. 1888.

Dr. H.: *Katynka*. In: Národní politika z 25. 11. 1893.

Matriční záznam o narození Josefa Leopolda Hrdiny. In: Matrika narozených 1815-1865, Římskokatolický farní úřad Slaný, <https://ebadatelnasoapraha.cz/d/12026/132>.

Josef Leopold Hrdina (1856–1933) – OTÁZKY

Katynka

1. Napište stručný obsah ukázky.

2. Vytvořte myšlenkovou mapu ukázky.

Příklad myšlenkové mapy

● **Hlavní postavy**

● **Hlavní motivy**

● **Důležité prvky prostředí**

3. Otázky k textu

1. Jaký je vztah mezi vypravěčem a strýcem?
2. Čím se Katynka živí?
3. Jaký život vedla Katynka před svou tragédií?
4. Proč se Katynka ocitla v chudobě?
5. Co si Katynka vždy kupovala k svátku?
6. Jaké počasí obvykle doprovází kornouzskou pouť?
7. Jak reaguje strýc na Katynku?
8. Jaká je symbolika deště v příběhu?
9. Jak se liší pohled vypravěče a strýce na Katynku?
10. Jaké jsou hlavní kontrasty v příběhu (např. minulost vs. současnost)?

4. Srovnejte život na konci 19. století a dnes.

◆ **Život Katynky vs. dnešní realita**

◆ **Pouť tehdy vs. dnes**

◆ **Postavení žen**

◆ **Malé radosti**

5. Najděte jazykové prostředky typické pro 19. století.

- ◆ **Archaismy a historismy**
- ◆ **Dlouhá souvětí s vloženými vedlejšími větami**
- ◆ **Přímá řeč s archaickým vyjadřováním**

6. Najděte v textu metaforu a básnické prostředky.

- ◆ **Metafora (obrazná pojmenování)**
- ◆ **Personifikace (oživení neživých věcí)**
- ◆ **Symbolika**
- ◆ **Ironie**
- ◆ **Eufemismus (zjemnění)**

7. Testové otázky k textu

1. **Kdy se konala pouť v Kornouzi?**
 - a) o Vánocích
 - b) o Velikonocích
 - c) na svatou Kateřinu
 - d) na svatého Václava
2. **Jaké bylo počasí během poutí?**
 - a) slunečné a teplé
 - b) deštivé a chladné
 - c) mrazivé a zasněžené
 - d) větrné a mlhavé
3. **Jak šla Katynka na pouť?**
 - a) pěšky bosá
 - b) na voze
 - c) na koni
 - d) vlakem
4. **Čím se Katynka živila?**
 - a) prodejem písniček
 - b) prodejem ovoce
 - c) šitím šatů
 - d) prací na statku
5. **Co si Katynka každý rok kupovala k svátku?**
 - a) nové boty

- b) hedvábný šáteček nebo dětskou hračku
- c) zlatý prsten
- d) knihu pohádek

6. Jaký tragický osud potkal Katynku?

- a) Ztratila manžela a majetek.
- b) Utekla z domova.
- c) Zranila se při práci.
- d) Byla okradena na pouti.

7. Kam byla Katynka na rok odvezena?

- a) do nemocnice
- b) do blázince
- c) do sirotčince
- d) do kláštera

8. Jak se lidé k Katynce chovali?

- a) Posmívali se jí.
- b) Ignorovali ji.
- c) Brali ji jako místní postavu, všichni ji znali.
- d) Báli se jí.

9. Jaký symbolický dárek si Katynka koupila na pouti?

- a) malého marcipánového koníka
- b) dřevěnou panenku
- c) skleněný korálek
- d) kožené boty

10. Jaký byl hlavní motiv příběhu?

- a) radost z pouti
- b) životní tragédie a samota
- c) krása venkovského života
- d) magické kouzlo pouti

Na mlýnech (1888)

1. Napište stručný obsah ukázky.

10 otázek k porozumění

1. Kam jel chlapec na prázdniny?
2. Proč byl chlapec pochválen dědečkem a ostatními?
3. Jaké odměny se chlapci dostalo za dobré vysvědčení?
4. V jaké lodi ho rybák Hejda povozil po rybníce?
5. Jaký pocit měl při jízdě na koni?
6. Co ho vyděsilo, když kůň vešel do vody?
7. Jak reagoval dědeček, když se chlapec bál?
8. Jak se změnil jeho postoj k vodě, když viděl druhého jezdce?
9. Jaké zvířata mu večer ukázali dědeček a babička?
10. O čem se chlapci zdálo v noci?

2. Vytvořte myšlenkovou mapu k úryvku.
3. Srovnejte život v ukázce se současnou dobou.

Život popsáný v úryvku se výrazně liší od současné doby, zejména v těchto oblastech:

1. Dětství a trávení volného času

2. Vztahy v rodině

3. Prostředí a způsob života

4. Škola a výchova

4. Testové otázky k ukázce
1. **Kde trávil chlapec prázdniny?**
 - a) u babičky na venkově
 - b) u dědečka v Lodenici
 - c) ve městě u strýce
 - d) na letním táboře
2. **Proč byl chlapec pochválen rodinou?**
 - a) Pomohl na poli.
 - b) Přinesl dobré vysvědčení.

- c) Uvařil večeři.
- d) Vyhrál školní soutěž.

3. **Co mu babička usmažila jako odměnu?**

- a) bramboráky
- b) holoubě
- c) palačinky
- d) smažený sýr

4. **Jakým dopravním prostředkem ho vozil starý rybák Hejda?**

- a) na povoze
- b) v loďce
- c) na kole
- d) na koni

5. **Jak reagoval chlapec, když kůň vešel do vody?**

- a) Byl nadšený a chtěl plavat.
- b) Začal se bát a chtěl dolů.
- c) Smál se a povzbuzoval koně.
- d) Otočil se a utekl.

6. **Co chlapec viděl večer na dvoře?**

- a) králíky a krávy
- b) slepice a husy
- c) psy a kočky
- d) ovce a kozy

7. **Jaké pocity měl chlapec v noci?**

- a) Těšil se na další den.
- b) Zdál se mu sen o rybníku.
- c) Byl smutný, že odjíždí.
- d) Báł se tmy.

8. **Jakým způsobem je text napsán?**

- a) jako deník
- b) jako osobní vzpomínka
- c) jako pohádka
- d) jako historický dokument

9. **Jak se jmenovalo místo, kde se děj odehrával?**

- a) Podlesí
- b) Lodenice
- c) Písek
- d) Litomyšl

10. Co znamená pro koně povel „Hý!“?

- a) Dopředu!
- b) Couvej!
- c) Stůj!
- d) Doprava!

Ilustrace: Důl Rako v Lubné u Rakovníka, Veronika Jirásková, 1. základní škola, Rakovník

Josef Leopold Hrdina (1856–1933) – ŘEŠENÍ

Pracovní list je určený pro 2.stupeň (8.,9.třída)

Katynka

1. Napište stručný obsah ukázky.

1. Shrnutí děje

Chlapec se svým strýcem jde na pouť do Kornouzu, která se tradičně koná na sv. Kateřinu za deštivého počasí. Po cestě je dohoní **Katynka**, chudá prodavačka písni, která jde bosa blátem, aby stihla jarmark. Katynka byla kdysi bohatá, ale osud ji připravil o muže i majetek. Teď se živí prodejem písni na poutích a jarmarcích. Přesto si z utržených peněz vždy koupí drobný dárek k svátku – tentokrát marcipánového koníka.

2. Vytvořte myšlenkovou mapu ukázky.

Příklad myšlenkové mapy

Hlavní postavy

- **Vypravěč** – dítě, které nechápe Katynčino počínání
- **Strýc** – rozumný, realistický, má pochopení pro Katynku
- **Katynka** – bývalá bohatá žena, nyní chudá prodavačka písni

Hlavní motivy

- **Osudová ztráta** (Katynka přišla o majetek i manžela)
- **Chudoba vs. radost z maličkostí**
- **Kontrast mezi životem v minulosti a přítomnosti**
- **Pouť jako symbol dětství, štěstí, naděje**

Důležité prvky prostředí

- **Deštivé, pochmurné počasí** = symbol těžkého života
- **Kornouzská pouť** = vzpomínka na šťastné dětství Katynky
- **Blátivá cesta** = životní strasti

3. Otázky k textu

1. Jaký je vztah mezi vypravěčem a strýcem?
 - příbuzní, vypravěč má svého strýce rád
2. Čím se Katynka živí?
 - prodejem písniček na pouti

3. Jaký život vedla Katynka před svou tragédií?
 - byla bohatá, šťastně vdaná
4. Proč se Katynka ocitla v chudobě?
 - po smrti manžela ve válce zjistila, že jejich peníze někam zmizely
5. Co si Katynka vždy kupovala k svátku?
 - loutku nastrojenou, dětské nádobí, pomoranče, i hedvábný šáteček na hlavu
6. Jaké počasí obvykle doprovází kornouzkou pouť?
 - deštivé
7. Jak reaguje strýc na Katynku?
 - divil se, kam jde bosa v takovém nečase
8. Jaká je symbolika deště v příběhu?
 - znamená smutek
9. Jak se liší pohled vypravěče a strýce na Katynku?
 - vypravěč ji nechápal (byl malý), strýc ji považoval za nešťastného blázna
10. Jaké jsou hlavní kontrasty v příběhu (např. minulost vs. současnost)?
 - Lidé chodili na pouť pěšky, nebo jezdili povozem. Existovaly velké sociální rozdíly. Děti byly vděčné za drobné dárky z pouti – pomeranče, fíky, marcipán, cukroví.

4. Srovnajte život na konci 19. století a dnes.

◆ **Život Katynky vs. dnešní realita**

- Dnes už se lidé jako Katynka neživí jako kočovní prodavači písni.
- Existují ale podobné sociální problémy – bezdomovectví, chudoba, osamělost.

◆ **Pouť tehdy vs. dnes**

- Poutě dříve měly silnou náboženskou a společenskou roli.
- Dnes jsou spíše komerční atrakcí (kolotoče, stánky s jídlem).

◆ **Postavení žen**

- Katynka byla po smrti muže bez prostředků, což tehdy bylo časté.
- Dnes jsou ženy samostatné, schopné se o sebe postarat.

◆ **Malé radosti**

- Katynka se raduje z malého marcipánového koníka.
- Dnes jsme zvyklí na hmotné statky a malé radosti si tolik nevážíme.

5. Najděte jazykové prostředky typické pro 19. století.

◆ Archaismy a historismy

- „pantáta“ (dnes bychom řekli „hospodář, statkář“)
- „psota“ (tehdejší výraz pro nepohodu, nečas)
- „krejcar“ (staré platidlo)
- „podíl“ (dnes bychom spíše řekli „dědictví, část majetku“)
- „cedilo“ (zastaralý výraz pro prudký déšť)

◆ Dlouhá souvětí s vloženými vedlejšími větami

- Např.:
„V tom statku v Řisutech, kde jsem byla dnes přes noc, slibovali mi, že taky pojedou na poutě, že se s nimi svezu.“
(Dnes bychom to rozdělili do kratších vět.)

◆ Přímá řeč s archaickým vyjadřováním

- ◆ „Protože je na Kornouze poutě.“
➡ Dnes bychom řekli: „Protože je v Kornouzi poutě.“ (Změna skloňování názvu místa.)
- ◆ „Protože je sv. Kateřiny.“
➡ Dnes bychom spíše řekli: „Protože je svátek svaté Kateřiny.“
- ◆ „I mlč, to bychom se ptali pořád dokola.“
➡ Dnes bychom řekli: „Mlč, jinak bychom se ptali pořád dokola.“ (Tvar „i mlč“ je zastaralý.)
- ◆ „Kam jdeš, holka, v takové psotě?“
➡ Dnes: „Kam jdeš, děvče, v takovém nečase?“ („Psota“ je archaický výraz pro nepříznivé počasí.)
- ◆ „Bodejt, oni by to tam bez tebe neukončili.“
➡ Dnes: „No jistě, bez tebe by to tam ani neskončilo.“ (Ironický tón, „bodejt“ je zastaralé slovo.)
- ◆ „Čekají – nečekají, je to poslední poutě letos v kraji, musím se shánět po výdělku, abych si taky letos koupila na pouti něco k svátku.“
➡ Dnes: „Ať čekají, nebo ne, je to poslední poutě v kraji. Musím si vydělat, abych si mohla něco koupit k svátku.“ (Obrat „musím se shánět po výdělku“ je archaický.)
- ◆ „To abych mohla lépe běžet.“
➡ Dnes: „Abych mohla běžet rychleji.“ (Struktura věty je archaická.)
- ◆ „Ale něco jsi si přece koupila na pouti k svátku?“
➡ Dnes: „Ale koupila sis aspoň něco na pouti k svátku?“ („Jsi si“ je zastaralý tvar.)

- „Takové tam prodávali po čtyrech krejcařích.“
 Dnes: „Takové tam prodávali za čtyři krejcare.“ („Po čtyrech“ je starší hovorový tvar.)

6. Najděte v textu metaforu a básnické prostředky.

◆ Metaforu (obrazná pojmenování)

- „*bubnovala na široké střeše promoklého deštníku*“
Kapky deště jsou přirovnány ke zvuku bubnování.
- „*Nešťastný blázen!*“
Katynka není doslova blázen, ale její chování působí jako nerozumné.
- „*byla osiřelou, jedinou dcerou po panském úředníku*“
Zde nejen doslovné sirotství, ale i pocit osamělosti.
- „*Plný rok tam byla.*“
O blázinci – naznačuje dlouhou a těžkou dobu.

◆ Personifikace (oživení neživých věcí)

- „*smutná alej uplakaných stromů*“
Stromy „pláčou“ – kapky vody kapající z větví,
- „*Děšť studil, mezi deštěm poletoval vlhký sníh, studený větřík šlehal od lesů.*“
Děšť, sníh a vítr dostávají lidské vlastnosti – studit, šlehat.

◆ Symbolika

- **Děšť** = osudová nepřízeň, bída, životní utrpení
- **Pouť** = naděje, radost z maličkostí, spojení s minulostí
- **Marcipánový koník** = dětinská radost, kterou si Katynka uchovává i přes těžký život

◆ Ironie

- „*Bodejť, oni by to tam bez tebe neukončili.*“
Strýc zesměšňuje Katynčinu neodbytnou snahu dostat se na pouť.

◆ Eufemismus (zjemnění)

- „*Nikdo ji nemohl poznat.*“
Neříká se přímo, že zestárla a změnila se k nepoznání kvůli strastem.

7. Testové otázky k textu

1. **Kdy se konala pouť v Kornouzi?**
 - a) o Vánocích
 - b) o Velikonocích
 - c) na svatou Kateřinu
 - d) na svatého Václava

2. **Jaké bylo počasí během pouti?**
 - a) slunečné a teplé
 - b) deštivé a chladné**
 - c) mrazivé a zasněžené
 - d) větrné a mlhavé
3. **Jak šla Katynka na pout?**
 - a) pěšky bosá**
 - b) na voze
 - c) na koni
 - d) vlakem
4. **Čím se Katynka živila?**
 - a) prodejem písniček**
 - b) prodejem ovoce
 - c) šitím šatů
 - d) prací na statku
5. **Co si Katynka každý rok kupovala k svátku?**
 - a) nové boty
 - b) hedvábný šáteček nebo dětskou hračku**
 - c) zlatý prsten
 - d) knihu pohádek
6. **Jaký tragický osud potkal Katynku?**
 - a) Ztratila manžela a majetek.**
 - b) Utekla z domova.
 - c) Zranila se při práci.
 - d) Byla okradena na pouti.
7. **Kam byla Katynka na rok odvezena?**
 - a) do nemocnice
 - b) do blázince**
 - c) do sirotčince
 - d) do kláštera
8. **Jak se lidé k Katynce chovali?**
 - a) Posmívali se jí.
 - b) Ignorovali ji.
 - c) Brali ji jako místní postavu, všichni ji znali.**
 - d) Báli se jí.
9. **Jaký symbolický dárek si Katynka koupila na pouti?**
 - a) malého marcipánového koníka**
 - b) dřevěnou panenku
 - c) skleněný korálek
 - d) kožené boty

10. **Jaký byl hlavní motiv příběhu?**

a) radost z pouti

b) životní tragédie a samota

c) krása venkovského života

d) magické kouzlo pouti

Na mlýnech

1. Napište stručný obsah ukázky.

Tato ukázka zachycuje atmosféru venkova a dětské prázdninové zážitky plné radosti, objevování i drobných strachů.

Vypravěč popisuje návštěvu u dědečka v Lodenici, kde mu prarodiče připravili oslavu jeho školního úspěchu. Dědeček a babička mu dopřejí malé radosti, jako je projížďka v loďce, objevování přírody, a dokonce i jízda na koni. Tento zážitek s valachem a rybníkem je klíčový – zpočátku budí strach, ale nakonec zůstává jako silná vzpomínka. Celé líčení je podtrženo dětskou fantazií, která dává běžným situacím hlubší a dramatičtější význam.

10 otázek k porozumění

1. Kam jel chlapec na prázdniny?
 - k dědečkovi do Lodenice
2. Proč byl chlapec pochválen dědečkem a ostatními?
 - měl výborné vysvědčení
3. Jaké odměny se chlapci dostalo za dobré vysvědčení?
 - babička mu usmažila holoubě, svezl se na loďce po rybníku, oráč mu ukázal čejčí vajíčka, svezl se na koni, dědeček mu ukázal králíky a babička kravičky
4. V jaké lodi ho rybák Hejda povozil po rybníce?
 - v záplatované, rozviklané kocábce
5. Jaký pocit měl při jízdě na koni?
 - bál se, držel se koně křečovitě za hřívu
6. Co ho vyděsilo, když kůň vešel do vody?
 - bál se, že by kůň mohl zaběhnout doprostřed rybníka
7. Jak reagoval dědeček, když se chlapec bál?
 - nejdříve pobídl koně, aby šel s chlapcem dál do vody, pak ale vnuka raději z koně sundal
8. Jak se změnil jeho postoj k vodě, když viděl druhého jezdce?
 - nechal se postříkat vodou, kterou vzedmulí plovoucí koně
9. Jaké zvířata mu večer ukázali dědeček a babička?
 - králíky a krávy
10. O čem se chlapci zdálo v noci?
 - o rybníku

2. Vytvořte myšlenkovou mapu k úryvku.

Návrh myšlenkové mapy.

Hlavní téma: Prázdniny u dědečka

Místo děje

- Lodenice
- Dědečkův statek
- Lodenický rybník

Hlavní postavy

- **Vypravěč** – dítě, které přijelo na prázdniny
- **Dědeček** – laskavý, odhodlaný učit vnuka novým věcem
- **Babička** – pečující, ukazuje hospodářství

Dějové události

- Pochvala za vysvědčení
- Odměna: jídlo, plavba loďkou, ukázka vajíček čejky, jízda na koni...
- **Jízda na koni do brodu**
 - Strach z výšky
 - Obava, že kůň vběhne do hlubiny
 - Dědeček ho drží a povzbuzuje
 - Nakonec sleduje koně ve vodě z břehu a už se nebojí
- Večerní prohlídka hospodářství
- Sen o rybníku

Hlavní motivy

- **Dětství** – radost, zvědavost, malé i velké strachy
- **Venovský život** – příroda, práce na statku, zvířata
- **Překonání strachu** – nejprve obava, poté zájem
- **Rodinná soudržnost** – dědeček, babička a ostatní se chlapci věnují

Atmosféra

 Nostalgická

- ✓ Poklidná
- ✓ Plná drobných radostí a objevů

3. Srovnejte život v ukázce se současnou dobou.

Život popsany v úryvku se výrazně liší od současné doby, zejména v těchto oblastech:

1. Dětství a trávení volného času

◆ Tehdy:

- Děti trávily prázdniny venku, v přírodě, na vesnici.
- Hlavní náplní bylo objevování okolí, pomoc v hospodářství a hry se zvířaty.
- Vzrušující událostí byla například jízda na koni nebo projížďka na rybníce.

◆ Dnes:

- Mnoho dětí tráví prázdniny u moře, na táborech nebo doma u počítače.
- Častější je zábava v podobě technologií (mobil, počítač, sociální sítě, videohry).
- Přímý kontakt s přírodou a hospodářskými zvířaty je vzácnější.

2. Vztahy v rodině

◆ Tehdy:

- Silná rodinná soudržnost – prázdniny u prarodičů byly běžné.
- Dědeček a babička věnovali dětem čas, předávali jim znalosti o přírodě a hospodářství.
- Společné aktivity byly běžné, například práce na statku, vyprávění příběhů.

◆ Dnes:

- Vztahy mezi generacemi mohou být méně intenzivní kvůli odlišným způsobům života.
- Prarodiče často žijí daleko a děti k nim nejezdí na celé léto.
- Rodiče i prarodiče mají méně času, děti se často baví samy nebo s vrstevníky.

3. Prostředí a způsob života

◆ Tehdy:

- Život na vesnici byl spjatý s přírodou, lidé žili skromně a soběstačně.
- Hlavním zdrojem obživy bylo zemědělství, chov zvířat a ruční práce.
- Děti měly blízko ke zvířatům a venkovskému prostředí.

◆ Dnes:

- Většina lidí žije ve městech, kde je život rychlejší a anonymnější.

- Moderní technologie usnadňují život, ale zároveň odcizují od přírody.
- Zkušenost s farmařením a chovem zvířat je dnes spíše výjimečná.

4. Škola a výchova

◆ Tehdy:

- Děti si školního úspěchu velmi vážily, dobré vysvědčení bylo velkou událostí.
- Rodiče a prarodiče odměňovali školní úspěchy malými, ale smysluplnými dárky (jídlo, výlet).

◆ Dnes:

- Děti často berou školu jako povinnost, ocenění za dobré známky není tak výrazné.
- Místo drobných radostí dostávají často hmotné dárky (mobil, konzole).

Shrnutí

Život tehdejších dětí byl jednodušší, více spjatý s přírodou a rodinou. Dnešní doba přináší moderní výhody, ale zároveň omezuje přímý kontakt s venkovem a tradičními hodnotami.

4. Testové otázky k ukázce

1. **Kde trávil chlapec prázdniny?**

- a) u babičky na venkově
- b) u dědečka v Lodenici**
- c) ve městě u strýce
- d) na letním táboře

2. **Proč byl chlapec pochválen rodinou?**

- a) Pomohl na poli.
- b) Přinesl dobré vysvědčení.**
- c) Uvařil večeři.
- d) Vyhrál školní soutěž.

3. **Co mu babička usmažila jako odměnu?**

- a) bramboráky
- b) holoubě**
- c) palačinky
- d) smažený sýr

4. **Jakým dopravním prostředkem ho vozil starý rybák Hejda?**

- a) na povoze
- b) v lodce**
- c) na kole
- d) na koni

5. **Jak reagoval chlapec, když kůň vešel do vody?**

- a) Byl nadšený a chtěl plavat.

- b) Začal se bát a chtěl dolů.
c) Smál se a povzbuzoval koně.
d) Otočil se a utekl.
6. **Co chlapec viděl večer na dvoře?**
a) králíky a krávy
b) slepice a husy
c) psy a kočky
d) ovce a kozy
7. **Jaké pocity měl chlapec v noci?**
a) Těšil se na další den.
b) Zdál se mu sen o rybníku.
c) Byl smutný, že odjíždí.
d) Báł se tmy.
8. **Jakým způsobem je text napsán?**
a) jako deník
b) jako osobní vzpomínka
c) jako pohádka
d) jako historický dokument
9. **Jak se jmenovalo místo, kde se děj odehrával?**
a) Podlesí
b) Lodenice
c) Písek
d) Litomyšl
10. **Co znamená pro koně povel „Hý!“?**
a) Dopředu!
b) Couvej!
c) Stůj!
d) Doprava!

**Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Marcela Mrzenová a Denisa Burdilová -
Základní škola Mutějovice, okres Rakovník.**

Pracovní list k ukázkám

autora:

ALOIS
DOSTÁL

Mgr. Lada Razímová, Mgr. Michaela Miesbauerová a Mgr. Jitka Svobodová
Základní škola a Mateřská škola Křivoklát

Spolufinancováno
Evropskou unií

MS
MT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Alois Dostál (1858–1934)

Katolický kněz a spisovatel Alois Dostál pocházel z Královéhradecka. V letech 1890-1895 působil jako duchovní správce na faře na památném vrchu Velízi u Kublova v křivoklátských lesích. Během svého tamního pobytu napsal několik povídek na motivy z historie Křivoklátska, mj. Poslední oběť na Velíze, Královský panoš, Milíř, V královském sousedství nebo povídku Slavičí stezka, volně inspirovanou starou pověstí z hradu Křivoklátu. Podle této pověsti nechal budoucí král Karel IV. v době, kdy na hradě Křivoklátě porodila jeho manželka Blanka z Valois jejich dceru Markétu (*1335), pochyťat slavičky v okolí hradu a vysadit je na stráně pod okny Blančiny komnaty, aby jí svým zpěvem zpříjemňovali její osamělé šestinedělí. Připojená ukázka pochází právě z této povídky, uveřejněné v roce 1896, a zachycuje příjezd Karla a jeho manželky na hrad Křivoklát.

Slavičí stezka (1896)

Správce království českého a markrabě moravský, lidem uznaný a již i jmenovaný král Karel v nejkrásnějším měsíci květnu slavil svůj vjezd na Křivoklát. Šetrností svojí a zálohou Děťicha z Portic, probošta vyšehradského, který byl předním rádcem Karlovým, vykoupil hrad Křivoklát od kutnohorského měšťánina Jindřicha Eulauera. Teď pak s chotí svojí Blankou z Valois, která měla dáti Karlovi co nejdříve potomka, na hradě uprostřed hlubokých lesů v pokoji nějaký čas žíti chtěl.

Rozličné city prochvívaly duší mladého bujarého a slovutného králevice. Jenom několik z dvořanstva nejvěrnějších druhů ho doprovázelo. Přední místo zaujímal zmíněný Děťich, který tou dobou proboštem na Vyšehradě byl a mladému králi vypomáhal radou i penězi, jichž tento mnoho potřeboval, aby vykoupil, co byl otec zastavil, a v královských statcích uspořádal.

Jenom na několika koních jela celá družina. Paní Blanka seděla v krytém voze několik kroků napřed.

Karel právě příteli svému vypravoval, že se ubírá vlastně do svého bývalého vězení.

„K tomu hradu,“ ukazoval Karel směrem ke Křivoklátu, „poutá mne upomínka z mládí. Zde strávil jsem krátký sice, avšak smutný čas. Mé zajetí!

„Jak se všechno na světě mění,“ odpověděl vysoký vážný muž. „Dvanáct let jako kapka do věčnosti a přece se za tu dobu vězeň stal králem,“ usmál se probošt.

„Právě Křivoklát jsem chtěl co nejdříve do své moci dostat,“ připomínal Karel.

„Aby byl zase vězením?“ usmál se dvořan.

„Nikoliv,“ rovněž se usmál Karel, „ale že jest pevnou baštou proti nepřátelům, přírodou samou ohrazen, a že leží v utěšené krajině, kde se i tvé důstojnosti líbiti bude.“

Probošt ukloniv se, řekl: „Mně všudy v Čechách se líbí, ale především tam, kde jsou již stopy tvé starostlivé péče. Bude-li král náš pokračovati, promění království své v utěšený ráj.“

Vtom se přední vůz zastavil.

„Co jest?“

„Křivoklát!“ odpovídal přední jezdec.

Podivili se, jak jim tato cesta utekla. Ani se nenadáli a jsou u cíle. Všichni si prohlíželi hrad a také pan Dětrich z vozu vystoupil. Blanka se zaradovala, v jak luzné krajině bydlet bude po boku miláčka svého!

„Jako v pohádce,“ mínila Blanka, usmívajíc se.

Kravec se neklamal. Posud mu dobře paměť sloužila a dost se na hrad pamatoval.

Posléze vjížděli do údolí, kde už čekalo několik prámů a loděk. Purkrabí Pavel Obytecký ze Skřivaně sám přijel až ku převozu naproti a podal Karlovi a Blance ruku, by se snáze na prám dostali. Uvítání bylo krátké, ale srdečné. Na druhém břehu stálo plno poddaného lidu z okolních vesnic, kteří přišli uvítat královici zemského správce.

Všichni šťastně se dostali na druhou stranu.

Paní Blanka zase usedla do vozu a Dětrich se připojil ke Karlovi. Čekal je kus perné práce, dostat se nahoru, ale ta měla být oslazená. Sotva se ocitli jezdcí na stezce, k hradu vedoucí, na věži pozouněři spustili slavnostní munety. Nejprve začali s melodií vážnou, smutnou, jako když sirotek pláče nad hrobem matčiným. Na všechny zvuk ten luzně a mocně účinkoval, nejvíce na Karla. Kravec sklonil hlavu a duší mu táhly teskné vzpomínky. Mysl Karlova těkala v onu dobu, kdy násilně byl od mateře vyrván, sem zavezen, na hradě přímo vězněn, a pak musil z vlasti své do daleké ciziny. Táhlý zvuk rohů vyvolával z duše tyto vzpomínky.

Všichni se nad krásnými těmi fanfárami pozastavovali a Blanka mile byla překvapena.

Vtom na věži spustili veselou a celý průvod se rozveselil. Lid, který zemského správce na hrad doprovázel, zajásal.

Panstvu se toto uvítání líbilo a Blanka tleskáním spokojenost svoji ukazovala.

„Takové potěšení nám musí pozouněři častěji připravit,“ řekl Karel, přibližuje se k bráně.

Pojednou však pozouněři přestali a hlásný se zeptal z povýšeného místa, jako když kterýkoliv host na Křivoklát se dostavuje, kdo přijíždí na hrad.

„Bývalý vězeň, nyní správce království českého a markrabě moravský...,“ odpověděl Karel sám zvučným hlasem.

Řetěz zarachotil, most spadl a brána se otevřela.

„Bud' vítána, královská milosti, ve staroslavném hradě Křivoklátě!“ vítal Karla purkrabí.

Karlovi podán chléb a sůl po obecném zvyku na uvítanou. Jako král, tak i paní jeho okusili chleba.

Úkon ten doprovázely z věže fanfáry.

Přivítání netrvalo však dlouho, neboť panstvo toužilo spíše po odpočinku v komnatách. Karel promluvil k lidu, že přichází na hrad jako přítel a že v pokoji strávit chce nějakou chvíli uprostřed svých milých poddaných.

Provolána ještě sláva mladému králi a spanilé jeho choti.

Karel poručil vyvaliti na prvé nádvoří několik sudů medoviny, aby se prý lid se suchým hrdlem domů vraceti nemusil. Také nařídil, aby bylo pamatováno na věž, kde pozounéři jistě mají vyschlé jazyky.

Rozkaz mžikem byl vyplněn.

Na nádvoří bylo brzo veselo. Pozounéři sešli z věže i se svými rohy, které ku všeobecnému přání ladili v munety veselé až do skoku. Nebylo zle o tanečníky a tanečnice a brzo všechno se točilo, staří i mladí v pestré směsici.

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Zháněl, Rudolf: *Alois Dostál – životopisná črta*. 1914.

Dostál, Alois: *Slavičí stezka*. In: *Slavičí stezka*. 1925. Ukázka na str. 30-39.

Alois Dostál (1858–1934) - OTÁZKY

1. Vyhledej, od koho musel Karel IV. vykoupit hrad zastavený za doby vlády jeho otce Jana Lucemburského, aby v něm mohl přebývat?
2. Vypiš, které postavy v povídce vystupují nebo jsou aspoň okrajově zmiňovány.
3. Zjisti (na základě indicií v úvodním textu a v povídce), ke kterému roku se váže příjezd panovníka na Křivoklát. Dále vyhledej informaci (z jiných zdrojů), kolik let bylo královským manželům (poznámka: oba byli stejně staří).
4. Popiš, jak byli přivítáni královští manželé.
5. Vyhledej v textu zastaralé výrazy či tvary slov (alespoň 4).
6. Jakou vzpomínku měl Karel IV. spojení s hradem Křivoklátem?

ÚKOLY MIMO TEXT:

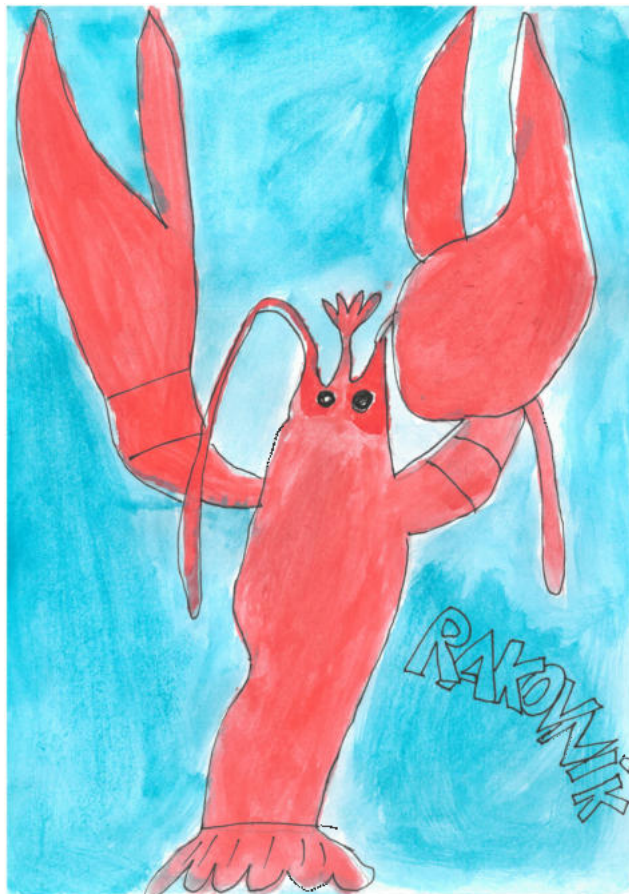
7. Povídka se vztahuje k manželství s první Karlovou ženou. Vypátrej a napiš jména všech Karlových manželek.
8. V povídce probošt Dětřich říká: „*Mně všudy v Čechách se líbí, ale především tam, kde jsou již stopy tvé starostlivé péče. Bude-li král náš pokračovati, promění království své v utěšený ráj.*“ Vyhledej si informace o tom, čím vším přispěl panovník ke zvelebení Čech.

Další možné otázky k textu:

1. Zjisti, zda byl král Karel na Křivoklátě poprvé - pokud zde již pobýval, napiš jaký byl důvod jeho pobytu.
2. Zkus vysvětlit význam slova munet (případně i význam jiných méně známých výrazů). Hledej ve slovnících nebo na internetu (propojení s předmětem Informatika)

Náměty na výtvarné úkoly k textu:

1. Navrhni vlastní gotickou iniciálu.
2. Vytvoř svůj vlastní hrad – využij karton, malá sklíčka apod.

Ilustrace: Znak města Rakovník, žák/žákyně, Střední škola, Základní škola a Mateřská škola Rakovník

Alois Dostál (1858–1934) - ŘEŠENÍ

1. Od kutnohorského měštnína Jindřicha Eulauera
2. Král Karel IV., správce království českého a markrabě moravský, jeho 1. manželka Blanka z Valois, Dědřich z Portic, probošt vyšehradský, králův rádce, kutnohorský měštnín Jindřich Eulauer, purkrabí Pavel Obytecký ze Skřivaně + pozouněři, hlásný
3. Podle textu byl příjezd v květnu v roce, kdy se měl páru zanedlouho narodit první potomek, jedná se proto tedy o rok 1335 - rok narození 1. dítěte – Markéty Lucemburské (nar. 24. 5. 1335 na Křivoklátě), matce i otci bylo 19 (oba narozeni r. 1316)
4. Karla a Blanku přišel po převozu na prámu srdečně přivítat purkrabí, vítali je i poddaní, z hradu zněly slavnostní fanfáry pozounérů, Karlovi byl podán chléb a sůl podle staročeského zvyku na uvítanou.
5. Např. purkrabí, luzné, bydleti, munety, markrabě, ukloniv se, co jest...
6. Jako dítě byl odtržen otcem Janem Lucemburským od matky Elišky Přemyslovny a byl zde jakýmsi malým vězněm. Tehdy ještě nesl jméno Václav.

ÚKOLY MIMO TEXT:

7. Blanka z Valois (Blanche de Valois, pokřtěná Markéta), Anna Falcká, Anna Svídnická, Alžběta Pomořanská
8. Vláda Karla IV. byla obdobím prosperity a rozvoje a je právem nazýván "Otcem vlasti". V roce 1348 založil Nové Město pražské a téhož roku vydal zakládací privilegium pražské univerzity, čímž vzniklo první vysoké učení ve střední Evropě, to bylo klíčové pro rozvoj vzdělanosti a přispělo k posílení pozice Prahy jako centra vzdělanosti ve střední Evropě. Dalším významným počinem bylo rozhodnutí o vybudování nového Kamenného mostu (dnešní Karlův most). Nechal také opravit a rozšířit Pražský hrad, který se stal jeho rezidencí a symbolem moci. Dal postavit i hrad Karlštejn, kde byly uchovávány korunovační klenoty. Za jeho vlády byla zahájena stavba katedrály sv. Víta, jež se stala významným náboženským a architektonickým symbolem. Karel IV. se pokusil vytvořit zemský zákoník (Maiestas Carolina), ale šlechta jeho návrh zamítla. Karel IV. též nechal zhotovit svatováclavskou korunu, která se stala symbolem českého království a dodnes je jedním z nejvýznamnějších korunovačních klenotů. Král podporoval i zemědělství, zejména pěstování vína, rozvoj obchodu a řemesel. Založení pražského arcibiskupství v roce 1344 a Emauzského kláštera pro mnichy slovanské liturgie posílilo náboženský život v zemi.

Další možné otázky k textu:

1. Král Jan Lucemburský prý uvěřil fámě, kterou rozšířili jeho nepřatelé, že se královna Eliška chystá ve jménu tříletého Václava převzít vládu v Čechách, a syna od matky oddělil a internoval na Křivoklátě, kde setrval víc než tři roky. V dubnu 1323 se odtud společně s početným doprovodem vydal na dlouhou cestu do Paříže, aby tam na dvoře francouzského krále získal náležité vychování.

2. **munet** – podle textu míněn zřejmě druh hudební skladby (patrně slavnostní fanfáry), avšak slovo samotné ve slovníku ČJ nenajdeme
- probošt** – vysoká církevní hodnost (představený kapituly a zodpovídá za majetek a materiální otázky, kapitula je společenství kněží konkrétní církve, jejichž úkolem je vykonávat slavnostní bohoslužby v katedrálním kostele)
- purkrabí** – správce hradu, kastelán

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Lada Razímová, Mgr. Michaela Miesbauerová a Mgr. Jitka Svobodová – Základní škola a Mateřská škola Křivoklát.

Pracovní list k ukázkám autora:

JAROSLAV HERDA

Mgr. Jana Vopatová, Mgr. Petra Hasalová a Mgr. Jana Procházková
Základní škola a mateřská škola Lužná, příspěvková organizace

Spolufinancováno
Evropskou unií

Jaroslav Herda (1859–1881)

Básník a povídkář Jaroslav Herda se narodil v jihočeské Třeboni do rybářské rodiny. V dětském věku se přestěhoval do Mšece, kde se jeho otec stal porybným na mšeckém panství knížat Schwarzenbergů. Rodina fišmistra Herdy bydlela v Červeném mlýně pod hrází Červeného rybníka. Po maturitě na pražském Akademickém gymnáziu Jaroslav Herda studoval lékařství. Své básně a povídky uveřejňoval od roku 1878 v časopisech Ruch, Paleček, Světozor a jiných. Verši přispěl v roce 1879 i do básnického Almanachu české omladiny. Mladí čeští literáti považovali Jaroslava Herdu za jednoho z nejnadanějších autorů ve svých řadách. Jaroslav Herda zemřel v pouhých 22 letech na tuberkulózu a byl pohřben ve Mšeci. Souborně vyšly jeho verše až posmrtně ve sbírce Ze srdce - básně Jaroslava Herdy (1892).

Písním

Vyleťte písně z duše mé
jak z hnízda v létě písklata,
jste prosty tak... já nehalil
vás nikdy v kment a do zlata.

Jste prosty jako chudobky,
co rostou v pažit na jaře,
však dražší mi, než poutníku
oáza svěží v Sahaře.

Vám v posled dávám polibek
jak k cestě matka dítěti -
vždyť dlouho již jste písně mé
ve hloubi duše zaklety.

Jen jedna duše pozná-li
co v vaší skryto pověsti,
pak přileťte zas ke mně zpět,
mně dosti to je ku štěstí.

Zdroje:

Krecar, Jan V.: *Jaroslav Herda*. In: *Ze srdce – básně Jaroslava Herdy*. 1892.

Herda, Jaroslav: *Ze srdce – básně Jaroslava Herdy*. 1892.

Jaroslav Herda (1859–1881) - OTÁZKY

- O jaký literární útvar se jedná? _____
- Z kolika slok se skládá? _____
- Kolik veršů má jedna sloka? _____
- Vypiš rýmy z textu? /příklad: liška- šiška/

- Rýmy můžeme dělit podle toho, jak jsou rýmy rozloženy za sebou. Mezi nejčastější patří např. rým **sdružený nebo střídavý**:

Na topole nad jezerem (a)
seděl vodník podvečerem: (a)
„Sviť, měsíčku, sviť, (b)
ať mi šije niť. (b)
(Karel Jaromír Erben – Vodník)

Rým sdružený má **vzorec aabb**.

Než mráz mi všechna okna zasklí, (a)
než přijde zima, led a sníh, (b)
spravím si boty, už mi praskly (a)
a čouhají mi palce z nich. (b)
(Jaroslav Seifert – Měsíčná noc)

Rým střídavý má **vzorec abab**.

- Pokus se zapsat vzorec pro rýmy z ukázky Jaroslava Herdy. Zjisti, jak se takový rým nazývá.

- Jaký vztah má autor k písním? Opiš verše, které Tě k tomu přivedly.

- Rozhodněte o každém z následujících tvrzení, zda jednoznačně vyplývá z výchozího textu (A), nebo ne (N):

	A	N
Text je ukázkou epiky.		
V 1. sloce jsou dva verše osmislabičné a dva verše sedmislabičné.		
V básni se rýmují vždy sudé verše.		
V básni je alespoň jedno přirovnání.		

- Vyhledejte význam slov a vysvětlete je vlastními slovy:

oáza _____

pažit _____

kment _____

- Nakresli k danému textu obrázek:

Ilustrace: Pomník T. G. Masaryka, Nikola Marková, 1. základní škola, Rakovník

Jaroslav Herda (1859–1881) – ŘEŠENÍ

- pracovní list je určen pro žáky od 4. do 9. třídy

PRACOVNÍ LIST K UKÁZCE Z KNIHY ZE SRDCE- BÁSNĚ JAROSLAVA HERDY

- O jaký literární útvar se jedná? báseň
- Z kolika slok se skládá? 4
- Kolik veršů má jedna sloka? 4
- Vypiš rýmy z textu? /příklad: liška- šiška/
např.: písčelata - klata, dítěti - kaklety,
žal - žal, porostli - šestli
- Rýmy můžeme dělit podle toho, jak jsou rýmy rozloženy za sebou. Mezi nejčastější patří např. rým **sdužený nebo střídavý**:

Na topole nad jezerem (a)
seděl vodník podvečerem: (a)
„Sviť, měsíčku, sviť, (b)
ať mi šije niť. (b)
(Karel Jaromír Erben – Vodník)

Rým sdužený má **vzorec aabb**.

Než mráz mi všechna okna zasklí, (a)
než přijde zima, led a sníh, (b)
spravím si boty, už mi praskly (a)
a čouhají mi palce z nich. (b)
(Jaroslav Seifert – Měsíčná noc)

Rým střídavý má **vzorec abab**.

- Pokus se zapsat vzorec pro rýmy z ukázky Jaroslava Herdy. Zjisti, jak se takový rým nazývá.

a b c b - rým přerývaný

- Jaký vztah má autor k písni? Opiš verše, které Tě k tomu přivedly.

/volná odpověď/

- Rozhodněte o každém z následujících tvrzení, zda jednoznačně vyplývá z výchozího textu (A), nebo ne (N):

	A	N
Text je ukázkou epiky.		×
V 1. sloce jsou dva verše osmislabičné a dva verše sedmislabičné.		×
V básni se rýmují vždy sudé verše.	×	
V básni je alespoň jedno přirovnání.	×	

- Vyhledejte význam slov a vysvětlete je vlastními slovy:

oáza rozložená oblast vegetace v poušti se zdrojem vody

pažit hrázník

kment lačka; jemná, lehká lněná tkanina, výroba sp. prádla (luxurní), ubrusy, liturgické kachle

- Nakresli k danému textu obrázek:

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Jana Vopatová, Mgr. Petra Hasalová a Mgr. Jana Procházková– Základní škola a mateřská škola Lužná, příspěvková organizace.

Pracovní list k ukázkám autora:

FRANTIŠEK
JANOUŠEK

Mgr. Iva Slámová a Mgr. Adéla Petrboková
Základní škola a Mateřská škola Hředle, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

František Janoušek (1859–1913)

Učitel, historik a spisovatel František Janoušek se narodil v Kyšicích na Kladensku. Od roku 1879 působil jako učitel na Rakovnicku, nejprve ve Hředlích, poté jako řídící učitel v Petrovicích (od roku 1906). Zajímal se o regionální historii, napsal knihy Dějiny obce, kostela a školy ve Hředlích (1904), Hředské pověsti a upomínky (1904), Dějiny obecné školy v Petrovicích u Rakovníka (1911), Dějiny kostela a fary v Petrovicích u Rakovníka (1912), sbírky regionálních historických povídek a črt Prosté obrázky (1906), Kulturní črty z Rakovnicka (1909) a sbírku Pověsti z Rakovnicka (1907).

Hředské pověsti a upomínky (1904)

Bručánov

Když v měsíci říjnu roku 1638 Švédové pod vůdcem Slangem Rakovník vyplnili, táhli s uloupeným dobytkem skrz Hředly k Lounům. Honci dobytka byli více než dvouhodinovou touto cestou velmi unavení a neustálým pokřikováním na dobytek vypráhlo jim hrdlo tak silně, že všechna jich touha nesla se tam, kde žíznivě za peníze napájeli. Touha jich došla vyplnění! V Hředlích nalézala se prastará již krčma, jejíž majitel vždy pálenými nápoji dobře zásoben byl. To bylo ovšem něco pro pány soldáty! Zanechali dobytek na návsi, a sami vrhnuli se do krčmy, v níž pilně dušiček svých zalívali. Dobytek klidně na návsi se popásal a odpočíval. Jistý občan zdejší, jemuž vojskem dobytek též pobrahn byl, díval se z okna nedaleké své chalupy na tento dobytek, sestávající po většině z volů. Vida dobytek bez dohledu, a věda dobře, že jest koupěn za pět prstů, dostal nápad, že by bylo možno některého vola laciným způsobem získati a tak utrpenou škodu si nahraditi. Jednalo se jen o vhodný způsob provedení. Konečně i ten nalezen. Náš občan vzal do ruky trochu sena, přiblížil se k jednomu volu a nastrkováním sena lákal jej do zvonice, nedaleko tu stojící, což se mu též bez velkých obtíží podařilo. Dostav vola do zvonice, zavřel se tu s ním a získané zvíře podáváním sena v dobré míře udržoval. Vůl klidně žvýkal a náš občan radostně jej poplácával, maje pevně již za to, že vůl jest jeho. Předčasná radost přinášívá však žalost! Přinesla ji i zde. Když totiž Švédové v krčmě zažité trampoty zapili a na další cestu řádně se posilnili, chystali se k dalšímu pochodu. Vyšli z krčmy a počali rozběhlý dobytek k sobě sháněti. Že tato práce nekonala se tiše, netřeba snad ani podotýkati. Vznikl hlučný šum a ruch, jenž znepokojil i vola zavřeného ve zvonici tak mocně, že počal bučeti. Jeho uchvatitel počíná dostávati strach a všemožně se namáhá vola k mlčení přivesti. Počala bučená rozmluva mezi volem ve zvonici a jeho druhy venku. Náš občan s rezignací očekává věci příštích. Ty také přišly! Švédové, bučením jsouce na zvonici upozorněni, vnikli do ní, a co nyní následovalo, snadno se domyslíme. Jen tolik ještě vyzradím, že onen občan podnik tento odležel: bylť prý samá modřina! Když příhoda tato vešla v známost v sousedních obcích, stávalo se, že lidé z nich, někoho ze Hřed vidouce, počali bučeti. Kterási chytrá hlava pak ze sousedstva obdařila hředské přezdívkou „bručání“, jež jim po dnešní den zůstala. Z počátku této přezdívky hředští klidně nesnesli, čímž vznikaly mnohé třenice a i rvačky. V době nynější přijímají přezdívky té zcela klidně a s úsměvem, dokazujíce, že zmoudřeli.

Kulturní črty z Rakovnicka (1909)

Krejčí siláci

Roku 1563 stala se v Rakovnici sázka velice zábavná, v níž vešli krejčí s jinými řemeslníky o „kauf“ (sud) piva starého, tři vědra piva bílého a půl džberu ryb. Posmívali se tenkrát krejčím jiní řemeslníci

pro jejich slabotu. Z té příčiny šlo v sázce o to, které řemeslo dříve porazí jeden z ohromných buků v lese. Sekání dalo se po vyzvání a v přítomnosti tehdejšího místodržitele královského, arciknížete Ferdinanda, jenž z Křivokláta přijel se podívat na tento kratochvilný zápas. V čele krejčích byl Jan Červenka, v čele ostatních kolář Václav Boleslav. Krejčí byli sice slabší, avšak pomohla jim lest a přirozená svižnost a rychlost. Vyhráli, neboť se jich velmi mnoho seběhlo a sekali do svého buku tak mrštně, že dříve se skácel nežli buk jejich tělesně silných protivníků. Tak dokázali krejčí, že jsou také siláky a že v ničem kolářům a kovářům nezaadají. Vítězní krejčí ukázali se býti i velkomyslnými! Vyhraný „základ“ totiž snědli a vypili se svými přemoženými protivníky při společném, veselém kvasu hned na místě v lese, kdež prý pak fořstknechti našli mnoho podivných zvířat, do toho dne zde se nevyskytujících.

Zdroje:

Jos. Koníček: Památce neúnavného pracovníka vlastivědného, *Věstník Musejního spolku města Rakovníka a politického okresu Rakovníckého*, 1931.

Naše rovy – František Janoušek, *Český učitel - věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, 5. 9. 1913.

František Janoušek: *Hředské pověsti a upomínky*, 1904.

František Janoušek: *Kulturní črty z Rakovnícka*, 1909.

František Janoušek (1859–1913) - OTÁZKY

1. Doplň vynechaná písmena i/y, í/ý:

Hředské pověsti a upomínky (1904)

Bručánov

Když v měsíci říjnu roku 1638 Švédové pod vůdcem Slangem Rakovník v_plenili, táhli s uloupeným dobyt看em skrz Hředly k Lounům. Honci dob_tka byli více než dvouhodinovou touto cestou velmi unavení a neustálým pokřikováním na dobytek vypráhlo jim hrdlo tak silně, že všechna jich touha nesla se tam, kde žíznivé za peníze napájeli. Touha jich došla vyplnění! V Hředlích nalézala se prastará již krčma, jejíž majitel vždy pálenými nápoji dobře zásoben byl. To bylo ovšem něco pro pány soldáty! Zanechali dobytek na návsi, a sami vrhnuli se do krčmy, v níž p_lně dušiček svých zalívali. Dobytek kl_dně na návsi se popásal a odpočíval. Jistý občan zdejší, jemuž vojskem dobytek též pobrán byl, díval se z okna nedaleké své chalup_ na tento dob_tek, sestávající po většině z volů. Vida, dobytek bez dohledu, a věda dobře, že jest koupen za pět prstů, dostal nápad, že by b-lo možno některého vola laciným způsobem získati a tak utrpenou škodu si nahraditi. Jednalo se jen o vhodný způsob provedení. Konečně i ten nalezen. Náš občan vzal do ruky trochu sena, přiblížil se k jednomu volu a nastrkováním sena lákal jej do zvonice, nedaleko tu stojící, což se mu též bez velkých obtíží podařilo. Dostav vola do zvonice, zavřel se tu s ním a získané zvíře podáváním sena v dobré míře udržoval. Vůl klidně žv_kal a náš občan radostně jej poplácával, maje pevně již za to, že vůl jest jeho. Předčasná radost přinášívá však žalost! Přinesla ji i zde. Když totiž Švédové v krčmě zažité trampoty zapil-a na další cestu řádně se posilnil_, chystal_ se k dalšímu pochodu. Vyšli z krčmy a počali rozběhlý dobytek k sobě sháněti. Že tato práce nekonala se tiše, netřeba snad ani podotýkati. Vznikl hlučný šum a ruch, jenž znepokojil i vola zavřeného ve zvonici tak mocně, že počal bučeti. Jeho uchvatitel počíná dostávati strach a všemožně se namáhá, vola k mlčení přivesti. Počala bučená rozmluva mezi volem ve zvonici a jeho druhy venku. Náš občan s rezignací očekává věci příštích. Ty také přišly! Švédové, bučením jsouce na zvonici upozorněni, vnikli do ní, a co nyní následovalo, snadno se dom_slíme. Jen tolik ještě v_zradím, že onen občan podnik tento odležel: bylť prý samá modřina! Když příhoda tato vešla v známost v sousedních obcích, stávalo se, že l_dé z nich, někoho ze Hřed vidouce, počali bučeti. Kterási chytrá hlava pak ze sousedstva obdařila hředské přezdívkou „bručáni“, jež jim po dnešní den zůstala. Z počátku této přezdívky hředští klidně nesnesli, čímž vznikaly mnohé třenice a i rvačky. V době nynější přijímají přezdívky té zcela klidně a s úsměvem, dokazujíce, že zmoudřeli.

2. Vyhledej v textu 3 podstatná jména a urči

podst. jméno	rod (ž/n)	číslo	pád	vzor

3. Vymysli synonyma k uvedeným slovům:

- KRČMA
- TRAMPOTY
- RUCH
- TŘENICE

4. Čím nalákal chalupník býčka do zvonice?

.....
.....

5. Příběh se odehrává za doby a) husitské
b) 2. světové války
c) třicetileté války

6. V jaké kraji a v jakém okrese se nachází obec Hředle, ze které je tato ukázka?

Krajokres

7. Stejnomenou obec najdeme i v jiném okrese tohoto kraje. Zjisti s pomocí mapy nebo internetu, kde se nachází, a oboje Hředle zakresli do následující mapy.

Datum:

jméno:

Pověsti ze Hředel - O Švédech a ukradeném býku

František Janoušek - po absolvování měšťanky (1902-1905) studoval na Učitelském ústavu v Praze a v Jičíně. Až do počátku první světové války působil jako učitel v menších středočeských obcích (Hředle, Čelákovice, Kostelec, Brandýs, Kozly), je autorem knihy „Hředské pověsti a upomínky“, ze které je následující text:

Hředské pověsti a upomínky (1904)

Bručánov

Když v měsíci říjnu roku 1638 Švédové pod vůdcem Slangem Rakovník vyplnili, táhli s uloupeným dobyt看m skrz Hředly k Lounům. Honci dobytka byli více než dvouhodinovou touto cestou velmi unavení a neustálým pokřikováním na dobytek vypráhlo jim hrdlo tak silně, že všechna jich touha nesla se tam, kde žíznivé za peníze napájeli. Touha jich došla vyplnění! V Hředlích nalézala se prastará již krčma, jejíž majitel vždy pálenými nápoji dobře zásoben byl. To bylo ovšem něco pro pány soldáty! Zanechali dobytek na návsi, a sami vrhnuli se do krčmy, v níž pilně dušiček svých zalívali. Dobytek klidně na návsi se popásal a odpočíval. Jistý občan zdejší, jemuž vojskem dobytek též pobrán byl, díval se z okna nedaleké své chalupy na tento dobytek, sestávající po většině z volů. Vida, dobytek bez dohledu, a věda dobře, že jest koupen za pět prstů, dostal nápad, že by bylo možno některého vola laciným způsobem získati a tak utrpenou škodu si nahraditi. Jednalo se jen o vhodný způsob provedení. Konečně i ten nalezen. Náš občan vzal do ruky trochu sena, přiblížil se k jednomu volu a nastrokováním sena lákal jej do zvonice, nedaleko tu stojící, což se mu též bez velkých obtíží podařilo. Dostav vola do zvonice, zavřel se tu s ním a získané zvíře podáváním sena v dobré míře udržoval. Vůl klidně žvýkal a náš občan radostně jej poplácával, maje pevně již za to, že vůl jest jeho. Předčasná, radost přináší však žalost! Přinesla ji i zde. Když totiž Švédové v krčmě zažité trampoty zapili a na další cestu řádně se posilnil, chystal se k dalšímu pochodu. Vyšli z krčmy a počali rozběhlý dobytek k sobě sháněti. Že tato práce nekonala se tiše, netřeba snad ani podotýkati. Vznikl hlučný šum a ruch, jenž znepokojil i vola zavřeného ve zvonici tak mocně, že počal bučeti. Jeho uchvatitel počíná dostávati strach a všemožně se namáhá, vola k mlčení přivésti. Počala bučená rozmluva mezi volem ve zvonici a jeho druhy venku. Náš občan s rezignací očekává věci příštích. Ty také přišly! Švédové, bučením jsouce na zvonici upozorněni, vnikli do ní, a co nyní následovalo, snadno se domyslíme. Jen tolik ještě vyzradím, že onen občan podnik tento odležel: bylť prý samá modřina! Když příhoda tato vešla v známost v sousedních obcích, stávalo se, že lidé z nich, někoho ze Hřed vidouce, počali bučeti. Kterási chytrá hlava pak ze sousedstva obdařila hředské přezdívkou „bručáni“, jež jim po dnešní den zůstala. Z počátku této přezdívky hředští klidně nesnesli, čímž vznikaly mnohé třenice a i rvačky. V době nynější přijímají přezdívky té zcela klidně a s úsměvem, dokazujíce, že zmoudřeli.

Datum:

jméno:

1. Doplň vynechaná písmena i/y, í/ý:
2. Vyhledej v textu 3 podstatná jména a urči

podst. jméno	rod (ž/n)	číslo	pád	vzor

3. Vymysli synonyma k uvedeným slovům:

- KRČMA hospoda, restaurace
- TRAMPOTY oblé, starosti, problémy
- RUCH šon, šum, hluk
- TŘENICE spor, hádka, nehody

4. Čím nalákal chalupník býčka do zvonice?

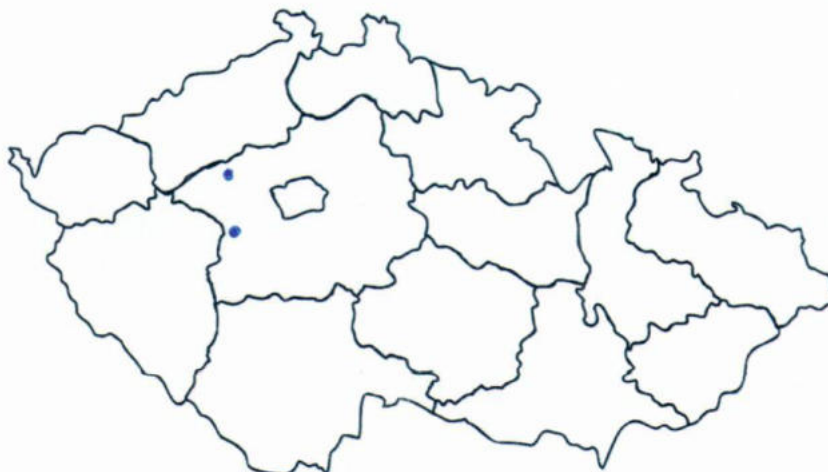
..... nalákal ho na seno

5. Příběh se odehrává za doby
 - a) husitské
 - b) 2. světové války
 - ☒ c) třicetileté války

6. V jaké kraji a v jakém okrese se nachází obec Hředle, ze které je tato ukázka?

Kraj středočeský okres Rakovník

7. Stejnomenou obec najdeme i v jiném okrese tohoto kraje. Zjisti s pomocí mapy nebo internetu, kde se nachází, a oboje Hředle zakresli do následující mapy.

Pracovní list k ukázkám autora:

LADISLAV BENÝŠEK

Mgr. Martina Kounovská
Základní škola a Mateřská škola Lubná, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Ladislav Benýšek (1860–1941)

Učitel a spisovatel Ladislav Benýšek byl rodákem z Petrovic. Jako učitel působil na pražských školách, v letech 1891–1920 byl ředitelem dívčí měšťanské školy u svatého Tomáše na Malé Straně. Psal básně a povídky pro děti, které uveřejňoval v dětských časopisech i knižně. Dějištěm Benýškových povídek bylo často Rakovnicko a především jeho rodné Petrovice, vystupující někdy v jeho vyprávěních pod názvem Hlivojedy (jméno zaniklé středověké vesnice v místech dnešních Petrovic). K Rakovnicku se vztahují například Benýškovy povídky Věštice (1889; odehrává se na Křivoklátsku), Svatá společnice (1893; Petrovice), Práce zvítězila (1895; Lhota pod Džbánem), Královky (1908; Petrovice) nebo Hlivojedský Horymír (1919; Petrovice). V povídce Svatá společnice Benýšek volně zpracoval známou petrovickou pověst o zjevení Panny Marie, která vedla k založení tamního poutního kostela.

Čiperná zvířátka (1890)

Na hradě Krakovci - na vysoké pobožené zdi sešly se dvě kozičky. Šly proti sobě. Marně se chvíli rozhlédaly, zkoumaly, radily, jak se vyhnouti.

Zeď byla úzká, zdivo chatrné, propast pod nohama koziček hluboká. A jako by jim byla ta propast hrozila, jako by z ní byl každý kámen strašil. Kozičky byly všechny ulekány.

Konečně! Šťastný nápad. Lehla si opatrně kozička jedna, přešla ji pak pozorně kozička druhá. Bylo po starostech - vesele šla každá svou cestou dále.

Už jich neděsila propast, nehrozilo kamení. Kozičky se smály, radovaly, že vtipný nápad pomohl z nesnází. Viděly to dvě vlaštovičky. Rozlétly se po dole a hned věděl o tom každý strůmek, každá ratolest. Všecko důmyslné kozičky chválilo.

Nuže, děti! Líbíl-li se vám příběh ten? Přijdete-li někdy na Krakovec, snad vám to tam ještě jiní pamětníci vyprávěti budou.

Svatá společnice (1893)

(Úryvky)

1.

Tichá osada, právě u lesa. Na návrší několik domků a to je vše. Jaro přišlo do Petrovic návštěvou. Les se oděl více dozelená, ptáci zpěvní se v něm scházeli, aby každodenně zahráli pěkné zastaveníčko. Na kopečku před lesem stála osamělá hrušeň-plánička, jež nesla na kmeni zavěšený obraz Boží rodičky. Podobně bylo nedaleko pod kopečkem v dolince. Tam stála štíhlá jedle, na jejímž kmeni rovněž byl obrázek Panny Marie. Jaro vyzdobilo jedli i hrušeň-pláničku. Jedle dostala hustší jehličí, nové letorosty, hrušeň-plánička krásný, svěže zelený kabátek.

Ve vesnici byli dva hoši: Svatoš a Hanoušek. Ti tak hry vesnické mládeže pořádávali. Zvávali hochy i děvčátka jednou na návrší k pláničce, jindy do dolinky pod jedličku.

Plánička i jedle mívaly z mládeže potěšení, když se sešla pod jejich korunou. Tohoto jara se však mládež nějak ku hře neměla. Plánička to těžce nesla, nemálo litovala toho i jedle. Konečně přece jednou Svatoš zastavil se u pláničky. Ta se pohnula v koruně a zašeptala svou řečí Svatošovi: „Svatoši! Letos na hry zapomínáš! Letos jsi dosud mládeže z vesničky ke mně nepřivedl, ještě letos ani jedenkrát jste pod korunou mojí nehráli! Či nestojíte již o jaro, nestojíte o hru? Neváhej, Svatoši! Jdi do vesničky, sved' sem ke mně děti, přijde k vám letos nová společnice!“

Pověst o nové společnici roznesla se záhy po celé vesnici a působila jako kouzlo. Hned v první příhodný den vyrojily se děti z vesnických stavení jako včely z oulu a hrnuly se na návrší k pláničce.

2.

„Tak co bylo pravdy na pověstech o nové společnici,“ zeptal se otec Vojtánek své dcery Marty, když

se navečer vrátila od pláničky domů.

„Je krásná,“ pravila. „Žádné z vesnických děvčat se jí nevyrovná.“

„Povídej mi více o nové společnici!“ přál si otec Vojtánek.

Marta tedy povídala: „Sešli jsme se v hojném počtu pod pláničkou: hoši i dívky. Do hry se nám nechtělo, ač si dali Svatoš a Hanoušek velmi záležeti, aby naši hravost probudili. Myslili jsme jen a jen na novou společnici, jíž jsme se nemohli dočkat. Plánička pořád šuměla nám nad hlavou a my jsme z jejího šumu vyrozumívali stále opěťovanou přípověď, že nová společnice přijde. Obrázek Boží rodičky na kmeni pláničky zdál se nám všem roztomilý, ač jindy svou starobou valně pozornosti naší nebudil. Boží rodička smála se na nás vlídně z obrázku, a Jezulátko, jež chovala, jakoby ručičky po nás bylo vztahovalo.“

„Hm - hm - hm,“ divil se otec Vojtánek. Hleděl jaksi mnohem vroucněji a obracel se stranou, kde z kopce kynula plánička.

Otec Vojtánek byl nábožný muž a „Rodičky Boží na kopečku“, jak obrázek na pláničce jmenovával, obzvláštní ctitel.

„Obrázek upoutal vši naši pozornost,“ pokračovala Marta. „Když pak jsme přece z něj oči odvrátili, nastojte, otče - byla mezi námi - nová společnice.“

„Odkud přišla?“ zvědál otec.

„Nevím. Nikdo z nás toho neví. Byla mezi námi, aniž kdo dovedl povědět, odkud a kterak přišla. Nová společnice nás všechny děti okouzila. Byly jsme hned všechny kolem ní. Líbil se nám její sladký pohled, vlídná řeč, krásné líčko, kadeřavý vlas. Byla jako malovaná, šatečky měla bílé, čisté jako padlý sníh. Brala nás za ruce, hladila nás, hrála s námi, zpívala... ach otče, netoužím po ničem, než aby se nová společnice zase brzy vrátila.“

„A vrátí se?“

„Slibovala. A když vrátiti se připovídala, zdálo se nám dětem, že rodička Boží na obrázku kyne hlavou, že návrat společnice také slibuje, plánička pak šeptala pořád v koruně zvolna, zdlouha, tiše: Přijde, přijde.“

„A jak jste se s novou společnicí rozešli?“

„Nijak! Neměli jsme příležitosti, otče. Jak přišla, tak zmizela. Zešeřilo se. Mlh přibývalo, společnice nebylo již mezi námi. Nám připadalo právě, jako by ji ty mlhy byly pohltily.“

(Zkráceno a upraveno)

Královky (1908)

Nevím, proč těm hruškám tak říkají. Snad proto, že zraje okolo 15. srpna, kdy slaví se mariánský svátek, který v našem kraji obecně sluje „na svatou královnu“.

Jisto jest, že starý Pospíšil těšil se na hrušky velice, převelice. Ne snad proto, že by je byl sám s takovou chutí a vášní pojídal, ale proto, že tu měl na prázdninách tři syny studenty. V tom čase, když královky dozrávaly, vrcholily prázdniny, a když nadešel čas, že se česaly, bylo to jako rodinný svátek.

Otec Pospíšil nebyl lakomec, dával štědře ze svého přebytku, měl-li jaký, ale kdyby se byl někdo dotekl královek, nežli dozrály, k smrti by ho byl pohněval.

Bylo opravdu pěkné podívání na sličnou hruši v nejlepších stromových letech. Koruna její byla jako ulitá, souměrná, vždycky krásná: když se na jaře obalila medově vonným, bílým květem, když se pěkně z pupenců rozbalily zelené kožovité listy, když do zlatova žlutlo dozrávající ovoce, když se na podzim listí do nachova barvilo, i když na zimu sněhy halily stromovou kostru bílým povlakem. A k tomu to pozadí sličné, malebné. Svah jako brčál všude po úbočích zelený a vzadu les, temný, vážný, vždycky zamyšlený.

Jednoho léta se hrušky zvláště uvedly. Bylo jich na stromě jako pletenců; větve se skláněly, plody krásně žlutly jako vosk po straně jedné a krásně červenaly jako šípky po straně druhé.

Okolo sadu s pozhnaným ovocem chodilo mnoho závistníků, také mnohé chtivé oko a lačná ústa. O královkách Pospíšilových se povídalo po celé vsi, jak jsou krásné, jak se uvedly, a to do té míry, že dostal hospodář o svou hruši opravdový strach.

Což, aby se jich tak někomu zachtělo, a což, aby tak někomu napadlo...

A sedlák Pospíšil bál se zrovna tu větu až do konce domyslit.

Nebyl líný. Byl ostražitý. Nejednou vstával za noci a chodil na obhlídku. Nosil s sebou také brokovnici a tu a tam vypálil i ránu naslepo.

Také se psem Ořechem mívával důvěrnější rozpravy. Dával mu před spaním moudré rady a dobrá napomenutí, jak má hlídati, a to že si přece k hanbě nedá udělati, aby cizí ruce dal otrhati velkolepé královky.

Matka příroda přála krásné pohody. Počasí bylo až milo a záhy dokonalo, čeho bylo na sadě třeba. Královka tu stála jako vládkyně sadu, pyšna na to, co toho roku ovoce přinesla.

Otec Pospíšil viděl, že nadešel pravý čas, a proto se rozhovořil: „Tedy, chlapci, zítra budeme česati.“

Sneseny koše a řebříky a pes Ořech dostal večer důtklivé napomenutí, aby nic nezameškal ve své povinnosti.

Nadešla noc, krásná letní noc. Měsíček vyšel před dvanáctou, a otec Pospíšil, když ponocný odtroubil, nelenil opustiti lože a projíti se po sadě.

Královka tu stála jako panna, bez hnutí, v měsíční noci jako princezna v pohádce.

Pospíšil se usmál. Byl blažen z těch krásných plodů svého sadu a těšil se, jaké potěšení budou mít jeho chlapci, až se to boží požehnání snese na sýpku a tam se pěkně na slámě rozloží.

V sladkém očekávání budoucích věcí odešel pantáta Pospíšil, aby dospal; odešel, těše se na druhý den. Záhy z rána otec procitl.

První jeho bylo podívati se do sadu. Ale jaké podivení, jaký úžas! Královka byla, jako když ji omete. Jen trochu listů po zemi prozrazovalo, že někdo jiný česal dříve nežli oprávněný hospodář.

Pospíšil byl moudrý, klidný člověk. Když pracoval nedávno na poli a hrom udeřil do starého buku, sotva deset kroků vzdáleného, nehnul se, ale nyní překvapením zahromoval, zaklel, ač to jindy zvykem jeho nebyvalo.

Pohněvaný hospodář probudil brzy celý dům i syny, a záhy každý věděl, co se přihodilo.

Pospíšil se hněval sám na sebe, proč se oddal tak tvrdému spánku, na Ořecha, jak že to hlídal, na celý dům.

Otec Pospíšil pro nikoho zlého na osudu nežádal, ale neznámému zlomyslníku byl by přál, aby onen hrom, který před nedávnem podle jeho pole drtil silný buk, byl i jeho nyní rozdrtil.

Po celé obci se povídalo, jak si někdo nezvaný přivstal na Pospíšilovy královky. Soudilo se o tom všelijak.

Byli jedni, kteří litovali. Každý člověk má něco, co ho těší, a pantáta Pospíšil měl královky. Proč mu zlí lidé té radosti nepřáli?

Ale našli se i někteří, škodolibí a vtipkáři, kteří ztropili si z krádeže hrušek snad i nemístné žerty.

Než, ať již bylo tak či onak, jisto jest, že té chvíle, když se v obci o krádeži na sadě sousedově tak nestejně usuzovalo, škodolibý krádce kdesi v zátiší na královkách zatím beztréstně si pochutnával.

O královkách Pospíšilových dlouho se povídalo, ba staly se zrovna časem v obci příslovnými: „Těším se jako pantáta Pospíšil na královky,“ „Pochutnal si jako u Pospíšilů na hruškách“ a podobně mluvilo se, když šlo o zkaženou radost nebo o něco vůbec, nač těšiti se marno.

Kdo královky otrhal, zůstalo tajemným tajemstvím.

Minul rok za rokem. Otec Pospíšil již dávno „dopospíchal“ cíle tohoto života. Statek dědili po něm synové Blažej, František a Bořivoj. Jeden z nich stal se profesorem, druhý ředitelem a třetí, Bořivoj, byl úředníkem. Bylo jednou v létě, když Bořivoje došel dopis od neznámého pisatele, který se četl asi takto: Dopustil jsem se za svého života jenom jedné špatnosti a té velmi lituji, protože jsem jí své jinak dobré jméno poskvřnil. Já jsem ten, který vašemu panu otci kdysi královky otrhal. Nechci déle nositi v sobě vědomí viny, a proto vám současně posílám poštou 50 korun. Mám za to, že jsem tím i s úroky splatil, co jsem dlužen.

Bořivoj si padesátky nenechal. Královky již byly dávno oželeny, ale chudí smilování vždy byli potřebni. Odešel na obecní úřad a daroval peníze chudinskému fondu.

Neznámý provinilec byl usmířen, a jistě že i pantáta Pospíšil v říši nadhvězdne. Kdyby mohl na chvíli vstáti a kdyby se vrátil i pes Ořech, jistě že by se na něj již ani na okamžik nehněval, že tenkrát tak špatně hlídal.

(Zkráceno, upraveno)

Zdroje:

-ata.: *Ladislav Benýšek. K jeho sedmdesátinám.* In: Rakovnické noviny 23. 1. 1931.

Lad. Benýšek. In: Národní album (sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých). 1899.

Benýšek, Ladislav. In: Kryšpín, Vojtěch: *Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let.* 1884.

Benýšek, Ladislav: Návrat do vlasti, Svatá společnost. 1893. Ukázka na str. 22-28.

Benýšek, Ladislav: Čiperná zvířátka. In: Ma-lé no-vi-ny pro dě-ti č. 3/1890.

Benýšek, Ladislav: Královky. In: Malý čtenář č. 5, č. 6 1908/1909.

Ladislav Benýšek (1860–1941) - Otázky

Otázky k textu *Svatá společnice*

1. Jak se jmenuje otec v příběhu?
 2. Jak se jmenuje dcera, která se vracela od pláně?
 3. Co znamenalo slovo „společnice“ v povídce?
 4. Jak na děti působila „nová společnice“?
 5. Co připomínalo dětem, že se společnice vrátí?
-

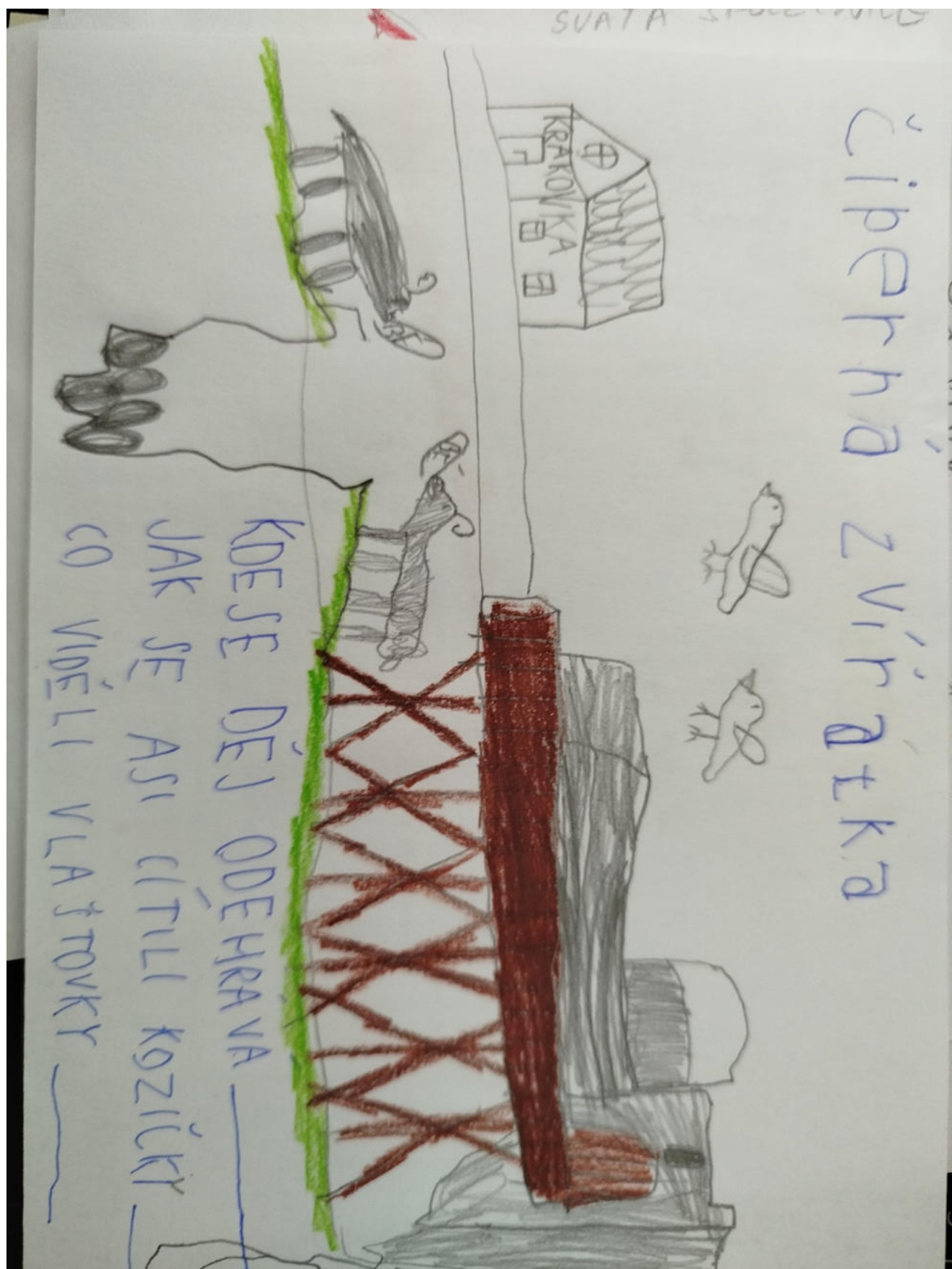
Otázky k textu *Královky*

1. Jak se jmenuje otec v tomto příběhu?
 2. Co se stane, když se někdo dotkne královek, než dozrají?
 3. Kdy dozrávají královky?
 4. Čím se obalila koruna stromu?
-

Doplňkové úkoly

1. Vyhledej v textu přirovnání a napiš je.
2. Najdi slova, která popisují vzhled nové společnice.
3. Vysvětli, proč se povídka jmenuje *Svatá společnice*.
4. Napiš, čím se liší povídka *Svatá společnice* a *Královky*.

Jsou na obrázku chyby?

Ladislav Benýšek (1860–1941) - Řešení

Svatá společnice

1. Otec Vojtánek
2. Marta
3. Nová dívka – zjevení, které se připojilo k dětem
4. Očarovala je, hrála si s nimi, zpívala, ale pak zmizela
5. Obrázek Matky Boží zavěšený na hrušni

Královky

1. Otec Pospíšil
2. Otec by se zlobil, královky se nesmí trhat předčasně
3. Okolo 15. srpna, na mariánský svátek „na svatou královnu“
4. Do sladkých a voňavých hrušek

Doplňkové úkoly

1. „Šátečky měla bílé, čisté jako padlý sníh.“
2. Mladá, krásná, milá, kudrnaté vlasy, bílé líčko, bílé šaty
3. Protože se mezi děti připojila „svatá společnice“ – připomínala Matku Boží
4. *Svatá společnice* je tajemná a pohádková, *Královky* jsou založené na skutečnosti

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořila Mgr. Martina Kounovská – Základní škola a Mateřská škola Lubná, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

**PAVEL
JAROSLAV
ŠŤASTNÝ**

Mgr. Bc. Václav Bělka
Základní škola a Mateřská škola Kounov, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Pavel Jaroslav Šťastný (1860–1916)

Pavel Jaroslav Šťastný se narodil ve Studněvsi na Slánsku, od roku 1891 žil v Kounově. V mládí onemocněl neštovicemi, nákaza zasáhla i oči a Šťastný oslepl. Věnoval se hudbě, později literatuře, s níž se seznamoval a již se věnoval prostřednictvím svých průvodců, předčitatelů a písarů – nejprve bratrance Karla, poté sestřenice Růženy a později slečny Josefy Šmídové, která se nakonec stala i jeho ženou. Psal básně, divadelní hry a povídky, z nichž se však jen málo dočkalo uveřejnění. Zajímal se o historii svého kraje, především o jeho pověsti. Literárně zpracoval také pověst o založení poutního kostelíka sv. Vojtěcha u Kounova, která vyšla v roce 1897 v nedělní příloze Katolických listů.

Svatý Vojtěch nad Kounovem (1897)

Když se sv. Vojtěch vracel z Říma, dostal se sice šťastně do vlasti, ale tu, ubíraje se ku Praze cestami odlehlými, aby nebyl poznán, zabloudil v lesích a nevěděl konečně, kde je.

Přišel na mýtinu, kde na chudé lesní travičce pásly se ovce a opodál ve stínu chvojí seděli pastýři. Ty ovce byly velmi hubeny a pastýři velmi smutni. Sv. Vojtěch divě se tomu ptal se pastýřů po příčině zármutku, ale žádný mu neodpověděl a jen mlčky do země hleděli.

Bylo tehda veliké parno, jež lidi i zvířata skličovalo. Žádal je tedy sv. Vojtěch, aby ho z lesa vyvedli, řka, že přichází z daleka a zbloudiv, že neví kudy dál. Tu povstal vážný ramenatý stařec, jak se zdálo přední z pastýřů, a pověděl pocestnému, že je v krajině mezi dvorem Kunovým a Domašici, i že brzy dostane se z lesa; potom dodal: „Je vidět, příteli, že z ciziny přicházíš a nic nevíš o velikých svízlech a bídě, příčinách to našeho zármutku.“

I vyprávěl stařec sv. Vojtěchu o hrozném suchu v zemi, jež už po několik měsíců hubí pastviny, vypaluje prameny, takže dobytek nemaje píce, nedává užitku, hyne, čímž i na lidi doléhají nedostatek a soužení.

Sv. Vojtěchu bylo líto těch ubohých lidí a přívětivě jich těšil, aby v Boží pomoc důvěřovali. Za hovoru však poznal, že lidé ti jsou křesťany jen tím, že byli pokřtěni, smýšlením pak a srdcem že vězí dosud v pohanství. Bylo tehda símě víry křesťanské po Čechách hojně sice již rozeseto, ale ne všude se ujalo, a zjevní i tajní pohané zbožnému biskupovi svému mnoho příkoří i žalosti působili.

Vida sv. Vojtěch, že ani v těchto končinách není lépe než mnohde jinde, zasmušil se a přemýšlel o tom, jak ty lidi napravit a přesvědčiti. Poněvadž byl chůzí a horkem zemden i žízniv, ptal se po vodě, chtěje potom mezi nimi si odpočinouti.

Ukázali mu na studánku ve vršku kamenité stráně, jež nedaleko odtud skláněla se v údolí; ale studánka byla toho čau tak vyprahlá, že se z ní jedva několika kapek dobral, a to vody kalné a teplé jako vařené. Tu poznal, jak veliké jsou útrapy zdejších obyvatel, i povstal a seprav ruce prosebně vzhlédl k nebesům.

Drobné bílé obláčky, beránky, vysoko plynuly nad krajinou, slunce pražilo jako z výhně, o dešti pak ani památky. Sv. Vojtěch modlil se k Bohu o vláhu.

Tomuto jeho počínání usmívali se pastýři nedůvěřivě, ba mnohý z nich svoji nevěru i slovy vyjádřil, avšak jak ustrnuli, když po nějaké chvíli ozvalo se z dálky temné zadunění hromu, návštěví blížící se bouře. Tento rachot, jehož se jindy lekávali, zněl jim nyní jako nejpěknější hudba; i vyskočivše radostně hrnuli se okolo sv. Vojtěcha a pokleknuvše na jeho vyzvání, pomodlili se s ním. Mraky zatím od západu černaly se víc a blíž, a brzy bylo viděti, že v protějších kopcích už prší.

„Hle pomoc Boží, v níž jste nevěřili,“ řekl sv. Vojtěch. Pastýřové pak děkovali jemu a nejstarší z nich ptal se ho, kdo by byl, že na pouhá slova jeho takový div se děje. Avšak sv. Vojtěch se jim hned neprohlásil, chtěje vyhnouti se vší poctě, i odvětil toliko: „Ne mně, ale Pánu Bohu děkujte, kterýž je všeho světa tvůrcem a jej také řídí, a kteréhož já sluhou jsem nejposlednějším.“

Pastýři tedy sehnavše stádo a vzavše neznámého dobroditele s sebou, brali se vesele domů strání a porostem. Dole pod lesem uprostřed obdělané půdy stál pěkný dvorec; zřídil a vystavěl jej tu před lety ten vážný a ramenatý stařec, jehož ostatní ctili a poslouchali, jsouce jeho syny a vnuky. Proto pak, že starce zakladatele bylo jméno Kuna, říkali v sídle tom „ve dvorci Kunově“. A tuto přebývali všichni ti pastýři, užívající společně půdy i přístřeší; nebo v ty časy v Čechách lidí mnohem bylo méně a řídčeji, nežli za našich dnů, a synové i s dětmi svými zůstávající při otci, tvořili tak jeho čeleď, jedinou velikou rodinu.

Starý Kuna jda v čele své čeledi, vedl si sv. Vojtěcha jako vzácného hosta ve svůj dvůr. Nežli došli, všichni pořádně zmokli, což bylo však lidem i zvířatům příjemnou a dávno žádanou lázní. Vida sv. Vojtěch jejich radost, pravil usmívaje se: „Hle právě pokřtěni byli jste podruhé, a to od samého Pána Boha křtem nebeským, kterýžto – tu naději mám – bude vám neklamným potvrzením od samého Boha křtu rukou lidskou uděleného.“

„Ano, ano,“ přisvědčovali všichni, obnažující hlavy a prsa: tak byli žíznivi vody a občerstvení.

Ve dvorci Kunově pohostili sv. Vojtěcha, jak nejlépe uměli, a on prodlévaje s nimi mluvil jim o Bohu a o pravé víře; poněvadž pak pršeti nepřestávalo, zůstal tu i na noc. Nazejtří ráno bylo zas jasno a celý kraj zelenal se, jako by byl pokryt pěkným novým kobercem. Sv. Vojtěch chystal se na další pouť. Louče se pověděl svým hostitelům, kdo jest, i napomínal všech k stálosti ve víře. Starý Kuna chtěje svému biskupovi prokázati čest a zvláštní službu, nabízel mu koně a průvodce pro bezpečí; ale sv. Vojtěch skromně a s díky toho odmítal, i požehnáv lidem, dvoru i vší krajině, bral se dále ku Praze.

Zdroje:

Renner, Jan: *Stručný životopis Pavla Šťastného*. In: *Pověsti z Podlesí a Poddžbánska*. 1944.

Šťastný, Pavel: *Svatý Vojtěch nad Kounovem*. In: *Neděle – zábavná a poučná příloha ke Katolickým listům č. 87/1897* (28. 3. 1897).

Pavel Jaroslav Šťastný (1860–1916) - OTÁZKY

1. Podle pověsti se sv. Vojtěch vrátil do vlasti z Říma, čím byl Řím tak důležitý, kdo tam sídlí?
2. Proč nechtěl být sv. Vojtěch poznán? Napovím, že odpověď na tuto otázku souvisí s otázkou č. 3.
3. Z jakého rodu pocházel sv. Vojtěch?
4. Sv. Vojtěch byl učitelem a přítelem jednoho císaře Svaté říše římské z dynastie Otonů. O kterého císaře se jednalo?
5. Zjisti, kde se v současné době nachází lebka sv. Vojtěcha. Pokud jsi toto místo ještě nenavštívil (a), navštiv ho.
6. Kdo podle této pověsti a názoru sv. Vojtěcha a pastýřů pomohl s příchodem deště po období sucha?
7. Nad obcí Kounov, okr. Rakovník se nachází známá kamenná řada. Zjisti, o jakou památku se jedná a navštiv ji.
8. U tučně zvýrazněného souvětí rozliš věty hlavní a věty vedlejší.
Sv. Vojtěchu bylo líto těch ubohých lidí a přívětivě jich těšil, aby v Boží pomoc důvěřovali.
9. U podtrženého slova uveď homonyma.
beránky
10. V textu pod otázkou vyhledej a oprav 5 pravopisných chyb.

Ve dvorci Kunově pohostili sv. Vojtěcha, jak nejlépe uměli, a on prodlévaje s nimi mluvil jim o Bohu a o pravé víře; poněvadž pak pršeti nepřestávalo, zůstal tu i na noc. Nazejtří ráno bylo zas jasno a celý kraj zelenal se jako by byl pokryt pěkným novým kobercem. Sv. Vojtěch chystal se na další pouť. Louče se pověděl svým hostitelům, kdo jest, i napomýnal všech k stálosti ve víře. Starý Kuna chtěje svému biskupovi prokázati čest a zvláštní službu, nabízel mu koně a průvodce pro bezpečí; ale sv. Vojtěch skromě a s díky toho odmýtal, i požehnav lidem, dvoru, i vší krajině, bral se dále ku Praze.

Ilustrace: Antonie Hornofová, 1. základní škola, Rakovník

Pavel Jaroslav Šťastný (1860–1916) – ŘEŠENÍ

1. sídlo papeže, hlavy katolické církve
2. Protože byl Slavníkovec, hrozilo mu zabití od Přemyslovců (vyvraždění Slavníkovců 995).
3. Slavníkovci
4. Ota III.
5. Chrám sv. Víta v Praze
6. Bůh
7. Kounovské kamenné řady
8. 1VH, 2VH, 3VV
9. beránek – jehně, pečený sladký pokrm na Velikonoce
10. jimy – jimi, celí – celý, napomýnal – napomínal, skromě – skromně, odmýtal – odmítal

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Bc. Václav Bělka - Základní škola a Mateřská škola Kounov, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

KAJETÁN NOVÁK

Mgr. Markéta Kočová
Základní škola a Mateřská škola Čistá, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

Kajetán Novák (1863–1944)

Učitel, básník, povídkář, dramatik a hudebník Kajetán Novák pocházel z Benešovska. Od roku 1897 působil jako učitel v Čisté a poté v Rakovníku. V roce 1928 se odstěhoval do Plzně, kde v roce 1944 zemřel. Psal i pro děti, básněmi a povídkami přispíval do dětského časopisu Malý čtenář, u knihkupce a nakladatele Františka Příhody v Rakovníku vydal sbírku svých básní a povídek pro děti s názvem „Za klidných večerů“.

Za klidných večerů

Vojtěch

Čtrnáct roků již mu v dubnu bude.
Obratný je, silný, statečný.
Strojníkem chce, vynálezcem býti
počtář, kreslíř tento výtečný.

Sourozenců svých je velitelem,
sestru Mařenku má zvláště rád,
Jan jej často ku pomoci volá,
s Miroušem si nejlíp umí hrát.

Rozkaz otcův vyplnit zná rychle,
matičku svou vroucně miluje
a vždy těšívá ji, když si doma
na drahotu velkou stěžuje:

„Počkejte jen, brzy budem pány!
Tuhle mám plán stroje načatý.
Až jej sestavím a prodám, jistě budu
víc než Edison sám bohatý.

V Praze dům pak vystavím Vám pěkný,
tam si pohovíte bez práce;
v pokoji vám elektrické lampy
budou svítit jako v pohádce.

Maře koupím na hedvábné šaty,
z Jendy bude švarný důstojník,
Miroslava automobil nový
vozt bude k tetě na Mělník.

Hostiny jen, plesy, radovánky
přinese nám radostný ten čas...
Počkejte jen!“ ... Matce, když to slyší,
pohnutím se v slzách třese hlas:

„Dobře, dobře, milé dítě moje.
Já však na tom budu míti dost,

když ti Pán Bůh k nutné skývě chleba
zdraví dá a klidnou budoucnost.“

Zdroje:

70 let věku dožívá se..., *Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínkem*, č. 9/1933.

Ladislav Mička, *Kulturní tvář Rakovnicka*, II. část, 1979.

Kajetán Novák: *Za klidných večerů*, nedatováno.

Kajetán Novák (1863–1944) - OTÁZKY

1. Co se dozvídáme o Vojtěchově rodině? Kolik má členů?
2. Jak se Vojtěch chová ke své rodině? Uveď příklady z básně.
3. Jaká Vojtěchova vlastnost tě zaujala?
4. Co plánuje Vojtěch udělat, až zbohatne?
5. Myslíš si, že se Vojtěchovy sny mohou uskutečnit?
6. Porovnej sny a realitu. Všimni si rozdílu mezi Vojtěchovými sny a přáním a očekáváním matky. Využij metodu T-grafu.

Vojtěch	matka

7. V básni se popisují dětské sny a touhy. Napiš, o čem sníš ty.

Ilustrace: Hrad Křivoklát, Stela Benešová, 1. základní škola, Rakovník

Kajetán Novák (1863–1944) – ŘEŠENÍ

1. Má rád rodiče i sourozence, hraje si s nimi, pomáhají si. 6 členů – otec, matka, Vojtěch, Mařenka, Jan, Mirouš.
2. Pomáhají si – 2. sloka, 3. sloka
3. Individuální odpovědi.
4. Odpovědi nalezneme v 5. a 6. sloce básně.
5. Individuální odpovědi.
- 6.

Vojtěch	matka
bohatství	zdraví a klid pro syna
postavit krásný dům	skromnost, vděčnost

7. Individuální odpovědi.

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Markéta Kočová - Základní škola a Mateřská škola Čistá, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

VÁCLAV HOLEK

Mgr. Eva Chalupová, Mgr. Jolana Kreislová a Mgr. Adriena Mesárová
Základní škola a Mateřská škola Kolečovice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

Václav Holek (1864–1936)

Rodák z Podbořanska vylíčil ve své životopisné knize *Lebensgang eines deutsch-tschechischen Handarbeiters* (Životní pouť německo-českého dělníka), která vyšla v roce 1909 v německé Jeně (česky pod názvem „Paměti“ v roce 2011) upřímně a bez příkras drsný život dítěte z dělnické rodiny a poté nekvalifikovaného dělníka ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století. Holek se narodil v Krásném Dvoře, kde prožil hezká první léta svého života. Pak se rodina přestěhovala do Kralovic a odtud do Přílep. Otec se živil příležitostnými, špatně placenými nádenickými pracemi a většinu času trávil mimo domov. Starost o domácnost, placení nájemného v pronajatém bytě a každodenní nasycení několikačlenné rodiny ležela na matce. Zatímco ona chodila za výdělkem, malý Václav za ni přebíral starost o domácnost a opatrování mladších sourozenců. Do školy se skoro nedostal, negramotná matka ani jeho vzdělání nepodporovala. Pracoval už od šesti let – na poli, při stavbě železnice, v cukrovaru, v cihelně, v lese... Když se rodině vedlo nejhůř, chodil s harmonikou žebrať do okolních vesnic a do Rakovníka. Občasnou návštěvu ve škole ztrpčoval Václavovi zlý učitel, který si liboval v tělesných trestech a nekonečných výkladech o náboženství. Postupně musel přestat do školy chodit úplně, aby za nepřítomného otce převzal roli živitele početné rodiny. V deseti letech pracoval deset hodin denně, ve dvanácti už patnáct hodin. Kvůli chybějícímu vzdělání vystřídal dospělý Václav Holek přes čtyřicet zaměstnání během dvaceti let. Usadil se v Německu, v Berlíně, kde působil jako vychovatel mládeže. Na knihu *Lebensgang* navázal Holek v roce 1921 druhým dílem s názvem „Vom Handarbeiter zum Jugenderzieher“ (Od dělníka k vychovateli mládeže), který však v českém překladu nevyšel, stejně jako životní vzpomínky jeho syna, sklářského dělníka a novináře Heinricha Holka, s názvem *Unterwegs* (Cestou; 1927).

Lebensgang eines deutsch-tschechischen Handarbeiters (1909, česky pod názvem Paměti v roce 2011)

(Úryvky)

Když jsem po dlouhé absenci opět přišel do školy, byl tu již jiný, nový učitel. Jeho postava, bílý vlas, vousy, rysy obličeje a gesta budily dojem zbožného milosrdného bratra, k čemuž se však jeho živý temperament rozhodně nehodil. I ta sebemenší věc ho rozčílila na nejvyšší míru, na provinivšího se žáka vychrlil pokaždé sprchu hřmotných slov a mával holí ve vzduchu. „Škoda každé rány, která padne vedle!“ To byl jeho výchovný názor. Dvě až pět na každou ruku nebo pětadvacet na zadek. To vždy vysázel, a velice dobře. Jestliže u dřívějšího učitele rákoska zahálela, nyní měla stále co dělat. „Tancování a komedii učit nebudu,“ opakoval při každé vhodné příležitosti posměšným hlasem. „Naučím vás jiným manýrům!“ křičel často tento zbožný pán. „Jste úplně rozmazlení!“ Ptát se na něco, což jsme u dřívějšího učitele směli, si nyní nikdo netroufal. Protože jsme měli strach, že odpověď dostaneme rákoskou. Nejistě, jako na jehlách, jsme seděli v lavicích a kradmo pozorovali, kam se učitel pohybuje, a zda zase nepoletí rána, což se často stávalo. Jednou i mě vylekal neočekávanou ranou tak, že jsem z toho téměř onemocněl. Seděl jsem v lavici, horlivě psal do sešitu a pokukoval po učiteli, zda mně pozoruje, a tu jsem náhle pocítil ránu přes pravou paži a současně slyšel: „Já tě naučím, že máš při psaní mít celou ruku na desce lavice!“ Jindy zas jsem dostal přes každou ruku čtyři rákoskou a to tak, že když mě matka nato poslala nakoupit, stěží jsem unesl košík.

I když jsem do školy chodil zřídka, čtení a psaní mi jakž takž šlo, zato v počtech jsem na tom byl nejhůř ze všech svých spolužáků. Já totiž nejvíc ve škole chyběl, přicházel jsem o výklad a unikaly

mi souvislosti, návaznost mezi předchozími a pozdějšími výpočty, čímž jsem se pak v žádném počítání nevyznal. Bezradně jsem stál u tabule, když jsem byl vyvolán, abych vypočítal úlohu.

„Bude to už?“ ozval se za mnou učitelův hlas, když jsem tu pořád ještě zaraženě stál. To mi z mých rozpaků nepomohlo. Stál jsem tu jako špalek.

„Dobře, tak já ti pomohu!“ A už svištěla rákoska vzduchem a jedna rána padala za druhou. A když ani to nepomohlo, zajely jeho prsty do mých vlasů, hlava mi létala na všechny strany jako mičuda, občas zasáhla tabuli, z čehož byla boule. Křičel přitom rozezleně: „Ty boží dárečku, ty komisárku, ty máš v té své opičí hlavičce jen vymlácené otruby!“

To byly jeho obvyklé a oblíbené výroky.

Nového učitele jsem považoval za nejhorší překážku ze všech na mé cestě k učení. Teprve teď jsem já i další žáci pochopili, jaký dobrý a rozumný byl dřívější učitel. Ochotně každému poradil, když někdo z nás chtěl něco vědět a zeptal se na to. Vše přátelsky, laskavými slovy urovnal, vyřídil a vysvětlil, bez rákosky. Ve srovnání s ním mi nový učitel připadal jako ďábel.

(Zkráceno a upraveno)

Nouze u nás dosáhla opět nejvyššího stupně. Otec sice pracoval, ale dával domů jen velmi málo peněz. Matka neviděla jiné východisko, než že půjdu s harmonikou hrát do okolních vesnic. Smutný a sklíčený, se svěšenou hlavou jsem vyndal harmoniku ze skříně. Vzal jsem harmoniku pod paži, uchopil košík a vyšel pomalu, beze slova ke dveřím. Za dveřmi jsem sem zůstal chvíli stát, rozhlížeje se na všechny strany, zda není někdo ze sousedů venku, aby mě neviděl, kam asi jdu. Nikde nikdo. Jako liška jsem se proplížil kolem domu na pole a přes ně potom k polní cestě, abych se vyhnul sousedům. Šel jsem rychle, jako bych něco ukradl. Teprve, když jsem měl vesnici za zády, zvolnil jsem svou chůzi.

První obcí, kde jsem chtěl zkusit s harmonikou své žebrácké štěstí, byla Kněževes. Největší ves v okolí, farní osada. Čím víc jsem se k ní přibližoval, tím jsem šel pomaleji. Když jsem došel k prvním domům, sedl jsem si nejprve do příkopu a radil se sám se sebou, zda mám jít dál. Měl jsem samozřejmě chuť vrátit se. Po delším uvažování jsem se vzchopil a vešel do velkého selského domu. V předsíni jsem zahrál nejprve Malého rybáře a pak ještě pár jiných písní. Selka mi přinesla pěkný kus chleba. Pokus v prvním domě se vydařil. To mi dodalo kuráž a tak jsem se odvážil jít dál. Hrát jsem nesměl jen tam, kde spaly děti. Když však naopak byly děti neklidné a zlobily, byly matky nebo chůvy rády, že jsem přišel. Odpoledne, slunce stálo ještě vysoko, jsem už prošel s harmonikou celou ves. Košík byl plný chleba a buchet. Dostal jsem i peníze, většinou od obchodníků, dělalo to asi dvacet nebo pětadvacet krejcarů. S tímto výsledkem jsem byl spokojen, ale lásku k tomuto řemeslu to ve mně neprobudilo. V duchu jsem se nicméně těšil a představoval si, jakou budou mít doma radost, jak ke mně přiskočí a jak se vrhnou na obsah košíku. A to bylo to jediné, co mě trochu utěšovalo a smiřovalo s tímto údělem. Stejně jako ráno jsem se plížil jak nějaký uličník se svou kořistí do našeho domku. Výjev, který jsem tušil, se odehrál, jakmile jsem vstoupil do místnosti. Všichni se ke mně nahrnuli. Ozval se potlesk, když jsem postavil a otevřel košík.

„Chleba, buchty! Óh, ó, ó“ volali radostně sourozenci. Matka se také nutila do smíchu, viděl jsem však, že měla v očích slzy. V tomto okamžiku jsem zapomněl na utrpení, které jsem prožíval při hraní. Pochopil jsem, kolik dobra přineslo mé dosud tak skrovné umění, že ta moje harmonika, kterou jsem zatím používal jen k obveselování ve volných chvílích, se teď stala zachráncem v naší nouzi.

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Holubec, Stanislav: *Svět Václava Holka*. In: Holek, Václav: *Paměti*. 2011.

Wenzel Holek sprach... In: Deutsche Reichs-Zeitung z 18. 6. 1925.

Holek, Václav: *Paměti* (z německého originálu Lebensgang eines deutsch-tschechischen Hanadrbeters, 1909). 2011. Přeložili Miroslav Šumavský a Stanislav Holubec. Ukázky na str. 31-33, 45-46.

Václav Holec (1864–1936) - OTÁZKY

Paměti

Zde jsou otázky k porozumění textu a otázky s výběrem z více odpovědí pro žáky základních škol k úryvkům z knihy "Lebensgang eines deutsch-tschechischen Handarbeiters" (1909):

Otázky k porozumění textu prvního úryvku o novém učiteli

1. Charakterizuj Václavova nového učitele.
2. Vyhledej v textu charakteristiku vnější, vnitřní.
3. Jaký druh charakteristiky se objevuje v textu nejčastěji? (Jedná se o charakteristiku přímou nebo nepřímou) Vyhledej v textu a dolož ukázkami.
4. Jaký dojem budil nový učitel?
5. Jaký byl učitelův temperament?
6. Jak se choval nový učitel, když se rozčílil? Jak učitel trestal žáky? /Jak vedl učitel žáky k tomu, aby správně psali?
7. Co opakoval učitel posměšným hlasem?
8. Proč se žáci báli svého učitele na něco zeptat?
9. Jak se cítil vypravěč ve škole pod vedením nového učitele?
10. Proč si vypravěč myslí, že byl jeho předchozí učitel lepší?

Otázky k porozumění textu ke druhému úryvku o hře na harmoniku

1. Jak si chodil malý Václav vydělávat?
2. Proč musel vypravěč jít hrát na harmoniku do vesnic?
3. Jak se Václav cítil, když měl jít hrát?
4. Jaké písně hrál v prvním domě?
5. Co dostal za hraní?
6. Jaký byl výsledek jeho putování s harmonikou?
7. Jak se cítil, když se vrátil domů?

8. Proč se matka nutila do smíchu, když viděla plný košík?

9. Jaký význam měla harmonika pro rodinu?

Otázky s výběrem z více odpovědí

Nový učitel (1. úryvek)

1. **Jaký dojem budil nový učitel?**

a) Přísný a spravedlivý b) Zbožný a milosrdný c) Klidný a laskavý d) Starý a unavený

2. **Jak trestal žáky?**

a) Slovně a rákoskou b) Dáváním úkolů c) Zakazováním her d) Posíláním domů

3. **Proč se žáci báli ptát?**

a) Učitel se jim smál b) Báli se odpovědi rákoskou c) Nechtěli zdržovat výuku d) Nevěděli, na co se zeptat

4. **Jak se cítil vypravěč ve škole pod novým učitelem?**

a) Šťastný a spokojený b) Nejistý a vystrašený c) Zvědavý a nadšený d) Líný a znuděný

Hra na harmoniku (2. úryvek)

1. **Proč musel vypravěč jít hrát na harmoniku do vesnic?**

a) Chtěl si vydělat na sladkosti b) Rodina byla v nouzi a potřebovala peníze c) Bavilo ho hrát a cestovat d) Učitel ho k tomu donutil

2. **Jak se cítil, když měl jít hrát?**

a) Veselý a plný energie b) Smutný a sklíčený c) Zvědavý a natěšený d) Statečný a odhodlaný

3. **Co dostal za hraní?**

a) Peníze a jídlo b) Oblečení a hračky c) Pochvalu a uznání d) Nic

4. **Jaký byl výsledek jeho putování s harmonikou?**

a) Byl zklamaný a unavený b) Byl spokojený, ale nešťastný c) Byl nadšený a plný radosti d) Byl smutný a zklamaný

Tipy pro práci s textem

- Před čtením se žáků zeptejte, jaké mají zkušenosti s učiteli a s hrou na hudební nástroj.
- Po čtení si s žáky povídejte o pocitech a zážitcích vypravěče.
- Nechte žáky, aby se vžili do role vypravěče a napsali deník o jeho zážitcích.
- Vytvořte s žáky ilustrace k textu.

Ilustrace: Krajina Rakovnícko, Zuzana Valešová, 1. ZŠ, Rakovník

Václav Holek (1864–1936) - ŘEŠENÍ

Otázky s výběrem z více odpovědí

- Nový učitel: 1b, 2a, 3b, 4b
- Hra na harmoniku: 1b, 2b, 3a, 4b

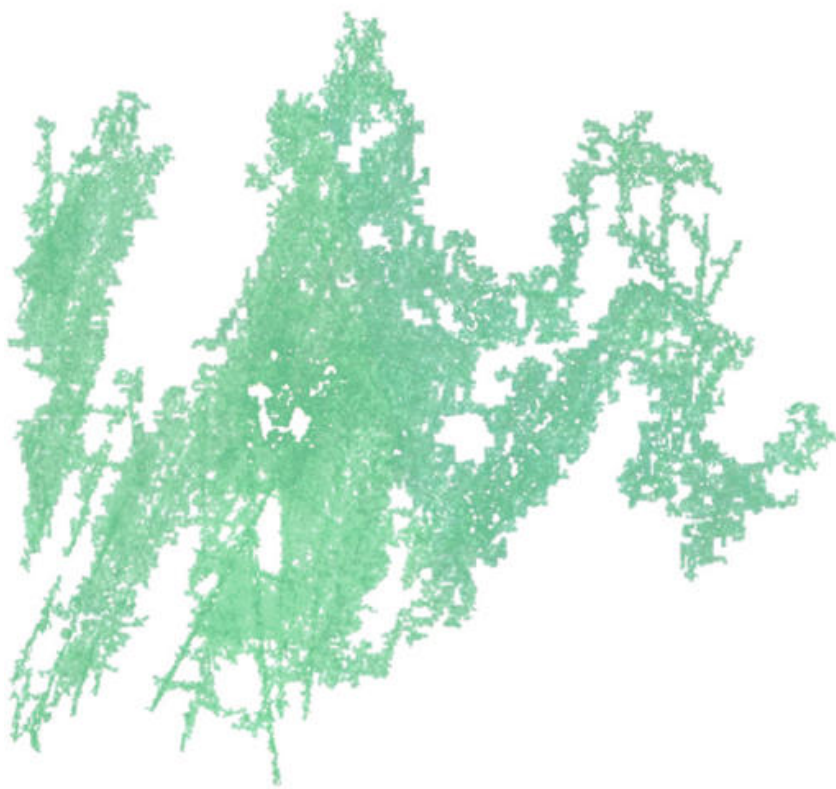
Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Eva Chalupová, Mgr. Jolana Kreislová a Mgr. Adriana Mesárová – Základní škola a Mateřská škola Kolečovice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

GUSTAV

JAROŠ

Mgr. Tereza Vránová

Základní škola a mateřská škola Krušovice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Gustav Jaroš (1867–1948)

Novinář a spisovatel Gustav Jaroš se narodil v Rakovníku. Publikoval také pod pseudonymem Gamma. Jeho literární dílo tvoří především eseje o umění, najdeme v něm však i pohádky a povídky pro dětské čtenáře, například pohádky O Šimonu řezbáři a panu králi, O jelínkovi a o studánce nebo Jak žáby dostaly nového krále (1922), povídku Mučednice (1893) nebo Povídku o Janíčkovi (1900). V roce 1893 Jaroš pomohl proslavit dětskou knihu „Broučci“ od spisovatele Jana Karafiáta. Kniha z roku 1876 nevzbudila po svém vydání žádný zájem, jednou z nejznámějších a nejvydávanejších knih se stala až díky Jarošově pochvalné recenzi, uveřejněné v časopise Čas v roce 1893.

Povídka o Janíčkovi (1900)

Byla jedna maminka a ta byla tuze bohatá. Bydlila v krásném paláci, jezdila v kočáře na procházku a měla kolem sebe plno sluhů a komorných. Nikdy jí na mysl nepřišlo, že jsou na světě nějakí chudí lidé, že mívají hlad, nevědí, kde budou spát, nemají, čím by se oblékli v kruté zimě. Neboť jí bylo pěkně v paláci, při plných mísách dobrých jídel, v krásné posteli u teplých kamen. Největší radostí její byl však hošík asi pětiletý, Janíček. Ten měl taková líbezná očka, že se maminka z nich mohla radostí zbláznit. Okolo tváříček mu splývaly tmavohnědé vlasy, jako by to byl rámeček na obrázku. To dítě bylo jejím největším štěstím. Všech svých pokladů byla by spíš oželela než tohoto krásného dítěte. A najednou... Stalo že, že Janíček se náhle rozstonal, několik hodin ležel v krásné postýlce, obklopen samými lékaři, a zemřel.

Maminka myslela, že musí také zemřít. Trhala si vlasy, líbala mrtvého Janíčka a prosila ho, pořád prosila, aby se jí probudil. Všecky lékaře vyhnala, že jí Janíčka zabili, ani ho pohřbít dát nechtěla. Musili ji hlídat, aby si něco neudělala. V noci nemohla spát, chodila z pokoje do pokoje, lomila rukama a volala Janíčka bez přestání. Když odvezli jeho drobné tělíčko do krásné hrobky, tři dny seděla na ní, nejedla a nespala. Musili ji odvést domů, aby neumřela hladu a zimou. Všecka nemocná a ztrápená byla, že jí nikdo nepoznával. Chodila den co den k hrobce a do noci u ní dlívala.

Když jednou v noci se od hrobky vrátila, opuštěná doma seděla a nespala, zdálo se jí náhle, že na ni někdo promluvil. Zatajil se v ní dech, poslouchá, slyší... hlas Janíčkův. Opravdu, nezmýlila se. Janíček k ní mluvil, jako mluvil zaživa, ale nikde ho vidět není. Poslouchá osiřelá maminka, poslouchá, a slyší divné věci. Všechna rozčilená vstává, běží k místu, odkud se zdálo, že hlas vycházel – nikoho tam. Poslouchá, ani nedýchá, až jí srdce hlasitě v prsou se rozbušilo – teď zas slyší hlas Janíčkův, a jeho pořád není vidět.

„Nejsem v hrobce, maminko. Nadarmo tam chodíš každý den, nadarmo tam pláčeš až do černé noci.“

„A kde jsi, můj drahý Janíčku?“ zeptala se žasnoucí matka.

„Na světě jsem, ale proměněný.“

„Jak proměněný?“ zas se doptávala dychtivě.

„Jako klas se promění, když z něho zrní vypadá. Každé zrní jinam padne.“

„Nerozumím ti, Janíčku.“

„Proměnil jsem se také jako klas. Každé zrní jinam padlo: nožičky mé jsou jinde, a tak všechno jinde!“

„Ale běda! Pak už nikde tě neshledám po světě širém, dalekém!“ zabědovala bolestně matka.

„Shledáš, jistě shledáš! Vyjdi mne hledat, ale brzo! Půjdeš-li okolo něčeho, co bývalo mé, ucítíš hned takovou zvláštní mocí, že jsem to já. A tak jdi pořád, až mne shledáš docela.“

Poslouchá matka, všechna trne udivením, ale už neslyší nic dalšího. Ještě za noci vydává se hledat, shledávat Janíčka po světě.

I jde ulicí, na ulici sníh a mrazivo. Lidé utíkají, aby se zahřáli. A tu najednou matka spatří u kostelních dveří sedět drobounké, utrápené děvčátko. Všecko se třáslo, a nikdo si ho nevšímal. Bylo tam v koutečku tak schoulené jako nemocný ptáček, ani se už nehýbalo. I jde blíž maminka, najednou jí něco zachvělo. Podívala se na děvčátko, na jeho omrzlé, ubohé malé ručky a hned poznala, že jsou to ruce Janíčkovy. Bylo jí náhle bolestně u srdce, když si představila, co asi zkusily ty ručky jejího miláčka. A pak honem shýbla se k dítěti, zaobalila je do svého teplého kožichu a v kočáře odvezla si do krásného paláce. Tam líbala, hladila a zadýchávala ty ruce dítěte, a čím déle se na ně dívala, tím byla si jistější, že jsou to opravdu ruce Janíčkovy. A tím bylo jí krušněji, když si vzpomněla na to, jak asi trpí jeho nožičky, jak strádá ostatní jeho tělíčko – nemohla ani v paláci vydržet a šla hned zas do ulice nanovo, shledávat Janíčka.

Brzy spatřila, jak kterýsi opilec a zahaleč vyháněl na ulici chlapce s košíkem ořechů, aby po hospodách prodával. Hoch byl bos, všecek se třásl. Každou chvíli se zastavil a mačkal si červenýma rukama ozáblé nohy, aby si je zahřál. Zrovna v tu dobu bloudící matka spatřila jeho zubožené nožky a hned poznala, že jsou to nožky Janíčkovy. A pak spatřila dítě, které bili a třískali všichni doma, poněvadž jeho matka ho nenáviděla. Do hlavy je bili, pohrabáč na ně brali, až tělo jeho byla samá modřina. Uviděla je z kočáru bohatá paní, zachvěla se pohledem na jeho z trápené tělíčko, honem je vzala do kočáru a ujížděla s ním domů.

A tak jezdila denně, pořád a pořád nalézala. To dítě mělo vlasy Janíčkovy, ono zase hláskem jeho mluvílo, ten hošík díval se Janíčkovými očima, jiný měl po něm drobounká ouška. A tak pořád, pořád přibývalo do domu panina nových dětí, které dřív musily žít v bídě a utrpení a teď najednou se octly jako v ráji. Hemžilo se jich okolo paní, švitořily, smály se, hrály si a zpívaly, aby její smutné srdce rozveselily.

A opravdu, ona pomalu se uklidňovala, pomalu se jí vracelo štěstí do duše. A měla všechny ty děti tolik ráda, že v nich v každém našla kousek svého miláčka Janíčka. Ale teď se stalo něco: od té doby, co začala Janíčka shledávat, otevřely se jí oči. Viděla teď všude, kam se podívala, nesmírné utrpení dětské. Shledal, co tisíců a tisíců chudých dětí mrzne a hladoví. Pochopila, že v každém tom trpícím tílku dětském může být nějaká součástka jejího vlastního dítěte. A od té doby všechnu svou práci, všechno své jmění a všechnen svůj čas obětovala pro ty děti nešťastné.

Zdroje:

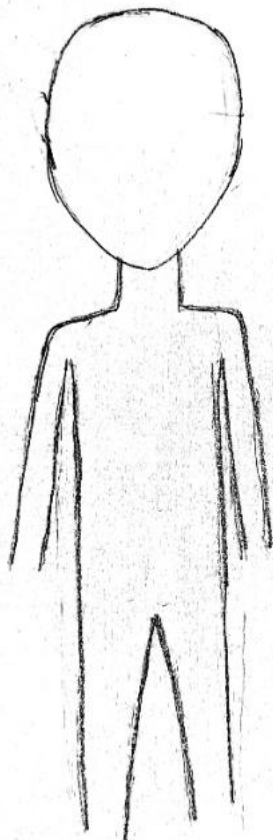
Jaroš, Gustav: *Vánoce 1900 – Povídka o Janíčkovi*. In: *Besedy Času* z 29. 12. 1900.

II: *Gustav Jaroš-Gamma*. In: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce* 2/I H–J. 1993.

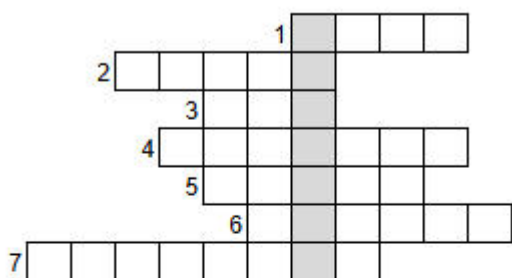
Gustav Jaroš (1867–1948) - OTÁZKY

V povídce bylo zmíněno, že maminky hledala Janíčka podle jeho nejružnějších částí těla- zkuste také vy Janíčka dotvořit.

Dokonči Janíčka

Četli jste pečlivě text? Tak vyzkoušejte křížovku:

1. První roční období.
2. Kdo chodil každý den k hrobce.
3. Kdo má svátek 24.6.?
4. První slovo z názvu příběhu.
5. Čím každý den jezdila matka.
6. Co se stalo Janíčkovi.
7. Koho jako prvního našla po matka, když hledala Janíčka.

Ilustrace: Husovo náměstí Rakovník, Tina Putová, 1. základní škola, Rakovník

Gustav Jaroš (1867–1948) - ŘEŠENÍ

Správné odpovědi- křížovka

1. jaro, 2. matka, 3. Jan, 4. povídka, 5. kočár, 6. zemřel, 7. děvčátko

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Tereza Vránová - Základní škola a mateřská škola Krušovice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

JAN RENNER

Mgr. Marcela Mrzenová a Denisa Burdilová
Základní škola Mutějovice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Jan Renner (1869–1959)

Učitel, historik, archivář, muzejník, kronikář, turista a spisovatel Jan Renner se narodil v Lašovicích. Po celou první polovinu 20. století byl vůdčí osobností v oblasti záchrany, uchování a popularizace historického dědictví města Rakovníka a rakovnického regionu. Byl dlouholetým správcem rakovnického muzea a archivu, kronikářem města Rakovníka i autorem dlouhé řady pojednání a knih o historii města a regionu, včetně rozsáhlé vlastivědné školní příručky Popis politického okresu rakovnického (1902) nebo sbírky Rakovnicko a Křivoklátsko v pověstech (1914; druhé a rozmnožené vydání v roce 1933). Dětským čtenářům byly určeny také jeho příspěvky v časopisech Malý čtenář (mj. vyprávění o chmelové sklizni na Rakovnicku v ročníku 1906-1907) a Vlastivědný sborník Rakovnicka s Křivoklátskem a Kralovicka s Manětínem, který vycházel ve 30. letech minulého století (např. pověst o vodníkovi ve Zhoří v ročníku 1933-1934).

Rakovnicko a Křivoklátsko v pověstech (1933)

Nesuchyně

Před staletími byly mnohé krajiny naší vlasti pokryty bujnou houští lesních stromů. Na okrajích lesů, při močálech a po strmých stráních dařilo se výborně různým křovinám a v jejich ochraně mnohým bylinám. Nemocný člověk hledal vždy, jako hledá dosud, pomoci v léčivém účinku mnohých rostlin. Od nejstarších dob lidé sbírají léčivé byliny a jimi nebo léky z nich připravenými zahánějí nemoci.

V okolí Nesuchyně býval rozsáhlý močál, kde bujelo všeliké křoví a rostlo mnoho léčivých bylin. V sousedství se usadila jakási stařena, bylinkářka. Chudá chatrč skýtala jí nutné ochrany od nepohody. Znalostí léčivých bylin opatrovala si chléb. Přicházeli k ní zdaleka prosit o radu v nemocech a vyměňovali si u ní sušené byliny za chléb, mouku a jiné potřeby.

Kdysi nesla stařena koš šípků, aby z nich připravila doma lék. Cestou potkal ji pán z blízkého hradu Žbánu, který tam lovil. Rdící se plody v košíku zdaleka upoutaly pánův zrak. Sotva došel k stařeně, zvolal: „Co to neseš?“ – „Nesu chýně,“ zněla odpověď. Šípek byl zván totiž po staročesku chýně.

Pán se vyptával stařeny, co bude dělati s takovým množstvím šípků. Vyprávěla neznámému, jaké léky dělá z chýní a jak pomáhá lidem v nemocech léčivými bylinami, které sbírá a suší. Pán zašel se stařenou až k její chatě, a když se přesvědčil ve vetché chýšce o prospěšné činnosti lásky k bližnímu, rozloučil se s ženou přívětivě a slíbil jí, že dá pro ni zbudovati lepší obydlí, než v jakém bydlí dosud.

Dostál také slovu. Lid jeho přišel a sroubil brzy vedle chatrče pěknou chalupu. V sousedství kořenářky usadili se záhy mnozí jiní; tak vznikla tam osada, kterou nazvali „Nesuchyně“.

O vodníkovi

V Šanově přišel v létě večerem do statku u rybníka jakýsi stařec v zelených šatech a prosil o nocleh. Byl to vodník.

Sedlák byl necitelný lakomec a odbyl prosícího starce. Stařec prosil znova a nehýbal se z místa. Sedlák pošťval na něho psy. Stařec se jich ulekl, vyběhl ze statku a hupky, rovnou do rybníka, kde zmizel. Než skočil z hráze, obrátil se a pohrozil stranou ke statku.

Druhého dne večer jel sedlák do rybníka brodit koně. Jeden z koní se mu vytrhl z ruky a zašel doprostřed rybníka. Tam se mu velice líbilo, a sedlák marně ho pobízel z vody. Nebylo pomoci; bylo na sedlákovi, aby se vydal pro koně doprostřed rybníka. Skočil po koni, ale tu ho někdo uchopil za nohu a vtáhl pod vodu.

To vodník ztrestal sedláka nelidu.

Filipojakubská noc

Od nepamětných dob se tvrdívá, že se ve Filipojakubské noci sletují čarodějnice (staré ohyzdné baby) na pometlech k valnému sjezdu, který mívají na povýšených místech. Tři nebojácní kamarádi z Újezda se chtěli přesvědčit, kolik jest pravdy na tom tvrzení.

Vybrali se tudíž té noci až ke Žďárům, kde ulehli na mez nedaleko dřevěného kříže, který tam stával do nedávných dob na křižovatce cest. Až tam zašli proto, aby měli pěkný rozhled, protože se odtamtud přehlédne velký kus kraje. Nečekali dlouho. Jak se setmělo, začaly se čarodějnice sjíždět. Byla to roztodivná podívaná, ale netrvala dlouho. Jedna z čarodějnic, byla prý z Lubné, zpozorovala mládence přikrčené k mezi a pověděla ostatním, že je někdo pozoruje.

Než se hrdinové nadáli, byli obklopeni rozezlenými čarodějnicemi a bylo by se jim zle vedlo, kdyby se nebyli vykoupili přísahou, kterou po nich žádaly přítomné čarodějnice. Museli přísahat, že do smrti nikomu neřeknou, co viděli, ani neprozradí jmen poznaných čarodějnic. Ustrašení mládenci odpřisáhli a byli propuštěni. Ale domů se nedostali společně. Ráno se octl jeden z nich v Rousínově, druhý ve Skupé a třetí přišel domů od Všetat.

Co o Filipojakubské noci zažili, pochlubili se až po letech, kdy věděli, že ty, jimž přísahali, nejsou již naživu.

Napoleonův poklad

Z Rakovníka na Radnice se vinula od nepaměti silnice, jak druhdy byly zvány cesty trochu sjízdné a občas spravované. Při takových silnicích byly na příhodných místech hostince (krčmy) pro pocestné. Taková krčma byla i při oné silnici v Nové Vsi. V dalekém okolí se vypravuje, že ve studni téhož hostince jest zavalen poklad.

Císař Napoleon prchal kdysi silnicí od Rakovníka k Radnicům, aby unikl pronásledujícímu jej vojsku císařskému. Útěk po úzké a nesjízdné silnici se dál zvolna; těžká pokladna zvláště překážela rychlému postupu. Aby unikl rychleji, jelikož císařské vojsko bylo mu v patách, Napoleon se odhodlal obětovati válečný poklad. Spatřiv u krčmy novoveské hlubokou studni, kázal vrhnouti do ní pokladnu, aby se nedostala nepříteli do rukou, a vše zaházeti.

Zdroje:

Renner, Jan: Rakovnicko a Křivoklátsko v pověstech, II., rozmnožené vydání, 1933

Černý, Jan: Jan Renner, 1999

Jan Renner (1869 –1959) - OTÁZKY

1. ČTENÍ

1. Historický region, který se stal hlavním předmětem Rennerovy práce:

2. Oblast zájmu Jana Rennera zahrnující ochranu starých dokumentů

3. Jméno povolání člověka, který vede městskou kroniku

4. Autor sbírky pověstí "Rakovnicko a Křivoklátsko v pověstech"

5. Rok, kdy vyšlo druhé vydání sbírky pověstí

6. Tradiční plodina, o jejíž sklizni Renner psal v *Malém čtenáři*

7. Nadpřirozená bytost spojená s pověstmi, například ze Zhoře

2. ČTENÍ - NESUCHYNĚ

1. Jak vznikla osada Nesuchyně?

2. Co udělal pán z hradu Džbánů pro bylinkářku?

"Staňte se bylinkáři a zachraňte osadu!"

Žáci se rozdělí do menších skupin a každá skupina dostane úkol:

Skupina 1: Navrhne vlastní léčivou bylinu. Popíše její vlastnosti, název, kde roste a jak by pomohla lidem.

Skupina 2: Vytvoří příběh o nečekaném dobrodružství bylinkářky – například, co by se stalo, kdyby se ztratila v močálu?

Skupina 3: Navrhne design a ilustraci bylinkářčiny nové chalupy nebo celé osady Nesuchyně.

Pověst o vodníkovi:

1. Co se stalo se sedlákem, který odmítl vodníka?

2. Jakým způsobem vodník potrestal sedláka?

Co kdyby se vodník rozhodl sedláka zkoušet a dal mu úkol, který musí splnit, aby se vykoupil?

⇒ Doplň příběh.

Filipojakubská noc:

1. Co chtěli zjistit kamarádi z Újezdu na Filipinojakubskou noc?
2. Jak skončilo jejich setkání s čarodějnicemi?

Scénky:

Vypravěč: (na začátku) "Byla Filipinojakubská noc, tajemná a plná magie. Tři mladí kamarádi z Újezda se vydali až ke Žďárům, kde hledali pravdu o čarodějnicích. Přikrčili se na mez u starého dřevěného kříže a čekali."

Mládeneč č. 1: "Tohle je to nejlepší místo. Tady všechno uvidíme. Jestli existují čarodějnice, dnes to zjistíme!"

Mládeneč č. 2: "Já nevím... Pořád si říkám, jestli jsme neudělali chybu. Co když nás někdo uvidí?"

Mládeneč č. 3: "Klid, bude to zábava. Jen se nedostaňme do potíží. Když se něco pohne, zdrháme!"

Vypravěč: "Jakmile se setmělo, začaly se objevovat podivné postavy. Čarodějnice, letící na košťatech, se sjížděly na vrchol kopce. Mládeneč č. 3 si mnul oči, jestli se mu to nezdá."

Mládeneč č. 3: "Podívejte tam! To není možné... Letí na košťatech! To je šílené!"

Mládeneč č. 1: "Psst! Buď zticha, nebo nás uvidí!"

Vypravěč: "Jedna z čarodějnic, rozezlená, že byla odhalena, ukázala na skryté mládence. Všechny čarodějnice se k nim rychle seběhly."

Čarodějnice č. 1: "Kdo se opovažuje narušit naši noc? Kdo vás sem poslal?"

Mládeneč č. 2: (kocká) "Jen... jen jsme chtěli vidět, jestli... jestli jste skutečné!"

Čarodějnice č. 2: "Za vaši drzost musíte zaplatit! Ale dáme vám šanci – přísaháte, že nikomu neprozradíte, co jste viděli?"

Mládeneč č. 1: "Ano! Přísaháme! Prosím, jen nám neubližte!"

Čarodějnice č. 3: (směje se) "Měly bychom vás proměnit na ropuchy. To byste se naučili!"

Vypravěč: "Čarodějnice nakonec mládence nechaly být, ale použily kouzlo, aby je rozdělily. Každý z nich se ráno probudil na jiném místě: jeden v Rousínově, druhý ve Skupé a třetí u Všetat."

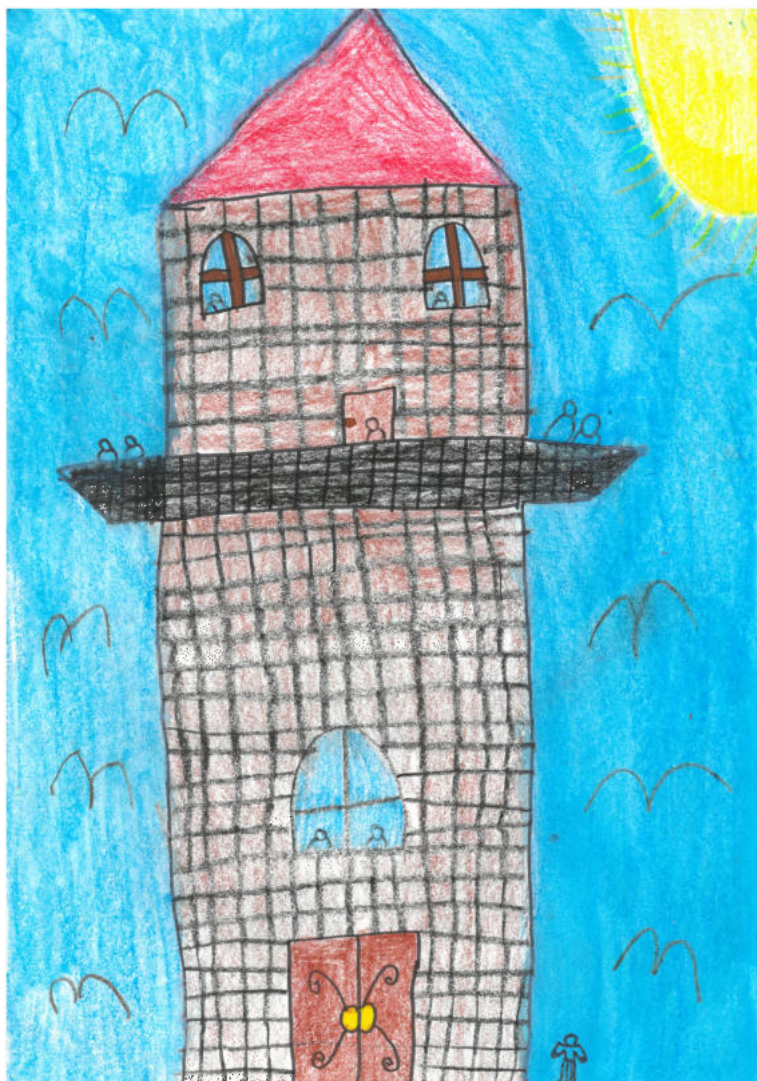
Mládeneč č. 3: "Kde to jsem? Jak jsem se sem dostal? To byla nejděsivější noc mého života!"

Vypravěč: (na konci) "Poučení z příběhu je jasné: ne všechny tajemné legendy by měly být zkoumány. Filipinojakubská noc zůstává dnem plným záhad a magických příběhů."

Napoleonův poklad:

Úkol: Tvorba komiksu – Napoleonův poklad

Vytvoř krátký komiks, který zachytí hlavní události z pověsti o Napoleonovi a jeho válečném pokladu. Využij obrázky a text, aby příběh ožil.

Ilustrace: Vysoká brána Rakovník, Nikol Abrahámová, 1. základní škola, Rakovník

Jan Renner (1869 –1959) – ŘEŠENÍ

1. ČTENÍ – JAN RENNER (1869–1959)

1. Rakovnicko (a Křivoklátsko)
2. Archivnictví
3. Kronikář
4. Jan Renner
5. 1933
6. Chmel
7. Vodník

2. ČTENÍ – NESUCHYNĚ

1. Lidé se začali usazovat u chalupy bylinkářky, které dal pán z hradu vystavět lepší obydlí za její pomoc nemocným.
2. Nechal jí postavit lepší chalupu.

Pověst o vodníkovi:

1. Vodník ho stáhl do rybníka.
2. Nejdřív mu vzal koně, pak ho sám vtáhl pod vodu.

Filipojakubská noc

1. Chtěli zjistit, zda jsou čarodějnice skutečné a kde se scházejí.
2. Byli přistiženi a přinuceni přísahat, že nic neprozradí. Ráno se každý z nich probudil jinde.

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Marcela Mrzenová a Denisa Burdilová - Základní škola Mutějovice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

ALOIS KALVODA

Mgr. Lada Razímová a Mgr. Michaela Miesbauerová
Základní škola a Mateřská škola Křivoklát

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Alois Kalvoda (1875–1934)

Malíř-krajinář Alois Kalvoda pocházel z moravských Šlapanic. Měl blízký vztah ke Křivoklátsku, které navštěvoval s žáky své pražské malířské školy. V roce 1905 se oženil s Annou Fastrovou, dcerou notáře z Křivoklátska. Ten pro novomanžele zakoupil chalupu s velkou zahradou v sousedství křivoklátského kostela. Chalupa dříve patřila slavnému houslistovi Ferdinandu Laubovi. Kalvoda založil v domku Laubovo muzeum (1912), které však v roce 1924 kvůli neshodám s křivoklátskou obcí zrušil a nashromážděné předměty odvezl do Prahy. Jeho manželství s dcerou křivoklátského notáře se mezitím rozpadlo. V roce 1925 chalupu na Křivoklátsku prodal. Na Křivoklátsku vznikla řada Kalvodových obrazů, zachycujících mj. hrad Křivoklát, údolí řeky Berounky, staré chalupy ve Zbečně a Městečku atd. V září 1913 přednášel Alois Kalvoda na učitelské poradě v Rakovníku na téma „Výchova umění(m?)“. Kalvodovu přednášku následně vydal tiskem rakovnický nakladatel František Příhoda.

Výchova uměním (1913)

(Úryvek)

Vtírá se tu dojem, že výchova školská běře se více cestami chladně rozumovými a věcnými než citovými a estetickými a že se opomíjí nebo nevyužívá dětské vnímavosti ani obraznosti, že dítě odvracováno je suchým učivem od velkých zdrojů krásy a štěstí života. A přece bystrý pedagog má v moci hodnotit a přehodnocovat i všednost na krásu – a i nejsušší předmět podati dětem radostně. Dobrý pedagog dovede i suché počtářství učiniti půvabným. Učí tak, jakoby šlo o to, jak krásně prožít ve třídě hodinu, a počty jakoby byly jen prostředkem k tomu. – Má stále probouzet cit a vlastně učit žítí na světě, učit sebedůvěře, odvaze a stále hledět odvracet pozornost dětí od všednosti a zlého. Dítě nesmí býti školou vytrženo ze skutečného života, ale škola má mu život jen zpříjemňovati. Těsné stěny učírny má učitel svým nadšením a láskou dětem rozšiřovat od rodného místa až k hranicím naší národní domoviny.

Každý učební předmět lze aplikovati na zajímavost a denní život (jinak by neměl ani smyslu) a učinit jej milým a vítaným. Tak tvoří se radost na světě a chuť k životu. Zmizí suchopár z tříd školních, kde bývaly nejlepší vloh potlačovány a odumíraly, protože zůstával nepovšimnutý, neprobuzený a zanedbávaný. Dobrý pedagog uvědomuje si, že ve školních lavicích sedí před ním vlastně plno různých talentů. Nutno je probudit! Jak? Jistě ne mechanickým probíráním daného učiva.

Často vidíme, že dítě opouští školu, ale pro skutečný a radostný život odnáší si vlastně pramálo. Skeptik by o něm řekl: „Vědomosti má, ale nedovede jich uplatnit, učilo se dějinám, ale jednat nedovede, učilo se zeměpisu a dějepisu, ale sebe a své nezná, zná síly a zákony fyzické, ale svých nikoliv, zná mnoho z paměti, ale samostatně myslit nedovede, psalo mnoho úloh, ale dopisu nenapíše, učilo se kreslení, ale krásy nalézt nedovede, protože neví, v čem záleží.“ Čím byla duše naplněna, tím vyzařuje. Co bylo zaseto, to sklízíme. Všecky defekty dnešní společnosti – její netečnost, materialismus, nedostatek smyslu pro ušlechtilý život mají své příčiny v pochybené výchově.

Výchova umělecká nesměřuje jen k výchově v uměních výtvarných, ale má tvořit zvláště ve škole v dítěti základ pro harmonický soulad krásného života. Umělecká výchova ve škole má za úkol dítěti již v útlém věku zasít símě touhy po krásě a ušlechtilosti a zpříjemnit mu léta učení, zkrášlit mládí, obohatit duši, dát jeho vnímavosti formu a směr, jeho obraznost bezvadnou látku a pole, zkrátka otevřít mu oči pro krásu a dobro.

Všechny kompromisy, úzkostlivost a bezkrevnost nutno ze školy odstranit. Škola je pro děti prvním příkladem všech mravních a estetických pojmů – zde se ony konstruuje. Právě proto nutno k vytvoření jejich použití nejryzejších prostředků a zrovna mistrovského způsobu podání. Říká se často, nedělat z dětí hned dospělé, ale stejně není odůvodněno, dělati z nich stále jen děti. Dítě musí se přirozeně vyvíjet, růst, silnit a se osamostatňovat. Školou a učením nesmí se dostavovat u žáka deprese, ale naopak pocit vůle, síly, sebevědomí a sebedůvěry. A začínat nutno právě ve škole a od malička, abychom se aspoň na příštích generacích dočkali lepších výsledků.

(Zkráceno)

Zdroje:

Pátek, Ferdinand: *Malíř Alois Kalvoda a Křivoklát*. In: Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínkem, září 1934.

Alois Kalvoda, Moje česká chaloupka na Křivokláte, kol. 1912. Doprovodný text k výstavě obrazu Aloise Kalvody „Moje česká chaloupka“ v rámci projektu Opus Magnum (6. října – 31. prosince 2016) v Galerii výtvarného umění Cheb. http://www.gavu.cz/data/670-kalvoda_katalog_k5.pdf.

Kalvoda, Alois: *Výchova uměním*. 1913. Ukázka na str. 14-28.

Alois Kalvoda (1875–1934) – OTÁZKY

SLOHOVÝ ÚKOL

Vyber si téma a napiš úvahu motivovanou citátem z textu:

- 1) „Dobrý pedagog dovede i suché počtářství učiniti půvabným.“
- 2) „Všecky defekty dnešní společnosti – její netečnost, materialismus, nedostatek smyslu pro ušlechtilý život mají své příčiny v pochybené výchově.“
- 3) „Umělecká výchova ve škole má za úkol dítěti již v útlém věku zasíti sítě touhy po kráse a ušlechtilosti a zpříjemniti mu léta učení, zkrášliti mládí, obohatiti duši, dáti jeho vnímavosti formu a směr, jeho obraznost bezvadnou látku a pole, zkrátka otevřít mu oči pro krásu a dobro.“

Další úkol k textu:

Napiš vlastními slovy alespoň 3 způsoby, jak by se podle autora měli žáci vzdělávat, aby byl zvýšen jejich zájem o učení.

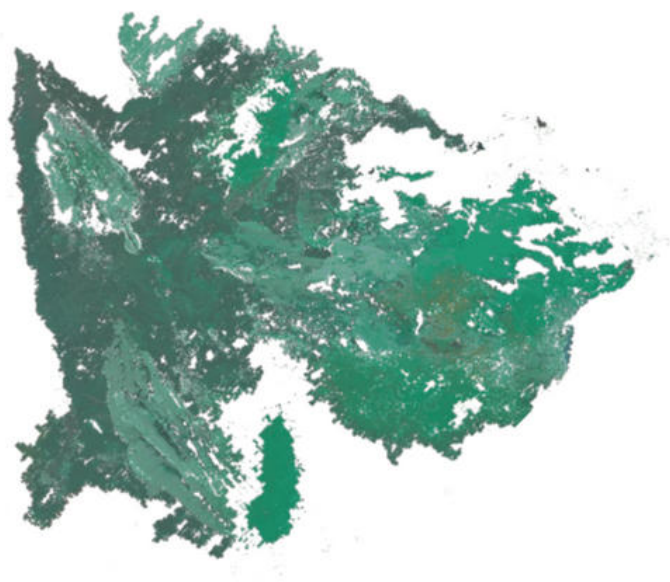
Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Lada Razímová a Mgr. Michaela Miesbauerová - Základní škola a Mateřská škola Křivoklát.

Ilustrace: Pražská brána Rakovník, Thea Brůžková, 1. základní škola, Rakovník

Pracovní list k ukázkám autora:

WALTHER
REINHARD

Mgr. Eva Konířová
Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

Walther Reinhard (1875–1947)

Evangelický farář, rodák z německého Eschendorfu Walther Reinhard byl zakladatelem dětského domova Heimat für Heimatlose v Jesenici, otevřeného v roce 1921. Záchraně osiřelých, opuštěných, odložených nebo nechtěných dětí, ale i dětí, kterých se rodiče museli vzdát, protože je nedokázali uživit, zasvětil Reinharda svůj život díky náhodné události, která se odehrála v roce 1916 na jeho předchozím působišti v Hořovičkách. Tehdy Reinharda vyhledala zoufalá matka, která kvůli panující válečné bídě nebyla schopná postarat se o své tři děti ve věku od jednoho a půl do jedenácti let. Prohlásila, že pokud jí farář Reinhard nepomůže, svoje děti utopí a sebe také. Reinhard se ujal dvou mladších dětí, nejstarší dítě si žena ponechala u sebe. V krátké době pak Reinhard a jeho manželka Terezie přijali pod svou střechu dalších jedenáct dětí s podobným osudem. O sedm z nich pečovali manželé Reinhardovi přímo na faře, zbývajících šest umístili v pronajatém sousedním domku, kde se o děti starala vychovatelka. Další děti museli kvůli nedostatku místa odmítnout. Mezi nimi i čtrnáctiletou dívku, která nedlouho poté zemřela na ulici. Její smrt Reinhardem hluboce otřásla. Její tragický osud popsal v povídce Des Heilands Schwesterchen (Sestřička Páně), která poprvé vyšla v roce 1920. Velký ohlas knihy pomohl Reinhardovi získat peníze na pořízení budovy bývalého hotelu v Jesenici, ve které pak v roce 1921 otevřel velký dětský domov s několika pobočkami, mj. ve Lhotě u Čisté. Domov fungoval do roku 1939, kdy jeho činnost ukončili nacisté.

V povídce Des Heilands Swesterchen Reinhard vylíčil na motivy skutečnosti otřesný příběh desetileté dívky Fanny Albertové, „bledé, vyhublé bytosti“, kterou její nevlastní otec alkoholik krutě týral a posléze ji – po smrti své ženy a matky jeho nevlastní dcery – zavrhl a vyhnal z domu. Po dalších strastiplných útrapách a marném hledání nového domova Fanny v pouhých čtrnácti letech zemřela na ulici na tuberkulózu a následky znásilnění.

Poté, co ji otčím vyhnal z domova, poskytla dívce Fanny dočasné útočiště soucitná sousedka. Kvůli panující válečné drahotě však nebyla schopná přijmout dívku natrvalo a odvedla Fanny k její tetě, aby se o svou neteř postarala. Jak to dopadlo, to už líčí připojená ukázka.

Sestřička páně (Des Heilands Schwesterchen; 1920)

Dlouho ještě seděla sousedka s hospodyní, mluvily spolu a radily se, co udělat s tím dítětem. V tom byly obě zajedno: To dítě si nemůžeme nechat! V těchto drahých válečných časech krmit ještě cizí děvče, to nejde. Nakonec je napadlo, že dívčina teta, která bydlela ve vesnici a nežila si špatně, by to dítě mohla vzít k sobě. U otce určitě zůstat nemohla, tam by to neměla lehké. To obě chápaly, i když nevěděly přesně, co se vlastně stalo a proč Fanny od svého nevlastního otce utekla.

„Takže přijdeš, jak jsi, bez punčoch a bot, bez hřebenu a kartáče, bez knihy a pera, a já tě tady mám živit a ještě posílat do školy?!“ Tato uvítací slova pronesla zavalitá teta, když Fanny přijala.

Naštěstí u toho byla výřečná sousedka, která řekla: „Vážená paní, kdybyste věděla, jak se tomu ubohému dítěti vede u toho netvora, toho zloducha, toho bídáka, který zničil svou ženu a zanedbal své děti, věřte mi, pro Kristovy rány a všechny svaté byste to ubohé děvče vzala k sobě. On by ji přece zabil, až by se zase opil! Nemůže ji ani vidět, když je střízlivý, natož když přijde domů opilý. Ježíš Maria Josef, slitujte se nad tou ubohou duší, která nemá klid v hrobě,

když je její dcerka takhle týraná. Vždyť vás všichni znají, paní Müllerová, že jste dobrá žena, udělejte čest svému jménu a vezměte to ubohé stvoření k sobě!“

Postupně se paní Müllerová začala uklidňovat a řekla: „No, je to velká oběť, v takových časech přijmout takovou holku, která si ještě ani na sůl do polévky nevydělá. Ale kvůli našemu Pánu Bohu – zůstaneš tu. Náš Pán mi to oplatí, že si s tebou stavím schody do nebe.“

Sousedka byla šťastná, že svou úlohu tak výtečně splnila a že díky jejímu úsilí našla Fanny dobré místo. Dobře věděla, že paní Müllerová nepatří k nejlepším lidem; i kvůli své lakotě byla ve vesnici nechvalně proslulá. Se zesnulou příbuznou neměla žádné další vztahy, protože ta byla chudá a měla za muže opilce. Po takových příbuzných člověk netouží.

Fanny dostala místo na spaní ve stáji u služby a od té doby se musela ohánět rukama: zametat světnici, sbírat trávu pro husy, a často dostala vyhubováno, když nebyla dost rychlá a pilná. Ale Fanny byla tichá a neřekla ani slovo. Na nic se neptala, z ničeho se neradovala a všechna kárání snášela, jen se přitom dívala svýma šedavě modrýma očima do dálky, jako by tam něco hledala.

Jinak se ale neměla špatně. Dostávala dost jídla a teta nebyla tak lakomá, jak se o ní říkalo. Koupila jí knihy do školy a dokonce jí nechala z jednoho starého kabátu ušít nové šaty, protože ty staré byly úplně roztrhané. Kdyby jen nebylo tetiných dětí, Franze a Anny! S Franzem to ještě šlo, byl to typický vesnický kluk, co tropil hlouposti a zlobil, ale jinak byl dobrosrdečný. Ale Anna! Ta byla stejně stará jako Fanny a od své matky se dokonale naučila jednu věc: uměla se na ostatní dívat svrchu. Žárlivě si střežila své postavení dcery paní domu, aby Fanny nebyla v ničem její rovnocennou bytostí. Fanny to měla na talíři každý den. „Ty to musíš dělat; já to dělat nemusím,“ nebo „Já jsem tady doma, ale ty si nevyděláš ani na sůl do polévky.“ Fanny často zatínala zuby, ale nemohla nic říct. Byla přijata ze soucitu a milosti, to věděla moc dobře, a cítila to každý den stále jasněji, ale mlčela a neodpovídala vůbec na nic – od časného rána až do pozdního večera. Jen ve škole odpovídala na otázky, jak nejlépe uměla.

Ale jednoho dne, jednoho nešťastného dne, Fanny stála s Annou na dvoře, když se vrátily z odpolední školy. Anna samozřejmě nešla s ní, ale s Gretel, dcerou sedláka Eberla, a Fanny šla za nimi, zahloubaná do svých myšlenek a s pohledem upřeným do dálky, jak to často dělávala. Na dvoře se Anna před ní zastavila a řekla jí: „Proč jsi nezůstala u svého otce?“ Fanny odpověděla krátce: „Já nemám otce.“ Na to se Anna pohrdavě podívala na Fanny a řekla: „Já vím, proč, Gretel mi to řekla, ona to ví od své matky: od holky s takovým původem se nedá nic lepšího čekat.“ Fanny zrudla až ke kořínkům vlasů a zakřičela: „Jakým původem?“ Anna se pohrdavě otočila a řekla: „Jen si křič, ty chátro přivandrovalá!“ Pak zmizela v domě, šla za svou matkou a řekla: „Matko, ta Fanny je ale drzá holka, otvírá si na mě pusku, jako by mi byla rovna.“

„Cože?“ zvolala paní Müllerová. „Ona tě chce urážet? To jí hned zarazíme! Fanny! Fanny!“ Ale Fanny nic neslyšela. Teta zavolala hlasitěji, až se její ostrý hlas rozlehl přes celý dvůr, ale Fanny neslyšela.

„Jen počkej, až přijdeš, ty mizero!“

Fanny mezitím odešla do stáje a schovala se ve své posteli. Hořké slzy jí naplnily oči a vztek jí otrásal celým tělem. Ten den už nevyšla ven. Když přišla služka do stáje, aby ji přivedla k tetě, Fanny se začala bránit rukama i nohama a nedala se přinutit, aby opustila postel. „Ty jedna tvrdohlavá káčo, tak si tam zůstaň! Myslíš, že se s tebou budu zlobit?“

Druhý den ráno se Fanny šourala do práce, nejistá a plachá, ale když ji zavalitá teta zahlédla, spustila spršku výčitek a lání: „Co si o sobě myslíš? Že nechám svou dceru urážet od takové žebračky, takového přivandrovalce? Kdo si vlastně myslíš, že jsi? Kdo je tvůj otec, že si něco namlouváš o svém původu?“

Kdyby tvá matka byla slušná a ne taková povětrná ženská, měla bys dnes poctivého otce a nemusela bys otravovat cizí lidi a být jim na obtíž, ty holko jedna drzá! Opovaž se ještě jednou křičet na mou Annu, a hned tě pošlu zpátky, odkud jsi přišla, třeba i k čertu.“

Fanny tam zpočátku stála, duchem nepřítomná, aniž by si brala slova své milující tety k srdci; ale když teta řekla, že její matka byla povětrná, vztek se Fanny opět vehnal do hlavy a vykřikla: „Takovou drzou hubu, jako máte vy, moje matka neměla.“

Paní Müllerová už se vzteky neudržela. Popadla nejbližší klacek a chtěla Fanny uhodit, ale ta vyskočila jako kočka a zmizela kdovíkam.

Fanny utekla přes stodolu na zahradu a odtud utíkala křovím podél potoka až nahoru k místu, kde cesta vedla ke hřbitovu. Ten byl zavřený, ale to Fanny vůbec nevadilo. V rohu, kde plot přiléhá k hřbitovní zdi, rychle přelezla na druhou stranu a ocitla se uvnitř hřbitova. U hrobu své matky padla na kolena, zakryla si tvář dlaněmi a propukla v hořký pláč. „Maminko, moje drahá maminko,“ vzdychla, „ach, kéž bys mě vzala s sebou do nebe. Maminko, řekni mi, maminko, kam mám jít? K otci se nemůžu vrátit. K sousedce taky ne, k tetě taky ne. Maminko, nemáš pro mě místočko ve svém hrobě?“

Ale hrob mlčel a nedával žádnou odpověď.

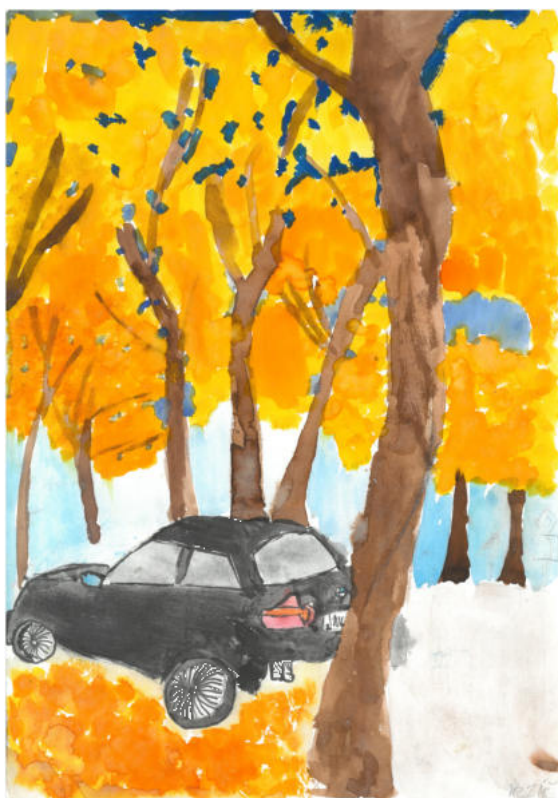
Zdroje:

Hartl, Roman: *Walther Reinhard*. In: Osobnosti Jesenicka a Petrohradska, 2014.

Reinhard, Walther: *Des Heilands Schwesterchens*. 1920. Ukázka na str. 25-32.

Walther Reinhard (1875–1947) – OTÁZKY

1. Jak stará je událost popsaná v ukázce? Kde se odehrála?
2. Čím byl Walter Reinhard?
3. Kde stojí evangelický kostel v Hořovičkách a kde v Jesenice?
4. Vyhledej si informace o Českobratrské církvi evangelické a zkus najít rozdíly mezi evangelickým a katolickým náboženstvím.
5. Jak získal Reinhard peníze na dětský domov?
6. Kde dětský domov stál?
7. Jak se dívka z povídky jmenovala?
8. Kolik jí bylo, když osiřela, a kolik, když zemřela?
9. Proč byl problém postarat se o dívku, která už byla velká a schopná pomoci s prací v domácnosti?
10. Proč tam nevydržela, když měla co jíst?
11. Kam utekla od tety?
12. Jakým jazykem je ukázka psaná?
13. Co znamená rčení stavět si někým schody do nebe?
14. O jaký funkční styl se jedná? Jaký slohový postup převažuje?
15. Čím je povídka zajímavá?
16. Čím je povídka aktuální?
17. Že je inspirovaná skutečnou událostí, že vedla ke zřízení dětského domova
18. Potřebou pomoci druhým (potřebou charity)

Ilustrace: Ondřej Řezáč, 1. základní škola, Rakovník

Walther Reinhard (1875–1947) – ŘEŠENÍ

1. Přes sto let, odehrála se v roce 1916 v Hořovičkách
2. Evangelickým farářem
3. V Hořovičkách stojí u hlavní silnice, u odbočky na Vrbici (vedle fary čp. 79), dnes je z něj kostel pravoslavný (kostel sv. Cyrila a Metoděje); v Jesenici pravoslavný kostel nikdy nebyl (pouze v domě čp. 226 na Žatecké ulici kousek od zmíněného dětského domova bývala v průjezdu evangelická modlitebna)
4. Mají 95 % společného – obě jsou křesťanská, mají víru v jednoho Boha a používají stejnou Bibli, rozdíly jsou např.: katolická církev se kromě Bible opírá i o starou církevní tradici, která není v Bibli zachycena, evangelická vychází pouze z toho, co je v Bibli psáno, proto třeba neuznává úctu ke svatým, k Panně Marii, katolická církev je celosvětová, evangelická pouze na území Čech a Moravy, evangeličtí faráři se mohou ženit a vdávat, farářem se může stát i žena, nestaví se odmítavě k LGBT komunitě („Bůh netrestá postižené za to, že jsou postižení“)
5. Pomohly mu výnosy z povídky
6. V Jesenici na rohu náměstí a Žatecké ulice (čp. 101), v bývalém zájezdním hostinci proti budově soudu
7. Fanny Albertová
8. 10 let, když umřela matka, 14 v době smrti, z povídky není zřejmé, jak dlouho u „tety“ zůstala a jak dlouho žila na ulici
9. Byla válka, nebyl dostatek potravin, říká se, že ve vnitrozemí byla větší bída a nouze o jídlo než na frontě
10. Protože teta a její dcera ji urážely a ponižovaly, navázely se i do jejích rodičů
11. Na hřbitov ke hrobu své matky
12. Spisovným, lehce archaickým
13. Dělat dobré skutky, za které přijde do nebe
14. Umělecký, převažuje popis děje

Určeno pro 2.stupeň ZŠ

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Eva Konířová - Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

VOJTA BENEŠ

Mgr. Marcela Mrzenová a Denisa Burdilová
Základní škola Mutějovice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

Vojta Beneš (1878–1951)

Učitel, politik a spisovatel Vojta (Vojtěch) Beneš pocházel z Kožlan a byl starším bratrem druhého československého prezidenta Edvarda Beneše. Před první světovou válkou působil jako učitel na českých školách ve Spojených státech amerických, kam se pak za války vrátil a stal se výraznou postavou československého zahraničního odboje. Za první republiky zastával několik let funkci zemského školního inspektora a předsedy Svazu československého učitelstva, byl poslancem Národního shromáždění a později senátorem. Po vypuknutí druhé světové války se vrátil do Spojených států a opět pracoval pro československý zahraniční odboj. Vedle několika knih o československém zahraničním odboji ve Spojených státech za první světové války napsal Vojta Beneš také knihu vzpomínek na své kožlanské dětství *Za humny* (1907) a na svůj rod, rodiče a především maminku *Naše maminka* (1938). V roce 1948 vyšly obě knihy v jednom svazku pod názvem *Za kožlanskými humny*. V knize *Naše maminka* vypráví Vojta Beneš o historii svého rodu, který pocházel ze Šlovic na Rakovnicku, o výpravách se svou maminkou na pouť v Petrovicích na Rakovnicku nebo o tom, jak se jeho další bratr Václav ucházel o hlasy svých příbuzných v Hřebečnicích při kampani za své zvolení poslancem do vídeňského sněmu.

Za kožlanskými humny (1948)

(Úryvky)

Tatínek byl maminčin druhý bratranec, dědečkové jejich byli bratrance a oba ze Šlovic nad Mží na Rakovnicku.

Jeden z nich, otec naší maminky, se přiznal do Kožlan, druhý do Tříman. Je to vesnička položená vysoko na pravém břehu v překrásném koutě naší země nedaleko řeky Mže mezi Radnicemi a Zbirohem. To byl tatínkův otec, Josef Beneš.

Jezdili jsme tam rok co rok brzy po žních na posvícení. Nesmírně jsme se na ně těšili. Hospodařil tam už tatínkův mladší bratr Josef. Vysoký, hubený a od slunce vysmahlý, měl krásný, laskavý hlas, vytrvale se jen usmíval, natrásal nám sladkých medovek i královek, jakých jsme my na kožlanské chalupě neměli. Teta pekla dobré koláče s povídky a tvarohem a na vejmenku jich měla plnou světnici.

O posvícení se jedlo velkou lžící, hojněji i lépe než jindy. A po obědě vlastní posvícení teprve začalo. Přátelé, kteří se sešli ze všech stran, ze Šlovic, jako z Mlečic a z Hradiště i z mlýna pod Čilou, usedli, zapálili dýmky, někteří už také laciné doutníky, popíjeli piva, a to už potom hovor tekl a šuměl světnicí.

Hovořilo se o žních, jak se povedly, jak sypala pšenice a jak se platí ječmen a žito, jaké byly otavy, co dobytek a prasátka, a že všechno ukazuje na tvrdou zimu.

Nám dětem vařila usměvavá teta bílou kávu se smetanou, přikusovaly jsme koláče a chodily na zahradu srážet poslední hrušky.

Když se sluníčko počalo nížit k brdským kopcům, zapráhl tatínek koně do čekající proutěné bryčky, z níž velká cedule hlásala, že je to potah Matěje Beneše z Kožlan č. 101. Tatínek vzal do ruky bič, šlehl do vzduchu, prohodil „Na, bísta, spánembohem“, a vyjelo se dolů k řece, přes přívoz pod starým hradem Krašovem, na Bohy a přes lesy k Černíkovcům, na Hedčany a cestou pod kožlanskou farou na silnici a domů.

Na čtrnáct dní, na měsíc bylo co povídat, k čemu se neustále vracet. A potom jsme se začali zase těšit na nové posvícení v blížícím se novém roce.

Na třímanského dědečka se těžko zapomínalo. Byl to znamenitý písmák, znal všechny pověsti z celého kraje a bibli znal snad ještě lépe než hřešihlavský pan farář.

Řeka Mže jde hlubokým údolím mezi vysokými kopci a horami směrem k nekonečným křivoklátským lesům. Vesnice tam sedí vysoko na stráních nad řekou mezi lesy. Jsou neveliké. Ale nejmenší ze všech jsou právě Šlovice, od nepaměti kolébka Benešojc rodu. Leží už na Rakovnicku na levém břehu řeky a naproti na pravém břehu dýmají komíny chalup a statků farní osady Skryjí.

Ze Šlovic je utěšený pohled do překrásného kraje po i proti toku řeky. Kolem dokola vysoké olesněné hory se zelenými pasekami a lesními lukami, kolem dokola hluboké křivoklátské lesy. Dole pak při vodě na mohutném skalním balvanu strmí nade Mží zřícenina hradu Týřova, přes řeku ves Týřovice, nad ní na stráních k Slabcům Hřebečníky a v lesích starodávný Kostelík. V tomto požehnaném koutě české země žil Benešojc rod po celá staletí.

O Šlovicích dočetl se v Sedláčkových „Hradech a zámcích českých“ nejmladší synek kožlanského Matěje Beneše, Eduard, že tam kdysi v dávných časech stávala zemanská tvrz. Patřila Benešovi ze Šlovic, bratru husitského hejtmana Mikuláše z Husí.

Když potom později, snad už v husitských válkách, zmizela šlovická tvrz z prostoru i času, nezbylo po ní nejmenší památky, ale zůstala tam na vysluněné k jihovýchodu obrácené stráni samota se třemi statky a nesla dále jméno původní tvrže. Všechny tři statky patřily někdy bratřím z jediného Benešova rodu.

Pod Šlovicemi pak, pod prudkým svahem vysokých břehů, stával také od nepaměti starý mlýn. Jeho majitel, pan otec Čech, byl Benešojc rodu blízkým příbuzným. A synek tohoto šlovického mlynáře Václava Čecha, také Václav Čech, hledal v archivech sousedních farností v Zemském archivu v Praze posloupnost šlovických Benešů od konce 15. století.

Vojtěch, Jakub, Ondřej, Matěj, tak za sebou šla jména šlovických sedláků a střídala se v nových a nových pokoleních.

Když počátkem dvacátého století v Kožlanech pomalu dorůstali synové a dcery Matěje Beneše, to už ve Šlovicích zbyly jen dva Benešojc statky. Ve třetím nebylo mužského dědice, a tak se dcera z třetího Benešojc statku vdala za sedláka Zíku, který se tam z nedalekého Hradiště přizemil.

Vědomí tohoto původu, sahajícího daleko do dějin, naplňovalo všechny Beneše pocitem hluboké příslušnosti k zemi a půdě.

(Zkráceno)

Snad jediným odpočinkem od celoroční roboty byly v mamčiných mladších letech cesty na poutní místa do Kralovic, do Petrovic, do Všehrd a na Svatou Horu.

Do Kralovic, do Petrovic a Všehrd vodívala nás s sebou. V Kralovicích, kde kdysi farářoval buditel a liblínský rodák Jan Jindřich Marek (Jan z Hvězdy), byla pod děkanským chrámem po celém kraji proslulá hrobka hrabat Grypsků. Říkalo se jim Kryšpáci a vypravovalo se, jak hrůzostrašnou smrtí zahynuli. Hrad Krašov a několik k němu přiléhajících dvorů bylo jejich zbožím. Byli balzamováni a leželi v kryptě pod chrámem.

A tak zatím co maminka klečela na studené chrámové dlažbě, sestupovali jsme do chrámového sklepení a v hrůze obhlíželi balzamované rytíře a odcházeli potom s duší naplněnou tajemnou hrůzou.

Jednou do roka se maminka vydala k svatému Prokopu, patronu české země, do nedalekých Všehrd, nebo do Petrovic, které leží na cestě do Rakovníku. A na tato nepříliš vzdálená místa brala si s sebou jedno, dvě děti. Nad Petrovicemi ve výseku lesní stráně stojí starý mariánský kostelík, pod ním studánka široko daleko proslulá. Maminka o ní pevně věřila, že její voda je léčivá a hojí všechny oční neduhy. Proto nám vodou ze studánky oči umývala a potom ještě do lahvičky vody pro domov nabrala, aby té hojivé vody přinesla i těm, které s sebou na pouť vzít nemohla.

Tenkrát, bylo to myslím kolem roku 1907, Václav, nejstarší syn Matěje Beneše, se rozhodl ucházet se u českého lidu o poslanecký mandát do vídeňského parlamentu. Hlásil se věrně k profesorovi Tomáši Masarykovi a jeho neveliké straně. A tak konal schůze na Kralovicku i Rakovnicku a dostal se i do větší osady Hřebečnický, vesnice v stráních a kopcích nedaleko Šlovic.

Šlovický mlynář Václav Čech tam Václava Beneše, učitele na měšťanské škole ve Vršovicích u Prahy, přivedl.

„Tady ho máte,“ představoval ho svým krajanům. „Je to syn kožlanského Matěje.“

Václav byl muž vzdělaný, řečník na slovo vzatý a po svém způsobu vykládal, jak si představuje správnou a poctivou vídeňskou politiku.

Hospoda v Hřebečnickách byla nabita a sedláci si řečníka velmi libovali. Tleskali mu, chválili ho, že má ten kožlanský Matěj znamenitého syna. Taková chvála šla od vesnice k vesnici. Krajem šel jeden hlas, takového poslance že je ve Vídni třeba, a že by to ten Václav vídeňským pánům dovedl sakramentsky povědět.

Když však přišel den voleb, dočkali se všichni velkého zklamání. Václav dostal z několika tisíc hlasů jen asi sto padesát, a poslancem se stal sedlák, který sice mluvit neuměl, ale patřil k veliké selské straně.

Tatínek byl s výsledkem spokojen. „Kdo neumí ani mluvit ani mlčet, jako ten zvolený sedlák, je na tom jistě zle. Ale poslancem může být. Říkal jsem Václavovi, aby se do politiky nepletl, ale nedal si říci. To víte, má tvrdou hlavu po mamince. Jsem ale rád. Má svatý pokoj a může dělat něco pořádnějšího.“

Maminčiny hrlosti dotklo se to zklamání bolestněji. Myslívala si: Což kdyby se Václav tím poslancem ve Vídni přece jen stal! Když se to nepovedlo, když ani v Hřebečnickách nedostal hlasy a všichni ti Benešové ho opustili, byla nakonec také spokojena. Vypravovala o tom se svým obvyklým humorem. „Tak se, lidičky, podívejte, co mu ti Benešové v Hřebečnickách provedli! Když mu po schůzi tolik všichni tleskali, rozhlédl se pan otec Čech po šenkovně, povídá: Tak, lidičky, kdo jste Benešové, vstaňte, aby Václav viděl, jak veliký jsme rod! A celá hospoda vstala skoro do posledního. Jsou tam samí Benešové, od starosty až do obecního policajta. A víte, že tam dostal tři celé hlasy?“

Maminka zapomenula brzy, ale tatínek se k oněm volbám znovu a znovu vracel. „Říkal jsem Václavovi: Nechoď do politiky! Je to nanicovatě řemeslo. Pořád je takový poslanec všem lidem na očích. A každý na něm něco žádá. Musí se naučit lhát a slibovat a moc málo může splnit.“

(Zkráceno)

Zdroje:

Lacina, Vlastislav: *Vojta Beneš*. In: on-line Biografický slovník českých zemí,
https://biography.hiu.cas.cz/wiki/BENEŠ_Vojta_1878-1951

Beneš, Vojta: *Za kožlanskými humny*. 1948. Ukázky na str. 12-16 (Benešové ze Šlovic), 39-40 (poutě), 61-65 (schůze v Hřebečnících).

Vojta Beneš (1878–1951) – Otázky

Úkoly k porozumění textu

1. **Rodinné vazby** – Vysvětlete, jaký rodinný vztah měl tatínek k mamince a odkud jejich rod pocházel.
2. **Tradiční posvícení** – Jaké zvyky a jaká jídla byly součástí posvícení u třímanského dědečka?
3. **Život na venkově** – Jaké byly hlavní náměty rozhovorů při posvícení?
4. **Cesta domů** – Popište trasu, kterou rodina podnikala při návratu z posvícení.
5. **Třímanský dědeček** – Čím byl dědeček zajímavý a proč se na něj těžko zapomínalo?
6. **Šlovická tvrz** – Jaké zajímavosti z historie Šlovic se dozvěděl Eduard Beneš?
7. **Rod Benešů** – Jaký vztah měli Benešové k půdě a jejich rodové historii?
8. **Poutní místa** – Kam se maminka vydávala na poutě a proč považovala vodu v Petrovicích za léčivou?
9. **Politické ambice Václava Beneše** – Jak dopadly jeho volby a jak na ně reagovali rodiče?
10. **Tatínkův názor na politiku** – Jak tatínek hodnotil práci poslance a proč nedoporučoval Václavovi vstup do politiky?

Test k porozumění textu „Za kožlanskými humny“

1. Doplňte chybějící informace:

- a) Tatínek a maminka byli příbuzní, jejich dědečkové byli _____.
- b) Posvícení se slavilo pravidelně po _____.
- c) Václav Beneš se ucházel o místo poslance ve _____ parlamentu.

2. Vyberte správnou odpověď:

- a) Kde se nacházela vesnice Šlovice?
- (A) na pravém břehu řeky Mže
 - (B) na levém břehu řeky Mže
 - (C) v údolí mezi dvěma kopci
- b) Co byla hlavní náplň rozhovorů při posvícení?
- (A) politika a mezinárodní vztahy
 - (B) úroda, hospodářství a předpověď zimy
 - (C) náboženské otázky a filozofie

c) Jak dopadly volby, kterých se účastnil Václav Beneš?

- (A) Zvítězil s velkým náskokem.
- (B) Skončil na druhém místě.
- (C) Dostal jen málo hlasů a neuspěl.

3. Odpovězte na otázky celou větou:

a) Jaká byla role třímanského dědečka v rodině a jaké měl znalosti?

b) Jaké poutě navštěvovala maminka se svými dětmi a proč?

c) Proč tatínek nepodporoval Václavovu politickou kariéru?

4. Krátká úvaha:

Jak podle vás autor vnímá venkovský život? Napište krátké zamyšlení (3–5 vět).

Napište, čemu lidé tehdy věřili, jakými pranostikami se řídili, jaké příběhy si vyprávěli.

Najděte v textu personifikaci.

Zopakujeme se žáky, co to je personifikace.

Ilustrace: Rozhledna na Senecké hoře, Jindřich Vencefr, Základní a mateřská škola Pavlíkov

Vojta Beneš (1878–1951) – Řešení

(2.stupeň)

Úkoly k porozumění textu

1. **Rodinné vazby** – tatínek byl mamčin druhý bratranec a pocházel ze Šlovic nad Mží
2. **Tradiční posvícení** - o posvícení se jedlo velkou lžící, hojněji a lépe než jindy, dospělí si zapálili dýmky, nebo doutníky, pili pivo a rozprávěli, děti pily bílou kávu, jedly koláče a srážely hrušky ze stromu
3. **Život na venkově** – hovořilo se o žních, o dobytku, o výhledu na nadcházející zimu
4. **Cesta domů** – jeli přes přívoz pod starým hradem Krašovem, na Bohy a přes lesy k Černíkovcům, na Hedčany a cestou pod kožlanskou farou na silnici a domů
5. **Třímanský dědeček** – byl to znamenitý písmák, znal všechny pověsti z celého kraje a bibli znal snad ještě lépe než hřešihlavský pan farář
6. **Šlovická tvrz**
 - kdysi v dávných časech tam stávala zemanská tvrz, která patřila Benešovi ze Šlovic, bratru husitského hejtmána Mikuláše z Husí.
 - později, snad už v husitských vlákách, zmizela šlovická tvrz, ale zůstala tam samota se třemi statky a nesla dále jméno původní tvrze
7. **Rod Benešů** - pociťovali hlubokou přináležitost k zemi a půdě
8. **Poutní místa**
 - do Kralovic, do Petrovic, do Všehrd a na Svatou Horu
 - věřila v léčivou moc vody ze studánky
9. **Politické ambice Václava Beneše** - Václav Beneš neuspěl, tatínek byl s tímto výsledkem spokojený, maminka nejprve ne, ale pak se s tím smířila
10. **Tatínkův názor na politiku** - „Kdo neumí ani mluvit ani mlčet, jako ten zvolený sedlák, je na tom jistě zle. Ale poslancem může být. Říkal jsem Václavovi, aby se do politiky nepletl, ale nedal si říci. To víte, má tvrdou hlavu po mamince. Jsem ale rád. Má svatý pokoj a může dělat něco pořádnějšího.“

Test k porozumění textu „Za kožlanskými humny“

1. Doplňte chybějící informace:

- a) bratranci.
- b) žních.
- c) vídeňském

2. Vyberte správnou odpověď:

- a) Kde se nacházela vesnice Šlovice?

- (B) na levém břehu řeky Mže

b) Co byla hlavní náplň rozhovorů při posvícení?

- (B) úroda, hospodářství a předpověď zimy

c) Jak dopadly volby, kterých se účastnil Václav Beneš?

- (C) Dostal jen málo hlasů a neuspěl.

3. Odpovězte na otázky celou větou:

a) Třímanský dědeček byl znamenitý písmák, znal pověsti a bibli. Všichni si ho vážili.

b) Maminka s dětmi chodila na poutní místa do Kralovic, do Petrovic a do Všehrd. Byla zbožná, k víře vedla i své děti.

c) Nepovažoval tuto činnost ze pořádnou práci.

Napište, čemu lidé tehdy věřili, jakými pranostikami se řídili, jaké příběhy si vyprávěli.

Příklady:

1. **Pověra o studánce v Petrovicích** – Věřilo se, že voda ze studánky pod mariánským kostelíkem v Petrovicích má léčivé účinky a hojí všechny oční neduhy. Maminka dětem umývala oči touto vodou a brala ji i domů pro ty, kteří se pouti nemohli zúčastnit.
2. **Předpověď zimy podle přírody** – Lidé věřili, že podle kvality sklizně a stavu přírody (např. jak se urodily otavy nebo jak se chovalo dobytče) lze předpovědět, zda přijde tvrdá zima.
3. **Balzamování rytíři v Kralovicích** – V hrobce hrabat Gryspeků (Kryšpáků) pod děkanským chrámem v Kralovicích ležela balzamovaná těla. Vyprávěly se příběhy o jejich hrůzostrašné smrti, což v dětech vzbuzovalo tajemnou hrůzu.
4. **Rodová přináležitost k půdě** – Lidé věřili, že jejich rod je pevně svázán s krajinou a půdou, na které žili po generace. Tento vztah k zemi vnímali jako neporušitelný odkaz svých předků.

Najděte v textu personifikaci.

Zopakujeme se žáky, co to je personifikace.

Příklady:

1. **„Hovor tekla a šuměl světnicí.“**
 - Hovor je zde popisován jako něco tekoucího a šumícího, což jsou vlastnosti vody.
2. **„Řeka Mže jde hlubokým údolím mezi vysokými kopci a horami...“**
 - Řeka je zde líčena, jako by sama aktivně „šla“ krajinou, což je lidská činnost.
3. **„Když se sluníčko počalo nížit k brdským kopcům...“**
 - Slunce je popisováno, jako by se samo „nížilo“, což působí, jako by bylo živou bytostí.
4. **„Krajem šel jeden hlas, takového poslance že je ve Vídni třeba...“**

- Hlas je zde vnímán jako něco, co se pohybuje krajem, což mu dodává lidské vlastnosti.

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Marcela Mrzenová a Denisa Burdilová – Základní škola Mutějovice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

STANISLAV

REINIŠ

PaedDr. Eva Fastová a Mgr. Zuzana Pavlíčková
Základní škola a Mateřská škola Olešná, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Stanislav Reiniš (1879–1955)

Středoškolský učitel a spisovatel Stanislav Reiniš se narodil v Novém Kníně na Příbramsku. Ve třicátých a čtyřicátých letech učil na reálném gymnáziu v Rakovníku. Byl milovníkem přírody a myslivcem, napsal dvě desítky románů a povídkových sbírek ze života lovců zvěře a divokých zvířat, například román o jezevčici (Poustevnice z Humenské, 1935), vydře (Vydra z Černé tůně, 1939) nebo kuny (Nepřítel, 1941). Román Vydra z Černé tůně se odehrává na Křivoklátsku, v okolí Křivoklátku, Branova a Nezabudic. V předmluvě druhého vydání Reiniš o vzniku knihy napsal: „Každá má kniha je založena na přímém pozorování všech hrdinů, o nichž je v ději zmínka a Vydra z Černé tůně nečiní v tomto zvyku výjimku. Ve své padesátileté myslivecké praxi měl jsem nesčetněkrát příležitost nahlédnout v taje života noční vodní šelmy, ladné vydry. Umínil jsem si vylíčit tohoto vodního tuláka v knize. Poznal jsem však, že k tomuto výkonu mé zkušenosti nestačí a že nezbývá, než hledat učitele. Za tím účelem jsem se vydal na horní tok Berounky. V Křivoklátě v hotelu U Sýkorů jsem se dozvěděl, že znamenitým vydrařem - ovšem ‚černým‘ - je jistý starý výměnkář v blízké obci, a když mě jedna ‚spolehlivá‘ osoba k němu dovedla, otevřel mi děda své srdce a vzal mne do praxe.“ Na základě těchto zkušeností pak Reiniš napsal vyprávění o vydře Rusalce, kterou ještě coby slepé mládě zachrání hajný Hron z poničeného vydřího hnízda. Z myslivce a ochočené vydry se stane nerozlučná dvojice, která pak prožívá veselé, smutné i dramatické příhody, rámované Hronovým zápolením s nebezpečným pytlákem Humhalem. Není to však jediný pytlák, se kterým se hajný Hron a vydra Rusalka dostanou do křížku, jak dokládá připojená ukázka, odehrávající se při návratu hlavních hrdinů - myslivce a vydry - z večerního lovu sluk.

Vydra z Černé tůně (1939)

(Úryvek)

V houštinách už zívá noc, tma už se plazí po mechu, les zhluboka oddechuje „Dobrou noc!“ a hajnému splývají ze rtů táž slova.

V závějích listů šustí za ním vydra jako vlečka.

Plna radosti ze života nejde dnes v jeho stopách, nýbrž prosmýčí každé houští.

Na okraji lesa Hron se zastaví, překvapeně se otočí a užaslé oči stočí k zemi.

Za jeho zády stojí Rusalka a v mordě drží - střevíc.

Nikoli však úhledný střevíc, zrobený umnou rukou, nýbrž pytláckým nožem seříznutou obuv, lehkou do běhu, kterou pytláci z řemesla odkládají na počátku zlodějské výpravy, v které pokračují pak v silných ponožkách. Hron strne, těžké podezření prolétne mu hlavou, shýbne se k vydře, zalichotí jí, odejme jí obuv a vlídně jí pokyne: „Hledej ještě! Kde máš druhou botu?“

Rusalka se prohne radostí, vesele zapískne - a běží k nedaleké houštině.

V mžiku přináší druhou botu.

Hajný vydru znovu pochválí, ale zlost mu plaší ze rtů každé další slovo, čelo má jeden mrak a krev ve varu.

Chvilími pohlédne na zánovní, úmyslně ke krádeži přizpůsobenou obuv, hluboce přemýšlí a rozvažuje a najednou se rozhodne: „Pojď sem, Rusalko! Schováme se kus dále a chvíli tady počkáme! Botičky jsou ještě teplé, však on si jejich majitel pro ně přijde!“

Hned potom skryje se i s vydrou opodál v hustém podrostu, připraví si pušku k ráně a čeká.

Šerý hvozd v noční chvíli je plný podivných stínů a Hron pronikavě zírá do jeho hloubi.

Ale v napjatém očekávání se chvíle líně vlečou, mrazivé ticho ohlušuje sluch a v lese se nic nehýbe.

Rusalka dřímá v loktech hajného, ale svráštělé čelo lesníkovu prozrazuje, že s každou uplynulou chvílí vzrůstá zloba v jeho hrudi a že pod klenbou toho čela se honí černé myšlenky.

Zatím vítr přehnal mraky přes vrcholky stromů a průlinami snětí se protáhla záře hvězd. Jemný svit vine se z větví, plíží se mezi kmeny a hladce klouže po mechu. V bledém jasu tu a tam blýskne na stvolu traviny rosa jako rudá slza, noc ve hvězdném tichu hluboce dýchá a Hron v duchu svolává hromy na pytláky, že ho okrádají o klid a spánek.

O půlnoci počíná však kolísat, kouzlo hvězdných světů, které umí tak dojímavě mluvit k srdci, počíná je plnit mírem, vlna hněvu a prchlivosti ustupuje klidu a rozvaze a hajný položí vydru k patě stromu a sedne si vedle ní.

Rusalka si položí hlavu na jeho nohu a počne znovu podřimovat.

Také hajnému se klíží víčka.

Najednou se však vytrhne ze snění: Rusalka se prudce hnula, ztuha, napřímila a zaskučela.

Chvilé letí jak ostřížím křídlem a hajný pojednou zahlédne v hloubi lesa postavu, jak opatrně a v pravdě pytláckým krokem, sotva se dotýká mechu a listu, míří přímo k místu, kde byla ukryta obuv.

Hron se zlobou stěží ovládá. Vyskočí ze země a čeká. „Ejhle, Rudolfek z Pustověť! Tak jen pojď, chlapečku, pojď si pro botičky,“ dušeně se dere hajnému ze sevřeného hrdla, „já ti je tady hned podrazím!“

Ale zůstává jen při dobrém úmyslu.

V téže chvíli, kdy darebný mladík vystoupí ze tmy lesa a jako kočka se chce přiblížit k houští, v němž má ukryty střevíce, Rusalka náhle pronikavě zapískne - a chlapík skočí zpět do lesa.

A v něm zmizí dříve, než může hajný pomyslit na jeho stíhání.

Té noci „Rudolfek“ sice prchl, ale spravedlnosti přece neunikl. Jeho vlastní obuv svědčila proti němu!

A to jen zásluhou bystré aportérky - Rusalky.

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Galerie přírodní prózy - Stanislav Reiniš. In: Veronika č. 3/1999.

Sborník 150 let od založení reálky v Rakovníku. 1983.

Reiniš, Stanislav: Předmluva k vydání románu Vydra z Černé tůně, vydání z roku 1947.

Reiniš, Stanislav: *Vydra z Černé tůně*, vydání z roku 1941. Ukázka na str. 174-178.

Stanislav Reiniš (1879–1955) - OTÁZKY

SEZNÁMENÍ S AUTOREM

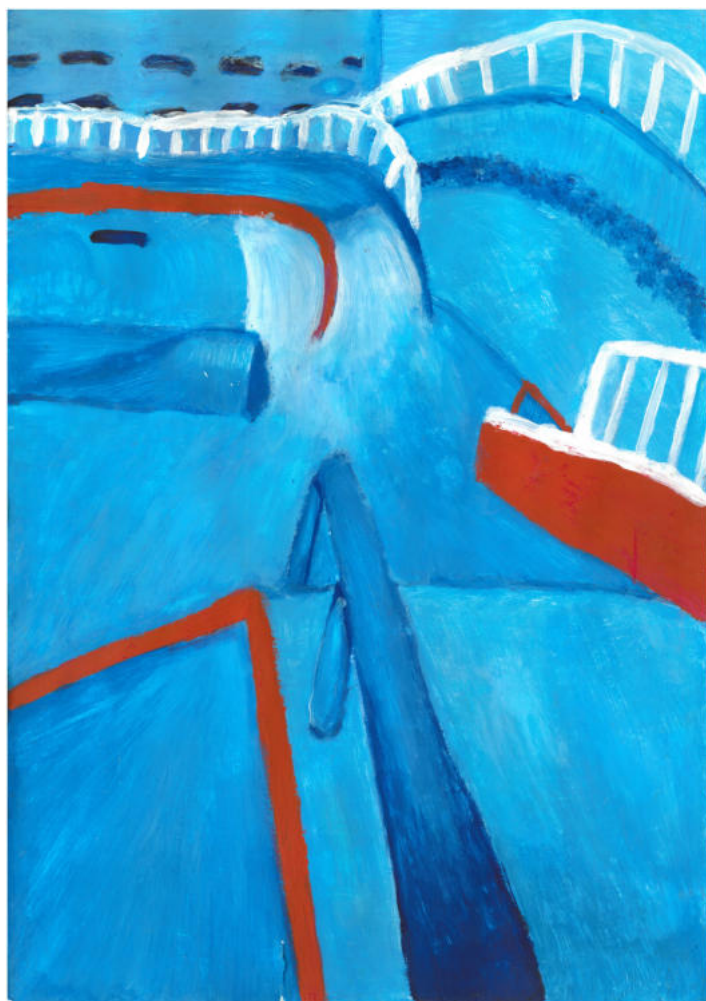
- Kdo je myslivec? Kdo je lesník? (lesnipedagogika.cz)
- Najdi 5 zajímavostí o vydře, najdi obrázek vydry (práce s encyklopediemi, internetem)
- Stanislav Reiniš byl milovníkem přírody, myslivec. Na základě svých zkušeností psal o různých zvířatech. Napsal také o vydře. Zjistil však, že nemá tolik poznatků, kolik by potřeboval, tak vyhledal člověka, který mu s tím pomohl.. - viz text o autorovi
- Obrázek Křivokláta jako puzzle – příběh se odehrává v těchto místech (jakýkoli obrázek z internetu vytisknout a rozstříhat)
- Práce s mapou (nejlépe mapa Rakovnicka nebo na internetu)
- Najdi: Rakovník, rakovnické gymnázium, Berounka, Křivoklát, Nezabudice, Branov, najdi místo, kde bydlíš. Jsou tato místa daleko od tvého bydliště?
- Výlet na Křivoklát (stezka pro děti, hrad Křivoklát)
- Jak stará už kniha je? (1939)
- Najdi další knihy, které autor napsal (internet)
- Večerníček o Vydrýskovi (seznámení se s vydrou)

OTÁZKY K PŘÍBĚHU

- Podtrhni si věty, kterým nerozumíš
- Podtrhni věty, které obsahují přirovnání
- Vysvětli pojmy, slovní spojení: pytlák, aportér, bledý jas, počíná se plnit mírem, pytlácký krok, sevřené hrdlo...
- Už jsi někdy byl/a naštvaný/á? Jak ses cítil/a? Jak tvé negativní emoce dopadly?
- Máš oblíbené zvíře? Proč je oblíbené?
- Máš domácího mazlíčka? Zvířecího přítele? Co vše spolu děláte? Poznáš, jakou má náladu? Jak?...
- Nese příběh nějaké ponaučení?

PRÁCE S TEXTEM

- otázky k porozumění textu (Jak se jmenovala vydra? Jak se jmenoval hajný, pytlák? Shrň krátce příběh, který jsme četli)
- Vymysli otázku z textu pro spolužáky
- Najdi podstatná jména, přídavná jména, zájmena, číslovky, slovesa....
- Najdi podmět a přísudek v dané větě
- Najdi zeměpisné názvy
- Najdi slova, která popisují les

Ilustrace: Nikol Polcarová, 1. základní škola, Rakovník

Stanislav Reiniš (1879–1955) - ŘEŠENÍ

SEZNÁMENÍ S AUTOREM

- **MYSLIVEC** – člověk, který pečuje o volně žijící zvěř, chrání ji a přispívá k udržování harmonie v přírodě, často zájmová nebo i volnočasová aktivita, ke které se vážou určité zkoušky, právo lovu a dodržování mysliveckých tradic a zvyků
- **LESNÍK** – odborník, který spravuje a chrání lesní ekosystémy, zajišťuje jeho zdraví a vitalitu, plánuje a řídí lesnické práce včetně těžby dřeva, ale také se stará o ochranu přírody, údržbu lesních cest a zdraví lesů před škůdci a požáry
- **DALŠÍ KNIHY, KTERÉ AUTOR NAPSAL** - Dvě věty znuděné jeptišky, Největší omyl dějin, Sázka na kulhavého koně, Lovcův svět, Z tajů brdských chlumů

OTÁZKY K PŘÍBĚHU

- **PYTLÁK** – osoba, která nelegálně loví zvěř nebo ryby bez povolení, nebo krade cizí majetek jako polní plodiny či dřevo
- **APORTÉR** – pes vycvičený k aportování (aport je povel, při kterém pes přinese např. míček)
- **BLEDÝ JAS** – jemné světlo
- **POČÍNÁ SE PLNIT MÍREM** – uklidňuje se
- **PYTLÁCKÝ KROK** – tichý krok, pytlák kdy se schovává, aby ho nikdo neviděl
- **SEVŘENÉ HRDLO** - je mu úzko, je napjatý
- **PONAUČENÍ** - neměli bychom krást

PRÁCE S TEXTEM

- Vydra – Rusalka
- Hajný – Hron
- Pytlák – Rudolfek

Pracovní list k této ukázce vytvořily PaedDr. Eva Fastová a Mgr. Zuzana Pavlíčková - Základní škola a Mateřská škola Olešná, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

ZDENĚK MATĚJ
KUDĚJ

Mgr. Eva Konířová
Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MS
MT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Zdeněk Matěj Kuděj (1881–1955)

Spisovatel Zdeněk Matěj Kuděj se narodil v Hořicích v Podkrkonoší. Byl přítelem spisovatele Jaroslava Haška. V roce 1913 podnikli oba bohémové společný vandr po Křivoklátsku, Rakovnicku a Plzeňsku, který později Kuděj vylíčil v humoristickém románu „Ve dvou se to lépe táhne“ (1923). V něm popsal například návštěvu hradu Křivokláta, pobyt v Rakovníku nebo strastiplnou cestu z Rakovníka do Čisté. Tam Hašek a Kuděj měli v úmyslu přenocovat u svého společného známého, studenta medicíny Vojtěcha „Éty“ Leiperta, syna čísteckého obvodního lékaře. K jejich smůle ale nebyl Éta doma, a tak byli nuceni strávit nadcházející deštivou noc venku v přírodě. Vybraná ukázka obsahuje zkrácenou pasáž Kudějova vyprávění o cestě z Rakovníka do Čisté. Během cesty po Křivoklátsku vznikla slavná fotografie, zachycující Haška a Kuděje, oblečené do dámských koupacích úborů a stojící po kolena v řece Berounce u Nového Jáchymova. Fotografie vyšla v časopise Český svět v září roku 1913.

Ve dvou se to lépe táhne (1923)

(Úryvek)

Otázali jsme se kolemjdoucího občana, kudy se jde do Čisté. Tento občan patřil k onomu druhu ochotných lidí, kteří vám vše dopodrobna vysvětlí a ještě vás doprovodí kus cesty pro jistotu, abyste snad nezabloudili, ale od nichž se vlastně nedozvíte ničeho. Nicméně jeden zisk jsme z jeho sáhodlouhého výkladu měli, a to ten, že nás zavedl na správnou silnici, která skutečně vedla z Rakovníka do Čisté, ovšem až tehdy, když se na to zeptal jiného, známého mu člověka, který se ukázal býti sice méně ochotným, ale který byl patrně o Čisté daleko lépe informován.

Když nás po mnohých řečech, které neměly celkem ani hlavy, ani paty, dovedl až na konec města k železniční trati, skončil svůj poučný výklad asi těmito slovy:

„Tak – po téhle silnici půjdete pořád, jak se říká, přímo za nose. Neodbočujte z ní na jinou cestu, to byste třeba potom zabloudili. Kdybyste se snad ocitli v rozpacích, kudy jítí dále, zeptejte se lidí na cestě a oni vám poradí. Kdyby tam ale nikdo nebyl, tak jděte stále až do Lubné, kde vám to povědí. Do Lubné byste také mohli jít podle dráhy, ale tím byste si mnoho nenadešli, tak to raději nechte. Říkali mně také, že byste mohli jítí někam na Hostokreje a odtamtud přímo na Petrovice, ale to je prý ještě dále, nežli tuhle tudy, a pak byste musili šlapat až tamhle kolem Šibeničního vrchu a to se mi zdá hloupé. Inu, když člověk nezná cestu, je vždycky nejlepší držet se silnice. Po silnici se vždycky někam dojde, kde se člověk může zeptat, jestli nezabloudil.“

„Pane – vy to skutečně dovedete vysvětlit tak, že by musil podle vaší rady trefit i slepý potmě,“ řekl Hašek. „Vy byste měl být jmenován vůdcem u zdejšího spolku turistů. Děkujeme vám pěkně. Ale jak je vlastně daleko do té Čisté?“

„Jak je to daleko? No, daleko tam není. Já jsem tam sice ještě nikdy nebyl, ale myslím, že to tak bude dobrá hodina, nebo tak něco. Ovšem, to záleží na tom, jak kdo jde. Kdo jde rychleji, ten je tam dříve, kdo jde pomalu, tomu to trvá déle.“

Poděkovali jsme ochotnému občanovi a vydali se na cestu. Sluníčko hřálo, jakoby nás chtělo opéci do zlatova, a cesta stoupala stále do kopce a proto nebylo divu, že jsme se zrovna nehnali. Když jsme opouštěli rakovnické náměstí, byly asi tři hodiny a nežli jsme se dostali k uhelnému dolu před Lubnou,

byly, jak jsme dotazem zjistili, čtyři. Přešli jsme Lubnou a hodný kus cesty za ní, ale kýžená Čistá se stále neobjevovala, ač Hašek úporně tvrdil, že už tady musí někde před námi být. Konečně jsme potkali opět jakéhosi souseda a otázali se ho, jak daleko máme ještě do Čisté.

„Do Čisté?“ opáčil „A – to máte ještě daleko. Když si pospíšíte, tak tam můžete za půldruhé hodiny být.“

Když jsme urazili několik kroků, zaúpěl Hašek zoufale:

„Ježíšmarjájosef. Už to mám! Že to dělá to horko!“

„Copak? Jaké horko?“

„No – horkem se přece všechno roztahuje. Tady máš důkaz. Na Rakovnicku se horkem roztahují hodiny. Ten trulant v Rakovnici tvrdil, že budeme v Čisté za hodinu a tomuhle se to již roztáhlo na půl druhé. A jestli se nemýlím, tak už jdeme také asi tak dvě hodiny. Člověče, jestli zase za hodinu potkáme někoho, kdo nám řekne, že je to do té prokleté Čisté malé dvě hodinky, na mou duši ho zmlátím tak, až zůstane ležet.“

Po jisté době přešli jsme kolem druhého uhelného dolu a pak jsme asi po čtvrt hodině zahlédli jakési domky při silnici. Zanedlouho dorazili jsme k dvěma ženám, které pásly kozy v příkopu u silnice.

Otázali jsme se jich, co je to za osadu. Byla to dělnická kolonie u Příčiny.

„A jdeme tudy dobře na Čistou?“

„Na Čistou? To jste si zašli. Pročpak jste nešli hned na Příčinu? Tam tudy je přes lesy nejbližší na Všesulov. To byste udělali nejlépe, kdybyste snad odbočili zpět do Příčiny po téhle cestě.“

„Ale ne!“ řekla druhá žena. „Načpak by si zacházeli! Jděte rovně dále, ale až přijдете ke dráze, nechte silnici silnicí, a dejte se po trati rovně přes lesy až k petrovické zastávce. Odtamtud je už do Všesulova jen pár kroků.“

„A jak je to ještě daleko do té Čisté?“

„Do Čisté? – Poslouchejte, Řeháková, jak myslíte, že je daleko do Čisté? Vy tam přece chodíte!“

Řeháková trhla kozou, která jevila nezřízenou choutku ohlodati mladý ovocný stromek, podívala se na silnici před sebe a pak řekla zpěvavým hlasem:

„Ale to už není daleko. Malé dvě hodinky!“

„Pro Krista pána – už je to tady!“ vyjekl Hašek zoufale. „Já se zblázním! Vždyť my jdeme opačným směrem! A jak je to, prosím vás, daleko přes Rakovník?“

Obě ženy na něho vyvalily udivené oči.

„Vždyť já myslila, že jdete od Rakovníka?“ začala jedna. „Rakovník je přece za vámi.“

„Člověče, pojd' pryč – nebo se něco stane!“ vybuchl Hašek, a nechav ženy ženami, dal se do takového cvalu po silnici, že jsem mu sotva stačil.

„Tohle je ale krajina!“ řekl konečně, když zmírnil opět kroky. „Všiml sis, co tu mají po vesnicích hromosvodů? Bylo mi to divné, ale teď už se tomu nedivím. Jestli to tu dělají pánubohu tak jako nám, to aby do nich mlátil hromem od rána do večera.“

Trať opravdu nebyla daleko, a my se dali po ní. Zanedlouho jsme se ocitli v příjemně vonícím, stinném lese, který zrovna člověka vábil, aby si v něm odpočinul. A také to netrvalo dlouho, a Jarka, který ještě syčel

hněvem i horkem, sebou praštil na zem a prohlásil rezolutně, že dále nepůjde, poněvadž si musí odpočinout.

„A dokud jim slunce nepřestane svítit na hodiny a roztahovat je, neudělám ani krok!“ řekl mi.
„Kdybychom se za tím lesem ještě někoho zeptali, jak je daleko do té Čisté, řekne nám jistě, že jsou to ještě tři malé hodinky!“

A převaliv se na bok, začal za chvíli chrápati.

Následoval jsem jeho příkladu v krátké chvíli také, a tak jsme spali tak dlouho, až nás probudil večerní chlad.

„To jsme tomu dali!“ řekl Hašek vstávaje a zíraje na nebesa nad námi. „Mně se zdá, že už začínají hvězdičky svítit? Teď si musíme pospíšet, abychom se dostali ještě za světla z tohoto pitomého lesa, kterému je bůhvídkde konec.“

Cesta lesem naštěstí netrvala dlouho. Asi za půl hodiny jsme se ocitli u petrovické železniční zastávky, přešli na silnici a vydali se chutě po ní k Všesulovu. Když se tam Jarka dozvěděl, že jsme již jen asi tak půl hodiny od Čisté, poznamenal ke mně značně již veselejším hlasem: „Vidíš, Matěji! Teď se ty hodiny chladem najednou scvrkly. Měl jsem přece pravdu, a i kdybych se ocitl před inkvizicí, přece zvolám, jako kdysi slavný Galilei: A přece se horkem roztahují. Když jim to povídám, tak to mají marný!“

Zanedlouho jsme již vešli do Čisté. Vylíčil bych podrobně její krásy, ale naštěstí byla již úplná tma, takže toho zůstane laskavý čtenář ušetřen.

(Zkráceno)

Zdroje:

Med, Jaroslav; Pribáňová, Alena: *Zdeněk Matěj Kuděj*. In: On-line Slovník české literatury po roce 1945, <http://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=789>.

Zdeněk Matěj Kuděj. In: Slovník na stránkách Virtuálního muzea Jaroslava Haška & Josefa Švejka, https://www.svejkmuseum.cz/new/slovník/r_kudej.htm.

Kuděj, Zdeněk Matěj: *Ve dvou se to lépe táhne*, II. vydání. 1924. Ukázka na str. 260-268.

Zdeněk Matěj Kuděj (1881–1955) - OTÁZKY

1. Kdy se ukázka odehrála? Kdy byla vydána?
2. Co dělal Z. M. Kuděj v Rakovníku?
3. Odkud, kam a s kým putoval v ukázce?
4. Proč by měl být kolemjdoucí občan jmenován vůdcem zdejšího spolku turistů?
5. Jak se nazývá řečnická forma, která dosahuje zvláštní účinek tím, že vyslovuje něco podstatně jiného, než skutečně míní, v tomto případě úplný opak?
6. Který fyzikální zákon cestou zažili?
7. Která věc se na Rakovnicku roztahuje?
8. Kolik hodin jim cesta trvala?
9. Kudy šli?
10. Podle čeho soudil Jarka (Hašek), že zdejší lidé trápí i pánaboha?
11. Jak se nazývá jazykový prostředek, kdy záměrně zveličuju skutečnost? (místo často - od rána do večera)
12. Co zvolal Galileo Galilei?
13. Jak se nazývá přetvoření původního obsahu nebo jeho napodobenina jako prvek humoru?
14. Je humor v povídce situační, nebo slovní?
15. Jaký funkční styl ukázka reprezentuje?
16. Jaký slohový postup převažuje?
17. Jakým jazykem je ukázka psána (jaká je řeč vypravěče, jaká řeč postav)?

Ilustrace: Tereza Bidrmanová, 1. základní škola, Rakovník

Zdeněk Matěj Kuděj (1881–1955) – ŘEŠENÍ

1. 1913, 1923 vydána
2. Podnikal vandr Rakovnickem, Křivoklátskem a Plzeňskem
3. Z Rakovníka do Čisté, se spisovatelem Jaroslavem Haškem
4. Protože cestu vysvětlil „tak, že by musil podle jeho rady trefit i slepý potmě“
5. Ironie
6. Teplotní roztažnost
7. Hodiny, doba
8. Víc jak 4,5 hodiny, se spánkem až do noci
9. Přes Lubnou, Příčinu, Všesulov
10. Dle množství hromosvodů, „jestli to tu dělají pánubohu tak jako nám, to aby do nich mlátil hromem od rána do večera“
11. Hyperbola, nadsázka, zveličení
12. „A přece se točí!“
13. parodie
14. Obojí
15. Umělecký
16. Popis děje
17. Řeč vypravěče je spisovná, lehce archaická (infinitivy na -ti, přechodníky ...) řeč postav smění spisovné, archaické a nespisovné, popř. hovorové (Hostokreje, trulant, ježišmarjájosef...)

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Eva Konířová - Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

ANTONÍN TRÝB

Mgr. Olga Juráňová
Základní škola a Mateřská škola V Zahradkách, Roztoky

Spolufinancováno
Evropskou unií

Antonín Trýb (1884–1960)

Lékař a spisovatel Antonín Trýb se narodil v Karlově u Křivoklátu. Většinu svého života prožil v Brně, kde také zemřel. Jako lékař byl uznávaným odborníkem v oboru dermatovenerologie a zakladatelem dermatovenerologické kliniky v Brně (1921). Jako spisovatel se věnoval poezii i próze, největšího čtenářského ohlasu dosáhl svým antickým románem o císaři Diokleciánovi Císař chudých (1935). Na rodné Křivoklátsko umístil děj románu Lidé z výprav (1931), lyrické Pohádky stříbrného pramene (1911) nebo básnickou sbírku Křivoklát (1905). Básně a krátká vyprávění pro dětské čtenáře, uveřejňoval v časopise Malý čtenář, mezi nimi i křivoklátskou pověst o Čertově skále.

Čertova skála (Pověst z údolí Berounky; 1907)

Pod vrchem Kouřimcem teče Berounka tiše; tmavá, hluboká voda jedinou vlnkou neposkočí – a lesy kol do kola spí – či snad zamlčují přísně mnohé tajemství svého nitra.

Tam stávala před časy skrovná chaloupka, v níž obýval rybář s jedinou svojí dcerou, velice sličnou. Výdělek jejich byl skrovníčský, neb nebývalo toho mnoho, co utržil za převážení a co přinesla dcera za koše, upletené z proutí, jež rostlo podél řeky. A starý rybář klonil se k zemi víc a více, šediny počaly se už lesknouti stříbrem – sil jeho rychle ubývalo. Býval to zápas o život, když po velkém nečase řekou rozvodněnou pocestné převážel, a proto se toho rybář také nejvíce bál. Míval už určité známky, dle nichž věděl, přijde-li nepohoda. Proto díval se každého večera, nevystupují-li páry z vrchu Kouřimce, a pečlivě naslouchal, zda naproti v rozvalinách tejřovských výr nepohodu nepřivolává.

Byl podzimní sychravý večer. Nad řekou počaly se zvedati páry – v kouřimeckých lesích řílí jeleni jak o závod. Voda předešlými dešti rozpoutána valila se kalnými vlnami s hukotem kolem chatky. Rybář s tváří zachmuřenou vystoupil, aby shlédl a poslechl svoje proroky, zda už konečně nenastane zlepšení. Ale Kouřimec dýmal jako zapálený stoh, a na Tejřově houkal výr jako posedlý.

„Řas aby to všechno vzal!“ spustil rybář zlořečení a za hlasitého hubování vracel se ku své chatce. V tom však zastoupí mu cestu lesnický mládeneček, urostlý jako jedle, za kloboukem volavčí péro: „Proč tak hučíš, starochu. Mohu ti snad pomoci?“ zahovořil sladce.

Zprvu ulekán, pověděl rybář osud svůj neznámému. „Nic lehčího nad to,“ odpoví mysliveček. „Vystavím ti přes vodu most, ty budeš bez práce a můžeš jen mostné vybírat!“

Rybář sotva věřil svému sluchu. Velebil dobrotivého pána a chtěl jej vésti do světničky. „Nic tak,“ vece tento. „Ihned do práce se dám, a do rána máš most hotový. Však s jedinou podmínkou: vystavím-li do prvního kuropění most, dáš mi svoji dceř za manželku. Což mi úpisem stvrdíš!“ Rybář nevěděl, co je proň větším štěstím: jeho Katuška provdá se za takového pána – jistě že to nejméně kníže pán!

I podepsal štěstím se třesa a pospíchal zvěstovat vše Katušce.

Však v tom snesla se už nad krajem divoká bouře: nebe zakrylo se černými mraky, hrom rachotil stonásobnou ozvěnou v údolí, po lese rozléhal se šum, praskot, vytí, sténání – a v záři blesku bylo viděti, jak ďábel snáší na svých plecích celé skály a metá je do syčícího a zpěněného toku Berounky. Mohutné borovice a jedle lámal jako stébla a robil tak s úžasnou rychlostí slíbený most.

Rybář stál jako zkamenělý, vlasy se mu ježily při vzpomínce, že ve svém nerozumu jediné dítě zaprodal – oči lpěly jen bezradně na hrozném divadle.

Đábel dokonával už klenutí jednoho oblouku, když se rybář vzpamatoval, domů utíkal a vzývaje sv. Víta kohouta do výše vyhodil. Ten leknutím zakokrhál – země se zachvěla, ohromný blesk ozářil krajinu – a v jeho světle bylo viděti, jak čert, nesoucí právě poslední pilíř, zhroutil se k zemi a bolestně sténaje zmizel.

Proudy vod rozesly nakupené kmeny a kamení – ale poblíže úpatí Kouřimce vyčnívá podnes ohromná skála do vody – zbytek to pilíře mostu – kterou lid proto „Čertovou skálou“ nazývá.

Zdroje:

Fl, Menš: *Prof. MUDr. Antonín Trýb, DrSc.* In: Online Encyklopedie města Brna, https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=404.

sb: *Antonín Trýb.* In: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 4/I S–T. 2008.

Trýb, Antonín: *Čertova skála.* In: Malý čtenář č. 19/1906–1907.

Antonín Trýb (1884–1960) – OTÁZKY

Čertova skála u Kouřimi

1. **Proč se rybář rozhodl přislíbit dceru čertovi?**
 - A) Aby měl most bez práce
 - B) Myslel si, že je to princ
 - C) Potřeboval někoho na převážení přes řeku
2. **Jak se rybář zachránil, aby čert most nedokončil?**
 - A) Hodil kohouta do vody
 - B) Kohout zakokrhál před kuropěním
 - C) Zavolal souseda na pomoc
3. **Co udělal čert, když nemohl most dostavět?**
 - A) Rozbrečel se
 - B) Zanechal pilíř a zmizel
 - C) Přeplaval řeku
4. **Jak se jmenuje skála, která zůstala po čertově práci?**
 - A) Dáblova skála
 - B) Rybářská skála
 - C) Čertova skála

Hádanky

1. Jsem černý, blesk mě prozradí, když v bouři se díváš. Bez práce nestojím, když ďábel mě svírá.
2. Co běhá, ale nechodí, často šumí, ale nikdy nemluví, má postel, ale nikdy nespí, má ústa, ale nikdy nejí.
3. Když přicházím, vše se chvěje. Kdo jsem?
4. Mé houkání v noci zní, co jsem za ptáka, kdo to ví?
5. U rybáře v chatce jsem bydlela, koše z proutí pletla zvesela. S čertem jsem si nechtěla hrát, kdo z vás mé jméno může znát?

Pantomima

Nápady na pantomimu:

- Čert staví most.
- Kohout kokrhá.
- Berounka proudí.
- Bouře láme stromy.
- Rybář plete koš.

Přírodovědný úkol - Ekosystém pod lupou

Aktivita: Rozdělte žáky do týmů a nechte je vyšetřit ekosystém kolem "Čertovy skály". Každý tým zkoumá jiný aspekt: zvířata, rostliny, vliv vody, nebo změny počasí.

Cíl: Týmy vytvoří model nebo plakát, který ukáže život v okolí Berounky.

Zeměpisný úkol - Dobrodružná expedice – Navrhni vlastní pověsný most

Aktivita: Žáci si zahrají na architekty a musí navrhnout most přes Berounku, aby odolal "čertovským" silám (povodně, bouře). Mohou kreslit, stavět modely nebo použít online nástroje na návrh mostů.

Cíl: Prezентují svůj most a vysvětlují, proč by byl odolnější než čertův.

Badatelský úkol - Mapa pověsti ve 3D

Aktivita: Vytvořte společně 3D mapu oblasti (z kartonu, modelovací hmoty nebo online).

Cíl: Žáci nakreslí, kde by mohla stát chaloupka rybáře, Čertova skála, nebo jak by most mohl vypadat, kdyby byl dokončen.

Bonus: Přidejte interaktivní prvky, např. šipky ukazující směr řeky nebo tlačítka, která po stisknutí vysvětlí, jak vznikla skála.

Ilustrace: Vysoká brána Rakovník, Martin Tkáč, 1. základní škola, Rakovník

Antonín Trýb (1884–1960) – ŘEŠENÍ

Hádanky

1. pilíř mostu
2. řeka
3. čert
4. výr
5. Katuška

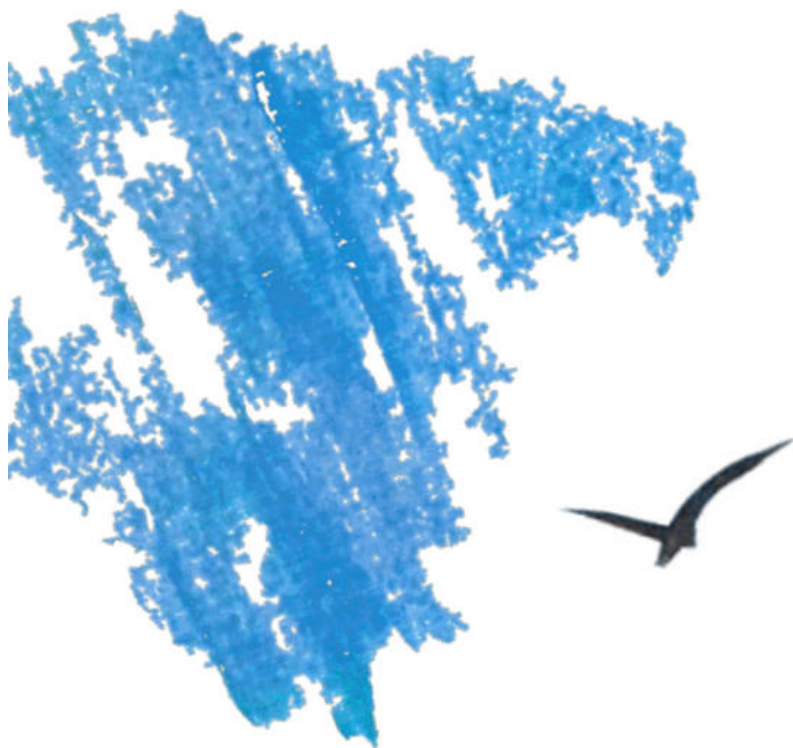
Určeno pro 1.stupeň ZŠ

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Olga Juráňová - Základní škola a Mateřská škola V Zahradkách, Rostoky.

Pracovní list k ukázkám

autora:

VÁCLAV
RABAS

Alena Dubnová a Mgr. Tereza Vránová
Základní škola a mateřská škola Krušovice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Václav Rabas (1885–1954)

Malíř Václav Rabas se narodil a celý život prožil v Krušovicích, které také byly nejčastějším námětem jeho obrazů. Věnoval se krajinomalbě, na svých obrazech zachycoval všední scenerie venkovské krajiny, jako zoraná pole, úvozové cesty nebo rozkvetlý sad. Maloval i zátiší nebo portréty. Většina z jeho nejznámějších obrazů, například Krušovická kopanina, Vzpomínka na maminku nebo Na staré stezce, je k vidění ve stálé expozici Rabasovy galerie v Rakovníku. Napsal také několik vzpomínkových textů, zejména vyprávění „Červené housličky“ (1952), ve kterém se ohlížel za svým dětstvím a počátky své malířské tvorby.

Červené housličky (1952)

(Úryvek)

Toho vánočního jitra se dlouze probouzel bělovlasý český malíř Václav Holina ze sna. Cítil se po dlouhé době opět zdrav. Slavně zdrav, jako výrostek, prohánějící se na domáckých lukách za stádem pasoucích se krav, nebo jako malý hoch na zamrzlém rybníku v klubku pobíhajících a lomozících kluků.

Dva tři kroky k oknu pracovny. Sníh! Přivaly suchého sypoucího se sněhu. Takový už dávno tvá ruka nepolaskala v tak čisté, bezpečné pohodě. Hotová závěj sněhu, jenom že už tu víc nevidíš bělovlasého muže, sehnutého nad narůstající závějí, ale postavičku malého chlapce, lopotícího se s primitivně urobenými sáňkami na hráz rybníčka za mlýnem.

Je štědrý den. Chlapec dotáhne sáňky na hrbolatý ledovec pod mocnými ledovými krápníky visutých vantrok. Pohlédne k topolu v lukách a už peláší po pěšině, prohazované denně až k stavidlům velkého náhonu pod lesem. Náhle přestává sněžit. I vítr se ztratil kdesi v lese. Na kraj usedá ticho, jen z dálky od císařské silnice je slyšet slabý, ale jasný a čistý zvuk zvonku koníka zapřaženého do saní.

„Pane Spale, jste to vy?“ zavolá chlapec směrem k lukám.

„Ale to víš, Veníčku, že jsem to já,“ odpovídá hubená postavička staršího, už šedivého přesporního políčka. „Nebýt dneska téhle bílé rakvičky a vánočního Světozoru, byl bych se asi nevypravil. Babička Spalová moc lamentovala. Ale že tě při křtu na rukou držela, tak přece povolila. Copak může nejít, když Ježíšek tadyhle možná zrovna něco posílá?“

„A je to opravdu rakvička?“

„Ale kdepak, Ježíšek to bude!“

Maminka zmizela s donesenou bedýnkou a ostatní poštou ke kvelbu nad schody, protože vedle do pokojíku směl už jen Ježíšek.

Škemrají obě děti, Václav a o rok starší Márnika. Vašík je neodbytný.

„Huš, nebudte zvědavé, byly byste brzy staré,“ plaší dětskou nedočkavost zlatovlasá maminka, ukládajíc velký svazek klíčů do koženého kapsáře pod širokánskou modrou zástěrou.

Člověk se všeho dočká, když příliš nespíchá. Ještě není sklizeno po štedrovečerní večeři a toho dne po druhé zazní Vašíkovi zvonek.

Housličky! Nádherné, červené, opravdické housličky. K zbláznění krásné, že nelze jít do peřin bez nich, že nelze nečichat jejich pryskyřičnou vůni laku a kalafuny, potmě, když už ztichla celá mlýnská samota, když lze už jen tiše, tichounce zkusit sladký jejich zvuk.

Kraslické červené housličky budou chlapci dlouho průvodcem, i když se záhy ukáže, že Václav by si raději s houslemi hrál, než na ně hrál. Krušovický kapelník, pan Truksa, usedlý domkář a mistr švec, s převislým dobráckým knírem a s brejličkami na samé špičce nosu, usiluje o první zdolání překážek, jež se kladou v cestu očím, jež mají číst z předepsaných liter a značek, rukám a prstům, které jich mají být bleskově a přesně poslušné. Nebylo důvodu ke stížnosti. Chlapec rychle četl noty, kladl prsty přesně.

Zkusily housličky dost na poutích z mlýnské samoty do vzdálené vsi za lesem, za všech ročních dob a každého počasí, svěřovány často na hrázích rybníků, při koupání nebo při skotačení v závějích čisté náhodě. Nikdy však nebylo třeba zákroku houslařova na jejich krásném, ladném tělíčku.

Dny vesnického školení jednoho léta však náhle končí. Stalo se to toho roku po Národopisné výstavě, kdy chlapec směl poprvé obléci dlouhé kalhoty, aby mohl do Prahy a vidět, co tu bylo sneseno rodného, lidového, malebného, šťavnatého a jadrného, zpěvného a bohatýrského z českých zemí i ze Slovenska.

Zrovna když česání chmele bylo v nejlepším, přinesl poslíček pan Spal dopis od postoloprtské tety Salitrníkové, vdovy po nevlastním maminčině bratru. Je ochotna chlapce vzít na rok k sobě, aby ho tedy před svatou Ludmilu přivezli. Nebude mu němčina na škodu.

Nemohl se s chlapcem loučit domov a celá krajina slavnostněji a zároveň teskněji. Babí léto plýtvalo milostností a levandulové zářijové nebe sypalo světlo a teplo do oken obytného stavení mlýna i na rozlehlý dvůr a do sadu za humnem a odráželo se od různobarevných pásů a pásečků polí, přibíhajících ze zamžených dálek a v nich zase se ztrácejících.

Podmítnutá mlýnská pole zavoněla čerstvě zemí a chlebem, zavolala hlubokými sametovými tóny. Loučí se vysoké jehlance snesených chmelných tyček, roztroušené po krajině nejhustěji na hlubokých náplavech červeného permu kolem potoků a luk.

Časně zrána před rakovnickým jarmarkem naložil do bronzova opálený, černovlasý čeledín Teodor žlutý studentský kufr do připravené bryčky. Zapřahá starého, ale stále prudkého hnědáka Hanzla a tmavšího, o něco mladšího a těžšího Ryvolu do lesku vykartáčované, v čerstvě nalakovaných postrojích, s hřívami do copánků zapletenými, s ocasy uvázanými do uzlů.

„Maminko, ještě housle!“

„Tak vidíš. No, jedeš jako do boje, i toulec máš. Tak jen šťastně vykroč a buď hodný. A koně nežeňte.“

Chlapec pozná, že jeho místo už není na předním sedadle u brady, kde tak rád se chápal vždy opratí. Sedá bez vyzvání dozadu na kufr opatřený houní. Tiskne housle křečovitě na klín. Desetiletý Václav svádí první bitvu se slzami, deroucími se nezadržitelně do očí.

Suchá, málomluvná teta Salitrníková byla opakem jasné, hluché a veselé panímámy z Holinovic mlýna, a sotva by si byla věděla rady, po odjezdu prázdné bryčky, s hořce plačícím chlapcem, setrvávajícím tvrdostí na svém žlutém kufru u dveří. Vědí si však radu děti z druhé světnice domku, v níž bydlí v podnájmu tetin bratr, strýček Šlégr, od samého těžkého ševcování pro zdejší koželužníky a cukrovarnické dělníky celý pokroucený.

„Máš housle, ukaž. Počkejte děti, na půdě je stojánek na noty po strýčkovi.“

Děti, líbezná krajina, řeka a na jejím břehu houpačky z připravených hladkých klád rozpláší záhy chlapcovy chmury. Německy se ovšem v tom Postlperku, jak se tenkrát běžně říkalo dnešním našim Postoloprům, mnoho nenaučil. Zato se naučil prát s německými kluky.

Hned vedle německé měšťanky bylo jezdecké rejdiště červenomodrých a žlutých alšovských dragounů, ta skutečná válečná příprava pro kluky obou národností. Těžké dragounské šavle Václavovi udělaly. A záhy přišel na to, že lze vyrábět bytelné a pádné palaše po sekernicku, z mladých kmenů akátů, kterých rostlo na břehu Oharky habaděj. Pepa Šlégrů, pozdější bědný rakouský válečný slepec z první světové války, obstarával kousky plechu na koše šavlí na smetišti za cukrovarem.

Na všecko má ten chlapec ruce šikovné, vykládá strýc tetě, přibije podrážku líp než učedník v druhém roce, ale je k pláči pohledět na něho, když se mozolí s těmi housličkami. Nehraje přece falešně nebo nedbale. Ale cítíš, jaká je to pro něho obtíž a Bůh sám ví i otrava. Tuhle nakreslil v mžiku na vrata důchodního Wenzla vachmajstra Raucha, jak vede eskadronu pěšky s taseným palašem do kostela, a lidé mohli popukat smíchy nad tím křivonohým belzebubem.

Školní rok utekl a o rok starší hnědák Hanzl s mladším pomalejším Ryvolou se vítá s Václavem u vrátek posledního domku postoloprtské uličky, vedoucí k řece a ke znovu rozkvetlým malnickým lukám.

Vysvědčení katastrofální. Ke všemu ještě nesou housličky vážné stopy zrovna poslední šarvátky. Zachytili sice kámen mistrně vržený, ale hoření desku, to nádherné smrkové klenutí housliček, se nepodařilo nikomu pořádně slepit. Ale jdou s Václavem ještě hezkých pár let.

Teprve v sextě rakovnické reálky nový kreslíř profesor Robert Pašek, po studentském koncertě v tělocvičně, rozřešil přímočaře zapletenou situaci.

Co bys hrál sekund, když můžeš hrát prim! Za týden našel Václav na svém místě v kreslárně lakovanou kouzelnou skříňku z tisíce a jedné noci, vonící balzámem, s úplnou malířskou výbavou, olejnicemi a leštěnou ořechovou paletou, s neposkvřenými štětci a prvními olejovými barvami, které spatřily škamny nejstarší české reálky. A když skončil školní rok, rozloučil se tehdejší rakovnický učitel hudby, vojenský kapelník v. v. Mützel, se svým dlouholetým žákem houslistou Václavem Rabasem – chci říci Holinou, slovy: Nech toho, z tebe bude malířž...

Trr... trr... trr... Dlouhé úporné zvonění telefonu. Starý malíř Václav Holina se těžce probírá ze sna, ačkoliv už je bílý den.

„Hrome, to je nadělení, taková hromada sněhu!“

„Tati, dlouho nevoláš, tak máme starosti.“

„Ale všechno v pořádku. Cítím se ohromně. Vítr mi nadělil otevřeným oknem nádhernou závěj sněhu. Ale dítě, nevíš, kam se vlastně poděly mé housle? Moje červené studentské housličky?“

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Václav Rabas, malíř očima své ženy, dětí a hospodyně. 1995.

Kotalík, Jiří: *Václav Rabas, kronika jeho života a díla. 1961*

Kotalík, Jiří: *Václav Rabas. 1982.* Rabas, Václav: *Červené housličky.* In: *Mladá fronta* z 6. 1. 1952.

Václav Rabas (1885–1954) - OTÁZKY

Nebýt Václava Rabase, tak byste nejspíš minuli budovu školy v Krušovicích bez povšimnutí, byla by úplně obyčejná. Jenže to Václav Rabas nechtěl. V roce 1914, kdy se jednalo o výstavbě školy, přivedl Václav Rabas do Krušovic architekta Skřivánka. Tito dva zastávali názor, že škola má vzdělávat nejen žáky, ale také celé okolí. Vznikla tak naprosto unikátní budova školy, kterou zdobí nejen překrásné ornamenty a sgrafito, ale také vlastenecká hesla a modrá rčení.

Naši žáci pro vás vybrali deset těchto rčení a trošku je upravili. Jaký je tedy váš úkol? Tučně napsaná slova nahradit slovy z nabídky tak, aby vznikla rčení, které naši krásnou školu zdobí. A dokázali byste tyto lidové moudrosti vysvětlit?

Tvrdý chleba, když koláčů není.

Vojna, pro jednoho kojná, pro druhého chrt, pro třetí **šťěstí**.

Lepší tumáš než naděl **kůň**.

Sama hůl **netančí**.

Boj se toho, kdo se bojí **strachu**.

Bůh dal **ruce**, dá i chleba.

Vtipu časem třeba, **hladu** vždy.

Ježkovi pomoci třeba o půlnoci.

Sousedská přízeň půjčuje ráda konve na **čaj** a rožeň na pečení.

Budeme-li každý z křemene, pak bude celý národ z **diamantů**.

Nabídka: Smrt, Pivo, Nebije, Příteli, Kvádrů, Bůh, Tebe, Dobrý, Zuby, Rozumu,

Foto: Archiv školy

Ilustrace: Rakovnická radnice, Ríša Vondra, 1. základní škola, Rakovník

Václav Rabas (1885–1954) - ŘEŠENÍ

Dobrý chleba, když koláčů není.; Vojna, pro jednoho kojná, pro druhého chrt, pro třetí štěstí.; Lepší tumáš než naděl bůh.; Sama hůl nebije.; Boj se toho, kdo se bojí tebe.; Bůh dal zuby, dá i chleba.; Vtipu časem třeba, rozumu vždy.; Příteli pomoci třeba o půlnoci.; Sousedská přízeň půjčuje ráda konve na pivo a rožeň na pečení.

Pracovní list k této ukázce vytvořily Alena Dubnová a Mgr. Tereza Vránová - Základní škola a mateřská škola Krušovice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

KAREL ČAPEK

Mgr. Adam Šabat
Základní škola J. A. Komenského Nové Strašecí

Spolufinancováno
Evropskou unií

Karel Čapek (1890–1938)

Spisovatel Karel Čapek se narodil v Malých Svatoňovicích u Trutnova. Patřil k vůdčím osobnostem české literatury mezi světovými válkami. Psal romány, povídky, divadelní hry i pohádky pro děti. K jeho nejznámějším dílům patří divadelní hry R. U. R., Bílá nemoc a Matka, román Válka s Mloky, Továrna na absolutno, Krakatit, detektivně laděné Povídky z jedné kapsy a Povídky z druhé kapsy nebo knihy pro děti Dášeňka a Devatero pohádek. V roce 1917 strávil Čapek několik měsíců jako vychovatel třináctiletého hraběte Prokopa Lanžanského, syna majitele chyšského zámku a velkostatku. Pobyt v Chyši inspiroval Čapka k napsání románů Krakatit a Věc Makropulos nebo slavné povídky Modrá Chryzantéma, která se odehrává v Lubenci. Manželkou Karla Čapka byla herečka a spisovatelka Olga Scheinpflugová. Babička Olgy Scheimpflugové se jmenovala Barbora Liebscherová a byla dcerou zvěrolékaře na knížecím fürstenberském statku Brejl nedaleko Rudy.

Válka s Mloky (1935-1936)

Román Válka s Mloky vyšel poprvé v letech 1935-1936 jako román na pokračování v Lidových novinách. Děj románu líčí vzestup inteligentního druhu obřích Mloků, schopných pracovat a učit se, kteří se z lidských pomocníků postupně stanou jejich nepřáteli a rozpoutají proti nim válku, jejíž pomocí chtějí získat více životního prostoru pro svůj živočišný druh. Inteligentní Mloky objeví na jednom z tichomořských ostrovů námořní kapitán českého původu van Toch, který je pak prostřednictvím průmyslníka Bondyho rozšíří jako levnou pracovní sílu po celém světě. Nechtěným podílníkem na rozšíření Mloků a jejich následném vzbouření proti lidem je vrátný průmyslníka Bondyho, pan Povondra, který kapitánu van Tochovi umožnil přístup ke svému zaměstnavateli, jehož pak van Toch získal pro svou myšlenku využití mloků jako dělníků, vojáků atd. S narůstajícím zděšením pak Povondra sleduje vzestup Mloků a jejich rostoucí nepřátelství vůči lidem, které nakonec přivede lidstvo až na pokraj vyhubení. S jedním exemplářem inteligentních Mloků se pan Povondra osobně setká při svém posvícenském pobytu ve svém rodišti, kterým je Nové Strašecí.

Posvícení v Novém Strašecí

Pan Povondra, vrátný domu Bondyova, trávil dovolenou tentokrát ve svém rodném městě. Nazítří mělo být posvícení; a když pan Povondra vyšel ven, veda za ruku svého osmiletého Frantíka, vonělo celé nové Strašecí koláči a přes ulici se míhaly ženy a dívky, nesoucí syrové koláče k pekaři. Na náměstí už postavili své stánky dva cukráři, jeden kramář se sklem a porculánem a jedna povykující paní, prodávající střížné zboží všeho druhu. A pak tam byla plátěná bouda ze všech stran zakrytá plachtami. Nějaký drobný muž, stojící na žebříčku, zrovna připevňoval nahoru nápis.

Pan Povondra se zastavil, aby viděl, co to bude.

Suchý mužíček slezl ze žebříčku a díval se s uspokojením na pověšený nápis. A pan Povondra s překvapením četl:

Kapitán J. van Toch a jeho cvičení mloci

Pan Povondra si vzpomněl na velikého, tlustého muže s kapitánskou čepicí, kterého kdysi vpouštěl k panu Bondymu. A ten to dopravoval, chudák, řekl si pan Povondra účastně; kapitán, a teď jezdí po světě s takovým mizerným cirkusem! Takový statný, zdravý člověk to byl! Měl bych se za ním podívat, mínil pan Povondra soucitně.

Zatím drobný mužík pověsil vedle vchodu do boudy druhý nápis:

MLUVÍCÍ JEŠTĚŘI

!! Největší vědecká senzace !!

Vstupné 3 Kč. Děti v průvodu rodičů polovic.

Pan Povondra zaváhal. Dvě koruny a korunu za kluka, to je trochu mnoho. Ale Frantík se dobře učí, a znát cizokrajná zvířata, to patří ke vzdělání. Pan Povondra byl ochoten obětovat něco na vzdělání, a proto přistoupil k tomu suchému, drobnému človíčkovi. „Příteli,“ řekl, „já bych chtěl mluvit s kapitánem van Tochem.“

Mužík vypnul prsa v pružovaném tričku. „To jsem já, pane.“

„Vy jste kapitán van Toch?“ podivil se pan Povondra.

„Ano, pane,“ řekl mužík a ukázal na svém zápěstí vytetovanou kotvu.

Pan Povondra zamyšleně mrkal. Že by se ten kapitán tak scvrkl? To přece není možné. „Já totiž znám kapitána van Tocha osobně,“ řekl. „Já jsem Povondra.“

„To je něco jiného,“ děl mužík. „Ale ti mloci jsou doopravdy od kapitána van Tocha, pane. Zaručeně praví australští ještěři, pane. Račte se podívat dovnitř. Právě se začíná velké představení,“ krákorál, nadzvedaje plachtu u vchodu.

„Pojď, Frantíku,“ řekl otec Povondra a vešel dovnitř. Za malý stůlek honem usedla neobyčejně tlustá a veliká panička. To je divný párek, podivil se pan Povondra, vypláče své tři korunky. Uvnitř boudy nebylo nic, než poněkud nepříjemný zápach a plechová koupací vana.

„Kde máte ty mloky?“ ptal se pan Povondra.

„V té vaně,“ řekla gigantická dáma lhostejně.

„Neboj se, Frantíku,“ děl otec Povondra a přistoupil k vaně. Leželo tam ve vodě něco černého a netečného, velkého jako starý sumec; jenom za hlavou se tomu kůže trochu nadouvala a splaskovala.

„Tak to je ten předpotopní mlok, co se o něm psalo v novinách,“ řekl poučně otec Povondra, nedávaje najevo své zklamání. (To jsem se zase nechal napálit, myslel si, ale kluk to nemusí vědět. Škoda tří korun!)

„Tati, proč je ve vodě?“ ptal se Frantík.

„Protože mloci žijí ve vodě, víš?“

„Tati, a co žere?“

„Ryby a takové věci,“ míní otec Povondra. (Něco to musí žrát.)

„A proč je tak šeredný?“ naléhal Frantík.

Pan Povondra nevěděl, co říci; ale v tu chvíli vešel do stanu drobný mužík. „Tak prosím, dámy a pánové,“ začal chraptivě.

„To máte jen toho jednoho mloka?“ ptal se pan Povondra vyčítavě. (Kdyby byli aspoň dva, myslel si, přišel bych si spíš na své peníze.)

„Ten druhý pošel,“ řekl mužík. „Tak to je ten pověstný Andryáš, dámy a pánové, vzácný a jedovatý ještěř z ostrovů australských. Ve své domovině dorůstá až velikosti člověka a chodí po dvou. Na,“ řekl

a šťouchl prutem do toho černého a netečného, co leželo bez hnutí v kádi. To černé sebou zahemžilo a s námahou se zvedalo z vody. Frantík trochu couvl, ale pan Povondra mu stiskl ruku, neboj se, jsem s tebou.

Ted' to stojí na zadních nohách a předními tlapkami se to opírá o kraj kádě. Žábry za hlavou sebou křečovitě cukají a černá tlama lapá po vzduchu. Má to do krve odřenou a příliš volnou kůži posetou bradavicemi a kulaté žabí oči, chvílemi se jaksí bolestně zatahující blanitými spodními víčky.

„Jak vidíte, dámy a pánové,“ pokračoval mužík ochraptěle, „toto zvíře žije ve vodě; proto je opatřeno žábry i plícemi, aby mohlo dýchat, když vychází na břeh. Na zadních nohách má po pěti prstech a na předních po čtyřech, jakož i dovede jimi brát různé předměty. Na.“ Zvíře sevřelo v prstech prut a drželo jej před sebou jako žalostné žezlo.

„Dovede také udělat uzel na provaze,“ hlásil mužík, vzal zvířeti prut a podal mu špinavý provázek. Zvíře jej chvíli drželo v prstech a pak opravdu zasuklo uzlík.

„Dovede také bubnovat a tančit,“ krákorál mužík a podal zvířeti dětský bubínek a paličku. Zvíře několikrát udeřilo do bubínku a kroutilo hoření polovinou těla; při tom upustilo paličku do vody. „Kuš, neřáde,“ utrl se mužík a vylovil paličku z vody.

„A toto zvíře,“ dodával, zvyšuje slavnostně hlas, „Je tak inteligentní a nadané, že dovede mluvit jako člověk.“ Při tom zatleskal.

„Guten Morgen,“ zaskřehotalo zvíře, bolestně mrkajíc spodními víčky. „Dobrý den.“

Pan Povondra se téměř lekl, ale na Frantíka to nedělalo žádný zvláštní dojem.

„Co řekneš vzácnému obecenstvu?“ ptal se mužík ostře.

„Vítám vás,“ klaněl se mlok; jeho žábry se křečovitě svíraly. „Willkomenn. Benvenuti.“

„Umíš počítat?“

„Umím.“

„Kolik je šestkrát sedm?“

„Čtyřicet dva,“ kvákal mlok namáhavě.

„Vidíš, Frantíku,“ upozorňoval otec Povondra, „jak umí počítat.“

„Dámy a pánové,“ kokrhal mužík, „můžete mu sami klást otázky.“

„Tak se ho něco zeptej, Frantíku,“ pobízel pan Povondra.

Frantík se rozpačitě zakroutil. „Kolik je osmkrát devět?“ vyhrkl konečně; patrně mu to připadalo jako nejtěžší ze všech možných otázek.

Mlok pomalu zamžikal. „Sedmdesát dva.“

„Který je dnes den?“ ptal se pan Povondra.

„Sobota,“ řekl mlok.

Pan Povondra zakroutil podivem hlavou. „Opravdu, jako člověk. Jak se jmenuje tohle město?“

Mlok otevřel tlamu a zaklopil oči. „On už je unaven,“ vysvětloval mužík chvatně. „Jak řekneš panstvu?“

Mlok se uklonil. „Má úcta. Děkuju zdvořile. Sbohem. Na shledanou.“ A honem se schoval do vody.

„To je – to je zvláštní zvíře,“ divil se pan Povondra, ale protože tři koruny jsou přece jen velké peníze, dodal: „A nic víc už nemáte, co byste tomu dítěti ukázal?“

Mužík se tahal v rozpacích za spodní ret. „To je všechno,“ řekl. „Dřív jsem míval opičky, ale s tím to byla taková věc,“ vykládal neurčitě. „Leda že bych vám ukázal svou ženu. Ona je bývalá nejtlustší žena na světě. Maruško, pojď sem!“

Maruška se s námahou zvedla. „Co je?“

„Ukaž se pánům, Maruško.“

Nejtlustší žena na světě položila hlavu koketně na stranu, vysunula jednu nohu vpřed a pozvedla sukni nad koleno. Bylo vidět červenou vlněnou punčochu a v ní něco naběhlého, mohutného jako šunka. „Objem nohy nahoře osmdesát čtyři centimetry,“ vysvětloval suchý mužík, „ale dnes při té konkurenci už není Maruška nejtlustší žena na světě.“

Pan Povondra táhl vyjeveného Frantíka ven.

„Rukulíbám,“ zaskřehotalo to z kádě. „Přijďte zas. Auf Wiedersehen.“

„Tak co, Frantíku,“ ptal se pan Povondra, když byli venku. „Poučil ses?“

„Poučil,“ řekl Frantík. „Tati, proč má ta paní červené punčochy?“

Zdroje:

vf: Karel Čapek. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 1 A–G*. 1985.

Kuchyňová, Zdeňka: Karel Čapek a Chyše. *Radio Prague International*, <https://cesky.radio.cz/karel-capek-a-chyse-8062057>.

Matriční záznam o narození Karla Scheinpfluga. Kniha narozených římskokatolické farnosti Slaný 1865-1867, <https://ebadatelnasoapraha.cz/d/12002/404>

Čapek, Karel. *Válka s Mloky*. 1. vydání, 1936. Ukázka na str. 123-129.

Karel Čapek (1890–1938) - Otázky

Válka s mloky - Literatura:

1. Co se děje na začátku textu? Kam se chystají pan Povondra a jeho syn Frantík?
2. Co si pan Povondra myslí o cirkusu, který provozuje kapitán van Toch?
3. Co čekal pan Povondra, že uvidí při návštěvě boudy s mloky? Jaký byl jeho skutečný zážitek?
4. Jakým způsobem je pan Povondra vykreslen v textu? Jaké má vlastnosti?
5. Jakým způsobem je kapitán van Toch popsán? Jaký dojem na tebe dělá?
6. Co se ve vyprávění o cirkuse a mlokovi skrývá za ironii? Jaké je poselství této části příběhu?
7. Co podle tebe autor tímto textem říká o lidské naivitě a touze po senzacích?
8. Jakým způsobem autor používá humor v textu? Uveď příklady.
9. Jaký efekt má použití detailního popisu mloka, jeho pohybů a mluvení?
10. Co může symbolizovat mlok v tomto textu?
11. Jaký význam má věta „Poučil ses, Frantíku?“ na konci příběhu?
12. Jak bys reagoval na místě pana Povondry? Co bys čekal od takového představení?
13. Myslíš si, že je důležité umět rozpoznat, kdy jsme oklamáni? Jaké jsou důsledky, když se necháme podvést?

Ilustrace: žák/žákyně, Základní škola a mateřská škola Lužná, příspěvková organizace

Válka s mloky - Dějepis:

1. Můžeme na základě některých detailů určit dobu, kdy příběh probíhá?
2. Co nám text říká o tehdejších oslavách a zábavách? Jaký význam měla posvícení v malých městech?
3. Jaké zboží a služby byly k dispozici na posvícení? Jaký druh zábavy byl pro návštěvníky připraven?
4. V textu se objevuje představení s mluvícím mlokem. Jaké paralely můžeme najít s tehdejšími popularizačními pokusy o vědecké zázraky a podvody?
5. Jaký vliv měl rozvoj cirkusů a podivuhodných atrakcí na kulturu a zábavu v té době? Jaké byly veřejné reakce na takovéto „vědecké senzace“?
6. Jak je v textu zobrazeno postavení obyčejných lidí v tehdejší společnosti? Jak pan Povondra vnímá situaci kolem sebe a jak to souvisí s jeho životním stylem?
7. Jak je v textu zobrazen „kapitán van Toch“? Co nám jeho postava může říci o změnách v životních podmínkách a postavení jednotlivců na přelomu 19. a 20. století?
8. V textu je zmíněna vědecká senzace, jako jsou mluvící mloci. Jaká byla v té době vědecká kultura a jaký vliv měla na veřejnost?
9. Jak se v textu projevuje fascinace lidmi a zvířaty z jiných koutů světa (např. mlok z Austrálie)? Jaké to mělo historické pozadí?

Ilustrace: Hrad Křivoklát, Jakub Mašek, Základní škola a mateřská škola Pavlíkov

Karel Čapek (1890–1938) - Řešení

Válka s mloky - Literatura:

1. Pan Povondra se svým synem Františkem míří na posvícení do Nového Strašecí.
2. Pan Povondra si vzpomene na bývalého kapitána van Tocha a je překvapený, jak se jeho život změnil, když teď provozuje cirkus s tak mizerným představením.
3. Pan Povondra očekával nějaké zajímavé a vzácné zvíře, ale ve skutečnosti to, co viděl, bylo zklamání – černý a netečný mlok ve vodě, který se choval velmi pasivně.
4. Pan Povondra je vykreslen jako zodpovědný otec, který chce synovi nabídnout nějaké vzdělání a zážitky. Přitom je praktický a mírně skeptický, když jde o věci, které považuje za podvodné.
5. Kapitán van Toch je vykreslen jako drobný mužík, který se nechal zcela zmenšit a nyní se živí jako majitel cirkusu. Jeho zklamání je patrné, ale i on si chce zachovat jakýsi respekt.
6. Ironie spočívá v tom, že lidé očekávají velkolepé a vzrušující věci, ale nakonec jsou zklamáni. Tento motiv ukazuje, jak mohou být lidé snadno oklamáni zázraky a senzacemi.
7. Autor ukazuje, že lidé mají tendenci se nechat snadno nalákat na neobyčejné zážitky a senzace, které nakonec často nedopadají podle jejich očekávání. Možná tím upozorňuje na to, jak snadno mohou být lidé podvedeni.
8. Humor je přítomen v ironických komentářích pana Povondry o kapitánovi van Tochovi a jeho cirkusu. Například když říká, že kapitán „chudák, teď jezdí po světě s mizerným cirkusem,“ nebo když se zklamán dívá na pasivního mloka.
9. Popis mloka v kombinaci s jeho „inteligencí“ a mluvením vytváří absurdní a komický efekt, protože mlok se chová jako normální člověk, což je v kontrastu s jeho skutečnými vlastnostmi.
10. Mlok může symbolizovat něco, co vypadá zajímavě a vzácně, ale nakonec se ukáže být obyčejné a ne tak fascinující, jak lidé očekávali. Mlok tedy může být metaforou pro „senzaci“, která nesplňuje očekávání.
11. Tato věta ukazuje, že pan Povondra chce, aby jeho syn získal z této zkušenosti nějaké poučení o tom, jak se nenechat oklamat a jak je důležité si dávat pozor na podvody a iluze.
12. (osobní odpověď) Možná bych byl také zklamaný, protože bych očekával nějaké fascinující zvíře nebo představení, a místo toho bych našel jen podvod.
13. Ano, je důležité umět rozpoznat, kdy jsme oklamáni, protože podvody mohou vést k zbytečným výdajům nebo zklamání. Měli bychom být obezřetní a kritičtí vůči nabídkám, které se zdají příliš krásné, než aby byly pravdivé.

Válka s mloky - Dějepis:

1. Příběh se odehrává pravděpodobně na přelomu 19. a 20. století, což lze odhadnout podle zmínky o stáncích s cukrovinkami, kramářství, a popisu městského života, který odpovídá tehdejší době.
2. Posvícení byla v malých městech významná společenská událost. Lidé se shromažďovali, oslavovali, bavili se a nakupovali různé zboží na tržištích. Byla to příležitost pro setkání a zábavu, ale i pro obchodní aktivity místních obchodníků a řemeslníků.
3. Na posvícení byly k dispozici stánky s cukrovinkami, kramářství s porcelánem, a také zábavy jako představení v cirkuse. Tento typ oslav odrážel dobové zvyklosti a typickou nabídku zábavy pro širokou veřejnost.
4. V 19. století byly populární různé podivuhodné a někdy i podvodné vědecké atrakce, které se snažily přitáhnout veřejnost. To odpovídá například cirkusům a různým „zázračným“ show, které se snažily zaujmout publikum. V textu je ironicky vykreslena snaha přitáhnout diváky pomocí podvodu, což odráží tehdejší období, kdy různé podvodné vystoupení byly součástí populární kultury.
5. Cirkusy a podivné atrakce byly součástí každodenní zábavy a často byly pro veřejnost hlavním způsobem, jak se seznámit s exotickými nebo neobvyklými jevy. Reakce na ně byly různorodé – od fascinace a zvědavosti až po skeptické přístupy, jak je to vidět v reakci pana Povondry na představení s mlokem.
6. Pan Povondra je zobrazen jako obyčejný člověk, který je praktický a snaží se svému synovi ukázat nějaké nové zkušenosti, ale zároveň je kritický k podvodům a iluzím. Jeho životní úroveň odpovídá střední třídě té doby, která se podílela na každodenních činnostech, jako jsou návštěvy posvícení nebo nákupy.
7. Kapitán van Toch je zobrazen jako bývalý statný muž, který nyní provozuje cirkus a musí se spoléhat na podvodné atrakce, což naznačuje pokles jeho postavení. To může ukazovat na širší téma změn ve společnosti, kdy někteří lidé, kteří měli v minulosti lepší životní podmínky, museli kvůli ekonomickým změnám a těžkostem přejít na méně vážené činnosti.
8. V 19. století byly vědecké a technické pokroky velmi populární, a mnoho lidí se zajímalo o nové objevy a technické novinky. Nicméně, jak ukazuje příběh, i v této době se objevovaly podvody a falešné vědecké prezentace, které využívaly fascinaci veřejnosti pro zisk.
9. V 19. století byla velká fascinace exotickými místy a zvířaty, zejména díky kolonialismu a objevitelským výpravám. Lidé byli zvědaví na to, co všechno je možné objevit v jiných částech světa, a tato fascinace se často projevovala i v cirkusech a zábavních atrakcích.

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Adam Šabat – Základní škola J. A. Komenského Nové Strašecí.

Pracovní list k ukázkám

autora:

ZDENĚK

ŠTĚPÁNEK

Mgr. Eva Konířová
Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Zdeněk Štěpánek (1896–1968)

Herec a dramatik Zdeněk Štěpánek se narodil v Tvoršovicích na Benešovsku. Dětství a dospívání prožil v Rakovníku, kde jeho otec získal zaměstnání jako správce lihovaru. Do Rakovníka se Štěpánkovi přistěhovali, když Zdeněk začal chodit do čtvrté třídy obecné školy. Během studií na rakovnické reálné škole začal Štěpánek hrát divadlo, které se pak stalo jeho životním údělem. K Rakovníku si Štěpánek uchoval blízký vztah po celý život. Do Rakovníka jezdil za maminkou, která se po rozchodu se Zdeněkovým tatínkem podruhé provdala za místního poštovního úředníka, a u Tyršova koupaliště si postavil chatu. Spolupracoval s rakovnickým divadelním spolkem Tyl, v roce 1937 převedl do podoby divadelní hry rakovnickou historickou povídku spisovatele Zikmunda Wintra Nezbedný bakalář, která se později – doplněná o další motivy z Wintrových povídek – dočkala i úspěšné divadelní (1941) a filmové (1946) verze. V roce 1968 byl Zdeněk Štěpánek jmenován čestným občanem Rakovníka. Vzpomínky na své dětství a dospívání v Rakovníku vylíčil v knize „Vzpomínky“ (1955), zaměřené především na dětské a mladé čtenáře. Z ní pocházejí také obě připojené ukázky.

Vzpomínky (1955)

(Úryvky)

Každou nemocí trochu zmoudříme. Snad je to tím, že máme čas zpytovat své svědomí, že nejsme ničím rozptylováni, ničím rušeni. Nemocný člověk si dobře uvědomuje každou hloupost, které se dopustil, a dodatečně lituje. Jako já s tím komínem!

To bylo tak. V létě se v lihovaru nepracuje, není kampaň. Opravuje se. Vybourají se všechny kouřové kanály pod parním kotlem, aby se vyčistily, zbavily popílku, a pak se znovu zazdí.

Ty kanály mne neobyčejně lákaly. Byly dost prostorné, suché, jednou jsem neodolal a vlezl dovnitř. Úplný labyrint chodeb mne vzrušoval. Postupoval jsem pomalu, po čtyřech. Ruce se mi bořily do neuvěřitelně jemného, šedého popílku. Byl tu průvan, šero, skoro tma. V dálce přede mnou se jasnilo, uviděl jsem jasný kruh, který se postupně zvětšoval. Konečně jsem stanul přímo pod továrním komínem. Kořen komínu byl značně široký, mohl jsem se klidně postavit a projít. Pohlédl jsem vzhůru. Nahoře byl vidět talířek modrého nebe. Nebyl větší než dlaň. Ve stěně komínu byly zazděny kramle, žebřík do nebe. Zkusil jsem stoupat vzhůru, šlo to docela dobře. Některé kramle se sice podezřele viklaly, ale to mne neodradilo. Byl jsem tak zaujat výstupem, že jsem ani nepomyslel na nějaké nebezpečí. Překvapovala mne šířka komínu, docela úctyhodná díra.

Konečně jsem na vrcholu, držím se hromosvodu. Usedl jsem na okraji komína, hromosvod se povážlivě kymácí. Najednou mám pocit, že se pohybuje celý komín, jako by se podivně kýval ze strany na stranu. To není zrovna příjemné, ale jaký nádherný rozhled. I když je lihovar v dolíku, vidím daleko, daleko. V Lubné jede vláček, vypadá jako hračka.

Vidím tatínka, jak pracuje na zahradě, ale je neuvěřitelně droboučký, maličký, vzdálený. Zavolał jsem na něho. Nevěděl, odkud ho volám. Rozhlížel se nechápavě kolem sebe. Vypadal směšně. Zavolał jsem ještě jednou. Konečně mne objevil, zahradnická motyčka mu vypadla z ruky. Očekával jsem, že na mne spustí bandurskou, abych okamžitě slezl dolů. Neřekl však ani slovo, byl docela ohromen.

Rozhodl jsem se, že se vrátím. Sestup byl však neskonale těžší než výstup. Hluboká propast pode mnou mne děsila. Nemohl jsem se dolů ani podívat. Pokoušela se o mne závrať, zvedal se mi žaludek. Musel jsem odpočívat, nabrat dech. Cesta dolů trvala věčnost. Otvor nahoře se jen zvolna zmenšoval.

Konečně jsem se zabořil do popílku na dně komína. Byl jemný jak pudr. Roztřásl jsem se. Až teď jsem si uvědomil, jaký nesmysl jsem udělal.

Trvalo mně dlouho, než jsem po čtyřech vylezl z labyrintu kanálů. Dobrodružství bylo u konce. Co se dělo potom, nebudu raději vyprávět.

Otec neměl pochopení pro můj sportovní výkon ani neoceníl mou odvahu a naložil mi, co se do mne vešlo. Asi hlavně za to své leknutí.

Trpěl jsem, protože jsem si byl vědom, že trest je zasloužený.

Už bych to, věřte, nikdy neopakoval ani bez výprasku.

Začala škola. Trochu jsem se jí bál, šel jsem ten rok do tercie. Po pravdě řečeno, škola mne přestala těšit. Jaksi jsme si s profesory vzájemně nerozuměli. Hodně jsem četl, a to vzdálenost mezi námi ještě zvětšovalo. Je to paradox, avšak pravdivý. Otcova knihovna byla převážně divadelní, byl nadšeným divadelníkem. Četl jsem tedy o divadle a hlavně divadelní hry. Zpočátku jsem jim mnoho nerozuměl, nedovedl jsem si představit obraz děje ani charaktery jednotlivých postav hry. Jen velmi pomalu jsem odhaloval toto úžasné tajemství, které v sobě skrývalo dramatické napětí a krásu. Začal jsem chápat smysl hry, kterou jsem četl, osoby ve hře jednající dostávaly v mé představě konkrétní podoby lidí, uvědomoval jsem si jejich charakter, vlastnosti, jejich osud. Začal jsem s nimi myslet, cítit a žít.

Všechny své poznatky jsem si prověřoval ve škole. Moji spolužáci se tak stávali mým prvním publikem. Musím přiznat, že byli obecenstvem neobyčejně pozorným a vnímavým. Tak se stalo, že o přestávkách mezi vyučováním jsem na stupínku recitoval nebo hrál různé etudy z rolí, které jsem znal ze čtení. Místo halasu, křiku a dovádění bývalo v naší třídě ticho jako v kostele.

Rakovničtí akademici nastudovali Revoluční svatbu. Bylo to první skutečné divadlo, které jsem viděl. Opravdové zjevení pro mne. Jaká úchvatná nádhera se otevřela před očima! Cítil jsem se sám v sobě ztracen. Jak jsem záviděl Pražákům, že mohou jít do Národního, kdy se jim zachce, že mohou vidět Vojana, Vávru, Želenského, Hübnerovou, Grégrovou! Bez dechu jsem poslouchal vyprávění vysokoškoláků o tom, co viděli v Praze v divadle, o hercích, dekoracích, kostýmech.

Byl jsem nejšťastnější, když jsem zůstal sám. Měl jsem jako povinnost večer co večer pustit stroj v lihovaru a pumpovat vodu na příští den. Dělal jsem to rád. Do monotónního dunění pumpy jsem recitoval hrdiny her, které jsem znal, Hamleta, Leara, Cyrana atd. ... Tak to začalo.

V ohromné strojovně vrhal matný svit svíčky ohromné stíny a má duše s nimi letěla jako pták. Vysoké kolony se změnily v mé fantazii ve věže hradu, schodiště a hradby, destilační aparát v trůn. Šermoval jsem holí proti vlastnímu stínu. Svíčka na schodišti se stala mou Roxanou, můj obrovský stín byl duchem Hamletova otce. Hlas se mi vracel ozvěnou, až se nakonec ztratil vysoko v šumících transmisích. Jen nerad vracel jsem se z výšin své fantazie na zem a smuten jsem opouštěl své vysněné jeviště.

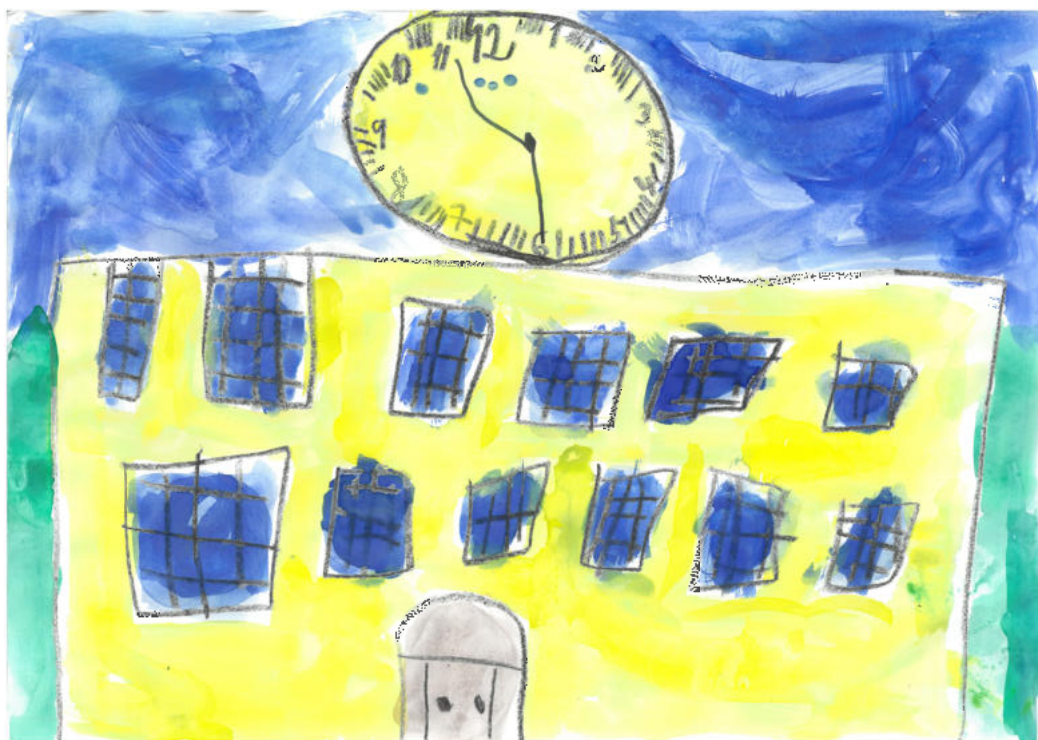
Zdroje:

Vaniš, Ant.: *Vzpomínka na Zdeňka Štěpánka*. In: Rakovnická regionální revue č. 3, 1969.

Štěpánek, Zdeněk: *Vzpomínky*. 1955. Úryvky na str. 56-57, s. 71-72.

Zdeněk Štěpánek (1896–1968) – OTÁZKY

1. Byl Zdeněk Štěpánek známý regionálně, nebo celorepublikově? Kým byl?
2. Kdy v Rakovníku trvale žil?
3. Kdy začal hrát divadlo?
4. Jak se jmenuje kniha, ve které líčí své rakovnické dospívání? Kdy vyšla? Komu byla určena?
5. Jakým způsobem jsou příhody vyprávěny?
6. Je kniha vyprávěna dětskýma očima a dětským jazykem (jako např. Poláček – Bylo nás pět; Pavel – Smrt krásných srnců), nebo očima a jazykem dospělého člověka, který vzpomíná na dětství?
7. Co podnikl malý Zdeněk v první ukázce?
8. Ve kterém ročním období to bylo a proč?
9. Kdy si uvědomil, že dělá něco nebezpečného?
10. Jak tatínek „ocenil“ jeho dobrodružství?
11. Jak to, že měl Zdeněk přístup ke komínu v lihovaru?
12. Jaký jazyk je použit? Jde rozlišit řeč postav a řeč vypravěče?
13. Jaký slohový postup v ukázce převažuje?
14. Kdy a proč přestala Štěpánka bavit škola?
15. Co podnítilo jeho touhu po divadle?
16. Proč četl zrovna divadelní scénáře?
17. Čím bavil spolužáky o přestávky?
18. Kdy a kde své výstupy trénoval?
19. Co záviděl Pražákům?
20. Jak se nazývá literatura, kdy autor vypráví o sobě?

Ilustrace: Budova 1. ZŠ Rakovník, Martin Bažant, 1. základní škola, Rakovník

Zdeněk Štěpánek (1896–1968) - ŘEŠENÍ

1. Byl filmovým i divadelním hercem, dramatikem (v Národním divadle a zejména v Divadle na Vinohradech), recitátorem poezie, režisérem a scénáristou, pracoval s Českým rozhlasem, je považován za jednu z nejvýraznějších českých hereckých osobností 20. st.
2. Od čtvrté třídy obecné školy minimálně do maturity
3. Při studiu na reálném gymnáziu (dnes GZW)
4. „Vzpomínky“, 1955, dětskému a mladému čtenáři
5. Ich-formou
6. Dospělýma očima
7. Vylezl na komín lihovaru
8. V létě, když lihovar nebyl v činnosti (byla doba údržby, lín se páčil až po sklizni)
9. Až když lezl komínem zpátky
10. Výpraskem
11. Jeho otec byl správcem lihovaru
12. Spisovný; ne, řeč postavy je zároveň řeč vypravěče
13. Popis děje
14. v tercii (8. tř.), nadchl se pro divadlo a škola byla zaměřena technickým, praktickým, přírodovědným směrem, pochopení neměli ani učitelé
15. Četba o divadle a četba divadelních her
16. protože tatínek měl v knihovně zejména je
17. na stupínku recitoval nebo hrál různé etudy z rolí, které měl načtené
18. večer při práci u stroje v lihovaru, když napouštěl vodu na druhý den
19. možnost chodit kdykoliv do divadla, zejména Národního
20. autobiografie

Určeno pro 2.stupeň ZŠ

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Eva Konířová - Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

VLÁĎA ZÍKA

Mgr. Olga Juráňová

Základní škola a Mateřská škola V Zahradkách, Roztoky

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Vlád'a Zíka (1900–1971)

Vlád'a Zíka, vlastním jménem Vladimír Watzke, se narodil v roce 1900 v Praze a zemřel v roce 1971 v Žatci. Po rodičích pocházel z Rakovnícka, jeho otec Karel byl rodákem z Lužné a matka Anna dcerou krejčího Filipa Zýky z Nezabudic. Zíka pod různými pseudonymy napsal od roku 1937 do druhé poloviny čtyřicátých let mnoho desítek nenáročných dobrodružných příběhů pro chlapce, dívčích románeků, pohádek, humoristických vyprávění i sentimentálních románů pro ženy. Vynikal nevídanou výkonností, například jen v roce 1938 vydal 44 titulů o celkovém rozsahu téměř pět tisíc stran.

Tajná vysílačka volá (1938)

(Úryvek. Dobrodružný román pro mládež „Tajná vysílačka volá“ z roku 1938 se odehrává ve třicátých letech minulého století, kdy Československo čelilo vzrůstajícímu ohrožení ze strany nacistického Německa. Jan Maxa, příslušník Zpravodajské ústředny, která se zabývá odhalováním cizí špionáže na československém území, je na stopě skupině nepřátelských agentů, která připravuje půdu pro invazi sousedního nepřátelského státu do Československa. Skupina se chystá zneškodnit vojenskou obranu československých hranic pomocí převratného technického vynálezu, takzvaného zabíječe pohybu, schopného znehybnit na velkou vzdálenost auta i letadla, takže vůbec nevzlétnou ani nevyjedou, a umožnit tak armádě nepřátelského státu nerušený vstup na československé území. Janu Maxovi se podaří vypátrat, že doupe zločinců se nachází někde v blízkosti Křivokláta, je však prozrazen a zavražděn. Maxův nedospělý syn Jirka, který shodou okolností právě táboří se svým skautským oddílem pod hradem Týřovem, se rozhodne svého otce pomstít a zločince ohrožující republiku zastavit. Pátrání po nebezpečných špionech zavede Jirku a jeho kamarády až k vile továrníka Marhoulů ve Velké Bukové. Mají podezření, že právě zde zločinci ukryli zlověstný zabíječ pohybu a také tajnou rozhlasovou vysílačku, která šíří mezi obyvateli republiky strach a paniku a snaží se přimět Československo ke kapitulaci bez boje. Jirkovi se podaří pomoci lsi proniknout do vily, při hledání usvědčujícího důkazu proti nepřátelským špionům je však odhalen a uvržen do podzemního vězení. Tam se setkává s továrníkem Marhoulem, jehož vilu i totožnost si bezohlední nepřátelští špioni přisvojili, aby mohli nerušeně uskutečňovat své zločinné záměry. Postavení obou vězňů se zdá bezvýchodné, statečný skaut Jirka však neztrácí hlavu ani v beznadějně situaci!)

Jirka nevěděl, jak dlouho ležel v bezvědomí na chladné podlaze podzemního vězení. Jen pomalu se do jeho těla vracel život, pomalu se poraněné hlavě vracelo vědomí. Pohnul sebou, ještě jednou, dech zesílil a konečně otevřel Jirka oči.

Nejprve neviděl nic, zdálo se mu, že je kolem naprostá temnota, ale za chvíli zachytily chlapcovy oči několik paprsků světla, přicházejícího odněkud od stropu a dovolujícího aspoň pozorování nejbližšího okolí.

Jirka se nadzdvihl a vykulenýma očima náhle hleděl do tváře muže, který se nad ním skláněl. Byl to šedivý muž, jeho tvář byla zarostlá nehleděným, slepeným vousem, oči zapadlé v důlcích se leskly plamenem horečky, kterou přivodily útrapy a slabost. Jistě byl muž změněn, jistě vypadal zcela jinak, než vypadával, než padl do rukou ničemů, ale Jirka ho přece i v matném světle poznal.

„Je ti již lépe,“ optal se Jirky vlídný slabý hlas a Jirka se pokusil o úsměv.

„Je, skutečně je,“ řekl a sedl si zpříma. Hlava ho sice bolela, ale v překvapení z nečekaného objevu se její bolest zmenšovala a ztrácela.

„Jsem rád, jsem tolik rád, myslil jsem, že jsi snad mrtev,“ radoval se starý muž, ale náhle mu všechna radost vyprchala.

Jirka nemyslel na smrt. Jeho hlavou táhly zcela jiné myšlenky. Byl v nich sice také strach, studený děs a nesmírná hrůza, ale nebyl to strach o sebe sama.

Malý zajatec vzpomněl na výhrůžky vůdce ničemů a všechna krev se mu srážela k srdci.

Před široce rozevřenýma očima se mu zjevily letky nepřátelských letadel, hřmících vzduchem jako obludná strašidla, letících blíže a blíže, již byly nad městy, již jejich bomby svištěly vzduchem a dopadaly na střechy domů, v nichž lidé usedali k snídáním, chystající se k cestě za mírnou a plodnou prací, tam jedna dopadla na střechem nalezince, v němž dřímala děťátka, krásná růžová děťátka v peřínkách, jiná rozbila nemocnici, v níž se právě lékaři chystali k operaci, která měla vrátit nemocnému zdraví, bomby nesly smrt, ne smrt vojákům, nýbrž lidem beze zbraní, maminkám nad kolébkami, dětem, všem, všem!

Zkáza byla všude a na zemi si rvali vlasy letci, kteří nemohli vzletět, aby bojovali s nepřítelem, aby ho přemohli a zahnali.

Nade vším vlála krásná vlajka. Červená, modrá a bílá! Československá vlajka, zástava pokroku, svobody a demokracie! Záruka svobodných škol, z nichž vybíhají usměvavé radostné děti. Záruka písničky ženců na pšeničném poli! Záštitá malých košiláčků, batolících se v písku na dětském hřišti!

Ještě vlála, ještě se třepetala ve větru, ale zkáza se blížila již také jí. Snad ji zasáhne bomba, snad padne, zmizí v prachu, snad...

„Ne, nesmí!“ vykřikl náhle Jirka a vyskočil.

„Co je ti?“ ptal se starý zajatec úzkostlivě, domnívaje se, že se chlapce zmocňuje horečka.

„Nic, nebojte se, již mě nic nebolí. Ale musím přemýšlet, musím najít způsob, jak se dostat ven, musím ven děj se co děj!“ hovořil chlapec a jeho starší druh na něho hleděl smutně. Jak by se mohl dostat ven, když je na mřížových dvířkách zámek a mřížemi nelze pohnout?

Jirka se rozhlédl po místnosti. Okno nepřicházelo v úvahu jako cesta útěku. Jednak bylo příliš vysoko a za druhé to nebylo okno, nýbrž jen velmi nepatrný otvor.

Zbývala tedy jako jediná naděje mříž. Přiblížil se k ní. Byla to primitivní mříž, vytvořená pouze z kolmých železných prutů. Poněvadž byl otvor nízký, nebylo třeba vodorovných opěr. Kromě toho mříž prozrazovala na první pohled, že ji netvořily ruce odborníka. Mezery mezi tyčemi nebyly stejně veliké a cement, v kterém byly zasazený, se již tu a tam drobil.

Šla by některá z nich vylomit?

Jirka beze slova vytáhl svůj skautský nůž a sedl na zemi. Zabodl nůž do cementu a maličko se uspokojením zasmál. Byl to skutečně špatný cement, nekladl ostrému noži odporu.

Díra kolem dolního konce kovové tyče se zvětšovala. A každým urýpnutým kouskem cementu rostla Jirkova naděje, že se mu jeho dílo přece jen podaří.

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Adamovič, Ivan: *Vláďa Zíka*. In: Slovník české literární fantastiky a science fiction, 1995.

-a: *Nejplodnější autor-ka na světě je Čech*. In: Úhor (kritický měsíčník věnovaný literatuře pro mládež) z 21. 9. 1939.

Matriční záznam o narození Vladimíra Watzkeho. In: Kniha narozených farnosti při kostele sv. Klimenta, Holešovice-Bubny, 1900-1901
(<https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=8D0E89F6D9B14FE3B2EB4E2BE790BBB8&scan=28#scan28>)

Vláďa Zíka: *Tajná vysílačka volá*, II. vydání. 1947. Ukázka na str. 140-144, zkráceno a upraveno

Vlád'a Zíka (1900 –1971) – OTÁZKY

Šifrovací hra - Útěk z podzemního vězení

Jirka se probouzí v podzemním vězení. Hlava ho bolí, ale myšlenky se pomalu vrací. Ví, že musí jednat rychle, aby zachránil nejen sebe, ale i další nevinné lidi. Před ním je mříž s visacím zámkem a 5 chybějících klíčů. Každý klíč je ukrytý za matematickým úkolem, který musí vyřešit.

Začátek hry - Probuzení

V temnotě kolem sebe Jirka vidí jen matné obrysy. Na zemi najde lístek se zprávou:

"Pokud chceš přežít, musíš si najít cestu ven. Mříž má pět klíčů, každý z nich ukrývá úkol. Vyřeš je všechny, abys mohl uniknout a zvítězit nad nepřáteli!"

Úkoly – Hledání klíčů

Klíč č. 1: Počet železných tyčí v mříži

Jirka si mříž prohlíží. Zjistí, že je tvořena železnými tyčemi, ale přesný počet je nejasný. Na zemi leží papír s výpočtem:

Úkol:

Počet tyčí mříže zjistíš z výpočtu: $4 \cdot 4 + 7 - 5 =$ _____

Klíč č. 2: Tajný kód v pytlíku cementu

1. První číslice je počet hran na krychli
2. Druhá číslice je počet vrcholů kváдру
3. Třetí číslice je rozdíl mezi číslem 15 a 8
4. Čtvrtá číslice je podílem čísel 54 a 6

Kód: _ _ _ _

Klíč č. 3: Výška mřížového otvoru

Jirka měří mřížový otvor, aby zjistil, zda by se mohl protáhnout. Na zemi našel vzorec:

Úkol:

Otvor má tvar obdélníku s délkou 6 metrů a šířkou 3 metry. Spočítej obvod otvoru.

Obvod = 2 . (délka + šířka) _____

Klíč č. 4: Slabá tyč mříže

Jirka našel poznámku: „Jedna z tyčí mříže je slabá a dá se vylomit. Je to ta, která odpovídá číslu násobku 3 menšího než 20, ale většího než 10.“ Zároveň je to násobek lichý.

Úkol:

Najdi číslo tyče.

Slabá tyč je ____ a Jirka získává **čtvrtý klíč**.

Klíč č. 5: Tajná zpráva v morseovce

Při prozkoumání temného vězení narazí Jirka na starý kovový plech. Na něm objeví vyrytou zvláštní zprávu v morseovce. Musí ji rozluštit, aby získal poslední klíč.

Úkol:

._./._../././._../. _._././ _._././ _./._././ _._.././..

Písmeno	Kód	Pomocná slova	Písmeno	Kód	Pomocná slova
A	. -	akát	N	- .	národ
B	- . . .	blýskavice	O	---	ó náš pán
C	- . - .	cílovníci	P	. - - .	papírníci
D	- . .	dálava	Q	- - . -	kvílí orkán
E	.	erb	R	. - .	rarášek
F	. . - .	Filipíny	S	. . .	sobota
G	- - .	Grónská zem	T	-	tón
H		hrachovina	U	. . -	učený
CH	-----	chléb nám dává	V	. . . -	vyvolený
I	. .	ibis	W	. - -	dvojté vé
J	. - - -	jasмін bílý	X	- . . -	Xénokratés
K	- . -	krákorá	Y	- . - -	Ýkar mává
L	. - . .	lupíneček	Z	- - . .	zrádná žena
M	- -	mává			

Jirka pochopí, že další klíč je ukrytý za jednou z volnějších tyčí mříže. S pomocí svých předchozích znalostí slabých tyčí ji snadno vytrhne a získává **poslední klíč**.

Velké finále - Útěk

Jirka má všechny klíče a odemyká zámek! Dveře se otevírají. Vychází z temného podzemí na denní světlo, kde na něj čeká vlajka vlající ve větru. Díky své chytrosti a logice nejen unikl, ale také uchránil symbol svobody.

Ilustrace: Hasičská zbrojnice Rakovník, Anna Háčková, 1. základní škola, Rakovník

Vlád'a Zíka (1900–1971) – ŘEŠENÍ

1. klíč – číslo 18
2. klíč – 12 – 8 – 7 – 9
3. klíč – 18
4. klíč – 15
5. klíč - klíč je za mříží

Určeno pro 1.stupeň ZŠ

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Olga Juráňová - Základní škola a Mateřská škola V Zahradkách, Rostoky .

Pracovní list k ukázkám

autora:

JAN ALDA

Mgr. Eva Chalupová, Mgr. Jolana Kreislová a Mgr. Adriena Mesárová
Základní škola a Mateřská škola Kolečovice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MS
MT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Jan Alda (1901–1970)

Učitel a básník Jan Alda, vlastním jménem Alexander Hořejší, se narodil v roce 1901 v Praze. Část svého dětství a dospívání prožil v Řeřichách na dnešním Rakovnicku. Jako učitel působil ve dvacátých a třicátých letech na tehdejším Podbořansku, mimo jiné i ve Zdeslavi. Od roku 1952 působil jako redaktor Státního nakladatelství dětské knihy, od roku 1956 byl spisovatelem na plný úvazek. Velkou část jeho literární tvorby tvoří verše a říkanky pro děti, které uveřejňoval v časopisech (např. v *Mateřídoušce*) i ve formě samostatných knih (např. *Slunečnice*, 1954; *Šťastnou cestu*, 1959; *Věrní přátelé*, 1964). Napsal také čtyři knihy veršovaných vyprávění o dobrodružstvích chlapce Cvalíka, psa Alíka a Cvalíkova strýce (jak s lodičkou pluli po Lužnici, 1969; jak vyjeli autíčkem, 1969; jak letěli k moři, 1970; jak letěli balónem, 1971).

Šťastnou cestu (1959)

Podzim

Po obloze píší draci,
že se podzim zase vrací.
Očeš v sadě jablíčka,
je v nich sladkost sluníčka!

Do ohníčků vítr fouká,
až se dýmem bělá louka.
Celičká se oděla
jako víla do běla.

Slunečnice

Slunečnice ze všech květů
v zahrádce mám nejraději.
Když už slunce pohasíná,
jejich květy ještě hřejí.

Slunečnice ještě svítí,
když už vadne všechno kvítí.
Ať jsou deště, tma a chlad,
ještě září ze zahrad.

Před Vánocemi

Chumelí se, chumelí,
maminka jde pro jmelí
a tatínek pro ovoce,
už se těším na Vánoce.
A kdy budou? Hnedle, hnedle.
V předsíni už stojí jedle.

Zdroje:

Mravcová, Marie: *Jan Alda*. In: On-line Slovník české literatury po roce 1945,
<http://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=669>

Alda, Jan: *Šťastnou cestu*. 1959.

Jan Alda (1901–1970) - Otázky

Otázky k porozumění textu "Šťastnou cestu" (1959) pro žáky základních škol

Podzim

1. Kdo nám prozradil, že přišel podzim?
2. Vyhledej v textu personifikaci
3. Vyhledej v textu přirovnání
4. Jaký druh rýmu se objevuje v básni Podzim?
5. Jedná se o báseň lyrickou nebo epickou?
6. Co píší draci po obloze?
7. Co je v jablíčkách?
8. Co fouká do ohníčků?
9. Co se bělí dýmem?
10. Jak se oděla celá louka?
11. Co pokrylo bílou louku?
12. Jaké barvy podzim v básni popisuje?

Slunečnice

1. Jakou náladu v tobě vyvolá báseň Slunečnice?
2. Které květy má autor v zahrádce nejraději?
3. Co dělají slunečnice, když už slunce pohasíná?
4. Kdy slunečnice ještě svítí?
5. Co září ze zahrad, i když jsou deště, tma a chlad?
6. Proč má autor slunečnice rád?

Před Vánocemi

1. Co se chumelí?

2. Pro co jde maminka?
3. Pro co jde tatínek?
4. Na co se těší dítě v básni?
5. Kdy budou Vánoce podle básně?
6. Co už stojí v předsíni? / Jak se nazývá budoucí vánoční strom?
7. Jaké pocity má dítě z blížících se Vánoc?

Tipy pro práci s textem

- Před čtením: Můžete se žáků zeptat, co se jim vybaví, když se řekne podzim, slunečnice nebo Vánoce.
- Po čtení:
 - Nechte žáky, aby si básně přečetli nahlas a pokusili se je recitovat.
 - Můžete se žáků zeptat, která báseň se jim nejvíce líbí a proč.
 - Vytvořte s žáky ilustrace k jednotlivým básním. (Výtvarně znázorni, jak se venku chumelí. Použij různé výtvarné techniky.)
 - Zkuste s žáky vymyslet další podobné básničky s podzimní, slunečnicovou nebo vánoční tematikou.
 - Rozvoj slovní zásoby: Proberte s žáky význam slov, jako například "očeš", "pohasíná", "vadne", "chumelí" a dalších.

Podzim

1. Co píše draci po obloze?
a) Že prší. b) Že se podzim zase vrátí. c) Že bude zima. d) Že je sluníčko.
2. Jaké ovoce v sadě je třeba očesat?
a) Hrušky. b) Švestky. c) Jablíčka. d) Třešně.
3. Co je v jablíčkách?
a) Voda. b) Sladkost sluníčka. c) Vitamíny. d) Semínka.
4. Co fouká do ohníčků?
a) Déšť. b) Vítr. c) Slunce. d) Měsíc.
5. Co se bělí dýmem?
a) Les. b) Město. c) Louka. d) Pole.

6. Jak se oděla celá louka?

a) Do barev. b) Do běla. c) Do zeleně. d) Do tmy.

Slunečnice

1. Které květy má autor v zahrádce nejraději?

a) Růže. b) Slunečnice. c) Tulipány. d) Fialky.

2. Co dělají slunečnice, když už slunce pohasíná?

a) Zavírají se. b) Jejich květy ještě hřejí. c) Sklánějí se. d) Usínají.

3. Kdy slunečnice ještě svítí?

a) Když prší. b) Když svítí slunce. c) Když už vadne všechno kvítí. d) Když je teplo.

4. Co září ze zahrad, i když jsou deště, tma a chlad?

a) Světla. b) Slunečnice. c) Lampiony. d) Svíčky.

Před Vánocemi

1. Co se chumelí?

a) Listí. b) Sníh. c) Vločky. d) Peří.

2. Pro co jde maminka?

a) Pro cukroví. b) Pro jmelí. c) Pro dárky. d) Pro stromeček.

3. Pro co jde tatínek?

a) Pro víno. b) Pro ovoce. c) Pro kapra. d) Pro salát.

4. Na co se těší dítě v básni?

a) Na dárky. b) Na Vánoce. c) Na prázdniny. d) Na sníh.

5. Kdy budou Vánoce podle básně?

a) Za týden. b) Za měsíc. c) Hnedle, hnedle. d) Za rok.

6. Co už stojí v předsíni?

a) Boty. b) Kabát. c) Jedle (vánoční stromek). d) Květiny.

Ilustrace: Michael Fidler, Základní škola a mateřská škola Pavlíkov

Jan Alda (1901–1970) – Řešení

Podzim

1. Papíroví draci
2. Draci píší
3. jako víla
4. Sdružený (aabb)
5. Lyrickou - přírodní lyrika
6. Že se podzim zase vrací.
7. Sladkost sluníčka.
8. Vítr.
9. Louka.
10. Jako víla do běla.
11. Bílý dým
12. Podzim v básni popisuje barvy jako bílá (dým, louka) a naznačuje i další barvy spojené s podzimem, jako například červená jablka nebo žluté slunce.

Slunečnice

2. Slunečnice.
3. Jejich květy ještě hřejí.
4. Když už vadne všechno kvítí.
5. Slunečnice.
6. Slunečnice v básni symbolizují teplo a světlo i v nepříznivém počasí, což autorovi zřejmě dodává radost a naději. / Protože mu za chladných večerů připomínají teplé slunce.

Před Vánocemi

1. Sníh (chumelí se).

2. Pro jmelí.
3. Pro ovoce.
4. Na Vánoce.
5. Hnedle, hnedle (brzy).
6. Jedle (vánoční stromek).
7. Dítě má radostné a těšivé pocity.

Klíč ke správným odpovědím

- Podzim: 1b, 2c, 3b, 4b, 5c, 6b
- Slunečnice: 1b, 2b, 3c, 4b
- Před Vánocemi: 1b, 2b, 3b, 4b, 5c, 6c

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Eva Chalupová, Mgr. Adriena Mesárová a Mgr. Jolana Kreislová – Základní škola a Mateřská škola Kolečovice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

TOMÁŠ ANTONÍN
PÁNEK

Mgr. Martina Kounovská
Základní škola a Mateřská škola Lubná, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Tomáš Antonín Pánek (1901–1983)

Spisovatel a propagátor letectví Tomáš Antonín Pánek se narodil v Příčině. Otce, horníka, ztratil tři měsíce před svým narozením; zemřel při výbuchu na dole Pluto u Horního Litvínova na Mostecku v listopadu 1900. Tomáš vyrůstal u prarodičů, jako sirotek zažil v dětství mnoho ústrků a posměšků od ostatních dětí. Jeho útočištěm se stal blízký kopec, ze kterého se díval do dálky a snil, že se stane letcem. Jeho sen se mu však zhroutil, když ve dvaceti přišel o ruku. U letectví přesto zůstal. O letadlech přednášel i psal, organizoval letecké dny a dalšími způsoby propagoval československé letectví v raném období jeho historie. Od poloviny dvacátých do konce čtyřicátých let napsal tři desítky dobrodružných románů o statečných letcích a námořnících, naučných titulů o letectví a mořeplavbě a dalších knih, jejichž společným motivem je víra v lepší budoucnost, které lze dosáhnout prostřednictvím technických vynálezů. Psal také pod pseudonymem Tom Pansen. Jeho romány se často točily kolem převratných technických objevů, které mohou změnit svět. Vynalézání bylo i Pánkovým koníčkem (už jako kluk chtěl doletět do Indie ve vlastnoručně sestrojeném letadle). Pracoval jako železniční úředník, žil v Kralupech nad Vltavou, kde také v roce 1983 zemřel.

Pánek se jako spisovatel uvedl románem *V písni motorů* (1927), ve kterém své vlastní vzpomínky na rodné Rakovnicko propůjčil hlavní postavě, idealistickému vynálezci Tomášovi. Ten ve volné chvíli vzpomíná na dětství prožité v hornické kolonii u silnice, na své okouzlení ze strojů při návštěvě strojovny v uhelném dole Brant, na nezapomenutelného učitele rakovnické měšťanské školy Jana Rennera nebo počátky svého vynalézání.

V písni motorů (1927)

(Úryvek)

To hravé a bezstarostné dětství! A myšlenky jeho letěly zpět. Z šera vystupoval mu před zraky obraz kotliny, s věncem lesů rozevřeným na západ a ztrácejícím se v dálce. U otevřené strany mohutný vrch se opírá úbočím o zalesněný hřeben a druhou stranou pásy úzkých políček a pastvin utíká do vlnitého kraje stoupajícího k šedým opukovým skalám. Kopec snaží se přehlédnouti komín dolů, jehož dým a páry ztrácejí se v korunách smrků a rozplývají se v poezii kraje. Od šachty šplhá silnice k hornické kolonii; několik šindelových střech vyhlíží ze zelených zahrad.

Na dvoře domečku spatřil postavu děda s bílými vousy, jak vede za ruku malého Tomáše. Vycházejí zadními dvířky na pastvinu, utíkající ze stráně.

Prací nahrbená postava babiččina co chvíli vyhání čiperné kozy z prožloutlého brambořiště. Zpod květovaného šátku vyhlédají šediny a pod nimi veliké, modré oči.

Idyla jeho mládí. U těchto dvou poctivých, obětavých duší prožíval malý sirotek svoje bezstarostné dni. Ti mu dali vše, i poslední záchvěvy vyčerpaných sil.

Na tuto strán chodili s dědou celý rok. Na jaře, když spěchal k nim z údolí vlahý větřík, prochvívající lístky šípků, vůně čerstvé země tlačila vzhůru obilí a stonky petrklíčů. Později vítr se utíšil a čmeláci bzučeli v šípkových keřích a zeleň v údolí měnila se v zlaté moře, až opět větry duly z pustých strnišť a hvízdaly na červené šípky písničku pro šedé mraky nad krajem a na protější straně pročervenávaly se a žloutly v zelené stráni břízy a jilmy. Konečně bílý klid pokryl krajinu a dolina podobala se moři,

zmrzlému z bouře. A vždy dobrý děda prostými slovy budil v něm lásku k přírodě – poznati její tajemství.

Jindy putovali spolu po lesním mechu a jednou zašli na šachtu, do strojovny. Jak zajímaly malého ihned lesklé ruce strojů – pohybující se ojnice; milý mu byl šum a sykot páry. Když mu děda vysvětloval, že tito velikáni nenechají horníky v dole utopit, začínal je mít rád a pohladil u jednoho zábradlí. U roury, ústící z dolu, z které tekla spousta vody, připomněl mu ještě děda, že i uhlí, a to celé vozy, vytahují stroje na povrch, tu se obdivoval jejich síle a ta mu imponovala. Poznával svoje nejvěrnější přátele.

Když pak nahlédl do hluboké tmy těžní jámy, pravil děda: „Vidíš, toť hrob tvého táty,“ a hlas se mu sevřel.

Opustili důl a stoupali na svoji stráň. Táhl se za nimi jemná vůně dehtu z čerstvě natřených dřev, oddychování strojů a jasné údery signálního zvonce. A když usedli do vřesu na stráni, vyprávěl mu děda tragédii jeho otce.

Vyprávěl, jak při výbuchu pod zemí vše spěchalo se zachránit, ale otec jeho volal a vyzýval ku pomoci soudruhů v místech výbuchu. Když jej varovali, prohlásil: „Kamarádů bez pomoci nenechám, to raději zahynu sám.“ A zahynul s mnoha odvážlivci, kteří ho následovali. „Byl šlechetný, rázný a odvážný,“ končil děda a další skanuly mu slzy.

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Stupka, Josef: *Zapomenutí kralupští spisovatelé*. In: Kralupský zpravodaj, únor 2015.

Pánek, T. A.: *Jak jsem žil*. In: Rakovnické noviny z 30. 12. 1932.

em: *Tomáš Antonín Pánek*. In: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 3/II P–Ř. 2000.

Kunc, Jaroslav: *Tomáš Antonín Pánek*. In: Slovník soudobých českých spisovatelů, Díl 2. (N–Ž), 1946.

Pánek, Tomáš Antonín: *V písni motorů*. 1927. Ukázka na str. 14-17.

Tomáš Antonín Pánek (1901–1983) - OTÁZKY

1. Kvíz

Zakroužkuj správnou odpověď.

1. Jak se jmenoval spisovatel?
a) Tomáš Laid Pánek b) Tomáš Antonín Pánek c) Tomáš Birain Pánek
2. Kdy se narodil?
a) 1999 b) 1945 c) 1901
3. Které dílo napsal?
a) *V písni motorů* b) *Titanic* c) *Plechová kavalérie*
4. Kdo zemřel jako první?
a) Tomáš b) Babička c) Děda
5. Kdo chtěl od dětství létat?
a) Tomáš b) Babička c) Děda
6. Kdo Tomášovi vyprávěl o šachtě a otci?
a) Tomáš b) Babička c) Děda
7. Co Tomáše fascinovalo ve strojně?
a) Pohyb ojníc a šum páry b) Pestrobarevné ptactvo c) Lesní houby
8. Jak se jmenoval učitel, který Tomáše inspiroval?
a) Jan Renner b) Josef Štupka c) Antonín Kunc

2. Osmisměrka

Najdi všechna slova a zakroužkuj je.

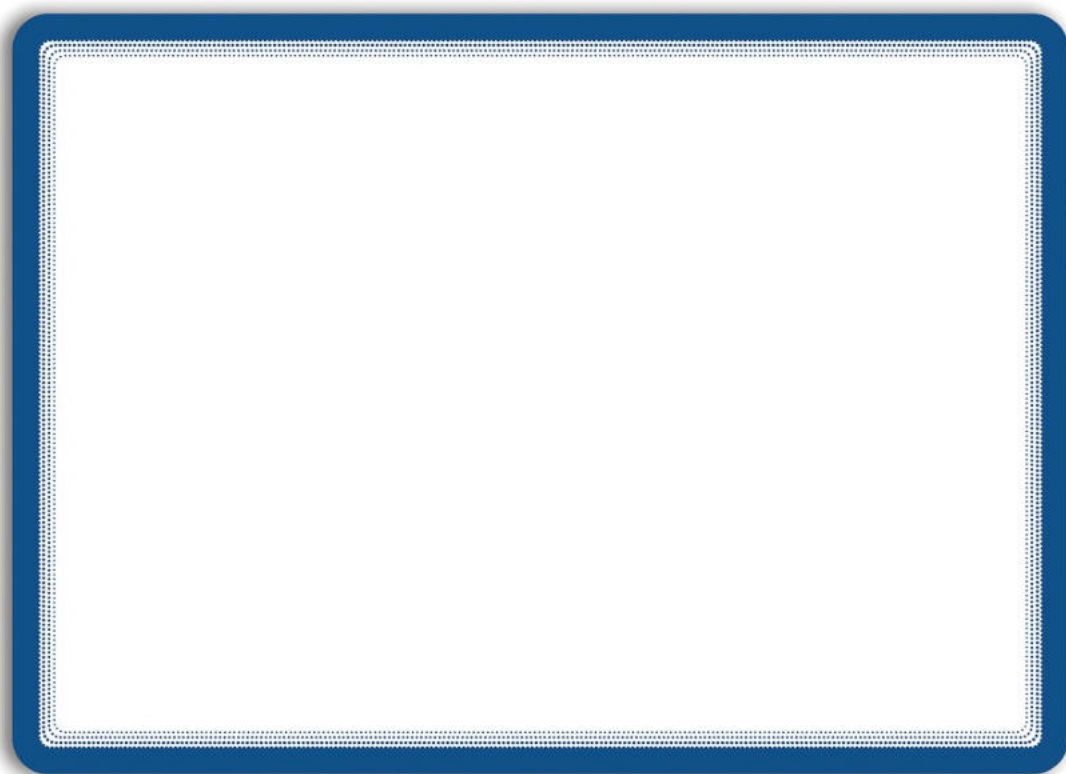
Slova k nalezení:

TOMÁŠ, DĚDA, BABIČKA, MOTOR, LETADLO, PÁNEK, ŠACHTA, RENNER, KNIHA

TOMÁŠKNIHA
PÁNEKBDĚDA
ŠACHTAMOTOR
LETADLORENN
BABIČKAMTOM

3. Aktivita

Nakresli letadlo, jaké by si mohl představovat malý Tomáš.

Do bubliny napiš, čím bys chtěl/a být, až vyrosteš:

„Až vyrostu, budu ...“

4. Doplnovačka slov

Doplň vhodná slova z nabídky (TOMÁŠ, DĚDA, MOTOR, ŠACHTA, RENNER).

1. _____ od dětství snil o létání.
2. O šachtě a o otci mu vyprávěl _____.
3. Fascinoval ho šum a síla _____.
4. Navštěvoval _____, kde pracovali horníci.
5. Učitel _____ ho inspiroval k vynálezům.

Ilustrace: Budova 1. ZŠ Rakovník, Sofie Marie Schořová, 1. základní škola, Rakovník

Tomáš Antonín Pánek (1901–1983) - ŘEŠENÍ

1. Kvíz

1. b) Tomáš Antonín Pánek
2. c) 1901
3. a) *V písni motorů*
4. c) Děda
5. a) Tomáš
6. c) Děda
7. a) Pohyb ojníc a šum páry
8. a) Jan Renner

2. Osmisměrka

Slova: **TOMÁŠ, DĚDA, BABIČKA, MOTOR, LETADLO, PÁNEK, ŠACHTA, RENNER, KNIHA**

4. Doplnovačka slov

1. **Tomáš** od dětství snil o létání.
2. O šachtě a o otci mu vyprávěl **děda**.
3. Fascinoval ho šum a síla **motoru**.
4. Navštěvoval **šachtu**, kde pracovali horníci.
5. Učitel **Renner** ho inspiroval k vynálezů

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Martina Kounovská - Základní škola a Mateřská škola
Lubná, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

**RUDOLF
JIRKOVSKÝ**

Mgr. Jana Sýkorová a Mgr. Pavla Kýnová
Základní škola a mateřská škola Pavlíkov, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Rudolf Jirkovský (1902–1989)

Chemik, profesor Vysoké školy báňské, autor řady vysokoškolských učebnic a odborných publikací, popularizátor chemie a spoluobjevitel minerálu Slavíkit (1926) Rudolf Jirkovský se narodil v Pavlíkově. Pro děti a mládež napsal knihy „Karneval plynů“ (1944) a „Jak chemikové objevovali a křtili prvky“ (1986). V knize „Karneval plynů“ se pokusil formou pohádkově laděných příběhů přiblížit dětským čtenářům důležité chemické děje v přírodě. Jak uvedl ve věnování knihy, k jejímu napsání ho inspirovala „nespoutaná dětská fantazie“ jeho tehdy osmiletého syna Iva, který později vystudoval chemii a působil jako špičkový specialista ve výzkumných farmaceutických laboratořích v Kanadě a Spojených státech. Podle nakladatelské upoutávky byl Karneval plynů v době svého vydání „jedinečnou knihou v české literatuře pro mládež, neboť autor vtáhl umělecky do oblasti, která byla dosud doménou jen střízlivého bádání a suchého vědeckého přemýšlení. A jeho snaha byla korunována úspěchem: podařilo se mu umělecky proměnit nezáživnou látku v řadu půvabných a rozkošných příběhů. Technická a chemická povaha naší doby našla v této knize svůj zdařilý umělecký odraz.“ K mladým čtenářům se obracely také Jirkovského regionální vzpomínkové a populárně-naučné příspěvky, které uveřejňoval ve třicátých letech ve Vlastivědném sborníku okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínem, např. Vesničky rakovnického kraje, jichž jméno zná celý vědecký svět (1930), Z krás našeho kraje (1934–1936) nebo Črty ze života tuláků rakovnického kraje (1932–1933).

Karneval plynů (1944)

Výlet pana Dusíka do stratosféry

Pan Dusík se loučil se svými pozemskými přáteli. Rozhodl se, že podnikne výlet do nebeských výšek, jimž učenci říkají stratosféra.

Prostudoval mnoho učených knih a odborných pojednání, aby se důkladně poučil o všech dosud známých zjevech ve stratosféře. Načerpal také vědomosti o složení ovzduší. Když si vše v hlavě srovnal a uvážil, dospěl k závěru, že balon ani letadlo se k takové cestě nehodí. Byl velmi opatrný a o svůj život úzkostlivý.

Říkal: „Což kdyby balon zničila vichřice? A letadlo? Málo se jich zřítilo? Nevěřím těm lidským vynálezům.“

„Dejte se tedy vystřelit raketou,“ navrhovali mu jeho přátelé.

Ale kdež. Náš pan Dusík nemiloval nebezpečné a nejisté dopravní prostředky.

„K čemu to? Nejsem ani sportovec ani nějaký dobrodruh,“ bránil se pan Dusík. „Jsem věhlasný vědec a na slovo vzatý odborník a vykonal jsem již, jak je vám známo, velmi mnoho pro člověka. Má cesta do neznámých výšin má přinést veškerenstvu cenné poznatky o složení vzduchových vrstev. Pokud vím, podařilo se teprve několika smrtelníkům proniknout v hliníkové gondole nesené balonem až na okraj stratosféry. Nepokládám však tento výkon za nic zvláštního. Co znamená 16 kilometrů výšky na měřítku všehomíra? Sotva milimetr pozemského metru,“ tak promlouval pan Dusík k svým přátelům před odletem.

Pan Dusík byl muž zcela originální. Najal si k letu do stratosféry párek okřídlených andílků – Vodíků. Sám by nebyl na ten nápad přišel. Lehounké Vodíky jako nejjistější dopravní prostředek i jako nejzkušenější průvodce po stratosférických výškách mu doporučil starý poustevník Argon.

A chcete-li to vědět, byl právě poustevník Argon příčinou jeho výzkumné cesty. Vyprávěl mu o své pouti tisíce mil vysoko mezi nevěřícími v říši vládkyně ovzduší Atmosféry. Ano. Byl dvacet kilometrů nad Zemí.

Argon líčil život nebeských výšek tak živými barvami, že pan Dusík zatoužil poznat všechny tyto krásy. Tím spíše ho lákaly vzdušné světy, když zvěděl, že tam, někde vysoko, je prý i království Dusíků, jimž moudře vládne král Nitrogen. Ještě výše prý je říše Vodíků, kterou spravuje car Hydrogen. Od andílků-Vodíků se pak Argon dověděl, že před hranicemi říše Vodíků se prostírá nevelké opatství mnichů převora Helia a za říší cara Hydrogena je prý neznámá země neznámého vladaře Geokoronia.

Tyto vzdálené světy nedaly panu Dusíkovi spát.

Dnes měl být tedy jeho sen uskutečněn.

Andílci-Vodíci vzali pana Dusíka mezi sebe. Seděl pohodlně a držel se Vodíků kolem krku.

Molekula Vodíků se vznášela rychle do oblak.

Matné obrysy Země se stále více zaokrouhlovaly. Země se kutálela pod panem Dusíkem jako ohromná koule na vlnách moře.

Pan Dusík se prodral hustou clonou mraků, které se kupily kolem něho jako duchny hebkého peří.

„Jsme ve stratosféře,“ křičeli oba Vodíci z plna hrdla, „pane Dusíku, jsme ve stratosféře!“

(Zkráceno a upraveno)

Z krás našeho kraje (1934)

(Úryvek)

Ráno, sotva slunko otevřelo oči a ranní zora zabarvila ruměncem baculaté tvářičky drobných mráčků, bylo vidět tři postavy vykračující si po pěšince mezi lukami od pavlíkovské cihelny k Všetatům. Studenti Jirka, Bohouš a Otík. Jejich osmahlé tváře se odrážely od běloskvoucích límečků, rozhalených košil. Šli za sebou jako svatí tři králové.

Jejich cílem byl vrch Valachov pod Skřivaní. Znali tuto cestu „jako své boty“, ani by nespočítali, kolikrát už tudy prošli a přece našli vždy něco nového, zajímavého, co upoutalo jejich pozornost, vzbudilo zájem, o čem rozpředli živou debatu, nebo i hádku.

Na okraji Všetat je pozdravil zuřivě štěkající pes. Proběhli kolem panské sýrárny k pomníku padlých, přeskočili potůček vtékající do rybníka a pustili se kolem rozespálých chaloupek k Najbertovic sušárně, kde spadli do rokliny pod příkrým svahem kamenité Vůbce.

Byli za vsí. Ohlédli se. Bylo vidět jen střechu školy, kytici přibitou na novostavbě sokolovny a komín lihovaru.

Pak se pustili přes Vůbec k Homolce.

Pospíchali po ní cestou a úvozem, vroubeným šípkovými keři přímo do zářezu lesa pod Žalkovem, kde se setkali opět se skotačícím potůčkem, který je až za Všetaty kamarádsky doprovázel. Zatím se proběhl pod příkrým svahem Homolky travnatými lučinami a nyní vesele je vítal, když les je pojal ve svou náruč.

Skoro jim nestačil, neboť hoši přidali do kroku, tu jej přeskočili, tam přebrodili po kamenech, pod Kamennou, která se dívá strnule v kraj a nechává si omývatí svoji patu v jeho křišťálové vodě, přelezli po skáceném vývratu, jehož kořeny trčely výhrůžně k nebi, jakoby k přísaze, tak jak ztuhly v posledním křečovitém záchvatu.

Přebrouzdali se mokřinkou, porostlou hustě bažankou, prodrali se houštinou, ještě několik kročejí a již je oslnila sluneční záře.

Ranní zora vybledla, zlatá koule sluneční se vyhoupla nad Roškalem, zalila oslňující září celé údolí, ohnivé paprsky prostřelily mezi větvemi stromů, vyzlatily štíhlé kmeny a zahrály tisícerými světelnými skvrnami na zeleném sametu mechu a pařícího se jehličí.

Hoši přimhouřili oči a zarazili se jako zajíc, když vyběhne z houštiny a objeví se před ním širá pláň. Paprsky se tak teple opřely do jejich obličejů, že neodolali a usedli na pařez.

Octli se na malém paloučku, uzavřeném ze všech čtyř stran lesem, zakotvili na Císařské louce.

Bylo tam ticho a klid. Jen několik baboček a okáčů se třepotalo ve vzduchu a poletovalo po nachových hlavách baculatých černohlávků a zašpičatělých vstavačů, jichž tam bylo celé okolíště.

Nebývalo však zde vždy tak ticho jako dnes.

Když se hoši usadili na travnatém břehu, začal Otík vypravovat:

„Tak tady chodíte přes tento palouček už několik roků, ale jistě ani nevíte, co se tu stalo roku 1866. Tehdy byla válka s Prusky a právě na tomto místě bylo boží dopuštění, jak mi již mnohokrát dědeček vypravoval.

Když se donesla do Všetat zvěst, že Prušáci jsou již na blízku, vyděšení sedláci sebrali, co jen mohli – peřiny, šaty, jídlo, dobytek – a ze strachu před nepřátelským vojskem hajdy do lesů! A právě tato paseka uprostřed hlubokých křivoklátských lesů zdála se jim být nejprůhodnějším úkrytem a proto se tady usadili. Příkré svahy Kamenné a Stolní hory, mezi nimiž byla úžlabina, stvořená k útěku, chránily ji ze tří stran, na západě pak se zdvihal lesnatý vrch, z něhož byl dobrý výhled jak ke Skřivani, tak ke Všetatům, a sedláci mohli odtud pozorovat skrytě pohyby nepřátelského vojska.

Dobytěk přivázali ke stromům do chládku a rozdělali ohně, aby napekli trochu brambor, ale právě dým stoupající z lesa a snad i neodolatelná vůně „pečenek“ přivábila sem zvědavé Prušáky.

Přišli, odkud se toho všichni nejméně nadáli, průsekem mezi vrchy od Bukové a způsobili mezi překvapenými sedláky takovou paniku, že ji lze těžko popsat.

Jakmile se objevil první jezdec, rozprchli se sedláci na všechny strany, jako když střílí do vrabců. Ženy bědovaly, děti plačky bezradně pobíhaly, někteří se poschovávali v houštinách, jiní prchali ve zmatku údolím potoka buď k Valachovu, nebo k Všetatům. Některé kusy dobytka se plašily a přerývané řvaly bloudíce po lese, jiné se klidně pásly a nechápaly zmatek svých hospodářů, jako by tušily, že táhlé zvuky trubek, které se právě rozezvučely na všech stranách a ozvěnou se vplížily do všech zapadlých koutů a roklí, vísek i měst, věští čekané příměří, konec útrapám lidu i vojska, klid v zemi, hlásající, že dva znepřátelení kohouti, rakouský a pruský, dost se již pošukali a uzavřeli příměří.

Byl zde mír, vytoužený mír. Sedláci vylézali z doupat a lesních úkrytů, vynořovali se tajemně z tmavých sklepení, strkali nejisté hlavy ze seníků, kurníků a mlátek a ani věřit se jim nechtělo, že jásavé zvuky trubek a klarinetů nesoucí se od hospody, zvou celou vesnici k veselí. Ano. Byli to Prušáci, veselí hoši v krásných uniformách, kteří tančili a výskali, a děvčata mohla na nich nechat oči.

Všichni museli do hospody, děvčata i babky, děti i dědkové a všichni křepčili a radovali se s Prušáky, že je konec války. Selky napekly koláčů jako o posvícení, pivo teklo proudem a mnohý Prušák jistě často vzpomněl ještě doma na pohostinnou českou dědinku, na dobré koláče, možná i na úsměv české děvy.

Mezi Prušáky byli však také ranění a babička zase vyprávěla, jak jeden takový nebožák, který měl obě ruce na fáci ve dřívkách, vyskakoval v zahrádce pod stromem, aby si mohl utrhnouti ústy švestky, které právě dozrávaly.

Na věčnou paměť této události, uzavření míru s Prušáky, podnes se říká paloučku „Císařská louka“, úžlabině mezi vrchy „Pruský průsmyk“ a lesnatý vrch, kam se utekli sedláci za stálého naříkání, bědování a žalování – Žalkov.

(Zkráceno)

Zdroje:

Hartl, Roman: *Rudolf Jirkovský*. In: Král pěvců Karel Burian a dalších 80 historických osobností městysů a obcí mikroregionu Balkán. 2013.

Čermák, Josef: *It all started with Prince Rupert (The story of Czechs and Slovaks in Canada)*. 2003.

Jirkovský, Rudolf: *Karneval plynů*. 1. vydání, 1944. Úryvek na str. 9-12, 86-92.

Jirkovský, Rudolf: *Z krás našeho kraje*. In: Vlastivědný sborník Rakovnicka s Křivoklátskem a Kralovicka s Manětínem, ročník 1934, příloha. Úryvek na str. 1-13.

Rudolf Jirkovský (1902–1989) - OTÁZKY

Karneval plynů – otázky – využij text a internet

Které prvky jsou pojmenovány v textu? _____

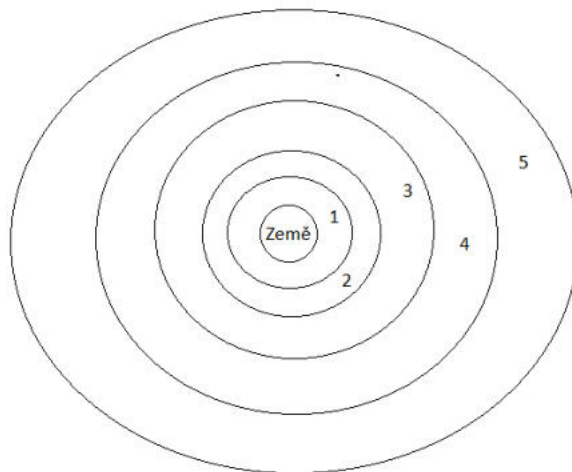
Co je to Geokorona? _____

Co je to stratosféra? _____

Co je atmosféra? _____

Z kolika vrstev se skládá atmosféra? _____

Pojmenuj je:

1 _____ 2 _____ 3 _____

4 _____ 5 _____

Přiřaď k prvkům jejich chemické značky a latinské názvy – vyhledej na internetu

Dusík _____

Vodík _____

Hliník _____

Argon _____

Další nápady:

1. PŘED ČTENÍM:
 - Co víš o stratosféře?
 - Co očekáváš od příběhu, když si přečteš název ukázky?
2. Zaměř se na názvy pro vzdálené světy a chemické prvky. Jak je autor pojmenoval? Diskutuj o záměru autora.

nebo

Doplň k jednotlivým titulům jména, vyhledej v ukázce:

poustevník - _____

král - _____

car - _____

vladař - _____

převor - _____

andílci - _____

3. Co bylo cílem cesty pana Dusíka? Který dopravní prostředek si vybral?
4. Najdi v závěru ukázky přirovnání.
5. Jakým způsobem autor propojuje vědecké poznatky s dobrodružným dějem?
6. Jaký je hlavní cíl této ukázky? Chce autor čtenáře vzdělávat, bavit nebo obojí najednou?
7. Kdyby byla kniha (ukázka) zfilmována, jaký žánr bys navrhol/a?
8. Vytvořte k ukázce scénář. Zkuste si děj zahrát.
9. Vytvoř ilustraci k přečtenému úryvku. Udělejte výstavku. Obrázky seřadte podle děje.
10. PREZENTACE – Připrav prezentaci o stratosféře a jejím významu pro vědecké výzkumy.

Z krás našeho kraje

1. Jaký je význam slov v první větě „ranní zora“?
a) zornice oka b) bojovník Zoro c) Zora je Jitřenka
2. Dokázal/a bys vysvětlit následující slova z ukázky: MOKŘINKA, HOUŠTINA, ZLATÁ KOULE, SLUNEČNÍ, SENÍK, KURNÍK, MLÁTEK, SKLEPENÍ?
3. Co se událo roku 1866 v našich dějinách? _____
nebo
Co se stalo r.1866 na paloučku, na kterém hoši odpočívali? Jak se paloučku říká?
4. Jak se jmenují 3 studenti z příběhu? _____
5. Od koho znal chlapec vyprávění o válce s Prusy? _____
6. Vypiš místní názvy z textu:

Vesnice: P _____, V _____, S _____, B _____

Místní názvy: přírodní rezervace V _____, P _____ průsmyk, S _____ hora

Další pojmenování: V_____, H_____, K_____, R_____, Ž_____

Existují tato místa ještě? Zkus vyhledat ve vhodné mapě.

Další nápady:

1. Odpovídej celou větou:
 - Kde se ukázka odehrává?
 - Co autor obdivuje ve svém okolí?
 - Jaký má autor k místu vztah?
2. V jakém ročním období se děj odehrává? Podle čeho to můžeš poznat?
3. Jaké pocity v tobě ukázka vyvolává? Použij např. metodu „VOLNÉ PSANÍ“
4. Vyhledej v textu 5 podstatných jmen začínajících na písmeno P.
5. Podtrhni/opiš co nejvíce slov, která označují přírodu.
6. Zamysli se a napiš do sešitu větu, co je nejkrásnější na tvém kraji.

Ilustrace: Rozhledna na Senecké hoře, Samuel Kiš, 1. základní škola, Rakovník

Rudolf Jirkovský (1902–1989) - ŘEŠENÍ

Karneval plynů – otázky

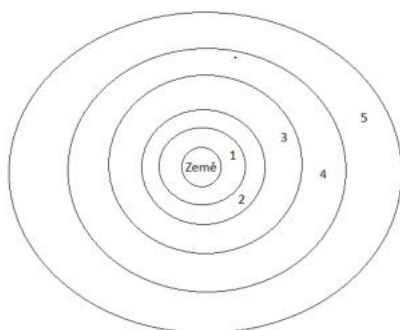
Které prvky jsou pojmenovány v textu? Dusík, vodík, hliník a argon.

Co je to Geokorona? Část plynného obalu Země ve výšce nad 1000 metrů.

Co je to stratosféra? Obal Země asi 10 až 50km od Země.

Co je atmosféra? Vzdušný obal Země.

Z kolika vrstev se skládá atmosféra? Z pěti vrstev.

1 Troposféra (8 – 9km) 2 Stratosféra (10 – 50km) 3 Mezoféra (50 – 80km)

4 Termosféra (50 – 500km) 5 Exosféra (nejvzdálenější)

Přiřaď k prvkům jejich chemické značky a latinské názvy – vyhledej na internetu

Dusík	N	Nitrogenium
Vodík	H	Hydrogenium
Hliník	Al	Aluminium
Argon	Ar	Argon

Další nápady: (řešení u otázek)

1. PŘED ČTENÍM:

- Co víš o stratosféře?
- Co očekáváš od příběhu, když si přečteš název ukázky?

2. Zaměř se na názvy pro vzdálené světy a chemické prvky. Jak je autor pojmenoval? Diskutuj o záměru autora. (př. král Nitrogen, říše Vodíků, car Hydrogen, opatství mnichů převora Helia, vladař Geokoronius, ...)

nebo

Doplň k jednotlivým titulům jména, vyhledej v ukázce:

poustevník - _____ (Aragon)

král - _____ (Nitrogen)

car - _____ (Hydrogen)

vladař - _____ (Geokoron)

převor - _____ (Helius)

andílci - _____ (Vodík)

3. Co bylo cílem cesty pana Dusíka? Který dopravní prostředek si vybral? (Cíl: objevitelský, přinést cenné poznatky o složení vzduchových vrstev, výlet do stratosféry. Doprava: pár „okřídlených lehoučkových andílků“ – Vodíky).
4. Najdi v závěru ukázky přirovnání. („jako duchny hebkého peří“)
5. Jakým způsobem autor propojuje vědecké poznatky s dobrodružným dějem? (přirovnává jednotlivé části stratosféry k pohádkovým/literárním názvům, př. království, hranice říše, ...)
6. Jaký je hlavní cíl této ukázky? Chce autor čtenáře vzdělávat, bavit nebo obojí najednou?
7. Kdyby byla kniha (ukázka) zfilmována, jaký žánr bys navrhol/a? (sci-fi/dobrodružný film/fantasy)

Z krás našeho kraje

1. Jaký je význam slov v první větě „ranní zora“?

a) zornice oka

b) bojovník Zoro

c) Zora je Jitřenka

3. Co se událo roku 1866 v našich dějinách? Rakousko-pruská válka
4. Jak se jmenují 3 studenti z příběhu? Jirka, Bohouš a Otík
5. Od koho znal chlapec vyprávění o válce s Prusy? Od svého dědečka
6. Vypiš místní názvy z textu:

Vesnice: Pavlíkov, Všetaty, Skřivaň, Buková

Místní názvy: přírodní rezervace Valachov, Pruský průsmyk, Stolní hora

Další pojmenování: Vůbec, Homolka, Kamenná, Rožkal, Žalkov

Další nápady:

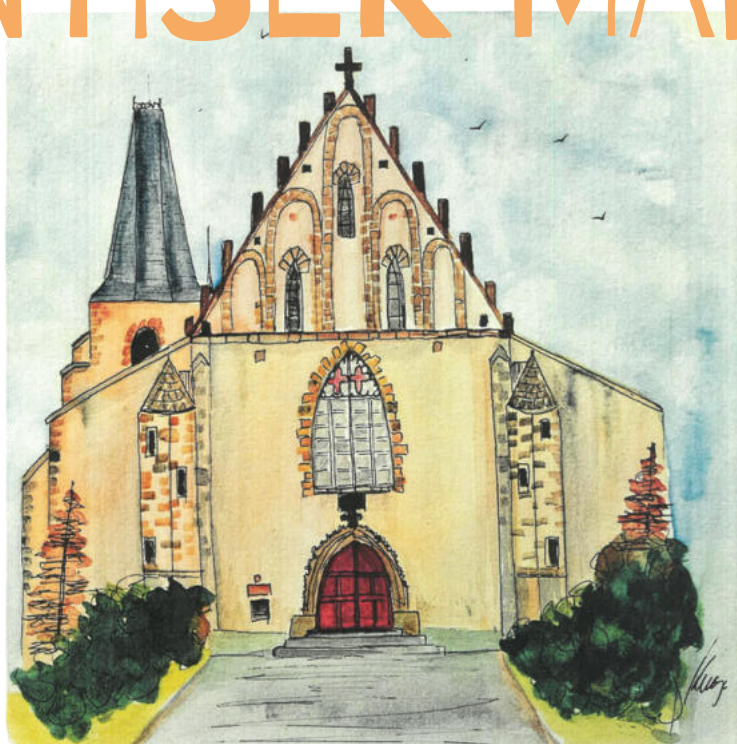
1. Odpovídej celou větou:
- Kde se ukázka odehrává? (Odehrává se mezi obcemi Pavlíkov, Všetaty, Skřivaň.)

- Co autor obdivuje ve svém okolí? (Obdivuje krajinu, krásu místní přírody.)
 - Jaký má autor k místu vztah? (Je to jeho rodný kraj.)
2. V jakém ročním období se děj odehrává? Podle čeho to můžeš poznat? (V létě)
 3. Jaké pocity v tobě ukázka vyvolává? Použij např. metodu „VOLNÉ PSANÍ“
 4. Vyhledej v textu 5 podstatných jmen začínajících na písmeno P.
 5. Podtrhni/opiš co nejvíce slov, která označují přírodu.
 6. Zamysli se a napiš do sešitu větu, co je nejkrásnější na tvém kraji.

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Jana Sýkorová a Mgr. Pavla Kýnová - Základní škola a mateřská škola Pavlíkov, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

FRANTIŠEK MARKUP

Alena Dubnová a Mgr. Tereza Vránová
Základní škola a mateřská škola Krušovice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

František Markup (1902–1907)

Spisovatel, dramatik, knihovník a archivář František Markup se narodil v Rakovníku. Zpočátku se živil jako krejčí. Řemeslu se vyučil u svého dědečka v Krušovicích. Jako spisovatel se uvedl společenským románem „Ženy versus muži“ (1935), který se odehrává ve Francii, kam se Markup na začátku třicátých let, v době celosvětové hospodářské krize, vydal za prací. Ve třicátých letech pracoval Markup jako rakovnický městský knihovník, od konce padesátých let jako městský archivář. Na rodné Rakovnicko umístil děj psychologického románu Modrý květ (1938; odehrává se v Rakovníku) a chmelařského románu Hořká réva (1944; odehrává se ve Hředlích). Zajímavé epizody ze života na Rakovnicku zprostředkovával čtenářům Lidových novin a dalších denních listů ve formě fejetonů. Na Rakovnicko umístil i děj svého jediného románu pro děti „Vendulka a mlynářičkové“ (1946). V knize vypráví o dobrodružstvích trochu zhýčkané a trochu rozpustilé třináctileté pražské dívky Vendulky, kterou rodiče pošlou na prázdniny na venkov, aby se zde zocelila a přivykla práci. Během rušného prázdninového pobytu ve mlýně u Krušovic Vendulka zažije mnohá dobrodružství, např. pomůže dopadnout nebezpečné zloděje, navštíví záhadné kamenné řady u Kounova i starobylé město Rakovník a také přiloží ruku k dílu při česání chmele na mlýnské chmelnici.

Vendulka a mlynářičkové (1946)

(Úryvek; skutečná místa se objevují v ději knihy pod změněnými jmény. Louštín = Krušovice, Krupka = Krupá, Rokytno = Rakovník)

Vendulka věru nemusela psát rodičům o mlynářovic rodině a hlavně o dětech, ba ani by to nebyla dokázala. Jak by také mohla na pár stránek svého prvního dopisu z prázdnin dostat všechno, co by chtěla a musela povědět o tom pevném lidském kruhu v louštínském mlýně?

Krásně bílá, bezmála osmdesátiletá babička Hradcová, statný pan otec Josef Hradec s usměvavou paní Aničkou a děti: čtrnáctiletý tercián rokytenské reálky Mirka, o dva roky mladší Milena a devítiletý Vláša – to byla užší rodinná pospolitost, která přijala Vendulku jako za svou.

Vedle nich však žili ve mlýně, s nímž bylo spojeno i slušné polní a chmelné hospodářství, i nezbytní pomocníci. Navíc mlynářovu rodinu rozhojňovali o prázdninách i drobní měšťtí příbuzní, kteří přicházeli do louštínského mlýna užít venkova a jeho dary a půvaby, i s leckterou jeho nevýhodou, ba slotou. Co nevidět přijechá smíchovský primánek Jirka Hradec a z mlynářčiny strany plzeňská kvintánka Hanka Holečková.

A což nebyl ten mlýn na samotě také oblíbeným cílem klukovských i dívčích výprav ze všech okolních vesnic, kam chodily Hradcovic děti do školy a kde všude měly na tucty kamarádů i protivníků? Byla tedy nejlepší naděje, že tu bude po celé léto velmi živo a co teprve až začnou žně a v srpnu česání chmele!

Zatím však Vendulce docela postačili tihle mlynářičkové a oni neméně zvědavě okukovali to pražské kvítko, odkojené divadlem, Dětským pěveckým sborem pražského rozhlasu a všemi bijásky Vršovic a širého okolí.

Mlynářičkové ctili a uznávali Vendulčinu zběhlost ve světě filmu, zpěvu, divadla i rozhlasu, ale pozor, holčičko! Je ještě jiný svět a v tom zas ty nejsi tak doma, jako my tady! Je to náš svět v tomhle údolí pod vysokým modrým nebem, krásný a zdravý svět přírody a pilné selské práce, bez níž byste tam v Praze neměli ani tu bramboračku, nad kterou jsi tady div neohrnula vznešený nosánek, ty princezno!

Vendulka byla zprvu malinko nejistá, ale rychle se s mlynářičky spřátelila a pak překypovala řečí, smíchem i zpěvem.

A Mirka, Milena i Vláďa na oplátku ochotně každým dnem odkrývali Vendulce kus svého království, které věru nebylo chudé ani nepatrné. Mlýnice, chlěvy, stáje, dobytek, drůbež, zahrada, les a bažantnice, rybník a Jordánek, Louštín a Krupka, pole a chmelnice – jen se dívej, Pražátko! A ke všemu mají mlynářičkové ochotné a zasvěcené vysvětlení, abys viděla, že tady taky něco víme a umíme.

Hned zrána po příjezdu vyburcovala Milena Vendulku už před sedmou hodinou ranní, zatím co doma by se ještě kolikrát obrátila v posteli. Ta divoška ji vzala s sebou na dvůr, hezky v plavkách a tam ji celou zmáčela pod pumpou, jakživa Vendulka nezažila takovou ranní lázeň – ale tak se jí v ní zalíbilo, že se teď jinak ani nemyje. A když paní mlynářka toho poledne nalévala bramborovku a Vendulka se na ni po svém pražském návyku podívala nějak nejistě a podmračeně, tu jen zachytila hospodynin přimhouřený pohled a hned porozuměla. Snědla plný talíř, hrdinně se posilujíc pomyšlením na čekající vdolečky s opravdovskými povidly a tvarohem, které jí zajisté odškodní za tuhle útrapu. Za týden přišla té skvělé polévce s houbami na chuť, takže nic nelhala, když psala domů o „prima bramborače“.

I to již považuje za samozřejmé, že si musí sama ustlat svůj pelíšek, „přece bys po sobě nenechala takové hnízdo somárovo,“ směla se jí babička Hradcová, když jí to prvně ukazovala. Co se týče „pomoci venkovu“, zkusila to onehdy, když šla s Milenou za mlýn vyhrabat košík raných brambor na večeři. Vytahaly je, jak by ne, byla to zábava, jenže Vendulka ji pak cítila až v zádech, dobře že jich nemusely přinést hned celý pytel.

Ale to se všechno poddává, práce, lidi, hýčkaná zádíčka, všechno – nebyla tu marně ten týden a směle mohla psát prvé psaní domů. A drazí rodičové se mohli klidně procházet pod vršovickými vinicemi, bez starosti, jestli se zde podaří vycepovat to pražské kvítko.

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Markupová, Irena: *František Markup (Královské město Rakovník Františku Markupovi k jeho nedožitým devadesátinám)*. 1992.

Markup, František: *Vendulka a mlynářičkové*. 1946. Úryvek na str. 25-30.

František Markup (1902–1907) – OTÁZKY

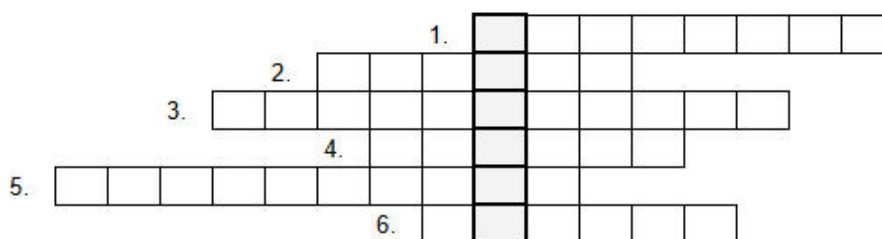
Skřítci mlynaříčkové chtěli upéct chleba- rozházel se jim ale recept, a tak neví, jak na to. Pomůžete jim seřadit recept tak, jak jdou jednotlivé kroky za sebou?

- Dáme péct do spodní části trouby na 15 minut, potom teplotu snížíme na 200°C a dopečeme asi 35 minut.
- Do mísy nasypeme mouku, sůl, kmín a promícháme. Přidáme olej a kvásek z vody a droždí. Vypracujeme hladké těsto, přikryjeme je utěrkou a necháme na teplém místě kynout asi 45 minut.
- Předehřejeme troubu na 225°C, bochánek na povrchu třikrát nařízneme ostrým nožem, potřeme vodou (nebo rozšlehaným vejcem) a posypeme kmínem.
- Do vlažné vody dáme cukr, rozdrobíme droždí a necháme ho zmladit.
- Pak těsto propracujeme a vytvarujeme z něj bochník. Na plech s pečícím papírem položíme bochánek a necháme přikryté utěrkou opět kynout, asi 30 minut.

V příběhu se objevuje velké množství míst, měst. Kdybychom se chtěli z Krušovic na jednotlivá místa vydat, zkuste odhadnout (nebo vyhledat), jakou vzdálenost byste museli z Krušovic urazit, abyste se na daná místa dostali.

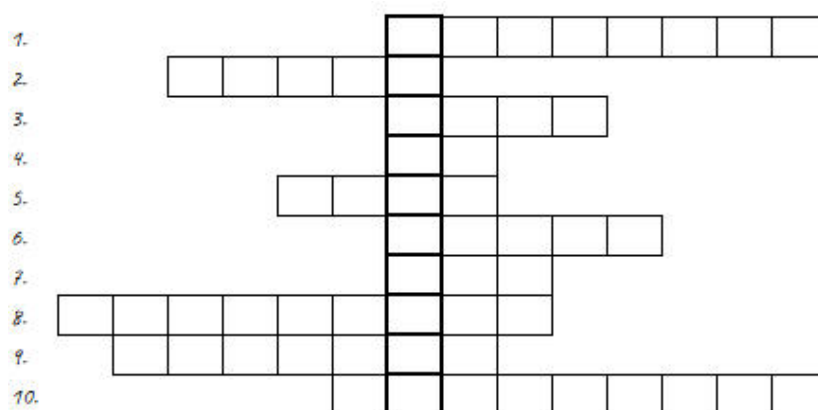
1. Do Rakovníku : a) 6,8 m , b) 5,8 km, c) 11,8 km
2. Na kopec Louštín: a)1 km, b)4,6 m, c)50 km
3. Do Krupé: a)2,5 mm, b)2,5 km, c)2,5 m
4. K rybníčku Jordánku: a) 9,9 km, b)500 m, c)100 km
5. Do Prahy: a)60,0 km, b)71,7 m, c)74,7 mm
6. Do Plzně: a)39,5 km, b)74,5 km, c)74,5 mm
7. Do Vršovic: a)71,7 km, b)71,7 m, c)71,7 mm

Přečetli jste si pečlivě text? Ano? Tak si pojdte vylustit křížovku.

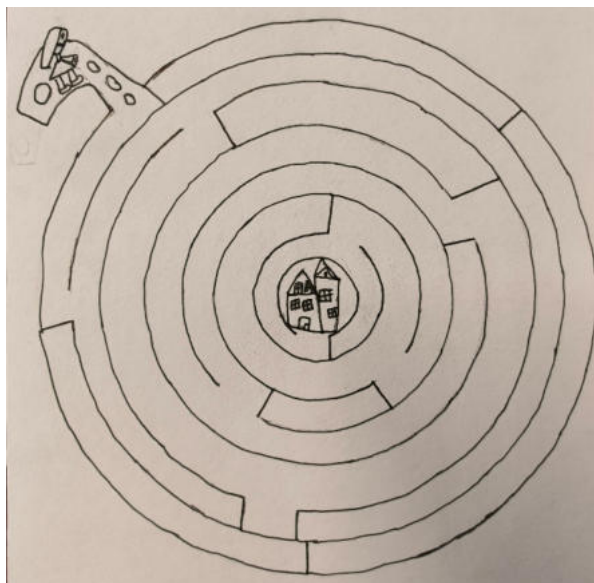
1. Kdo se vyznal ve světě filmů?
2. Jak se jmenoval příjmením pan otec Josef?
3. Co v Praze neocení za jídlo?
4. Kdo byl o dva roky mladší než Mirka ?
5. Na mlýně měli spoustu kamarádů ale i
6. Jordánek je

Máte rádi křížovky? Tak Vám nabízíme ještě jednu.

1. *Zelenina, která se dává do bramboračky?*
2. *Zvíře-vyjmenované slovo po V?*
3. *Opak slova mrtvý?*
4. *Citoslovce když tě něco bolí?*
5. *Největší město na jižní Moravě ?*
6. *Opak slova lehčí ?*
7. *Zajmeno záporné.*
8. *Vesnice vedle Řevničova vzdálená cca 3 km?*
9. *Co je Řevničov?*
10. *Jednotka delky menší než metr a větší než milimetr?*

Úkol pro nejmenší. Pomozte Vendulce najít cestu do mlýna.

Ilustrace: Budova 1. ZŠ Rakovník, Štěpán Holý, 1. základní škola, Rakovník

František Markup (1902–1907) - ŘEŠENÍ

V příběhu se objevuje velké množství míst, měst. Kdybychom se chtěli z Krušovic na jednotlivá místa vydat, zkuste odhadnout (nebo vyhledat), jakou vzdálenost byste museli z Krušovic urazit, abyste se na daná místa dostali.

Správné řešení: 1c, 2a, 3b, 4b, 5a, 6b, 7a

Správné odpovědi křížovka 1

1. Vendulka, 2. Hradec, 3.bramboračku, 4. Milena, 5. protivníků, 6.rybník

Správné odpovědi křížovka 2

1. Brambory, 2. vydra, 3.živý, 4.au, 5. Brno, 6. těžší, 7.nic, 8.Krušovice, 9.vesnice, 10.centimetr

Pracovní list k této ukázce vytvořily Alena Dubnová a Mgr. Tereza Vránová - Základní škola a mateřská škola Krušovice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

KAREL MEJSTŘÍK

Mgr. Vladimíra Gregorková Vicjanová, DiS.
Základní škola a Mateřská škola Kněževes, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Karel Mejstřík (1902–1994)

Učitel, spisovatel, divadelník, novinář, kulturní a osvětový činovník Karel Mejstřík se narodil v Berouně. Od roku 1922 působil jako učitel na Rakovnicku – nejprve v Čisté, potom v Senomatech a nakonec v Rakovníku, kde se usadil natrvalo. Ve svých prózách, založených na skutečných událostech a místech, psal především o životě venkovských lidí na Rakovnicku a Křivoklátsku v 19. století (Na přílepském bělidle, 1934), v době nacistické okupace (Smrt a les, 1949) nebo v době kolektivizace venkova po komunistickém převratu v roce 1948 (Domov můj, 1962). Napsal také novelu o životě poustevníka Václava Matouška, který ve třicátých a čtyřicátých letech žil pod hradem Týřovem (Diogenes a kočky; novela nejprve vycházela na pokračování v Rakovnických novinách začátkem 90. let, knižně v roce 2018), sbírku anekdotických povídek (Rakovnické povídky, 1983), dále také své vzpomínky na setkání s osobnostmi kultury – spisovateli Jaroslavem Mariou a Otou Pavlem, malířem Antonínem Pelcem nebo hercem Zdeňkem Štěpánkem (Jak jsem je potkal, 1976) nebo vzpomínky na období nacistické okupace a její rakovnické oběti (Vzpomeňte a nezapomeňte, 1990). Napsal také několik divadelních her.

Próza Na přílepském bělidle, určená dětským čtenářům, vycházela nejprve od roku 1930 na pokračování v časopise Vlastivědný sborník okresu Rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínem (pod názvem „O přílepském bělidle“), v knižní podobě pak v roce 1934. Próza se odehrává v první polovině 19. století a vypráví skutečnost inspirovaný příběh o životě rodiny běliče Františka Fišera, jejích všedních i svátečních dnech, radostech i strastech. Fišer pocházel ze Šanova a působil jako bělič nejprve v Krakovci (Červeném zámku), načež se ve dvacátých letech 19. století usadil s manželkou a třemi syny u Přílep, kde založil přílepské bělidlo (samota Bělidlo se u Přílep nachází dodnes, původnímu účelu, tj. živnosti bělení prádla však již dávno neslouží). V próze Na přílepském bělidle přiblížil Mejstřík dětským čtenářům i místní dialekt, lidové zvyky, náboženský život našich předků, lidové pověry nebo hry dětí v první polovině 19. století. Knihu Mejstřík připsal památce učitele v Senomatech a vnuka zakladatele přílepského bělidla Václava Fišera.

Na přílepském bělidle (1934)

Přílepská kvasničková bába přicházela na přílepské bělidlo jednou týdně, když koná svou pouť z rakovnického pivovaru, kde nakupuje kvasnic pro celý kraj. Pozdraví, postaví putnu, do polovice naplněnou hustými kvasnicemi, na lavici, doleje vodou, až je plná, velkou kvrdlačkou důkladně vše promíchá a hospodyně bez říkání jako vždy naměří žejdlík.

A když má vše hotovo, vykládá, co se děje ve světě.

Dnes měla zvláště noviny, že sám hospodář ustal v práci a naslouchal.

„Cák bych lidičky lhala, vymejšlela si, povídám jen čistou pravdu, jak sem slyšela. Pořád říkám lidem, že musí přijít náký neštěstí, dyž je všude taková spoušť, ale nedá si to říci. Kradou, vopíjejí se, Pánaboha to nezná a potom se divte. Už je to tu! Snad jste to už slyšeli. Dnes toho byl plnej pivovar. Kolera na nás táhne. V Praze na to pomřelo moc lidí, a esli sem slyšela dobře, tak už i v Rakovnici jich hezkejch pár zašlo. Lidičky, je prej to hrozná nemoc a nejhorší je, že jí chytá jeden vod druhýho. Panenkomarjá, nás chraň takovýho neštěstí!“

Babka odchází a v chaloupce je divné ticho.

Bože, aby ta kolera přišla až sem! Hospodyně rychle aspoň očima obejmě děti, svého muže.

A proč on nic neříká?

„Vid', - že to není pravda?“

„Nestrachuj se, Marjánko, jsme v božích rukou!“

Nastalé dny nejsou pro celý kraj nijak radostnými.

Lidé vycházejí ze svých domovů, jenom když musejí, a raději s nikým nemluví, aby se nedověděli nových zpráv o šířící se nemoci.

Hospodář se chtěl vydat do kraje s oznámením, že otevřel běličskou živnost, ale bál se nechat svou Marjánku s dětmi doma samotné. Co kdyby se, nedopusť Pánbu, něco stalo a on nebyl doma! Chudák Marjánka by si jistě nevěděla rady.

Teprve, když několik dní minulo bez nových zpráv, vydal se na cestu.

Zamířil do Kněževse, Chrášťan, Oráčova, Pšovlk, aby vykonal návštěvu u rychtářů, žádal o doporučení živnosti a dovolení vyvěsit ceduli.

Toho rána hospodyně poslala oba starší chlapce, Jozífa a Petříka, na Přílepy ke kvasničkářce. Marně už dva dny na ni čekala.

V noci byl mrazík a na potoce slabý led. Kluci dostali doma nakázáno se neklouzat, ale kdo by se udržel? Petřík se bál, ale Jozíf se rozběhl, vyskočil, jel kousek a rup. Slabý led se prolomil a už to bylo. Naštěstí se probořil jen po kolena. Zdálo se mu, že mu mravenci lezou po nohou, ale vrátit se domů bez kvasnic nechtěl.

Petřík chce běžet domů žalovat, co se stalo, ale Jozíf ho zarazil. „Esi budeš žalovat, uvidíš, co udělám!“

„A co?“

„Pošlu večír na tebe psy!“

„To ne!“

Bezhlaví psi, kterých se Petřík tak bál, sbíhali večer z Handrojc jámy a honili se kolem jejich chaloupky. Běda, aby tě chytli!

Rozběhli se do Přílep.

Kvasničkářka bydlela hned na kraji obce v nízkém domečku na spadnutí.

Jozíf strčil do dveří – bylo zavřeno na závoru. Zatahal za petlici, nikdo se neozýval. V botách mu žbluňkala voda, bylo mu zima. Obešel domeček a nahlédl malým oknem. V koutě na slámě tam ležela kvasničkářka a vedle ní její vnučka, držící babičku kolem krku. Na nové klepání se děvče probudilo a šlo otevřít.

„Vzbud' babičku, chci žejdlík kvasnic!“

Děvče se nachýlilo k spící: „Babi, vstávej!“ Nic. Vzala ji za rameno a zatřásla. „Babi, jsou tu pro kvasnice.“

Neslyší.

Děti se na sebe udiveně podívaly a obě se naklonily nad stařenu.

Ted' děvče sáhlo babičce na ruku a zděšeně uskočilo. Potom vykřiklo a hnalo se ze dveří.

Jozíf a Petřík si sedli k stařeně.

„Petříku, esli umřela?“

„Dyk tu nejsou svíčky, jako u dědečka, a podívej se, má otevřený voči.“

Stařena zkroucena ležela na boku a rty měla křečovitě staženy, oči široce rozevřeny.

Chlapci se chvíli dívali, až jej popadl strach. Už chtěli utéci, když se tam přihrnulý ženské. Dcera zemřelé se dala do pláče a za pomoci ostatních pokoušela se položit babku rovně na slámu. Ale stočené tělo se nepoddalo.

Najednou tam přišel přílepský Krůdl. Podíval se na mrtvou a vykřikl: „Utečte, je to kolera!“

První vyrazili kluci, kteří pro strach nemohli dříve z místa. Ted' se pustili podél potoka a s vyděšenýma očima se zastavili až doma.

Matka hned z jejich tváří poznala, že se něco stalo. Chvíli to trvalo, než z nich všecko dostala.
„Kvasničkářka umřela na koleru!“

Jozífovi cvakaly zuby, když mamce vše vyprávěl. Byla chudák zprávou tak přestrasena, že ani nevěděla, co dělá. Rychle zavřela dveře na petlici, aby tam nikdo nemohl, popadla obě děti, klekla s nimi doprostřed světnice a nahlas se modlila. Ale stále musela při tom myslet na muže. Kde je, co asi dělá, zdali pak už ví a proč nespěchá domů, co si tu sama počne? Drmolila slova modlitby, až si najednou uvědomila, že taková zbožnost nic nepomůže. Začla znovu, vroucněji, ale nešlo to. Najednou cítila, jak se jí Jozíf třese v rukou. Když viděla, že má celé zmodralé rty, lekla se. Vzpomněla si, co slyšela o nakažlivosti kolery.

Rychle hocha do postele!

Ne, ne, to nesmí být! Proč jen chlapce ráno posílala z domu? Co má ted' dělat? Kdoví, kdy se vrátí muž? Právě dnes musel odejít!

Ukryla jej peřinou a s hrůzou pozorovala, jak se celý třese. Vzala dvě cihly, ohřála je na plotně, zabalila hadrem, dala mu je do nohou, ale ani to nepomohlo. Bezradná, zoufalá dívala se na chlapcovy tváře, které fialověly, znaveny zimnicí a plny strachu.

„Mamko, já nechci umřít,“ naříká Jozíf. „Mamko, vid', že nemusím, tolik se bojím!“

Hladí mu rozpálené tváře a s očima plnýma slz ho těší, jak nejlépe umí. Peťka stojí u dveří, a když slyší bratrův nárek a vidí matčin obličej, pustí se do pláče také. Jen malinký Frantík se posadil na kolíbce, tleská ručičkami a diví se, že si ho dnes nikdo nevšímá.

Po poledni přišel bělič domů.

Na stole rozsvícená svíce, hromnička, před ní klečí s Frantíkem na rukou a Petrem po boku plačící Marjánka, hlasitě vzlykající každé slovo otčenáše.

Jako by ho byl projel nůž: „Kde je Jozíf?“

Vstala, rozběhla se k mužovi a jen tak ji zachytil, že slabostí neklesla.

Ted' se Petr dal do hlasitého pláče a ukazoval na postel.

Bělič viděl chlapcovu hlavu, nemyslel jinak, než že je mrtvý. Nenadálá bolest tolik ho zkrušila, že klesl k chlapcově loži. Musel nahlas vydechnout, aby se vzpamatoval. V tom cítil, jak Jozíf pomalu nadzvedá peřinu, už vytáhl ruku a hladí otce po vlasech.

Ne, neumřel!

„Tatínku, odpusť, já už nikdy...!“

Bože, co mu odpouštět? „Netrap se, můj hošíku, bude zase dobře!“

„Taťko, slib mi, že se nebudeš hněvat, co se dozvíš,“ slabě se ozývá prosebný hlas z postele.

„Co jsi udělal, chlapče, že máš špatné svědomí?“

„A slibuješ?“

„No vidíš, že se nehněvám, tak už jen mluv!“

„Peťko, pověz, co se ráno stalo u potoka.“

„A nepošleš psy?“

„Ne!“

„Von se ráno probořil na ledě a skoupal se.“

Jindy by dostal za to notně vyhubováno, ale dnes přišla ta zvěst tak radostnou, že se oba rodičové museli vzít aspoň za ruce, aby se rodinka zas cítila šťastnou.

Kdepak kolera! Chlapec se nasydl a teď se potřebuje notně zapotit, aby byl zas zdrav. Horké plicní koření, ovázat hlavu, zabalit nohy, vyležet se a bude po nemoci. Zaplať Bůh! Nikdy by si Marjánka neodpustila, že chlapce poslala na smrt.

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Smoláková, Vlasta: *Karel Mejsťřík*. In: on-line Slovník české literatury po roce 1945, <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=808&hl=Karel+Mejsťřík>

Mejsťřík, Karel: *Na přílepkém bělidle*. 1934. Ukázka na stránkách 77-97.

Karel Mejstřík (1902–1994) - OTÁZKY

A) POROZUMĚNÍ TEXTU

1. Odpověz na následující otázky:

a) Jak často přicházela kvasničková bába na přílepské bělidlo?

.....

b) Ve kterých vesnicích žádal hospodář o dovolení vyvěsit ceduli o své živnosti?

.....

c) Co se stalo Jozífovi na potoce?

.....

d) Jaké nemoci se lidé báli?

.....

2. Doplň věty:

a) Dnes měla zvláště noviny, že sám hospodář ustal v práci a

b) Toho rána hospodyně poslala oba starší chlapce, Jozífa a Petříka,

.....

c) Kvasničkářka bydlela hned na kraji vesnice v

.....

d) Jozífovi cvakaly zuby, když mámě vše

.....

e) Von se ráno probořil na ledě a

.....

3. Označ, jestli je výrok pravdivý:

a) Kvasničková bába nakupuje kvasnice v rakovnickém mlýně.

ANO/NE

b) Petřík se probořil na ledě.

ANO/NE

c) Kvasničková bába zemřela na korelu.

ANO/NE

d) Maminka se bála, že má Jozíf stejnou nemoc.

ANO/NE

e) Maminka odvezla Jozífka k lékaři.

ANO/NE

f) Jozíf byl ve skutečnosti jen nasydlý.

ANO/NE

B) SLOVNÍ ZÁSoba

1. Vymysli jiná slova, která by se do vět hodila místo vyznačeného slova (synonyma):

- a) A když má vše hotovo, **vykládá**, co se děje ve světě.

.....

- b) **Nestrachuj se**, Marjánko, jsme v božích rukou!

.....

- c) V botách mu **žbluňkala** voda, bylo mu zima.

.....

- d) **Ukryla** jej peřinou a s hrůzou pozorovala, jak se celý třese.

.....

- e) Co jsi **udělal**, chlapče, že máš špatné svědomí?

.....

2. Napiš, co znamenají tato slova z příběhu (zkus to vlastními slovy)

- a) Bělidlo -

- b) Kvasničkářka -

- c) Petlice -

- d) Živnost -

3. V textu se hovoří o koleře. Už jsi toto slovo někdy slyšel/a? Zkus nejdříve vybrat z nabídky správný význam slova a potom si ho vyhledej (a zapiš) důležité informace:

- a) velký, barevný papoušek
b) lehké nastydnutí
c) nemoc s těžkým průběhem
d) zlý čaroděj

Kolera (nebo-li) je

C) GRAMATICKÁ CVIČENÍ

1. Podtrhni ve větách podstatná jména a urči jejich mluvnické kategorie:

- a) Babka odchází a v chaloupce je divné ticho.
b) Pošlu večír na tebe psy!
c) Rychle hocha do postele!

Slovo	rod	vzor	pád

2. Ve větách urči slovní druhy (číslo slovního druhu napiš nad slova):

- a) Nestrachuj se, Marjánko, jsme v božích rukou!
- b) V noci byl mrazík a na potoce slabý led.
- c) Petřík se bál, ale Jozíf se rozběhl, vyskočil, jel kousek a rup.

D) TVOŘIVÉ ÚKOLY

1. Napiš odpovědi na otázky. Piš celými větami.

- a) Jak se podle tebe cítil Jozíf, když praskl led?

.....

.....

.....

.....

- b) Proč rodiče chlapcům nevyhubovali, když se dozvěděli, že byli i přes jejich zákaz na ledě?

.....

.....

.....

2. Nakresli obrázek k této části příběhu:

Petřík se bál, ale Jozíf se rozběhl, vyskočil, jel kousek a rup.

Ilustrace: Šimon Porcal, 1. základní škola, Rakovník

Karel Mejstřík (1902–1994) – ŘEŠENÍ

Pracovní list pro žáky 4. – 5. ročníku ZŠ

A) POROZUMĚNÍ TEXTU

1. Odpověz na následující otázky:

- a) Jak často přicházela kvasničková bába na přílepské bělidlo?

Jednou za týden.

- b) Ve kterých vesnicích žádal hospodář o dovolení vyvěsit ceduli o své živnosti?

V Kněževsi, Chrášťanech, Oráčově a v Pšovkách.

- c) Co se stalo Jozífovi na potoce?

Praskl pod ním led a Jozífek se ponořil do ledové vody.

- d) Jaké nemoci se lidé báli?

Cholery

2. Doplň věty:

- a) Dnes měla zvláště noviny, že sám hospodář ustal v práci a *naslouchal*.

- b) Toho rána hospodyně poslala oba starší chlapce, Jozífa a Petříka, *na Přílepy ke*

kvasničkářce.

- c) Kvasničkářka bydlela hned na kraji vesnice v *nízkém domečku na spadnutí.*

- d) Jozífovi cvakaly zuby, když mámě vše *vyprávěl.*

- e) Von se ráno probořil na ledě a *skoupal se.*

3. Označ, jestli je výrok pravdivý:

- a) Kvasničková bába nakupuje kvasnice v rakovnickém mlýně.

ANO/NE

- b) Petřík se probořil na ledě.

ANO/NE

- c) Kvasničková bába zemřela na korelu.

ANO/NE

- d) Maminka se bála, že má Jozíf stejnou nemoc.

ANO/NE

- e) Maminka odvezla Jozífka k lékaři.

ANO/NE

- f) Jozíf byl ve skutečnosti jen nasydlý.

ANO/NE

B) SLOVNÍ ZÁSoba

1. Vymysli jiná slova, která by se do vět hodila místo vyznačeného slova (synonyma):
 - a) A když má vše hotovo, **vykládá**, co se děje ve světě.
vypráví
 - b) **Nestrachuj se**, Marjánko, jsme v božích rukou!
Neboj se
 - c) V botách mu **žbluňkala** voda, bylo mu zima.
čvachtala
 - d) **Ukryla** jej peřinou a s hrůzou pozorovala, jak se celý třese.
Přikryla
 - e) Co jsi **udělal**, chlapče, že máš špatné svědomí?
provedl
2. Napiš, co znamenají tato slova z příběhu (zkus to vlastními slovy)
 - a) Bělídlo - *bylo to místo, kde se bílilo prádlo, tedy sušilo na slunci, byla to veřejná plocha, kde ženy rozprostřely vyprané prádlo, aby ho sluníčko usušilo a vybělilo.*
 - b) Kvasničkářka – *žena, která roznášela a prodávala po vesnicích kvasnice.*
 - c) Petlice - *závora*
 - d) Živnost – *je práce, kterou se člověk živí, např. truhlář, pekař, kvasničkářka...*
3. V textu se hovoří o koleře. Už jsi toto slovo někdy slyšel/a? Zkus nejdříve vybrat z nabídky správný význam slova a potom si ho vyhledej (a zapiš) důležité informace:
 - a) velký, barevný papoušek
 - b) lehké nastydnutí
 - c) nemoc s těžkým průběhem
 - d) zlý čaroděj

Kolera (nebo-li *cholera*) je *velmi nakažlivé a smrtelné bakteriální onemocnění, které v 19. století způsobovalo epidemie.*

C) GRAMATICKÁ CVIČENÍ

1. Podtrhni ve větách podstatná jména a urči jejich mluvnické kategorie:
 - a) Babka odchází a v chaloupce je divné ticho.

- b) Pošlu večír na tebe psy!
- c) Rychle hocha do postele!

Slovo	rod	vzor	pád
<i>Babka</i>	<i>ženský</i>	<i>žena</i>	<i>1.p.</i>
<i>(v) chaloupce</i>	<i>ženský</i>	<i>žena</i>	<i>6.p.</i>
<i>ticho</i>	<i>střední</i>	<i>město</i>	<i>1.p.</i>
<i>psy</i>	<i>mužský životný</i>	<i>pán</i>	<i>4.p.</i>
<i>hocha</i>	<i>mužský životný</i>	<i>pán</i>	<i>4.p.</i>
<i>(do) postele</i>	<i>ženský</i>	<i>píseň</i>	<i>2.p.</i>

2. Ve větách urči slovní druhy (číslo slovního druhu napiš nad slova):

- a) Nestrachuj se, Marjánko, jsme v božích rukou! (*sloveso, podst. jm., sloveso, předložka, přídavné jméno, podstatné jméno*)
- b) V noci byl mrazík a na potoce slabý led. (*předložka, podst. jm., sloveso, podst.jm., spojka, předložka, podst.jm., příd. jm., podst. jm.*)
- c) Petřík se bál, ale Jozíf se rozběhl, vyskočil, jel kousek a rup. (*podst. jm, vzratné zájmeno, sloveso, spojka, podst. jm., vzratné zájmeno, sloveso, sloveso, sloveso, podst. jméno, spojka, sloveso popř. citoslovce*)

D) TVOŘIVÉ ÚKOLY

1. Napiš odpovědi na otázky. Piš celými větami.

- a) Jak se podle tebe cítil Jozíf, když praskl led?

.....

.....

.....

.....

- b) Proč rodiče chlapcům nevyhubovali, když se dozvěděli, že byli i přes jejich zákaz na ledě?

.....

.....

.....

2. Nakresli obrázek k této části příběhu:

Petřík se bál, ale Jozíf se rozběhl, vyskočil, jel kousek a rup.

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Vladka Gregorková Vicjanová, DiS. - Základní škola a Mateřská škola Kněževes, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

FRANTIŠEK RACHLÍK

Mgr. Jana Vopatová, Mgr. Petra Hasalová a Mgr. Jana Procházková
Základní škola a mateřská škola Lužná, příspěvková organizace

Spolufinancováno
Evropskou unií

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

František Rachlík (1904–1980)

Spisovatel František Rachlík se narodil v Nymburce, námět jeho nejúspěšnějšího románu „Pozdrav pámbů, pane Randák“ ale pochází z Rakovnícka. K humoristickému vyprávění o příhodách ze života tuláka a lidového mudrce Antonína Randáka inspirovala Rachlíka skutečná postava tuláka Krupičky z Lužné. Rakovnický původ knihy zřetelně dokládají i názvy některých románových vesnic a vystupujících postav. Randákovým rodištěm je ves Lučná (Lužná), v sousedství se nacházejí Lejšany (Lišany) nebo pivovarský Hrušov (Krušovice). Jedna z Randákových příhod se točí okolo donášky nových bot kníže pánu Firstenbergovi (Fürstenbergovi). Román „Pozdrav pámbu, pane Randák“ vyšel poprvé v roce 1940, a to ve dvou samostatných knihách, nazvaných „I dejž to pámbu, holenkové“ a „Pozdrav pámbu, pane Randák“, při dalších vydáních už obě knihy byly spojeny do jedné a pod společný titul „Pozdrav pámbu, pane Randák“. Vedle tohoto oblíbeného humoristického románu napsal Rachlík také úspěšný románový životopis herce Jindřicha Mošny (Komedie plná lásky, 1954) nebo román z doby husitství „Hodina předjitřní“ (1958).

Pozdrav pámbu, pane Randák (1940)

(Úryvek)

U nás byla vyhlášená kapela po celým kraji. Dal to tam dohromady pan Troníček, kterej bejval svého času hrobníkem a kterej hrával na funusech. Jednou ta kapela šla vokolo našich a stavila se na panáčka. A jak tak stojí v krámě, tak si Troníček povzdychnul: „Japa to, hoši, safra, safra, dneska uděláme? Je nás pět, Fídrhonc furt klempíruje, a já mám na dnešek sjednáno šest moníků. Kdepa toho šestýho jenom vemem? Víte, vono na tom stejně nezáleží, poněvač dyž to zmáčkнем, tak starou bačkoru někdož ví, kolik nás hraje, estli pět nebo šest. Ale do počtu mi to nejde.“

Já to tak poslouchám a bleskne mi hlavou náramná myšlenka. Povídám: „Pane Troníček, estli na tom vopravdu nezáleží, tak já vám budu dělat toho šestýho.“

„Na co že hraješ?“ zeptal se mě udivenej Troníček, kterej měl v merku všechny muzikanty ve vukolí. „Dyť vo tobě nemám povědomost a nikdáž jsem tě neviděl na něco hrát.“

„Na co hraju? Nu na nic, dyť snad na tom nezáleží, dyž říkáte, že toho šestýho nemusí bejt slyšet. Dáte mi jen tak něco do ruky, nějakej ten vejražnej inštrument, a já to budu jen tak markýrovat.“

„Tak jo,“ svolil. „Kluk pude dneska s náma. Půjčíme mu trumpetu, ale aby nám kluk do toho nefoukal a neutrpěla případně muzikantská čest, tak mu tu trumpetu zašpuntujeme.“

Ten první večír to dopadlo dobře a tak dycky, dyž buď Fídrhonc nemoh, nebo dyž mělo bejt velký vobsazení, brali mě s sebou.

Jednou jsme hráli v Lejšanech na dožínkách.

A když se to tak všechno veselilo vespolek, tak najednou z ničehož nic povstane tamější mlynář, člověk mladej, urostlej, tak říkajíc chlap jako hora, popošel k nám, vyžádal si ticho, zahleděl se zádumčivě na mě a zvolal: „Teď mě ten maličkej musí zatroubit sólo Škoda je tě, Jeníčku“ a hodil mně zlatník.

Já jsem se lek, takže by se ve mně krve nadořezal, a vypoulím voči nejprve na mlynáře a pak na pana Troníčka.

Troníček zbled a vykoktal, že jako tu věc nevovládám, ale že mu, tomu smutnému mlynáři, zahraje třebas Hřbitove, hřbitove, a to s celou kapelou.

„Tady je ještě jeden zlatník, a estli je to málo na toho prcka, tak ho zlatníkama utluču. Kluk bude troubit Škoda je tě, Jeníčku, a basta fidli, sic vám ty vaše inštrumenty rozmlátím vo kotrby.“

Ted' už celá hospoda byla vzhůru a všichni nás vobklopili a dívali se, jak to kterak dopadne, poněvač věděli, že s mlynářem nejsou žádný žerty.

„Škoda je tě, Jeníčku – a honem!!!“

Z chlapa vám šla taková hrůza, že jsem povstal napolo mrtvej a nasadil trumpetu k tomu osudnému sólu. Celá kapela byla zdřevěnělá úděsem.

Zavřel jsem oči, nadmul tvář...

Panenko Svatohorská, ted' vám se toho událo tolik najednou, že mi ani na to nestačí slova, abych vám to vypověděl. Jak sem do toho tak zoufale fouk, tak jsem vyfouk ten špunt z hadru, co jsem jím měl ucpanou tu hromskou trumpetu, ten vyletěl jako puma a někomu vletěl do piva, trumpeta se rozeřvala, jako dyž zabíjejí prase, ten, co mu to vletělo do piva, vyskočil, začal křičet, cože je to za sprostáctví, mlynář řval, abych troubil dál toho Jeníčka, já se ale mezitím svalil jako špalek, neboť šly na mě mráкотy, ten s tím hadrem v pivě hulákal, že si to nenechá líbit, mlynář křičel, že má sólo, ten s tím hadrem skočil k mlynářovi a vychrstnul mu to pivo i s tím hadrem do vobličeje, mlynář popad židli a lidičky, ted' to začalo.

Tedy musím přiznat, že už jsem v životě viděl leccos, ale takovou mazanici jsem zažil jen tenkrát v Lejšanech.

„Honem vodtud, hoši, dokud je ještě čas, dnes tady budou mrtví,“ volal na nás Troníček a my mazali ven, co nám nohy stačily. Nad námi se strhla chumelenice facek, sklenic a kopanců. Inštrumenty jsme tam tehdaž do jednoho nechali, ale čest kapely byla zachráněna.

Z tyto příhody plyne vícero ponaučení.

Předně: Ne každej, kdož má trumpetu u huby, taky na ní dovopravdy troubí.

Hlavní ovšomž naučení je, že nikdáž nikdož nic nemá, co neumí, švindlovat, alébrž hrát poctivě svůj part.

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Blažíček, Přemysl: *František Rachlík*. In: On-line Slovník české literatury po roce 1945, <http://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=960>.

Vaniš, Antonín: *O luženském vandrovníku Randákovi*. In: Rozvoj č. 28-29/1971.

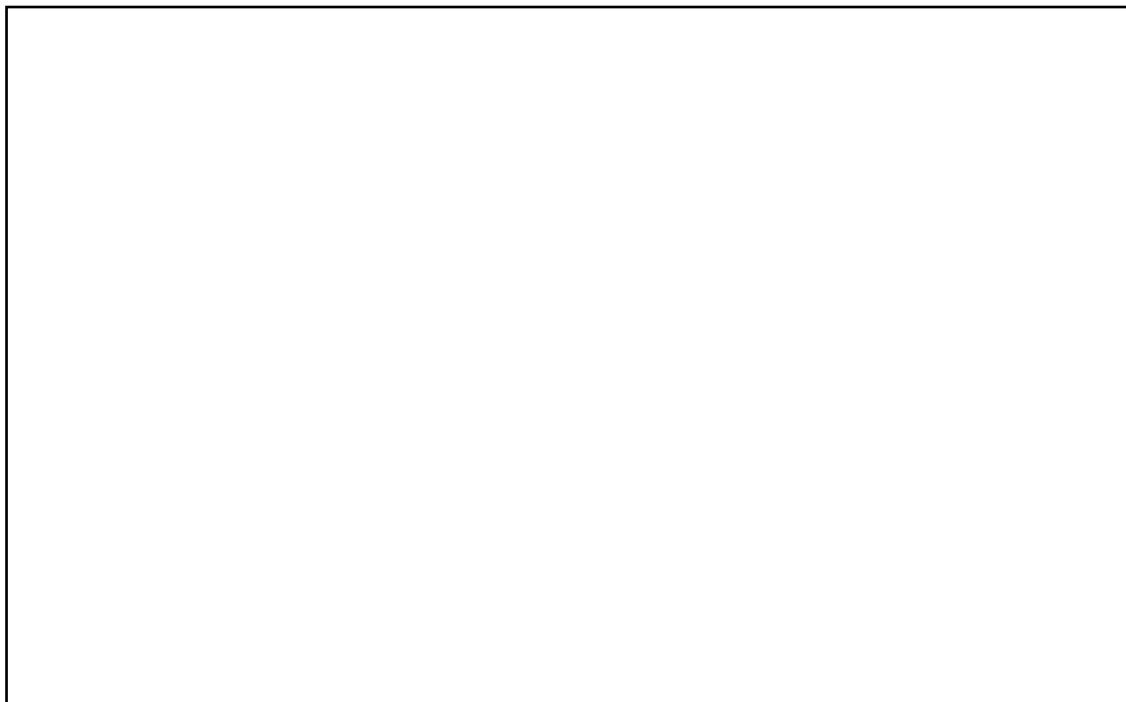
Rachlík, František: *Pozdrav pámbu, pane Randák*. Vydání z roku 1955. Úryvek na str. 69-80.

František Rachlík (1904–1980) – OTÁZKY

Vyberte správnou odpověď:

1. Pan Troníček byl:
 - a) mlynář
 - b) bývalý hrobník
 - c) zlatník
2. Proč bylo na začátku příběhu v kapele o jednoho hudebníka méně?
 - a) jeden umřel
 - b) jeden byl nemocný
 - c) jeden byl na vojně
3. Fídrhonc byl:
 - a) kapelníkem
 - b) lékařem
 - c) jedním ze členů kapely
4. Uměl Randák, který se přihlásil do kapely, hrát na nějaký hudební nástroj?
 - a) ano
 - b) učil se hrát
 - c) ne
5. Na jaký hudební nástroj měl Randák v kapele hrát? (Uměl/-la bys ho nakreslit?)
 - a) na harmoniku
 - b) na trumpetu
 - c) na buben

Do připraveného pole nástroj nakresli. Na které hudební nástroje mohli hrát členové zmíněné „vyhlášené“ kapely? _____

6. Mlynář byl:
- a) starý muž
 - b) vysoký štíhlý muž
 - c) mladý urostlý muž
7. Když se v hospodě strhla rvačka,
- a) muzikanti utekli a všechny nástroje nechali v hospodě
 - b) muzikanti hráli vesele dál
 - c) muzikanti utekli, stačili si vzít s sebou několik nástrojů
8. Ta hospodská mela se odehrála:
- a) v Lučné
 - b) v Lejšanech
 - c) v Hrušově

Napiš odpovědi na následující otázky a úkoly:

Kdo a kde si chtěl nechat zahrát píseň Škoda je Tě, Jeníčku?

Popiš svými slovy situaci, která nastala potom, co kluk foukl do hudebního nástroje:

Vysvětli vlastními slovy dvě ponaučení, která jsou uvedena v závěru úryvku:

1) _____

2) _____

Víš, co znamenají dožínky? Vysvětli.

Ilustrace: Rozhledna na Senecké hoře, Pavel Erlebach, 1. základní škola, Rakovník

František Rachlík (1904–1980) – ŘEŠENÍ

- pracovní list je určen žákům od 4. do 9. třídy

PRACOVNÍ LIST K ÚRYVKU Z KNIHY

POZDRAV PÁMBU, PANE RANDÁK OD FRANTIŠKA RACHLÍKA

- Vyberte správnou odpověď:

1. Pan Troníček byl:
 - a) mlynář
 - ☒ b) bývalý hrobník
 - c) zlatník
2. Proč bylo na začátku příběhu v kapele o jednoho hudebníka méně?
 - a) jeden umřel
 - ☒ b) jeden byl nemocný
 - c) jeden byl na vojně
3. Fídrhonc byl:
 - a) kapelníkem
 - b) lékařem
 - ☒ c) jedním ze členů kapely
5. Uměl Randák, který se přihlásil do kapely, hrát na nějaký hudební nástroj?
 - a) ano
 - b) učil se hrát
 - ☒ c) ne
6. Na jaký hudební nástroj měl Randák v kapele hrát? Do připraveného pole nástroj nakresli.
 - a) na harmoniku
 - ☒ b) na trumpetu
 - c) na buben

Do připraveného pole nástroj nakresli. Na které hudební nástroje mohli hrát členové zmíněné „vyhlášené“ kapely?

trumpeta, bubínek, klarinet, housle, basa...

7. Mlynář byl:
 - a) starý muž
 - b) vysoký štíhlý muž
 - ☒ c) mladý urostlý muž

8. Když se v hospodě strhla rvačka,
a) muzikanti utekli a všechny nástroje nechali v hospodě
b) muzikanti hráli vesele dál
c) muzikanti utekli, stačili si vzít s sebou několik nástrojů
9. Ta hospodská mela se odehrála:
a) v Lučné
b) v Lejšanech
c) v Hrušově

- Napiš odpovědi na následující otázky a úkoly:

Kdo a kde si chtěl nechat zahrát píseň Škoda je Tě, Jeníčku?

Chtěl ji zahrát mladý mlynář na dožínkách v Lejšanech

Popiš svými slovy situaci, která nastala potom, co kluk foukl do hudebního nástroje:

z trumpety vyletěl špunt z hadu, vletěl někomu do piva, ten vychrtnul pivo mlynáři do obličeje, mlynář začal házet židle

Vysvětli vlastními slovy dvě ponaučení, která jsou uvedena v závěru úryvku:

- 1) že každý, kdo se tváří, že něco dělá, to doopravdy dělá... lidé se chlubi, tváří se důležitě, ale skutečné činy, výsledky chybí*
- 2) Bělej prací svědomitě, nepodváděj, buď čestný a poctivý.*

Víš, co znamenají dožínky? Vysvětli.

slavnost na konci žni (sklizně) - oslavovali dokončenou sklizeň, děkovali za úrodu, zabívali s hudbou a tancem

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Jana Vopatová, Mgr. Petra Hasalová a Mgr. Jana Procházková - Základní škola a mateřská škola Lužná, příspěvková organizace.

Pracovní list k ukázkám autora:

HUGO JINDŘICH

SLÍPKA

PaedDr. Eva Fastová

Základní škola a Mateřská škola Olešná, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MS
MT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Hugo Jindřich Slípka (1905–1982)

Rodák z Rakovníka Hugo Jindřich Slípka byl novinářem, pilotem, příslušníkem československé zahraniční armády za druhé světové války, autorem tří reportážních knih o působení československých letců v britském Královském letectvu a československé letecké jednotce v Sovětském svazu. Knihy s názvy Ohnivá křídla, Biskajská dramata a Cesta nejsladší vyšly v letech 1945 a 1946. Před druhou světovou válkou byl Slípka učitelem tělocviku, působil také jako vedoucí redaktor sportovního listu Star a první československý letecký novinář (létal pro list Národní politika a dokumentoval mj. pohřeb prezidenta Masaryka z Prahy na lánský hřbitov v roce 1937). Po válce pracoval jako novinář v leteckém odboru Ministerstva dopravy. V roce 1948 emigroval do Kanady, kde v roce 1982 zemřel.

Ohnivá křídla (1945)

V ukázce líčí Slípka průběh jedné z dramatických bojových misí Václava Hájka, jednoho z pilotů československé 313. perutě britského Královského letectva.

Stalo se to u Ostende, když rychlé bombardéry již vykonaly svou práci a perut, jež je ochraňovala, dostala rozkaz zaútočit ještě na pozemní cíle.

Každý z členů peruti se dal hned do práce. Za nízkého letu byl rozstřílen maják a transformátor nedaleko Ostende a vyčištěno několik hnízd protiletadlové obrany Němců.

Vašek jako velitel letky si vybral za cíl svého útoku opevněné stanoviště protiletadlového rychlopalného kanonu. Naletěl čelně, přímo proti ústí zlověstné zbraně.

„Přece si s nimi nebudu hrát na schovávanou, za to mně nestojí,“ řekl později, když o svém případu hovořil.

Z bezprostřední blízkosti Vašek stiskl spoušť svých kanonů a kulometů. O setinu dříve však vyšlehl z německého kanonu oheň přímo proti Vaškovu spitfiru a list vrtule byl, jako když jej ostříhne. Motor křečovitě zaškytal.

Vašek jen jadrně zaklel a rozhodl se přistát. Nic jiného se nedalo dělat.

„Už jsem se v duchu loučil s nádhernými anglickými snídaněmi, které mi v zajetí v lágru budou chybět,“ podotkl při svém referátu.

Místo pro přistání si již vyhlédl na písčité pláži Ostende a rozhlížel se jen ještě v rychlosti po okolí místa, nedalo-li by se po přistání nějak po anglicku zmizet a uniknout tak zajetí. Terén byl však beznadějný.

Již se téměř dotýkal břichem letounu pískových přesypů, když jej napadlo zkusit otevřít plyn.

A vida!

Motor zabral, jako by se vzkřísil. Spitfire se nadnesl a letěl. Ihned se Vašek stočil nad vodu a ploužil se podél břehu nad hladinou moře.

„Placatil jsem se, jak se dalo. Zařekl jsem se, že se raději vykoupu v moři jako štěně, než aby mě frickové dostali na suchu,“ doplňoval svůj výklad.

Nejbližší hnízda protiletadlové obrany však Vaškův únik zpozorovala a hned zahájila palbu za uprchlíkem.

Vašek cítil, že dostal zásah do kormidel. Motor však běžel a nevynechával, třeba na jeho chodu byla patrna zadýchanost, váhavost a pomalost. Ale běžel.

Německá palebná stanoviště si jej podávala jako štafetu.

V jednom okamžiku se instinktivně naklonil k palubní desce a v téže chvíli mu střela provrtala kabinu těsně za hlavou.

„Nevím, co mě to napadlo, abych se podíval pod palubní desku, ale bylo to navlas v pravý čas. Tu díru, jež byla v kabině, byl bych měl v hlavě. To by to tam nějak protahovalo a já jsem na průvan choulostivý.“

Pak přišla rána do pancíře za Vaškovými zády. Prostě střely na Vaška jen pršely.

„Ani jsem se už nechtěl dívat na břeh, odkud to na mě skopčáci sypali. Díval jsem se raději na moře a pozoroval, jak to pleská kolem mne do vody, jako když jsem jako kluk dělával žabky. Řídící páky jsem se přitom držel jako klíště.“

Hned potom následovaly zásahy do podvozku. To již Vašek zahlédl tři kamarády, kteří se za ním rozletěli, aby ho hlídali a doprovodili domů.

Vašek se vydal přes kanál La Manche k anglickým břehům. Letěl zvolna, jen co se ve vzduchu držel. Konečně také přistál. Bylo to na pobřežním letišti. Oddechl si a utřel pot z čela.

Pak si prohlédl vrak letounu. Ani nejzkušenější mechanik nechtěl věřit, že by bylo možno s takovými troskami spitfiru přeletět La Manche.

Dodatečně ještě Vaškovi proběhl mráz po zádech, když zjistil, že i v lankách výškovky byl zásah a celé řízení drželo doslova na několika drátcích. Také šrouby, upevňující motor, byly z poloviny přetlučené.

„Udělalo se mi málem špatně od žaludku a rozčilením jsem překousnul svou cigaretovou špičku, když jsem viděl, na jaké zřícenině jsem letěl přes tolik vody,“ dodal Vašek už s úsměvem.

(Zkráceno)

Zdroje:

Slípka, Hugo Jindřich. In: Rodopisná revue on-line 1-2016, <http://rodopisna-revue.tode.cz/zemepis/slipka.pdf>.

Slípka, H. J.: *Ohnivá křídla*. 1945.

Hugo Jindřich Slípka (1905–1982)

Ohnivá křídla

1. Jak se jmenuje hlavní hrdina povídky, pilot bojového letadla?
2. S jakým letadlem létal? Jak se toto letadlo nazývá?

3. Kde se tato bojová mise odehrála?
4. Co pilotovi zachránilo život, když přímo na jeho hlavu mířila jedna nepřátelská střela?
5. Podařilo se pilotovi se svým letadlem uniknout nepřítelům?
6. Pomáhal mu někdo?
7. Kde se mu nakonec podařilo přistát?

Zajímavosti:

Spitfire, jednomístný, jednomotorový bojový letoun, se vyráběl po celou válku a měl mnoho variant. Kovová kostra letounu byla potažena duralem (slitina hliníku) a na části křídel dokonce plátnem. Hmotnost prázdného letounu je přibližně 2,5 t a může dosáhnout rychlosti až 662km/h a doletět do vzdálenosti téměř 700 km.

O československých letcích za 2. světové války ve Spojeném království vypráví například úspěšný film *Tmavomodrý svět* podle scénáře Zdeňka Svěráka a režiséra Jana Svěráka.

Ilustrace: Matyáš Čada, 1. základní škola, Rakovník

Hugo Jindřich Slípka (1905–1982) – ŘEŠENÍ

1. Václav Hájek
2. Spitfire = britský stíhací letoun, který sloužil v RAF během 2. světové války.
3. Ostende – belgické město na pobřeží Lamanšského průlivu.
4. Právě v tu chvíli se sklonil pod palubní desku.
5. Ano, i když letadlo bylo na několika místech hodně poškozené.
6. Tři kamarádi, kteří letěli za ním a doprovodili ho „domů“.
7. Dostal se až do Anglie, na pobřežní letiště.

Pracovní list k této ukázce vytvořila PaedDr. Eva Fastová - Základní škola a Mateřská škola Olešná, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

VÁCLAV SÁBL

Mgr. Eva Chalupová, Mgr. Jolana Kreislová a Mgr. Adriena Mesárová
Základní škola a Mateřská škola Kolečovice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Václav Šábl (1906–1983)

Sportovní novinář, spisovatel a sportovní funkcionář Václav Šábl se narodil ve Smilovicích, v posledních letech svého života trávil většinu roku na své chalupě na blízkém vrchu Dřevíči. V mládí se závodně věnoval atletice, patřil k nejlepším českým běžcům na středních tratích, později byl činovníkem armádní tělovýchovy, trenérem a členem Československého olympijského výboru. Ve svých knihách se zabýval především historií olympiád, napsal také humoristický román Sportovní pověsti české, který vycházel na pokračování v časopise Ruch v tělovýchově a sportu v roce 1949. V tomto románu vypráví o vědecké výpravě, která v daleké budoucnosti objeví trosky fotbalového stadionu pražské Sparty a v nich rukopis, líčící ve stylu středověkých kronik a s velkou dávkou nadsázky „předvěký kult“ (z pohledu člověka daleké budoucnosti), našemu pokolení známý jako fotbal. Šábl se zajímal i o historii rodného kraje, kterou vylíčil ve faktografické knize Daliborovy Kozojedy a hrad Dřevíč (1973) a ve strojopisném dodatku ke smilovické kronice s názvem Z nejstarších dějin Smilovic (1975).

Sportovní pověsti české: Vyprávění o přeukrutném klání Sparta-Slavia (1949)

(Úryvek)

Bylo už řečeno, že k tomuto převelikému zápasení dvou nejmocnějších rodů došlo pro ženské pomlouvání na mandlu, neboli pro ženské drby, od čeho povstalo nejprve úsloví o tomto zápolu, že jest to „boj pro drby“, z čehož vzniklo pozdější zkrácené nazývání utkání „drby“; pro libozvučnější výslovnost jako se mezi pěvci srdci srdce mluví, někdy také i „derby“ je říkáno.

Jako kronikář svého lidu nemohu, žel Bohu, zaznamenat, jak byl veden i dopadl první památný souboj mezi Spartou a Slavií, jak se totiž krátce oba rody po svých vladykách nazývaly, ježto téhož dne bylo takové rozrušení v lidu, že ani zapisovatelé a kronikáři si své práce nehleděli a raději se v bitku mísili, takže žádných písemných zápisů o prvním boji není.

Jedině v policejní korespondenci z téhož dne vydané jest krátký povzdech policejního písaře, jenž doslovně udává, že – „toho dne na Prahu velké jest neštěstí přikvačilo, že jediné lze zkázy napáchané srovnávat s oněmi, které povstaly při památném někdy obrovském ohni na Menším Městě pražském, při němž desky zemské ouhonu ouplnou vzaly.“

Tolik suchý policejní záznam, jenž pochopitelně si výsledku nepovšimnul. Jako očitý svědek již několika pozdějších „derby“ však mohu směle říci, že jeden boj od druhého se valně neliší a skoro tentýž průběh vždy mají, až na to, že jednou ti a podruhé oni zas ve šturmování na nepřátelský tábor úspěch mají.

Proto popíšu jeden z těchto zápolů, čímž posluchač mého prostého líčení nijakou újmu na povědomostech o tomto bojování neutrpí. I začíná vyprávění:

Voje rudých i červenobílých se staví proti sobě, srdce diváků vzrušením popolezla až k hrdlu, najednou hvizd: fjuííí! – a velká bitva je zahájena.

Ajta, plesejte srdce spartská. Ludl se dostává k meruně, bleskem vystihuje pozici volného Říhy, který je sice obrácen zády k spoluhráčům, ale božskou intuicí vnitřně osvětlen, natáhne pravou nohu až nad hlavu, zachytí prudkou střelu, přitlumí ji na mohutné hrudi, míč jako rosná kapka po stonku lilie

splyne k levačce, tato nemešská a ladným obloukem přehazuje merunu do středu, kde Ludl v plném běhu zachytí míč na kučeravou hlavu, ještě jednou jej nadhodí a bác – drtivá střela sviští kolem Finka do slávistické svatyně!

Ej, co bych líčil dál, když hlavní obsah slavného děje vystihlo stručněji, ale zato plastičtěji, vědečtěji, jásavějšími i svěžejšími slovy vyzbrojené barvitě pero povolného novináře, jehož plody tuto prostě přepisují:

„Útoční kvintet rudého leadra byl tentokráte ve fascinující formě. Předvedl všechny finesy brilantní techniky i taktiky a můžeme s klidným svědomím referovati, že jsme opravdu již dlouho neviděli tak přímo eklatantní a vysoce perfektní demonstrování proslulého českého stylu short a cross passingů. Byl to kompletní rejstřík technických fines, klasická demonstrace, ideální team work a to vše doplněno razantním shootem strhlo právem publikum k fanatickým projevům obdivu i k fanatickému aplausu. Ze všech duelů vycházeli shooteři rudých vítězně, tím spíše, že sokovi backs si libovali v předimenzovaném tacklingu, který jim zřejmě neseděl a znervóznil tím posléze i svého gigantického goalkeepera, takže ke konci matche pustil i některé slaběji shootované střely. Naproti tomu trio spartských halvů dominantně rušilo všechny akce soupeřova forwardu a přispělo ofenzivní taktikou nemálo k brilantnímu score, jež již dlouho nemluvílo tak jasně pro rudé jako včera. Jejich prioritou v lize byla fakticky uhájena. Lze prostě o celém matchi resumovati, že perfektní technika, jedinečný dribling a inteligentní koncepce hry vítězného leadra byly brilantním požítkem pro fotbalové gourmady.“

Takový byl tedy velký boj rudých s červenobílými, a tak asi přibližně vyhlížejí i všechny ostatní.

(Zkráceno)

Olympijské pověsti a příběhy (1980)

Sami bohové byli při zrodu her

*Kdokoli je bůh, ačli nějaký je a v kterékoli části světa,
musil by být absolutně dokonalý.*

*Věřit v bezpočetné množství bohů, považovaných často za protiváhu
lidských neřestí, svědčí o značné lidské slaboduchosti.*

A tak se shledáváme i u jiných národů s nesčíslným množstvím božstev.

*Někteří pokládají za bohy i živočichy a ošklivé věci,
věří v manželství mezi bohy, jedni se domnívají, že jsou dlouhověcí
a šediví, jiní si je představují jako věčně mladé a okřídlené.*

*Všechno to je dětinské blouznění přivedené do krajnosti tím,
že byla vymyšlena i božstva pro zloděje a zločince.*

PLINIUS STARŠÍ: KAPITOLY O PŘÍRODĚ, KNIHA II, 1 a 7

Nejsympatičtějším však z celé té galérie božstev, o níž učený Plinius starší (zahynul r. 79 n. l. při výbuchu Vesuvu) tak přísně kriticky psal, byli bozi té země, kde se zrodily olympijské hry. Žili totiž životem, který se – až na dar nesmírné „božské“ moci – nejvíce podobal lidskému. Dělili se na mocné a méně mocné, až podřadné. Ženili se či rozváděli, nevyhýbali se někdy ani poctivé, prosté práci, ba

bývali i dovednými řemeslníky. Pomáhali si, měli smysl pro škádlení, ale dovedli se mezi sebou i porvat, až se otřásala země i s jejich sídlem na vrcholech Olympu. Byli někdy milosrdní, štedří, ohleduplní, ale též nesmiřitelně krutí. Milovali dobrá jídla i bujné pijatiky. Lze říci, že nic lidského jim nebylo cizí. A proto není divu, že byli i při zrodu olympijského svátku a jeho sportovních her. Stalo se to prý takto:

Na začátku věcí byl Chaos. Prázdnota naplněná mlhami a tmou. A z této prázdnoty a zmatku se uspořádáním věcí zrodila první ze všech bohů, Gáia-Země. Prostory nad ní pak objal hvězdnou klenbou Úranos. Z tohoto objetí dvou nejstarších božstev se zrodily podivné děti. Dvanáct Títánů, obrů a obryň, k nimž pak přibyli ještě tři Kyklópové, jednoocí velikáni, a posléze trojice nestvůrných Hekatoncheirů, kteří měli každý padesát hlav a sto rukou. Úranos se zděsil tohoto příliš silného, a tudíž pro boží trůn nebezpečného potomstva. Proto uvrhl trojici nejohroženějších, tři padesátihlavce, zpět do nitra Země. Ale Gáia, která stejně silně milovala všechny své děti, tím trpěla. Posléze přemluvila nejmladšího ze svých synů Títánů, ctižádostivého Krona, aby zbavil otce vlády a osvobodil uvězněné bratry. Kronos tak učinil brutálním skutkem. Srpem zbavil otce Úrana plodivé síly a prohlásil se sám za vládce nad světem. Zmrzačený a zesláblý Úranos proklel Krona a předpověděl mu, že i jeho stihne podobný úděl. Kronos se chtěl vyvarovat následků Úranovy kletby, a proto kdykoliv se jeho ženě – byla jí jeho sestra Rhea – narodilo dítě, vzal jí je z rukou a spolkl je. Tak se postupně dostali do útrobu bázlivého Krona dva jeho synové a tři dcery. Rhea litovala dětí odsouzených žít ve tmě, v otcových útrobach. Proto při narození dalšího dítěte, byl to Zeus, ho matka ukryla a podala Kronovi kámen zabalený do plen. Oklamaný otec domnělé dětské sousto zhltnul a Rhea odeslala zachráněného Dia na Krétu, kde mu zajistila opatrovníky. Byli to především bratři Daktylové, jimž se tak říkalo proto, že jich bylo pět, jako prstů (daktylos). Jiní je také nazývali Kúréty, tj. Chlapíky. Jmenovali se Héraklés, Paióaios, Epimédés, Iasios a Idás. Žili v pohoří Ídē, kde byl malý Zeus ukryt v jedné jeskyni. O stravování děcka pečovaly nymfy Adrásteia a Ídaia, které ho krmily kozím mlékem a včelím medem ze svahů hory Dikté. Kdykoliv se hošík rozplakal, dali se Daktylové před vchodem do jeskyně do tance. Při tom bubnovali a tloukli ratišti oštěpů do kovových štítů, aby snad Kronos v dálce nezaslechl chlapcův pláč. A božský synek rostl k neuvěření rychle. Za rok už byl zdatnější než jeho ochránci. Postavil si s jejich pomocí člun a vydal se přes moře k řecké pevnině, aby splnil poslání, jak je určila věštba.

Nejprve donutil Krona, aby vyvrhl všechny pohlcené děti. Bratři Hádés a Poseidón se ihned připojili k Diovi a začal boj o vládu nad nebem a zemí. Krutá válka, v níž bojové štěstí kolísalo, trvala deset let. Kronos si povolal na pomoc Títány, Zeus osvobodil jednooké Kyklópy a posléze i storuké Hekatoncheiry. Celý svět se otřásl v základech při těchto strašlivých bitvách, v nichž soupeřící bohové a jejich spojenci vrhali proti sobě celé masívy horstev, oheň a blesky. Kronova strana nakonec boj prohrála. Když potom Zeus překonal ještě nemalé potíže, které mu způsobila jeho bába Gáia, protože v bitvách ublížil některým z jejích dětí, zejména Títánům, došlo k volbě boha bohů. Zeus v ní s diplomatickou obratností zvítězil a stal se novým vládcem nad nebesy i zemí. Usídlil se na výšinách Olympu s celou božskou společností. Výjimkou byl bratr Hádés, jemuž připadla vláda nad říší mrtvých v podsvětí.

Tehdy se bratři Daktylové vydali na řeckou pevninu, aby složili hold nejvyššímu z bohů. Cestou po pevnině došli až k soutoku Alfeia a Kladea, kde odpočívali. Tam – snad pro ukrácení chvíle, snad aby bratři nevyšli ze cviku – Héraklés jako nejstarší navrhl, aby si zazávodili. A tak soutěžili v běhu, skoku do dálky, házeli diskem, oštěpem a zápasili. Touto slavností zároveň uctívali vznešeného Dia Olympského. Soutěž v běhu se konala na planince, kde Héraklés spolu s bratry nejprve vytrhal křoviska, a tak vznikla první běžecká dráha v Heladě, stadion.

Po skončení soutěží ověnil Héraklés jejich vítěze vínkem z větvíček staré olivy a místo, kde krétský hrdina se svými bratry uctil touto malou slavností Dia Olympského, bylo pojmenováno Olympií.

Někteří lidé sice tvrdili, že prý už předtím tam závodili mezi sebou bohové, například Apollón s bratry Hermem a Areem, či že tam sám Zeus oslavil své vítězství nad Kronem a Títány, ale většina se přikláněla k verzi o krétském rekovi. A ten po skončení soutěží stanovil, aby se Diův svátek v Olympii konal vždy v pátém roce, a to na paměť pěti bratrů, jeho zakladatelů.

Thébští však vyprávěli poněkud jiný příběh o Héraklovi a hrách v Olympii. A také Pindaros v písni, jíž oslavil olympijské vítězství mladíka Agésidáma z Lokridy, říká, že k založení olympijského svátku došlo mnohem později. Zakladatelem byl jmenovec krétského reka, Héraklés z Théb, který se narodil z Diovy lásky ke krasavici Alkméně, manželce bývalého mykénského krále Amfitrióna. Bylo to ovšem v dobách dávno po příchodu krétského Hérakla na helénskou pevninu.

Thébský rek se při plnění dvanácti prací, které mu uložil jeho strýc, mykénský král Eurystheus, dostal do sporu s élejským králem Augiášem, protože ten mu za vyčištění pověstných chlévů nevyplatil slíbenou odměnu. V dlouhé válce, v níž měl za spojence Augiášova syna Fýlea a šest svých příbuzných, élejského krále porazil a jako dík za otcovskou pomoc Diovu uspořádal k jeho počtě v Olympii slavné hry. Postavil v olympijském olivovém háji šest oltářů k uctívání dvanácti bohů, jimž navíc věnoval příslušný díl své kořisti, a stanovil řád olympijského svátku. Tehdy též vyměřil šesti sty stopami přesnou délku stadia a zasadil v háji olivu, kterou přinesl až ze severských dálek, aby se z ní braly ratolesti na věnce pro vítěze her. Další jeho zásluhou pak bylo, že prosadil, aby byl po dobu trvání olympijského svátku vyhlášen mír závazný pro celou Heladu.

Je však ještě mnoho dalších bájí o vzniku her v Olympii. V souhrnu podávají doklad o stáří her, neboť jsou upomínkou na dlouhou řadu kmenů a rodů, které postupně zalidňovaly tento alfejský úval, přejímaly a obnovovaly ze zděděných tradic to nejpodstatnější, nejatraktivnější a doplňovaly je svými.

Nejednou ovšem byly z nejrůznějších příčin olympijské slavnosti přerušována na kratší i delší dobu, ba i zapomínány.

(Zkráceno)

Zdroje:

Mička, Ladislav: *Václav Sábl*. In: Kulturní tvář Rakovníka. II. část, 1979.

Janecký, Alfred: *Slavné postavy naší atletiky*. 1946.

Sábl, Václav: *Z nejstarších dějin Smilovic*. 1975.

Sábl, Václav: *Sportovní pověsti české. Vyprávění o překrutném klání Sparta-Slavia*. 8. a 9. pokračování. In: Ruch v tělovýchově a sportu z 11. 3. 1949 a 18. 3. 1949.

Sábl, Václav: *Olympijské pověsti a příběhy*. 1980. Úryvek na str. 15-19

Václav Šabl (1906–1983) - OTÁZKY

Sportovní pověsti české: Vyprávění o překrutném klání Sparta- Slavia (1949)

Úvodní část:

1. O čem se mluví v úvodu textu?
2. Proč se utkání Sparta-Slavia nejdříve říkalo "boj pro drby"?
3. Jak vznikl název "derby"?
4. Proč kronikář nemohl zaznamenat první souboj mezi Spartou a Slavií?
5. Co se píše v policejní korespondenci o prvním zápase?
6. Jak autor popisuje průběh "derby"?

Popis jednoho z utkání:

1. Jak začíná autor popis jednoho z těchto zápasů?
2. Co se stane po hvizdu?
3. Jak Ludl získal míč (merunu)?
4. Co udělal Říha s míčem?
5. Co se stalo s míčem poté, co ho Říha zpracoval?
6. Jak je popsána střela Ludla?

Citace z novin:

1. Jaká slova používá novinář pro hru Sparty?
2. Co se v citaci píše o obraně Slávie?
3. Jak jsou v citaci popsány poloviny Sparty?
4. Jaký je celkový dojem z utkání podle citace?

Závěr:

1. Jak autor uzavírá svůj text?

Rozbor jazyka:

Vyhledej a vypiš z textu slova archaická nebo archaické tvary slov. Znáš jejich význam?

Olympijské pověsti a příběhy (1980)

Úvodní část:

1. Co si myslí Plinius starší o bozích?
2. Jací byli bohové v zemi, kde vznikly olympijské hry?
3. Jak vznikl svět podle řecké mytologie?
4. Proč Úranos uvěznil své syny Kyklópy a Hekatoncheiry?
5. Jak se Kronos zmocnil vlády nad světem?
6. Proč Kronos polykal své děti?
7. Jak se Diovi podařilo uniknout osudu svých sourozenců? (Odpověď: Matka Rhea syna Dia ukryla a podstrčila Kronovi kámen zabalený do plen.)
8. Kdo se staral o malého Dia a jak?

Boj o vládu nad světem:

1. S kým se Zeus spojil v boji proti Kronovi?
2. Jak dlouho trvala válka o vládu nad nebem a zemí?
3. Kdo nakonec zvítězil a jak?
4. Kdo se stal vládcem podsvětí?

Založení olympijských her:

1. Proč se bratři Daktylové vydali na řeckou pevninu?
2. Kde se konaly první závody a kdo je uspořádal?
3. Jak vznikl stadion v Olympii?
4. Co dělal Héraklés po skončení závodů?
5. Které verze o založení olympijských her se v textu objevují?
6. Která verze je podle autora nejpravděpodobnější?
7. Co udělal thébský Héraklés po vítězství nad élejským králem Augiášem? (Odpověď: Uspořádal na počest Dia slavné hry v Olympii, postavil oltáře, stanovil řád her, vyměřil délku stadionu a zasadil posvátnou olivu.)
8. Proč byl po dobu olympijských her vyhlášen mír?

Závěr:

1. Co se v závěru textu konstatuje o vzniku olympijských her?
2. Byly někdy olympijské hry přerušeny?

Bonusové otázky pro starší žáky:

- Jaké jsou rozdíly mezi jednotlivými verzemi o založení olympijských her?
- Která z verzí vám přijde nejpravděpodobnější a proč?
- Mytologie jakého národa inspirovala autora při psaní?
- Objevují se některé postavy i v těchto bájích? Jsou některé postavy shodné s těmito bájemi?
- Jaký význam měly olympijské hry pro starověké Řecko?
- Jaké sporty se provozovaly na olympijských hrách ve starověku?
- Jak se liší moderní olympijské hry od těch starověkých?
- Co znamená rčení Augiášův chlév? Znáš název a děj pověsti o Augiášovi?

Ilustrace: Nela Fraňková, 1. základní škola, Rakovník

Václav Šabl (1906–1983) - ŘEŠENÍ

Sportovní pověsti české: Vyprávění o překrutném klání Sparta- Slavia (1949)

Úvodní část:

1. O ženských drbech a jejich vlivu na vznik fotbalového utkání Sparta-Slavia.
2. Protože vzniklo kvůli ženským pomluvám.
3. Z "drby" pro libozvučnější výslovnost.
4. Protože v den bitvy bylo takové rozrušení, že kronikáři se místo psaní raději zapojili do bitky.
5. Píše se tam o velkém neštěstí a zkáze, kterou lze srovnávat s požárem na Menším Městě pražském.
6. Říká, že jeden boj se od druhého příliš neliší a průběh je téměř stejný, až na to, že jednou mají úspěch jedni a podruhé druzí.

Popis jednoho z utkání:

1. Popisuje postavení vojsk rudých a červenobílých a vzrušení diváků.
2. Začne veliká bitva.
3. Dostal se k němu a bleskem vystihl pozici volného Říhy.
4. Natáhl nohu nad hlavu, zachytil prudkou střelu a ztlumil ji na hrudi.
5. Míč se dostal k levačce, která ho přehodila do středu hřiště, kde ho Ludl zachytil a dal gól.
6. Jako drtivá střela, která sviští kolem Finka do brány.

Citace z novin:

1. Například: fascinující forma, brilantní technika, eklatantní, perfektní demonstrace, ideální team work, razantní shoot, fanatické projevy obdivu, atd.
2. Píše se, že jejich obránci si libovali v "předimenzovaném tacklingu", který jim nesesedl a znervóznil je.
3. Jako dominantní, rušící akce soupeře a přispívající k brilantnímu skóre.
4. Sparta předvedla perfektní techniku, jedinečný dribling a inteligentní koncepci hry.

Závěr:

1. Konstatováním, že takový byl velký boj rudých s červenobílými a tak asi přibližně vyhlížejí i všechny ostatní.

Olympijské pověsti a příběhy (1980)

Úvodní část:

1. Kritizuje víru v nespočetné množství bohů a jejich lidské vlastnosti
2. Byli podobní lidem - měli mocné a méně mocné, ženili se, pracovali, hádali se, byli milosrdní i krutí... Nic lidského jim nebylo cizí.
3. Z Chaosu se zrodila bohyně Země (Gaia) a bůh nebe (Úranos). Z jejich spojení se narodili Titáni, Kyklópové a Hekatoncheirové.
4. Báł se jejich síly, kterou vnímal jako nebezpečí pro svůj trůn.
5. S pomocí matky Gaie srpem zbavil otce Úrana plodivé síly.

6. Chtěl se vyvarovat kletby svého otce, že ho vlastní děti zbaví vlády.
7. Matka Rhea syna Dia ukryla a podstrčila Kronovi kámen zabalený do plen.
8. Bratři Daktylové ho ukryli v jeskyni, nymfy Adrásteia a Ídaia ho krmily kozím mlékem a medem, Daktylové tancem a hlukem tlumili možnost zaslechnout jeho pláč.

Boj o vládu nad světem:

1. S bratry Hádem a Poseidónem a s Kyklópy a Hekatoncheiry.
2. Deset let.
3. Zeus s pomocí svých spojenců a diplomatické obratnosti.
4. Hádés.

Založení olympijských her:

1. Aby složili hold nejvyššímu z bohů, Diovi.
2. U soutoku Alfeia a Kladea, uspořádal je Héraklés.
3. Héraklés s bratry vytrhali křoviska a vytvořili běžeckou dráhu.
4. Ozdobil vítěze věncem z olivových větvíček a pojmenoval místo Olympia.
5. Verze o krétském Héraklovi a jeho bratrech, verze o bozích Apollónovi, Hermovi a Areovi, verze o Diově vítězství nad Kronem a Titány a verze o thébském Héraklovi.
6. Verze o krétském Héraklovi.
7. Uspořádal na počest Dia slavné hry v Olympii, postavil oltáře, stanovil řád her, vyměřil délku stadionu a zasadil posvátnou olivu.
8. Aby se zajistil klid a bezpečnost pro účastníky a diváky her.

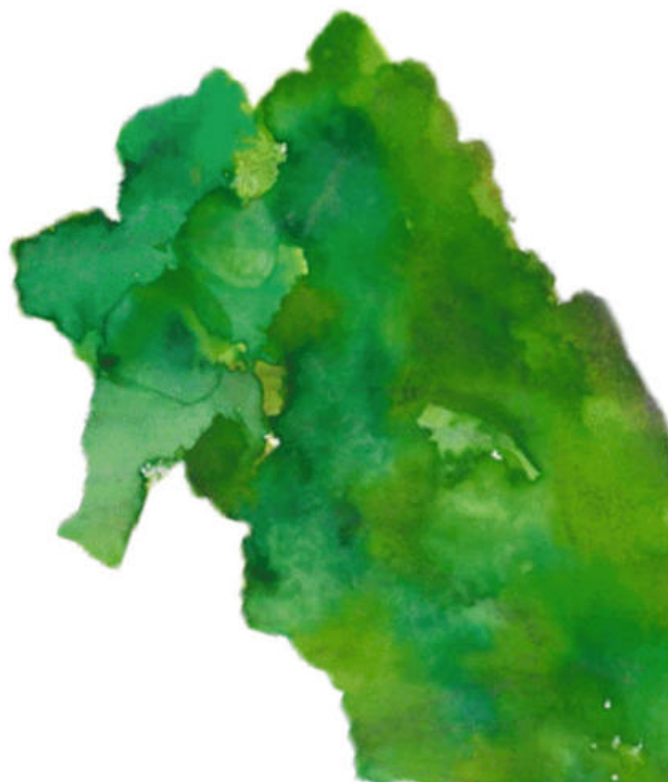
Závěr:

1. Existuje mnoho různých bájí a pověstí, které se postupně doplňovaly a obměňovaly.
2. Ano, z různých důvodů byly občas přerušeny nebo i zapomenuty.

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Eva Chalupová, Mgr. Adriena Mesárová a Mgr. Jolana Kreislová - Základní škola a Mateřská škola Kolečovice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám autora:

**VLASTA
ŠTÁFLOVÁ**

Mgr. Martina Kounovská
Základní škola a Mateřská škola Lubná, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Vlasta Štáflová (1907–1945)

Spisovatelka a horolezkyně Vlasta Štáflová byla dcerou venkovského lékaře Františka Košky z Petrovic. Ve svých dvaceti letech se vdala za malíře Vysokých Tater Otakara Štáfle a nejvyšší slovenské hory se staly i její velkou láskou. Věnovala se vysokohorské turistice a posléze i horolezectví, ve kterém dosáhla několika výrazných úspěchů. Různorodá literární tvorba Vlasty Štáflové sahala od náladových fejetonů o přírodních krásách Vysokých Tater přes dívčí a dobrodružné romány až k životopisu ministerského předsedy Antonína Švehly. Největší popularitu jí přinesla pětidílná řada příběhů o dětství a dospívání dívky Dany (1939–1948; Děvčátko Dana, Studentka Dana, Skautka Dana, též pod názvem Statečná Dana a ve slovenském vydání Tatranka Dana, Kamarádka Dana, Samostatná Dana). Osudy románové hrdinky založila Štáflová na vlastních vzpomínkách na dětství v Petrovicích a studia v Rakovníku a v Praze. Vedle rodných Petrovic a Rakovníka se některé epizody její nejznámější knižní série odehrávají i na hradě Krakovci, u řeky Berounky (Čechův mlýn v Nezabudicích) nebo na Kralovicku (Potvorovské jezero). Vlasta Štáflová zemřela společně se svým manželem při anglickém a americkém bombardování okupované Prahy v únoru roku 1945.

Děvčátko Dana (1939)

(Úryvek; vyprávění o Štědrém večeru, k jehož oslavě přizvali rodiče Dany i její kamarádku Marii, chudou dívku ze sousedství, jejíž nemocná maminka, jediný rodič, kterého měla, musela strávit svátky v nemocnici, a Marie tak na Vánoce doma osiřela.)

Právě hráli v rádiu koledy, když maminka vstoupila s mísou, ve které byla báječná rybí polévka.

„Pojďte k večeři,“ řekla.

Rozsadili se a tatí vážně pravil: „Prosme Boha, abychom zase po roce všichni seděli u štědrého stolu živi a zdraví jako dnes!“

Potom si nalil polévku a podal mísu dále, jak bylo zvykem.

Za chvíli cinkaly lžíce, všichni se s chutí pustili do jídla.

Když jedli jablkový závin, který byl na Štědrý večer tak obvyklý a vždycky oplýval mandlemi a rozinkami, ozvalo se dole u zahradních vrat zatroubení. Vypadalo to sice, jako když zabučí kráva, ale dětem to znělo velmi slavnostně a krásně. Byl to ponocný, který troubil rohem koledu.

To už také patřilo ke zvyklostem rodiny, a kdyby jednou nepřišel, snad by ani Štědrý večer nebyl Štědrým večerem.

Maminka sama seběhla dolů, aby uložila do košíku, který nesla ponocného dcera, několik vdolečků s černými jahodami, syrečkem a smetanou, nějaké cukroví a ještě pár korun starému na pivo.

Bylo slyšet jeho mohutný bručlavý hlas, jak děkuje a jak přeje všem členům rodiny šťastné a veselé svátky.

To už se u dětí rozmáhala netrpělivost, neboť bylo na čase, aby Ježíšek zazvonil. Naděloval vždycky v zadním pokoji, který byl parádní a otvíral se pouze při slavnostních příležitostech, jako byly návštěvy tet, velikonoční svátky a Štědrý večer. Uprostřed pokoje stál vánočně ozdobený smrček a na pohovce byly rozloženy dárky.

Když se ozvalo cinknutí, otevřel tatí dveře. Maminka se totiž vrátila již od koledníka, rychle rozžehla svíčky a zazvonila.

Děti vtrhly do pokoje s jásotem. Strom zářil, byl krásný, plný cukroví a zlatých řetězů, bleskotavých ozdob a stříbrných nití.

Byl to zázrak pro dětské oči a srdce. Dana hleděla okouzleně na stromek a teprve po chvíli si vzpomněla na dárky. Věděla, že „byla hodná“ a že Ježíšek nebude skoupý.

Jen Marie stála při vší té radosti vzadu, až na prahu pokoje a neusmívala se. Oči připoutány k rozzářenému stromku měla v dětském obličejí jakési napětí a bolest. Ani kousíček závidět tam nebylo, ale ještě nikdy neviděla tak krásný vánoční smrček – a pak, maminka by to byla také jistě ráda viděla...

„Tak, Marie – jen pojď taky dál,“ pobídl ji tatínek a usmál se na ni.

Dana právě vytahovala krásnou knihu, která měla na titulní straně tak rozkošnou dívčí hlavičku, jak si ji může jen malíř vymyslet, a její příběhy uvnitř jistě jsou také úžasné. A pak našla balíček, v kterém byl hotový zázrak. Brusle.

Dana byla neschopna promluvit samou radostí.

Ale co to? Pohlédla na pohovku a viděla, že jsou tam ještě jedny brusle. To se snad Ježíšek spletl! Snad patří Jindrovi! Ale Jindra přece má své hockeyky už od loňska!

„Tyhle brusle tu nechal Ježíšek pro tebe, Marie,“ řekla maminka. Byla v duchu ráda, že závod poslal na výběr dvojce brusle, a že mohla jedněmi způsobit tak bezmeznou radost svému dítěti a druhými cizímu, kterému stonala maminka. Marie nemohla ani poděkovat. Dvě slzičky sklouzly na brusle. A tu Dana chytla Marii za ruce a roztočila ji, až ohníčky na svíčkách poskakovaly.

„Tak, Dano – už dej pokoj a dívej se dál!“ klidnila ji maminka.

Našly se ještě botky pro Marii k bruslím, a teplé prádlo a šaty po Daně a mnoho drobností, a Dana dostala novou brašnu do školy, takovou ne na záda, ale do ruky, jako mají už velké slečny, a svetríček a bílé punčochy a něžný malý prstýnek, který poslal Ježíšek od tety.

Prstýnek měl malý červený kamének, o kterém tatí řekl, že to je granát, a kolem něho byla řádka droboulínek perliček.

Jak se Daně líbil!

V jedné ruce držela knihu a v druhé brusle a dívala se naň a oči nemohla odtrhnout.

Jindra už byl dávno pohřížen do báječné Kiplingovy Knihy džunglí a nebyla s ním celý večer řeč. Dostal ještě kromě toho nová kružidla, která vypadala jako pro nějakého strojního inženýra a knihu o radiu a televizi. Ovšem také svetr jako Dana a od tety náramkové hodinky, které prý student potřebuje v každém čase, jak psala teta.

Děti si sedly na zem a stále si prohlížely věci, které dostaly. Marie se začetla do Daniny knihy a každé chvíle propukla v smích.

„A copak letos nebudou žádná kouzla?“ vzpomněl si tatí.

„Rézi, půjdeš s námi dělat kouzla?“ chytla se Dana rychle tatího nápadu. Bylo to vždycky na Štědrý večer hodně veselé, když Dana s Rézi začaly provozovat stará, zaručeně a jedině dobře věštící kouzla.

Rézi, Dana a Marie házely střevíce přes hlavu. Házející děvče muselo být obráceno zády ke dveřím a hodit střevíc tak, aby padl za ně. Obrátil-li se podpatkem směrem ke dveřím, znamenalo to, že zůstane dívka toho roku doma, padl-li střevíc obráceně, vdá se do roka.

Střevíc padl všem třem podpatkem ke dveřím.

Potom tahaly za tmy v kuchyni z ohřívárny ve sporáku polínka. Dostanou-li hezkého muže, nebo ošklivého. Bylo-li polínko rovné, bude hezký, a bylo-li zkroucené, ošklivý. Ovšem že se šidilo a každá si napřed polínko dobře ohmatala, aby nebylo pokroucené.

Bylo již hodně pozdě, když se rozhodly jít ťukat na slepičí kurník.

Venku bylo ticho, hluboké a posvátné. Obloha posetá hvězdami a v korunách stromů vysoký mráz. Sníh se jiskřil v pásu světla, vrženého lucernou. Všude bylo tak nádherně bílo, celý svět jako by se byl ponořil do zvláštního mléčného světla, padajícího z nebes.

Dana a Marie kráčely za Rézi nesoucí lucernu a srdce jim tlouklo až v hrdle. Trnuly strachem z tajemného neznáma, které tu pokouší svými skromnými hlásky.

„Ozvi se mi, osude – vdám-li se, či ne!“

A osud měl odpovědět v podobě kohoutího neb slepičího hlasu. Ozve-li se kohout, dívka se vdá, a pípne-li ze spaní vyděšená slípka, zůstane dívčina pěkně doma.

Dívky klepaly na dveře kurníku, neozvalo se však docela nic.

Rézi vzala topůrko od sekyry, ležící pod pavlačí a zabouchala na dveře řádně a přece se docela nic neozvalo. Jen všichni psi z vesnice. Možná, že kohout-hrdina samým strachem hlas ztratil a slípky se k němu krčily v tichosti, aby je někdo neodnesl, kdyby se ozvaly.

Noční hluboké ticho protrhl hlas zvonu.

Kostel na návrší se rozsvítil na pozadí bílého lesa.

Půlnoční!

Hlas zvonu zněl a zněl – a letěl přes zmrzlá bílá pole, přes dědinu a les.

„Pojďte na půlnoční!“ škemrala Dana. Rézi chodila vždycky a mami si také dala říci. Ohřály se ještě trochu u kamen a pak vyšly znovu do mrazu.

Tato krásná tajuplná noc jako by neměla konce.

(Zkráceno a upraveno)

Zdroje:

Hartl, Roman: *Vlasta Štáflová (1907-1945). Spisovatelka a horolezkyně*. Text k výstavě „Hrdinky“, 2023.

Štáflová, Vlasta: *Děvčátko Dana*. III. vydání, 1947. Úryvek na str. 118-133.

dh: *Vlasta Štáflová*. In: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 4/I S–T. 2008.

Vlasta Štáflová (1907–1945) – OTÁZKY

1. Doplň, co víš o autorce:

Vyber správnou odpověď nebo ji napiš:

1.1 Vlasta Štáflová byla:

- ☐ a) zpěvačka
- ☐ b) horolezkyně a spisovatelka
- ☐ c) doktorka

1.2 Její slavná knižní hrdinka se jmenuje:

1.3 Kde se odehrávají příběhy Dany? (zakroužkuj správné možnosti)

- ☐ V Petrovicích
- ☐ V Himalájích
- ☐ U řeky Berounky
- ☐ Na Antarktidě
- ☐ Na hradě Krakovci

2. Čtení s porozuměním

2.1 Co dostala Dana pod stromeček?

Vyjmenuj alespoň 3 dárky:

2.2 Jak se cítila Marie, když viděla stromeček?

- ☐ Nadšeně
- ☐ Závistivě
- ☐ Dojatě

2.3 Jaké kouzlo dívky dělaly na Štědrý večer?

Napiš:

3. Nakresli, co viděla Dana:

Pod stromečkem byla kniha s krásnou dívčí hlavičkou, brusle, vánoční ozdoby a dárčky. Představ si pokoj a nakresli ho!

(Místo pro obrázek)

4. Vymysli a napiš:

4.1 Co by sis přál(a) najít pod stromečkem ty, kdybys byl(a) v příběhu místo Dany?
Napiš jednu větu:

4.2 Marie dostala brusle a šaty. Vymysli, co bys jí nadělal(a) ty, a proč.
Napiš dvě věty:

BONUSOVÁ HRA: Kouzlo střevíce!

Vezmi si vlastní střevíc nebo bačkůrku a zkus hodit za sebe směrem ke dveřím!

 Pokud padne podpatkem ke dveřím – **zůstaneš doma.**

 Pokud obráceně – **možná tě čeká velké dobrodružství!**

Zapiš výsledek:

Ilustrace: Matěj Zíka, 1. základní škola, Rakovník

Vlasta Štáflová (1907–1945) – ŘEŠENÍ

 Řešení – Vánoce s Danou

1. O autorce

1.1 b) horolezkyně a spisovatelka

1.2 Dana

1.3 ✓ Petrovicích, ✓ u řeky Berounky, ✓ na hradě Krakovci

2. Čtení s porozuměním

2.1 Dana dostala např.:

- knihu, brusle, školní brašnu, svetřík, punčochy, prstýnek

2.2 Marie se cítila:

✓ Dojatě

2.3 Kouzlo se střevícem – házely střevíce za hlavu směrem ke dveřím, aby zjistily, zda se dívka vdá nebo zůstane doma.

3. Obrázek

(Děti nakreslí vánoční stromček, pod ním dárky – brusle, knihu, prstýnek...)

4. Vymysli a napiš

4.1 (možné odpovědi dětí, např.):

„Já bych si přál lego.“

4.2 (možné odpovědi dětí, např.):

„Marie bych dala knihu, protože ráda čte. A ještě teplý šál, aby jí nebyla zima.“

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Martina Kounovská - Základní škola a Mateřská škola Lubná, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

BŘETISLAV

ŠTORM

Mgr. Alice Zápalová

1. základní škola, Rakovník, Martinovského 153

Spolufinancováno
Evropskou unií

Břetislav Štorm (1907–1960)

Architekt, památkář, heraldik a spisovatel Břetislav Štorm se narodil v Řevničově, od dvou let žil v Rakovníku, v domku čp. 544 na dnešním nábřeží T. G. Masaryka. V Rakovníku ještě začal studovat reálnou školu, studia však dokončil až v Praze, kam se odstěhoval v roce 1923.

Napsal několik kratších próz, prodchnutých tématy křesťanské víry, středověku a rytířských ctností. V novele „Soví hrad“ (1943) se při líčení duchovních kořenů hlavního hrdiny – bratra Bernarda – a jeho obdivu ke středověku, inspiroval vlastními vzpomínkami na dětství a rané mládí, prožité v Rakovníku. V popisu bezejmenného města v úvodu novely vylíčil Štorm volně podle skutečnosti bourání starého Rakovníka v 19. století (jeho gotických bran a hradeb), nástup průmyslového podnikání a rozšiřování města směrem za Rakovnický potok.

Soví hrad (1943)

Byl jako hoch často bit, když se pro malichernou záminku porvali kluci na ulici. Chlapci tak špatně rozuměli dobré zábavě; zkoušeli svou sílu bez příčiny, bez příčiny se kousali do nosů, vyráželi si zuby a tahali se za pačesy. Zůstával tedy raději doma v hluboké vlhké zahradě, kam jen jako z veliké dálky dorážel nesmyslný křik z ulice. Bylo tu cítit vůni bahna a kvetoucího jasmínu; když odkvetl jasmín, zůstal jen vlhký pach bažiny. Zahrada ostatně nenesla žádný užitek; několik ovocných stromů pěstoval tu otec spíše pro radost. Kmeny třešní a sliv věčně plakaly pryskyřici, kvetly, ale nerodily, po větvích se rozlézaly divné houby a hmyz hubil listoví. Divoce tu bujelo ořeší. Na podzim sklízel otec se synem dva nebo tři oříšky a pokaždé se těšili, že napřesrok bude lepší úroda. Tak to trvalo patnáct let, ale nikdy se víc neurodilo.

Zahrada patřila k domu nepříliš starému, postavenému na hrázi potoka s patřičnou důkladností venkovského stavitele. Byl to dům s širokým a vysokým průjezdem, s všelijakými síňkami a schůdky, dvěma pokoji na sever do ulice a s kuchyní na jih do zahrady. Sklep i půda měly několik šerých, tajemných koutů. Ale celý ten dům byl tu jen k tomu, aby odděloval tajemství zahrady od nepřátelského světa venku, kde zbývalo už jen několik opuštěných, starých a slavných věcí, které ještě mohly být milovány.

Jarý průmysl svědomitě znečišťoval líný potok, tekoucí pod dávno zbořenými hradbami starého města. Na hrázích potoka dal kdysi jeden romantický starosta vysázet lípy. Ty už byly veliké, staré a košaté, některé z nich se rozklesly, jiné byly sevřeny železnými obručemi. Za našich dob nezůstalo po dobrém starostovi ani památky. Sotva kdo znal ještě jeho jméno, nové stromy nikdo nesázel. Zato přicházely jiné starosti; hospodářský vzestup žádal své a ubozí starostové nevěděli, jak by pohnuté době lépe vyhověli. Staré lípy zatím pomalu rostly k nebi, jejich kmeny práchnivěly, živily lišejníky a rezivý mech. Potok zapáchal nelibě, ale nikdo se nad tím nepohoršil.

Dům stál na břehu potoka pod lipami a již se pokrýval šedivinou. Bylo to místo dosti neúhledné. V pradávných dobách zbudovali tu staří mocné vodní opevnění, ale už dobře sto let rostly na dně zrušených rybníků chomáče kyselých travin. A tato ničemná tráva rostla by tam snad ještě dnes, kdyby se malé venkovské městečko před půl stoletím neprobudilo ze spánku, který mu tak slušel, a neprolomilo prsten tísnivého opevnění. Bez rozmyslu byly v městské zdi vylámány otvory, bez rozmyslu a bez potřeby. Děrami v hradbách bylo vidět jen obnaženou bídu obecních chudáků, kteří si v rozpadlých baštách upravili žalostné bydlení.

Nový duch však zavanul městem a otcové se starali, aby osvěžujícímu průvanu uvolnili širokou cestu. Kletba středověku byla odčiňována, velké díry v gotické zdi stále více odkrývaly malé domečky plné křičících košiláčů, bud a králíkáren, hlásající tak slávu příštích ulic mocně se rozpínajícího osídlení. Na konec vzali žebrákům střechy nad hlavou a vydali chatrné zdivo na pospas povětrnosti; nic se neohlíželi na staré kamení hradební, nikterak nemohouce pochopiti, že si toto haraburdí s velikým nářkem vyprosili jejich zapomenutí předkové na králi, nikterak nemohouce pochopiti, že bez této neužitečné veteše bylo by jejich okresní město jen zastrčenou dědinou uprostřed lesů a rybníků.

Byla zbořena brána Svatohavelská a Kokrhelská; Hradeckou bránu však obětavě zachránil dobrý městský radní, který tam měl skladiště ovsa. Zato však byla zbořena kaple svatého Jana Křtitele na severní straně města, protože překážela nové silnici; tu sice doposud nikdo nevystavěl, ale obec byla patronem kostelíka. Čím více děr se šklebilo v hradbách, tím silnější byl van nového vzduchu. Stavební ruch vnikl do města a dorazil až k děkanskému kostelu. Tu se na chvíli zastavil. Vysoká kamenná kostelní loď se sraženou prejzovou střechou trčela nad maličkou vesnicí, obydlenou služebníky chrámovými, učitelem a žebravými stařečky, štíhlá stavba kněžiště byla obklopena starým hřbitovem. Ostrý van pokroku smetl naráz všechno, očistil opěrné pilíře a narazil kostelu novou střechu. Služebníci chrámoví se nastěhovali do podnájmu, žebraví stařečkové umřeli a byli za obecní peníze pochováni u zdi nového hřbitova za městem.

Prostředkem volně dýchajícího náměstí líně tekly stružky neřádu. Představení města si vyčítali zásluhy o vykonané dílo, ale očekávaný rozmach se nijak neohlašoval. Chudáci se stěhovali z pobořených bašt a lepili si chatrče na slunečné stráni za městem. Teprve za několik let, když v uctivé vzdálenosti bylo postaveno nové nádraží a první vlaky důrazně připomínaly blahozvěst nové doby, kázala se potřeba rozšiřovat město. Ale na dobrém místě stály už domečky chudiny, vyvržené z přístřešků na opevnění, a tak nezbylo, než uvolniti cestu stavebnímu ruchu na stranu jižní, do bažin.

Tehdy byl postaven onen dům pod lipami na břehu potoka. Podél křivých cest vyrůstaly na vysušených rybnících pomalu podobné domy s průjezdem a zahradami, ale málokdo se sem stěhoval z vnitřního města. V nové čtvrti se objevili přistěhovalci, lidé příšlí odnikud za kusem chleba.

Hlubokou proměnu prožilo v té době také starobylé náměstí, kam pokradmu přenesli své stánky obyvatelé židovského města. Vetešníci se stali přes noc obchodníky; slávu svého vzestupu zvěčnili pak na rozměrných skleněných štítech se zlatými písmenami. Nyní již bylo učiněno zadost všemu, co duch nové doby žádal. Již rostlo nové město na zříceninách starého, vývěsní štíty, tyto nové výrazné ozdoby domovní, zakryly poslední zbytky sgrafit a štuku. Pod nimi ještě nějaký čas práchnivěly kosti starého města, ale minulost už vymizela z vědomí obyvatelstva, jako by všechno, co tu ze starých dob ještě zůstalo, bylo dílem neznámých cizích lidí.

Za bažinou vyrostly továrničky na hrnce a odstředivky a na bažině zas přibylo několik domků pro dělníky. Již obrůstaly otvory provalené v městských zdech hradebních, konečně byly zadlážděny díry po vyvrácených branách středověkého opevnění.

Otcové města odcházeli na věčnost se sladkým vědomím zásluh. Dávno už byl na pravdě boží starosta, který dal vysázet lípy na břehy potoka, jeho památka už zanikla v paměti měšťanů a milosrdná zeleň zakryla všechno, co tu ještě zůstalo ze staré slávy. Již jen z návrší mohl zkušený pozorovatel vidět střechy kostelní zvonice a věžičky Hradecké brány, sanktusník kostelíka sv. Erazma před zbořenou branou Kokrhelskou a olysalý prejzový kužel horní bašty.

Dávný starý svět se poroučel. Všechny památky na zašlé časy byly odstraněny, dílem zbořeny, dílem zakryty listovím lip a smutečních vrb. Kolem kostela na konci náměstí byl vysázen háj, který již tak mocně

vzrostl, že vršek kostelního štítu jen maličko a velmi směšně vystupoval nad velikou hromadu zelených větví.

V zeleném šeru stromoví bylo však nad sešlou kostelní bránou z doby Vladislava krále ještě dobře vidět kamenný městský znak: nad hradbami s cimbuřím zvedaly se dvě věže s hrotitými střechami, mezi věžemi byl štít se znamením lva, nad štítem se vznášela koruna královská. Po stranách se opírali o horní cimbuří věží oděnci v železném brnění. – Ale to všechno už přece nebylo pravda. K čemu by ještě dnes potřebovalo město lva, nač by potřebovalo oděnce ozbrojené ostrým kopím? Vždyť kdyby naléhavě potřebovalo znak, mohlo jej utvořit jinak a přiměřeněji, docela dobře to mohla být odstředivka a na místě zastaralých oděnců mohli býti zobrazeni dva městští strážníci s tasenými obuškami. Nikoho však nenapadlo vymyslet nový znak, nikdo už nevěděl, co je to znak. A tak nad kostelní bránou dosud bez povšimnutí stál kus neporušené městské hradby se znamením lva, pod ochranou oděnců v železe. Ti tu hlídali dávno mrtvou minulost a střežili vstup k minulosti ještě živé.

Zasmušilý hoch dobře věděl o městském znaku. Vídal jej, když šel v neděli do kostela, nebo když prchal před uličníky z předměstí. Ale sotva rozuměl tomu, co figury znaku představovaly, a nikdo by mu to ani nemohl říci, i kdyby se nebál opovážlivými otázkami zahanbiti své pěstouny ve škole. Ale dobrá duše! Nepomyslel jistě, jak by se mu pan vychovatel ze srdce jízlivě zachechtal: co je ti, kluku, do takových věcí? Uč se, co ti k učení předkládám, a neptej se na věci, o kterých jsem se ani já na vysokých školách nepoučil. Je to patrně věc, která nestojí za zmínku, jinak by to bylo v učebních osnovách. A zakrslý duch učitelův pojal nenávist k zlovolnému uličníku. Ovšem, veliký byl strach z posměchu svrchovaného učitele a velice protivný byl učiteli chlapec, který se mohl každou chvíli nenáležitě vyptávat.

Bylo to také divné. Chlapec seděl tiše ve své odřené lavici a díval se docela bez zájmu na rzivou hlavu učitelovu. Díval se skrze učitele a myslel na tisíc jiných věcí. Zdali rytíři také bili bezbranné chlapce bez příčiny? Zdali se posmívali jako pan učitel všemu, čemu nerozuměli? Ale vždyť mají tváře zakryté železnými přilbami a nikdo neví, jaké jsou jejich myšlenky. Opírají se o zubatou zeď a jejich dlouhé meče pokojně vězí v pochvách. Co by asi dělali, kdyby někdo poručil, aby štíhlé věže, které jim, jak se zdá, slouží za podušku, byly rozbořeny, třeba ve jménu školní osnovy, která takové věci nezná a neuznává? Co by dělali, kdyby někdo jen pro zábavu sňal korunu lvího štítu?

Zdroje:

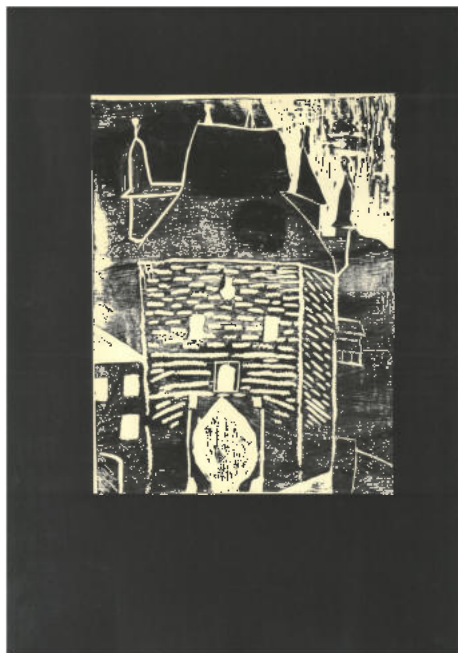
Štorm, Vojtěch: *Břetislav Štorm, architekt a grafik – ke stému výročí narození* (katalog výstavy ve Výstavních síních Rabasovy galerie ve Vysoké ulici v Rakovníku). 2007.

Štorm, Břetislav: *Soví hrad*. 1943. Ukázka na str. 7-14.

Diskuze: Máme dnes chránit staré stavby a historickou podobu měst? Proč ano/ne?

Břetislav Štorm (1907–1960) - OTÁZKY

1. Jak vypravěč popisuje své dětství? Kde trávil čas a proč?
2. Jaké změny popisuje autor ve městě?
3. Jak se autor dívá na příchod moderní doby? Co mu vadí?
4. Znáte ve svém okolí nějakou další stavbu nebo místo, které bylo zničeno nebo změněno? Jak to vnímáte?
5. Jak se jmenují dvě brány, které v Rakovníku zůstaly a jak ty, které byly zbourány? Víte, kde stály?
6. (Můžete nakreslit mapu Rakovníka s vyznačenými bránami)
7. Co symbolizuje městský znak na konci ukázky?
8. Nakreslete si svůj vlastní znak, který vás charakterizuje:

Ilustrace: Pražská brána Rakovník, Marie Čablíková, 1. základní škola, Rakovník

Břetislav Štorm (1907–1960) – ŘEŠENÍ

1. Jak vypravěč popisuje své dětství? Kde trávil čas a proč?

např:

- Vypravěč vzpomíná na své dětství s nostalgií a láskou.
 - Trávil čas nejraději na starých hradbách, zvláště v místech, kde stával Soví hrad (lidově se mu tak říkalo).
 - Hradby byly pro něj místem her, klidu, tajemství, dobrodružství a fantazie – pro dětskou duši to byl prostor svobody.
 - Lákaly ho tajemné kouty, výhledy na město, starobylá atmosféra a pocit, že se tam "zastavil čas".
2. Jaké změny popisuje autor ve městě?

např.:

- Popisuje bourání hradeb, zaniklé brány a celkový úpadek starých památek.
 - Upozorňuje na to, že místo starých domů a historických míst vznikají nové budovy bez ducha.
 - Zmiňuje i regulaci potoka, ztrátu starého rázovitého prostředí a asfaltové cesty místo hliněných.
3. Jak se autor dívá na příchod moderní doby? Co mu vadí?

např.:

- Autor vnímá moderní dobu kriticky a s lítostí.
 - Mrzí ho, že s modernizací mizí duch místa, historie, poezie starých časů.
 - Vadí mu, že se neváží památek, ničí se kulturní a architektonické dědictví.
 - Přesto neodmítá pokrok úplně – kritizuje ale necitlivý přístup k městu.
5. Jak se jmenují dvě brány, které v Rakovníku zůstaly a jak ty, které byly zbourány? Víte, kde stály?

Dochované brány:

- Vysoká brána – na západě města, směrem na Prahu.
- Pražská branka – malá branka v hradbách, také směrem k Praze.

Zbourané brány:

- Lubenská brána – vedla z města směrem na sever, k Lubné.
 - Olešenská brána – na východní straně města, směrem k Olešné.
7. Co symbolizuje městský znak na konci ukázky?
- Městský znak se dvěma věžemi a červeným rakem je pro autora posledním symbolem starého Rakovníka.
 - Znak vnímá jako paměť města, připomínku historie a identity.
 - Je to symbol minulosti, která stále žije, i když město kolem se mění.

Pracovní list k ukázkám

autora:

ANTONIE

HŘIBOVSKÁ

Mgr. Eva Konířová

Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

Antonie Hřibovská (1909–2002)

Spisovatelka a volyňská Češka Antonie Hřibovská se narodila ve městě Dubno na území dnešní Ukrajiny. Po vpádu armády nacistického Německa do Sovětského svazu (1941) zakusila útrapy násilné deportace, hrozbu transportu do nacistického vyhlazovacího tábora v Osvětimi i dramatický útěk z rozdělovacího tábora v polské Přemyšli. Odtud se podařilo uprchnout nejprve jejímu manželovi a poté i jí a jejich sedmileté dceři. Po skončení války využili manželé Hřibovští možnost odejít v rámci reemigrace volyňských Čechů ze Sovětského svazu do vlasti svých předků, od roku 1967 žili v Jesenici. Antonie Hřibovská psala verše a krátké prózy, tematicky zaměřené na přírodu a rodnou Volyň. Vlastním nákladem vydala tři sbírky svých básní a vzpomínek.

Soumraky a úsvity (1998)

Volyně

Volyni, smavá krásko,
veliká moje lásco,
zářící, plná světla
v tisíci barev vzkvetlá.
Krajino dumek snivých
ve vzpomínkách vždy živých -
je mi tvůj obraz prostý,
dražší než vzácné skvosty.
Rostla jsem pod tvým nebem,
živila se tvým chlebem,
omývala tvou rosou,
děvčátko s nožkou bosou,
malé a prostovlasé,
kořící se tvé kráse.
Bloudila po okolí,
po loukách, lesích, poli,
kde v zlatých klasů moři
divoké máky hoří.

Zdroje:

Hřibovská, Antonie: *Soumraky a úsvity*. 1998.

Konířová, Eva; Bílá, Kateřina: *Antonie Hřibovská*. In: *Osobnosti Jesenicka a Petrohradska*. 2014.

Antonie Hřibovská (1909–2002) – OTÁZKY

1. Kde leží Volyň?
2. Kdy a proč tam odcházeli občané rakouské monarchie?
3. Kdy se jich většina vrátila do Čech?
4. Kde se volynští Češi usazovali?
5. Proč byli pro pohraničí velkým přínosem?
6. Jaká témata se objevují v díle A. Hřibovské?
7. Jaké je strofické členění básně?
8. Jaký rým je v básni použit?
9. Je báseň lyrická, nebo epická?
10. Jak vidí autorka svou rodnou vlast?
11. Jak ji oslovuje?
12. Jak se cizím slovem nazývá stesk po domově, po něčem minulém, ztraceném?

Ilustrace: Hrad Křivoklát, Valérie Novotná, 1. základní škola, Rakovník

Antonie Hřibovská (1909–2002) – ŘEŠENÍ

Určeno pro 2.stupeň ZŠ

1. Na západě Ukrajiny, kdysi to byla země sousedící na východě s Rakouskem (hned vedle Podkarpatské Rusi)
2. Po roce 1861, odcházeli kvůli volné půdě, kterou car nabízel k hospodaření (levně k odkupu)
3. V roce 1947
4. Na území, odkud byli odsunuti němečtí obyvatelé – v pohraničí
5. Volyňští Češi uměli a chtěli hospodařit, v pohraničí chyběla po odsunu pracovní síla a lidé přicházející z vnitrozemí z měst hospodařit neuměli
6. Rodná Volyň, vzpomínky na život tam
7. Žádné, je bez strofického členění (není rozdělena na sloky)
8. Sdružený
9. Lyrická
10. Jako krásnou úrodnou zemi, plnou barev
11. Smavá krásko, veliká moje láska; krajino dumek snivých
12. Nostalgie

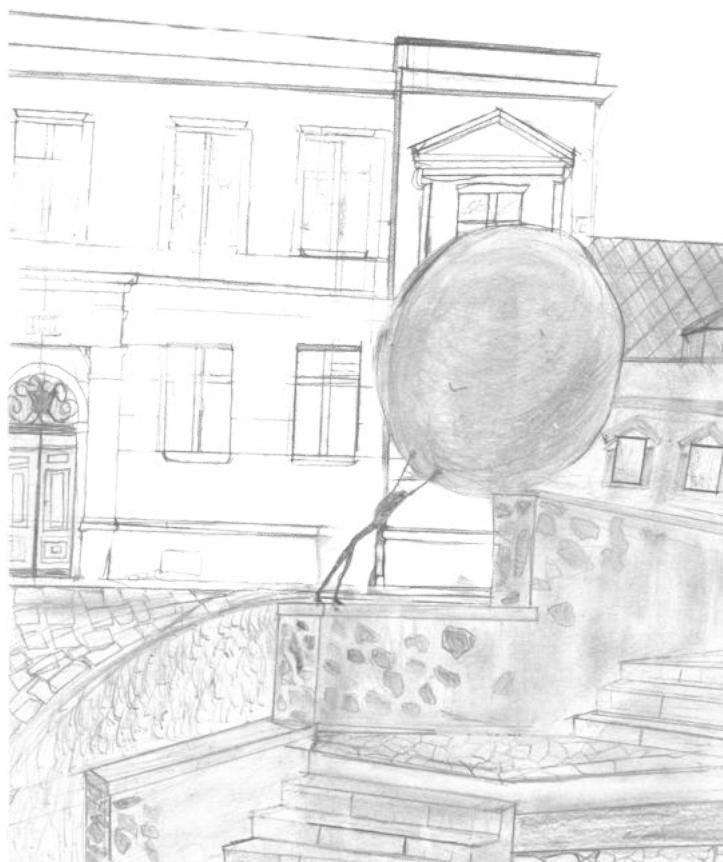
Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Eva Konířová - Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

DONÁT

ŠAJNER

Mgr. Klára Rudolfová
Základní škola a Mateřská škola Čistá, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Donát Šajner (1914–1990)

Spisovatel Donát Šajner se narodil jako Jaroslav Šajner v jihočeské Soběslavi. Pseudonym Donát si zvolil podle křestního jména svého otce. Šajner pocházel po předcích z Čisté. Psal básně, romány, povídky i knihy pro dětské čtenáře. V knize „Paměti uličníka“ volně vylíčil své jihočeské dětství: Společně se svou sestrou vyrůstal po smrti rodičů (matka Anastázie zemřela v roce 1916, otec Donát padl ve vojenské službě během první světové války, v roce 1918) u venkovské babičky. Kniha Šajnerových vzpomínek na dětství poprvé vyšla v roce 1945 pod názvem „Paměti uličníkovy“ a v novém, upraveném vydání v roce 1962 pod názvem „Říkali mu uličník“. Připojená ukázka je z druhého upraveného vydání, které vyšlo v roce 1972 pod názvem „Paměti uličníka“.

Paměti uličníka (1972)

(Úryvek)

Pravý podzim začíná až koncem září, ale pro školáka už prvního září. Sluníčko ještě hřeje, někdy je možno se i koupat, ale přece jen bezstarostné dny léta a prázdnin jsou pryč. Škola se hlásí.

O prázdninách jsem chodil jen v kalhotách, do školy jsem musel mít tričko nebo košili. A ještě bos, obutí přišlo až později, když začaly první mrazíky a deště.

Když jsem šel do první třídy, nemohl jsem se dočkat dne, kdy zasednu do lavice. Těšil jsem se a domníval, že jakmile začnu chodit do školy, budu hned umět číst, psát i počítat. A zatím – učili jsme se psát a, e, i... Byl jsem trochu zklamán. Kdepak číst knihy, kdepak honem napsat za babičku dopis, ještě to nešlo.

Babička neuměla ani číst, ani psát. Když byla malá, do školy chodil jen, kdo chtěl. Jistě by byla ráda chodila, ale byla chudá, nemohla. Musela bohatým sedlákům pást napřed husy, potom dobytek, musela dělat a do školy se nikdy nedostala. A když se měla někde podepsat, udělala vždycky tři křížky. Asi takhle + + +. Divný podpis, že?

Ve druhé třídě jsem babičce už leccos přečetl a ve třetí třídě už jsem za ni napsal dopis. Měla radost, že umím víc, než ona se mohla naučit. A právě na začátku školního roku ve třetí třídě se pan učitel ptal žáků, čím je jejich otec. Já byl bez otce, ale pan učitel chtěl přece jen vědět, jak se jmenoval.

„Jako já!“ odpověděl jsem.

Ale on se s tím nespokojil. Ptal se znova: „A jak to, že tvůj tatínek se jmenoval Donát?“

Tenkrát jsem nevěděl, co odpovědět. Jméno je to divné. Kolem samý Pepík, Jeník, František – a najednou Donát. Teprve později mi babička řekla, proč se už dědeček i tatínek jmenovali Donát.

Můj pradědeček, tatínkův dědeček, měl obchod dobyt看kem. A jednou hnál na prodej stádo – asi 120 kusů – hovězího dobytka. Prý od Rakovníka až někam do Josefova. A tam veškeren dobytek prodal. To muselo být peněz! Pradědeček všechny zlatáky nastrkal za opasek, jaký tehdy obchodníci nosili. A měl prý velikou radost! Ale unaven usnul, někdo přišel a odepnul mu ten opasek s penězi. Když se pradědeček probudil, neměl nic. Šel smutně domů. V polích u Čisté u Rakovníka stála socha svatého Donáta. Pradědeček se u ní zastavil a učinil takový slib: „Svatý Donáte, když vydělám, co mi zloděj vzal, pojmenuji po tobě syna. Bude se jmenovat Donát!“

Dědeček se tedy jmenoval Donát, tatínek se jmenoval Donát, ale asi zbytečně. Svatý Donát nikdy nedokázal, abychom se měli lépe. A do té bídy se dědeček klidně mohl jmenovat třeba Alois a tatínek třeba František a já Jaroslav.

Takhle se nám do rodiny dostalo divné jméno jen proto, že pradědeček chtěl znovu zbohatnout. Ale žádný svatý nepomohl. Ani babičce ne!

Chodila do práce na pole a měla jen ubohý výdělek. Proto jsem chodil bez bot, bez zimníku, proto jsem měl často chuť sníst víc, než ona mohla uvařit. A proto jsem musel pomáhat vydělávat, kde se dalo. A ještě to nestačilo.

Když jsem potřeboval peníze na školní knihy a sešity, babička mi peníze dát nemohla, i když jsem prosil.

Řekla mi: „Běž, vydělej si víc, já mám sotva na jídlo. To bych, chlapče, musela chodit krást. A vůbec – učebnice mít nemusíš, místo sešitů si vem kus papíru. Psát už umíš, číst taky, to stačí. Profesor z tebe stejně nebude! Já zestárla a ani číst jsem neuměla. Hlavně že máš zdravé ruce, aby ses uživil.“

(Zkráceno)

Zdroje:

Is, et: *Donát Šajner*. In: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 4/I S–T. 2008.

Šajner, Donát: *Časování*. 1979.

Šajner, Donát: *Paměti uličníka*. Druhé vydání v nakladatelství Albatros, 1972. Úryvek na str. 41-43.

Donát Šajner (1914–1990) – OTÁZKY

1. Evokace: Co si představíš pod slovem *uličník*? Jaký by mohl být hrdina této knihy vyrůstající ve 20. letech 20. století?
2. Označ v textu věty, kde se ukazuje chudoba hlavního hrdiny.
3. Popiš vztah Donáta a jeho babičky.
4. Diskutuj: Měl pradědeček spoléhat na zázraky nebo nastalou situaci řešit jinak?
5. Vyhledej na internetu: Kdo byl svatý Donát?
 - V jaké době žil a jaká legenda se k němu váže?
 - Čeho nebo koho je sv. Donát patronem (patronát souvisí s ochranou lidí nebo přírody před něčím nebezpečným)?
 - Jaký atribut je spojen se zobrazováním sv. Donáta (předmět, který drží v ruce)?
6. Jaké spojení má Donát Šajner s naším krajem?
7. Listina základních práv a svobod v článku 33 zaručuje základní právo na vzdělání. Proč je vzdělání a vzdělávání se důležité?

Ilustrace: Město Rakovník, Matyáš Látka, 1. základní škola, Rakovník

Donát Šajner (1914–1990) – ŘEŠENÍ

1. Možnost různých odpovědí, např.: uličník je/byl kluk, který je/byl neposedný, zlobivý, často je venku, hraje si, dělá klukoviny, přichází domů odřený s roztrhaným oblečením, dětství strávil bez technologií, měl jednoduché hračky a velkou fantazii
2. Předci Donáta Šajnera pocházeli z Čisté. U sochy sv. Donáta u Čisté pradědeček slíbil, že pojmenuje syna Donát, pokud znovu zbohatne. Tím se jméno „Donát“ dostalo do rodiny jako připomínka příběhu spojeného s tímto krajem.
3. Z textu vyplývá chudoba hlavního hrdiny například v těchto větách:

„O prázdninách jsem chodil jen v kalhotách... A ještě bos, obutí přišlo až později.“

„Babička neuměla ani číst, ani psát. ... byla chudá, nemohla [chodit do školy].“

„Chodila do práce na pole a měla jen ubohý výdělek.“

„Proto jsem chodil bez bot, bez zimníku...“

„Když jsem potřeboval peníze na školní knihy a sešity, babička mi peníze dát nemohla...“

„To bych, chlapče, musela chodit krást.“

4. Vztah Donáta a jeho babičky byl láskyplný. Babička o něj pečovala, jak nejlépe uměla, i když byla chudá. Byla na něj pyšná, když se naučil číst a psát, protože ona sama to nikdy neuměla. I když mu nemohla dát peníze, podporovala ho, jak mohla, a upřímně s ním mluvila. Donát jí zase pomáhal a měl ji rád.
5. Svatý Donát byl římský voják a později biskup, který žil ve 4. století. Existuje více svatých Donátů, ale nejčastěji se u nás spojuje se sv. Donátem z Arezza nebo sv. Donátem z Münstereifelu. Obecně je svatý Donát je známý jako ochránce před bleskem, bouřkou a požárem. Lidé se k němu modlili za ochranu před živelnými pohromami. Je patronem vinařů, sedláků, ochráncem proti bouřkám, bleskům a požárům. Nejčastěji je zobrazován s mečem a palmovou ratolestí (symbol mučednictví).
6. Možnost různých odpovědí.
7. Možnost různých odpovědí, např.: vzdělání je důležité, protože dává lidem možnosti – rozvíjet se, růst, porozumět světu, uplatnit se na pracovním trhu, být prospěšný pro druhé...

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Klára Rudolfová - Základní škola a Mateřská škola Čistá, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

VLADIMÍR

SAINER

Mgr. Iva Slámová a Mgr. Adéla Petrboková
Základní škola a Mateřská škola Hředle, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Vladimír Sainer (1921–2003)

Spisovatel, novinář a vydavatel Vladimír Sainer se narodil v Krupé a vyrůstal v sousedních Hředlích, kam pak v dospělosti jezdil na chalupu. Jako spisovatel se uvedl básnickou sbírkou *Roztržený celofán* (1940). V osmdesátých a devadesátých letech napsal několik vzpomínkových novel a povídkových sbírek o Hředlích a jejich svérázných obyvatelích a o svém hředelském dětství (*Karlabrk*, 1986; *Den veselého smutku*, 1988; *Pan Oton a Cvoček v chlupatém uchu*, 1989, nebo *Necínoví vojáci*, 1994). V novele *Necínoví vojáci* vylíčil své dětské zážitky z her na vojáky.

Necínoví vojáci (1994)

Před mlýnem, který pamatoval časy před Marií Terezií, seděl na lavičce celý v bílém a stále v dobré náladě a stále se usmívající mlynář pan Štusák, košili rozepnutou až k pupku, zřejmě nasypal obilí do šrotovníku, tak odpočíval, spokojeně se vyhříval na sluníčku. A protože se kamarádil a chodil na pivo s mým otcem, s kterým se vzájemně oslovovali Toníčku, přestože jsem šel ve vojenském šiku, uctivě a srdečně jsem ho pozdravil, popřál mu dobrý den. A jako bych nakazil morem celé vojsko, všichni kamarádi také zadobřýdenovali.

Pan Štusák se na mne usmál zlatým zubem.

Človíčku, pojď sem, ať si prohlédnu ten tvůj kvér!

Věděl jsem, že voják bez dovolení velitele nemůže odskočit si, kamkoli a kdykoli se mu zachce. Poněvadž jsem měl pana Štusáka rád, poslal jsem vojenskou kázeň k šípku, šel jsem k němu a podal mu pušku.

Prohlížel si ji, dokonce ji přiložil k rameni, zamířil, stiskl spoušť a k mé veliké radosti vystřelil pusou, až několikrát od lesa v Háji vrátila ozvěna jeho bác!

Kluci se zastavili s ústy dokořán a čuměli na nás jako tele na nová vrata.

Pěkně kvér, vrátil mi kousek ohoblovaného a namořeného prkýnka. Kdopak ti jej udělal? Dědeček, nebo tatínek?

Abych neprozradil vojenské tajemství, řekl jsem, že máme všichni stejný pušky a že nám je obstaral Karel Kondl.

Toho jsem si ani nevšiml, bavil se pan Štusák, dnes máte jako manévry?

Než jsem stačil odpovědět, přistoupil ke mně Schvarc, nezdržuj! Nebo máme jít napřed bez tebe?!

Pan Štusák pochopil situaci a opět se usmál svým zlatým zubem.

Ale, pane velitel, kampak pospícháte? Do večera je dlouho, ještě si vyhraujete a vyběháte se, až vás budou brnět nohy!

A hned se mě zeptal, nemáš hlad? Nechtěl bys něco na zub? Nestačil jsem otevřít pusou s díky, protože již volal do otevřených dveří mlýnice.

Emilko, máme návštěvu, jsou tady vojáci, podej nám vdolečky!

Ted' by s námi kluky sotva co pořídil prezident, vrchní velitel branné moci, natož kapitán Schvarc nebo generál Kondl.

Z mlýnice vyšla paní mlynářová a přinesla na prkénku šest velkých vdolečků s hruškami, byly velké jako kolečka od dětského kočárku, měly tvarohovou čepici pokropenou smetanou, sliny se na ně sbíhaly, paní Emilka je překrájela nožem na půlky, víc nemám, omlouvala se, tak si berte!

Áda Kebčík natáhl baculatou pracku samozřejmě první, vybral si největší půlku a hned se cpal, až se mu dělaly za ušima boule.

Vašek Pavlík, přestože se stejně jako ostatní již olizoval, nenechal bez poznámky Kebčíkovu drzou nenažranost. Vidíte ho, hamouna, na žrádlo je vždycky první, ale když má něco udělat, je línej jako vandrák a táhne se jako smrad nebo invalida.

Polykali jsme takovou dobrotu, jen Jarda Štros si ještě ani ret neolízl. Prohlížel flintu, díval se, kde co letí, a poslední půlka vdolečku na mlynářčině prkénku pomalu osychala. Zpozoroval jsem to až v okamžiku, kdy Kebčík po té půlce natáhl baculatou pracku.

Smrade, zařval jsem, ta je Jardova, a sáhl jsem po vdolečku.

Kebčík byl rychlejší, sebral ji a rovnou s ní do pusy. Ani na okamžik jsem nezaváhal a vrazil mu doleček do obličeje.

Tak, volové, a máte voba hovno!

Cibulka měl pravdu.

Kebčík praštil dolečkem o zem, setřel si s obličeje tvaroh se smetanou a hnal se po mně, hajzle, to tě přijde dra... Než dořekl, Cibulka mu nastavil nohu, dal mu stoličku, Kebčík za huronského smíchu kluků se rozplácl na zemi, a kluci takticky mezi něho a mne postavili ochrannou zeď.

Děkan, Pepo!

Za prd, odpověděl mně Cibulka, patří mu to, hladovi.

Schvarc, který do té doby mlčky přihlížel divadélku stejně jako pan Štusák, řekl Kebčíkovi, vykoledoval sis to, tak se nejež a jdi si umejt ksicht do potoka, ať nám neděláš ostudu.

Mlynářova paní Emilka vzala Jardu Štrosoa kolem ramen a odvedla ho do mlýna, odkud za chvíli vyšel s ohromným krajícem pomazaným máslem a medem.

Zdroje:

Vladimír Sainer: *Den veselého smutku*, 1988, životopisné údaje.

Vladimír Sainer: *Necínoví vojáci*, 1994, ukázka na str. 111–113.

Vladimír Sainer (1921–2003) - OTÁZKY

1. Pokus se vysvětlit výrazy KVÉR a MANÉVRY a jak spolu souvisí?

KVÉR.....

.....

MANÉVRY.....

.....

2. Najdi v textu přirovnání a vysvětlí, co znamená:

.....

.....

.....

3. Najdi v textu všechna příjmení a seřaď je podle abecedy.

.....

.....

.....

.....

4. V textu se nachází několik nespisovných slov. Podtrhni je v textu a vymysli k nim slovo spisovné:

✓ ŽRÁDLO

✓ UMEJT

✓ KSICHT

✓ PRACKA

5. Kde trávil autor ukázky své dětství?

.....

6. Obec, kde autor trávil své dětství, je proslavena těžbou a zpracováním jednoho druhu usazené horniny. Tato hornina se hojně užívala v době románské coby lehce opracovatelný stavební kámen. Dnes se nachází také ve znaku obce. Dokážeš horninu pojmenovat?

.....

7. V kraji, kde trávil autor své dětství, se nachází několik hradů a zámků. Jeden z hradů se stal v minulosti oblíbeným místem pobytu Václava IV. Dominantou hradu je vysoká okrouhlá věž, dnes využívaná jako rozhledna. Od poloviny 13. století byl využíván českou šlechtou a králi. Poblíž tohoto hradu se nachází druhý hrad, výše ve skalním hřebetu. Dnes je mimo jiné můžeš navštívit, pokud zavítáš na jeden z festivalů Hradů.cz. Víš, o kterých hradech je řeč?
-

Ilustrace: Hrad Křivoklát, Michaela Hajný, 1. základní škola, Rakovník

Vladimír Sainer (1921–2003) – ŘEŠENÍ

Pracovní list pro 4.-5. ročník

1. Pokus se vysvětlit výrazy **KVÉR** a **MANÉVRY** a jak spolu souvisí?

KVÉR.....ZABÁNÍ.....

MANÉVRY.....POHYB VOJÁKŮ PŘI VOJENSKÉ OPERACI
OBĚ SLOVA SE POUŽÍVAJÍ VE VOJENSKÉM PLÁNU.....

2. Najdi v textu přirovnání a vysvětli, co znamená:

ČUMĚL JAKO TELE NA NOVÁ VRATA
KOLEČKY VELKÉ JAKO KOLEČKA OD KOČÁRKU

3. Najdi v textu všechna příjmení a seřaď je podle abecedy.

CIBULKA, KEBČÍK, KONDL, PAVLÍK, SCHVÁRC, ŠTUSÁK,
ŠTOS

4. V textu se nachází několik nespisovných slov. Podtrhni je v textu a vymysli k nim slovo spisovné:

✓ ŽRÁDLO	<u>STĚLO</u>
✓ UMEJT	<u>UMYT</u>
✓ KSICHT	<u>OBLIČEJ</u>
✓ PRACKA	<u>RUKA</u>

5. Kde trávil autor ukázky své dětství?

VE HŘEDLÍCH

6. Obec, kde autor trávil své dětství, je proslavena těžbou a zpracováním jednoho druhu usazené horniny. Tato hornina se hojně užívala v době románské coby lehce opracovatelný stavební kámen. Dnes se nachází také ve znaku obce. Dokážeš horninu pojmenovat?

OPUKA

7. V kraji, kde trávil autor své dětství, se nachází několik hradů a zámků. Jeden z hradů se stal v minulosti oblíbeným místem pobytu Václava IV. Dominantou hradu je vysoká okrouhlá věž, dnes využívaná jako rozhledna. Od poloviny 13. století byl využíván českou šlechtou a králi.

Poblíž tohoto hradu se nachází druhý hrad, výše ve skalním hřbetu. Dnes je mimo jiné můžeš navštívit, pokud zavítáš na jeden z festivalů Hřady.cz. Víš, o kterých hradech je řeč?

ŽEBRAK A TOČNÍK

Pracovní list k ukázkám

autora:

**REINER
KREISSL**

Mgr. Alena Svobodová, Mgr. Jana Macáková a Emilie Kapounová
Základní škola a Mateřská škola Senomaty, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Reiner Kreissl (1924–2005)

Mecenáš, sběratel umění, obchodník se starožitnostmi a spisovatel Reiner Kreissl se narodil v Děkově. Pocházel z rodiny s česko-německo-židovskými kořeny. Od šedesátých let žil v Německu, kde pracoval pro aukční dům Weinmüller-Neumeister, později v obchodu se starožitnostmi i samostatně podnikal. Nashromáždil rozsáhlou sbírku anatolských koberců, asijského a afrického umění. V letech 1994–2004 věnoval České republice jako dar soubor téměř 1300 anatolských koberců, dále soubory afrických soch a asijského umění. Napsal tři knihy krátkých autobiograficky laděných próz, básní a aforismů. Ve svých krátkých prózách literárně zpracoval vzpomínky na své dětství a své předky, žijící v národnostně smíšené oblasti mezi Rakovníkem, Jesenicí a Žatcem, obývanou německou většinou a českou a židovskou menšinou. V úvodu knihy „Michelob – pivo z Čech“ vypráví její hrdina, chlapec Benno (Kreissl), příběh své babičky Marie Tittelbachové ze Šanova. Když se v útlém dětství vydala její matka Andulka za prací „do Němec“ svěřila své jediné dítě do péče svého otce, svého „dědka“. Jednoho dne však „dědek“ zemřel a Marie – „Marunka“ zůstala sama v prázdném domě, bez matky a bez příbuzných, kteří by se o ni postarali. Další „Marunčin“ osud už líčí připojená ukázka.

Michelob – pivo z Čech (2003, v německém originále: Aus Böhmens Hain und Flur – Die Geschichte der Marie Taussig, 1990)

Marunka zůstala sama. Její maminka, Andulka, se vrátí z Němec až s prvním sněhem. Marunce nezbylo, než na ni čekat, udržovat v chaloupce pořádek, dojit kozu Nánu a uklízet na dvoře. Sousedé jí občas přinesli chleba a sýr.

Dny se krátily, obloha byla stále šedší a nižší, noci delší a studenější. Marunka už neměla žádný lůž na svícení ani dřevo do kamen. Zahřívala ji jenom koza Nána, kterou si vzala k sobě a přivázala k noze postele, aby nebyla tak sama. Touha po Andulce, po jediném člověku, který jí zůstal, v ní stále vzrůstala. Jednoho dne to už nemohla vydržet a za rozbřesku opustila chaloupku na kraji Šanova a vydala se směrem na západ. Dědek jí totiž kdysi řekl: „Tam, kde slunce zapadá, jsou lidé bohatí! Tam žijí Němci, mají chmel, obilí, pivo i ovoce!“

Kde zapadá slunce – tam najde svou maminku, Andulku, a chleba! A mléko! Marunka se vydala s Nánou na cestu již brzy ráno, aby byla do večera u maminky. Potkávala jen toulavé psy a kočky, které lovily myši na polích. Občas zahlédla na stromě zapomenuté jablko, setřásla je, anebo tak dlouho házela kameny, až je srazila. Nána přitom vrtěla ocáskem a netrpělivě se točila na zadních nohách; jakmile jablko spadlo, skočila po něm dřív, než se Marunka vzpamatovala. Marunka jí vyčínila, nazvala ji nenasytnou, drzou kozou a dala jí přes čumák na pamětnou. U dalšího jablka sice Nána poskakovala a mečela, ale neodvážila se po jablku skočit.

Marunku tížil raneček. Neměla v něm mnoho: šaty, boty, nějaké prádlo, hrnec a lžíci.

V další vesnici si Marunky s kozou nikdo nevšimnul. Bylo ještě příliš brzo, v polích práce už moc nebylo, tak lidé spali. Občas bylo slyšet zabučení krávy. Dědek kdysi říkal, že když krávy v maštali bučí, tlačí je mléko.

Vesnice vypadala téměř stejně jako Šanov – vedla srze ni silnice zpříma, jakoby vyzývala, aby se tam nikdo nezastavoval. Za poslední stodolou dostala Marunka chuť si zazpívat.

Šly panenky silnicí, silnicí, silnicí,
potkali je myslivci, myslivci dva.
Kam panenky, kam jdete, kam jdete, kam jdete,
která moje budete, budete má?

Se zpěvem se Marunka dostala až ke hřbitovu, ale tam zmlkla. Dědek totiž kdysi řekl, že mrtví se nemají vyrušovat. Koza se dala do ještě hlasitějšího mečení, protože se jí to náhlé ticho nezdálo.

„Náno, drž, prosím tě, hubu. Copak nevidíš, že jsme u hřbitova? Tam spí lidé, protože už měli života dost. Ale to ty nepochopíš, ty hloupá kozo! Tebe stejně nepochovají, z tebe uvaří polívku!“

Jako kdyby Nána rozuměla, začala mečet ještě víc.

„Náno, prosím tě, nebreč! Zůstaneme spolu, každému vysvětlím, že patříme spolu až do hrobu!“
Marunka vzala kozu kolem krku a dala jí pusku na vlhký čumák. Nána se uklidnila a začala radostně poskakovat. Jak se blížily k další vesnici, předběhla Marunku velkými skoky.

Ženské s údivem rozhrnovaly záclony. Koza za tak časného rána na silnici? To ji asi někdo vede za kozlem. Ale Marunku nikdo neznal, kozu také ne.

„Hej, maličká, kdopak jsi? Komu patří ta koza?“

„Já jsem Marunka Tittelbachová a tohle je moje koza Nána. Patříme navždycky k sobě! Protože mi umřel dědek, jdeme do Němec za maminkou.“

Ženské kroutily hlavami, připadalo jim, že tady není něco v pořádku a ptaly se Marunky, nemá-li hlad. Marunka že ne, protože se cestou s nánou živily jablky. Cesta k další vesnici byla však velmi dlouhá a jako naschvál nikde po cestě nenašly ani jediné jablko.

„Náno, tady musí bydlet skoupí lidé! Nenechali pro nás na stromě ani jedno jediné jablíčko.“

Když se přiblížily k vesnici, zdálo se Marunce, že tam stojí samé zámky z červených cihel, se šindelovými střechami, a žádné doškové chalupy jako doma. „Náno, jestlipak sis toho všimla? Tady bydlí jenom páni! Mohly bychom dostat výprask! Do téhle vsi nesmíme!“

A Marunka se vesnici vyhnula jak čert svěcené vodě, obešly s Nánou zahrady, plížily se od jednoho křoví k druhému. Skoro se jim povedlo vesnici nepozorovaně obejít, když tu se za nimi rozběhnul pes velký jako tele a skočil Náně po šíji. Koza se dala do strašného mečení a vzbudila velký rozruch. Přispěchali lidé a holemi a vidlemi odehnali psa od pokousané Nány. Jenže už bylo pozdě. Nána obrátila oči v sloup a skácela se k zemi. Marunka vedle ní srdceryvně štkala. Co si bez Nány počne? Všude kolem panstvo, na jeho otázky neodpovídala, jako kdyby byla němá. Až jednoho z přítomných napadlo, že děvče může být Češka a promluvil na ni česky. „Prosím, prosím, pane, nebijte mě, nesebrala jsem žádné brambory ani jablka!“

„Ale dítě, řekni nám nejdřív, jak se jmenuješ!“

„Marunka Tittelbachová a koza je Nána. Prosím, pane, a kozu Nánu nesnězte. Ona musí do opravdického hrobu! Já jsem jí to slíbila.“

„To víš, Marunko, že tvoji Nánu pochováme, ale pověz nám, kde jste se tu vzaly!“

„Umřel mi dědek a moje maminka Andulka Tittelbachová šla do Němec vydělat peníze, abychom v zimě nemrzly, a já ji právě hledám.“

„A kde tvá maminka pracuje?“

„Tam, kde zapadá sluníčko, tak mi to řekl dědek. U Němců.“

„Pane, prosím vás, tak řekněte mé Andulce, že Marunka už je tady!“

Obecní rada vesnice Oráčov se usnesla, že Maraj (tak ji pojmenovali místní lidé) dají do opatrování mlynáři Hanselovi do mlýnského údolí. Měl kromě mlýna také hospodářství, tam bylo třeba každé ruky, i té nejmenší. Zvláště nyní, když hospodářka porodila třetího chlapce a neměla čas se zdržovat neustále u kolébky, byla Maraj docela vítanou pomocnicí. Mlynář si myslel, že by mohla mít i nějaké praktické zkušenosti. Že je citlivá, toho si všiml hned. Nechtěla se totiž hnout od jámy, do které zahrabali kozu Nánu.

Mlynář slíbil, že koze na hrob vysází květiny, když se o ně Maraj bude starat a zalévat je. Dívka mu to ráda slíbila. Když už o Nánu přišla, může si vylévat srdce alespoň na jejím hrobečku.

„Náno, můžeš být spokojená! Tak dobře by ses v Šanově neměla! Hrob v tak krásné a velké zahradě, v údolí s potokem, loukami a vysokými jedlemi mezi skalami! A klape tady bez ustání mlýn, tak jako tvá kozí huba. Mlynář mi také slíbil, že se naše Andulka už brzy vrátí. Tudy totiž procházejí ti, co se vrací z Němec.“

Marunčina práce ve mlýně u Hanselů nebyla lehká. Musela dohlížet na malé chlapce, z nichž nejmenší byl ještě v kolébce, nosila dříví a uhlí ke kamnům, vodu do kuchyně, krmila kuřata, husy a kachny. Na hraní jí nezbýval čas. Jenom velcí psi v ohradě se nudili a pouštěli se do hlasitého štěkotu při jakémkoli neobvyklém zvuku. Zpočátku se na Maraj dívali s nedůvěrou. Ale mlynář věděl, jak na ně. A tak Maraj mohla zanedlouho do jejich ohrady, v každé ruce nádobu se žrádlem. Vznikla z toho velká psí láska, jediná, která rozjasňovala život Maraj v odlehlém mlýně.

Do mlýnského údolí přišla zima, byla studená, sněhu plno. Maraj nezbýval čas na romantické vyhlížení a na úvahy, bylo jí zima a mívala hlad. Spát musela pod střešinou na půdě, v šindelech mrazem jen praštělo, až jí z toho bylo úzko. Bála se, a tak se potají vplížila za svými přáteli, za psy, kteří ji vítali radostným kňučením. Lehla si k nim a přitiskla k jejich zimním kožíškům. Nebyla to ovšem žádná slast, obtěžovaly ji blechy. Jenže mrznout, to je horší!

Také hlad tišila Maraj často se svými přáteli. Lidé ze mlýna byli lakomí a zavírali každý drobet jídla. Maraj krmila psy teprve, když se začalo stmívat. Za denního světla měla mnoho práce. Při krmení si k nim sedla na bobek a vybírala z jejich žrádla, co se ještě dalo sníst: brambory, chlebové kůrky, rozmáčené v mléce.

Maraj čekala na Andulku marně. Při každém zaštěkání hned vyběhla, jestli snad maminka nepřichází do dvora. Maminka se ale neobjevovala.

Jaro přišlo jakoby přes noc. Mlýnský potok se rozvodnil, stezky a cesty se proměnily ve stružky a strouhy. Pak přišly dny, kdy by člověk nevěřil, že snad kdy byl nějaký sníh, led a záplavy. Oblouha se slavnostně klenula nad údolím a z lesa se bez přestání ozýval ptačí koncert. Maraj zapomněla, že nemá na světě živého človíčka, vypovídala se u hrobu kozy Nány a svěřovala se svým psům.

A pak se to stalo! Tak náhle, znenadání, jako blesk z čistého nebe. Psi vyskočili a divoce se hnali k plotu. Maraj za nimi letěla s křikem. „Andulko, Andulko, maminko moje!“

„Marunko, dítě moje!“

Mlynář Hansel, mlynářka, jejich hoši a veškerá havěť na dvoře, všichni se sběhli, aby byli svědky dojemného shledání.

Andulce připravili lože v čeledníku na podlaze. Uložila se spolu s Maraj a vyprávěla jí, jak se vyděla, když se vrátila na podzim z Němec a našla chaloupku prázdnou, dědka pochovaného a Marunka s kozou Nánou za horami. A nikdo nevěděl, kam se poděly.

Andulka by se byla na podzim vracela přes Hanselův mlýn, kdyby náhodou nepracovala docela daleko stranou na Žatecku, odkud byla cesta přes Rakovnick do Šanova kratší, než přes mlýn a přes Jesenici.

Na Žatecku právě začal řez chmele. Sedláci měli napilno a záleželo na každém pěkném dni. Andulka nesměla ztrácet čas. Nechala Marunku i nadále v péči mlynářovy rodiny a slíbila, že se na podzim vrátí. Než se rozloučila, vyjedнала i mzdu pro svou dceru: každý rok dvě zlatky. Víc totiž mlynář nechtěl dát. Dva zlaté za rok tvrdé práce od časného rána do pozdní noci! I když to byla práce dítěte, byl to chléb z milosti! A přece byla Andulka Tittelbachová ráda. Přinejmenším měla Marunka střechu nad hlavou. S ní jít nemohla, musela na podzim nastoupit do školy. Mlynář to domluvil s učitelem v Oráčově, za zlatku školného ročně. Druhou zlatku dal malé Maraj na ošacení, prádlo a boty.

Minuly týdny, měsíce, roky a z malé Maraj vyrostla na samotě v mlýnském údolí Marie.

Dvakrát za rok se objevila ve mlýně maminka, její Andulka. To byly sváteční dny. Pak ale i to přestalo. Maminka se vdala a její muž nechtěl o Marunce nic slyšet.

Marunka zůstala ve mlýně až do svého seznámení s Josefem Krausem, synem sedláka z Malinové, s nímž pak odešla do Vrbice, kde pracovali na statku sedláka Proksche. Po patnácti letech koupili za naspořené peníze hospodářství v Děkově, kde se natrvalo usadili. Měli děti Josefa, Rudolfa, Annu a Luisu, matku románového Benna – autora knihy Rainera Kreissla.

(Zkráceno)

Česká pouť – Posvícení (Böhmische Wallfahrt – Kirmes, 1980)

Cesta k Veclovu byla blátivá a rozježděná, ale krok mé matky pevný. Nedokázal jsem pochopit, proč tak pospíchala na posvícení. Vždyť tam nebude dělat nic jiného, než sedět ve společnosti svých strýčků a tetiček, bude se pít pivo a hrát karty až do noci.

Karty jsou sice hezká věc, ale na mezi u cesty, kde voní babí léto, je také krásně.

Ani jsem se nenadál a najednou jsem stál mezi hrací skříní a kolotočem, na kterém se nahoře točily jako drahokamy mezi kvetoucími růžemi a šeříky sochy polonahých žen a pod nimi se rýsovaly věže a hradby nakreslených starodávných hradů a zámků.

Muž s modře pomalovanými rukama mě oslovil: „Na co čekáš, mladíku, nasedej na kolotoč! Za pár haléřů si užiješ kopec zábavy!“

Okolo mě stály děti. Začaly se smát, když si všimly mých rozpaků. Styděl jsem se a cítil, že bych měl něco udělat. Vylezl jsem po schodech na kolotoč, chytil řetízek od sedátka a posadil se.

„Zaplaťte, mladý pane, a můžeme to roztočit!“

Poprvé v životě jsem seděl na kolotoči, poprvé jsem letěl vzduchem, vznášel jsem se nad lidmi jako pták, jako mrak na obloze. Byl jsem opojený štěstím a vzrušením. Pak ale zazvonil zvonek, kolotoč zpomaloval, letěl jsem stále pomaleji, až najednou bylo po všem. Zklamání? Ale kdepak. Já už se sice netočil, zato všechno kolem mě ano.

„Ještě jednou?“

Sáhl jsem do kapsy, zaplatil a vznesl se do výšky podruhé, znovu jsem letěl nad hlavami lidí jako pták nebo mrak.

Podíval jsem se na děti pod sebou a uvědomil si, že ke mně vzhlíží s úctou.

„Ještě jednou, pane?“

„Už ne.“

Už jsem nepotřeboval létat, protože mé rozpaky, kvůli kterým se mi ostatní děti smály, zmizely.

„Hele,“ oslovilo mě jedno z dětí, „ty musíš být bohatý.“

Kousek od domu veclovského kováře, mého strýčka, se opírala o sloup stará, zubožená a shrbená žena. Na chvíli se mi zdálo, že v ní poznávám svou zemřelou babičku. Sáhl jsem do kapsy a nabídl jí svou tobolku s trochou drobných mincí. Dlouho jsem ji před ní musel držet, protože žebračka zřejmě nepochopila, o co se snažím.

„Vezmi si ji! Zajdi si taky na kolotoč!“

Žebračka si ode mě tobolku vzala s poníženým „Děkuji nastotísíkrát!“

Chtěl jsem odtamtud utéct, ale slzy mi zakalily zrak.

Cítil jsem, jak mě žebračka opatrně pohládila prsty po vlasech.

„Dítě, proč pláčeš?“

„Moje babička...“ Víc jsem ze sebe nedostal.

Zdroje:

Kudláčková, Markéta: *Reiner Kreissl*. In: Inventář Kreisslova osobního fondu v Národní galerii Praha, elektronická verze - https://admin.www.ngprague.cz/storage/550/kreissl_rainer.pdf.

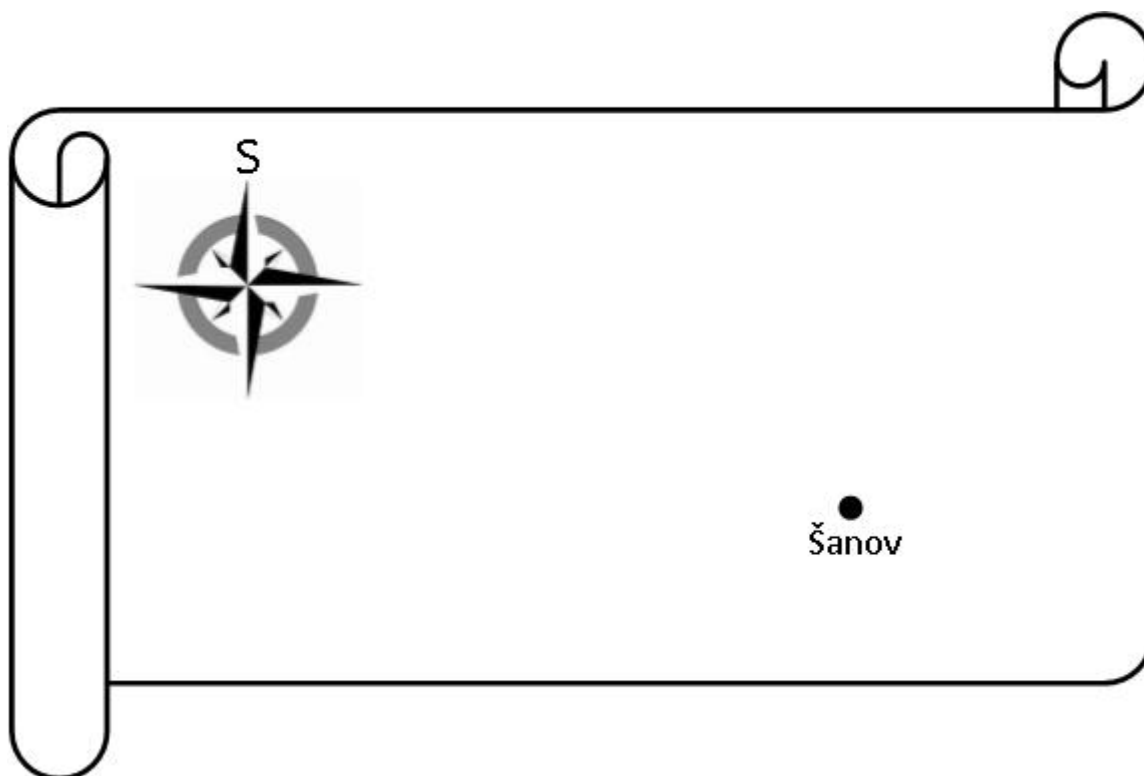
Susa, Zdeněk: *Poznámka vydavatele*. In: Rainer Kreissl – Michelob, pivo z Čech, 2003.

Kreissl, Reiner: *Michelob, pivo z Čech*. 2003. Ukázka na str. 13-21.

Kreissl, Reiner: *Kirmes*. In: *Böhmische Wallfahrt*. 1980. Přeložil Roman Hartl.

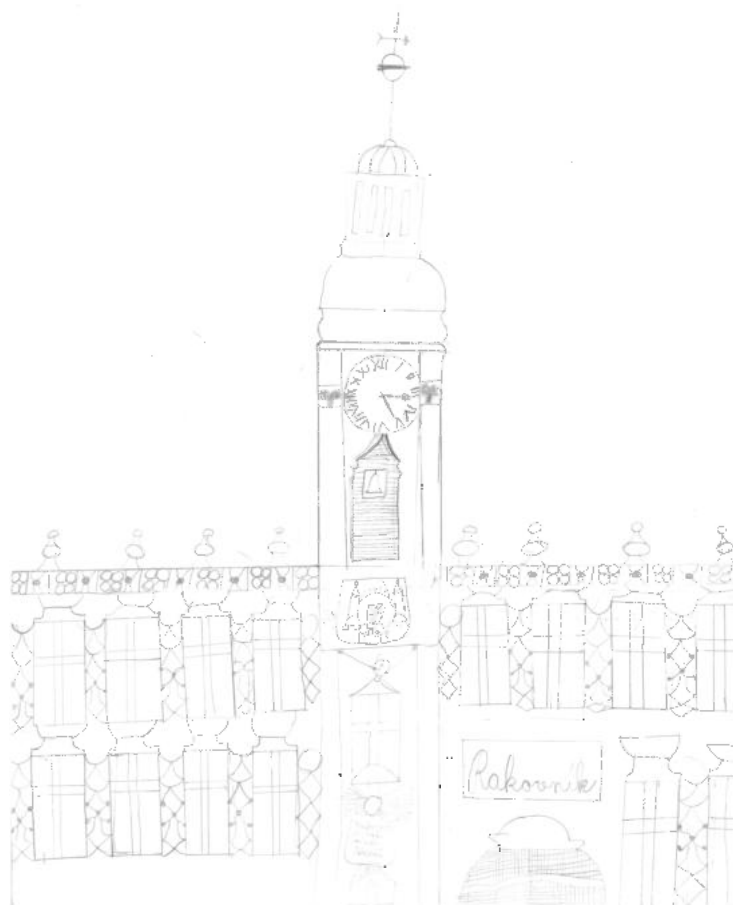
Reiner Kreissl (1924–2005) – OTÁZKY

Úkol: Nakresli přibližnou trasu, kudy malá Marie šla. Dopiš názvy vesnic, vyznač potok, hřbitov. Dopln směrovou růžici. Kolik asi ušla kilometrů? (doporučujeme práci s mapou – papírová mapa Středočeského kraje, Rakovnicka nebo portál mapy.cz)

Úkol: Zamyslete se, jaký byl život dětí dříve. Srovnajte se soudobým životem dětí. Jaké problémy řešily děti dříve a jaké naopak máme dnes? Kdybyste měli možnost přenést se ve stroji času do minulosti, co byste si s sebou vzali?

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Alena Svobodová, Mgr. Jana Macáková a Emilie Kapounová - Základní škola a Mateřská škola Senomaty, okres Rakovník.

Ilustrace: Radnice Rakovník, Tereza Svobodová, 1. základní škola, Rakovník

Pracovní list k ukázkám

autora:

OTA PAVEL

Mgr. Olga Juráňová

Základní škola a Mateřská škola V Zahradkách, Roztoky

Spolufinancováno
Evropskou unií

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Ota Pavel (1930–1973)

Pražský rodák, sportovní novinář a spisovatel Ota Pavel napsal několik knih se sportovní tematikou (Dukla mezi mrakodrapy, Pohádka o Raškovi atd.) a také dvě sbírky vzpomínkových povídek o sobě, své rodině a své rybářské vášni - Smrt krásných srnců (1971) a Jak jsem potkal ryby (1974). Jádrem těchto dvou knih je Pavlovo vyprávění o jeho svérázném tatínkovi, obchodním zástupci švédského výrobce vysavačů a ledniček, Křivoklátsku a řece Berounce, kam Ota Pavel, jeho rodiče a dva bratři jezdili před druhou světovou válkou, v době Pavlova dětství, na letní byt k převozníkovi a rybáři Karlu Proškovi do Luhu pod Branovem. Vedle povídek ze zmíněných dvou knih se na Křivoklátsku odehrává také náčrt povídky Fialový poustevník, vydaný z Pavlovy pozůstalosti. Povídka Fialový poustevník měla být základem Pavlovy připravované knihy, věnované poustevníkovi, malíři a milovníkovi koček Václavu Matouškovi, který žil ve 30. a 40. letech pod hradem Týřovem. Vedle Luhu pod Branovem zachytil Pavel ve svých povídkách i další místa Křivoklátska, například údolí Tyterského (Skřivaňského) potoka, výletní hostinec Rozvědčák, Čechův mlýn u Nezabudic, Čertovu skálu nebo Skryjský Luh. Na základě Pavlových povídek vznikly filmy Zlatí úhoři (1979) a Smrt Krásných srnců (1986).

Jak jsem potkal ryby (1974)

Koncert

Pro každého rybáře je vůbec nejlepší začít si něco s rybami už jako holka nebo kluk. Když ho zasvětit do tajů rybařiny táta, strejda nebo nějaký převozník. U nás to byl převozník Karel Prošek z Luhu pod Bránovem, který se postupně stal naším strejdou.

Ten učil chytat nejen bratry Huga, Jirku a mě, ale také našeho povedeného tatínka. Strejda Prošek se v Berounce asi narodil jako vodníci a do Luhu přišel s velkou vodou. Měl krásný knír jak dragouni a zvučný hlas a taky pěknou postavu. Dovedl všechno na světě. Orat a sít, dojit krávy, vařit uhlířinu, najít hříby a křemenáče v době, kdy nerostly, převážet za velké vody, plést košíky, ulovit srnce, zachránit lidi i promrzlou zvěř, dát hlupákům přes hubu, uměl se smát. Za veliké vody převážel párkrát porodní asistentku Flýbertovou s jejím nepostradatelným kufíkem. A taky věděl, jak na ryby. Napichoval je z lodi za měsíčných nocí na vidlice zvané grondle, stavěl jim do cesty vrše, nahazoval šňůry a navenek je lovil na prut jak pán.

To bylo ještě za starého Rakouska, kdy na křivoklátském hradě seděl kníže pán Max Egon Fürstenberg a jedl Ohnivcův guláš a popíjel rakovnické pivo. Prošek jako nejlepší rybář v kraji měl od něho povoleno chytat všemi způsoby po celé řece. Jenom úhoře, kteří mají maso jako lotosový květ, musel odnášet na hrad. Měl na ně pytlík, který mu jeho žena Karolína ušila z kanafasu. Nosil je živé podle Berounky na hrad. Vysypal úhoře do vysmolené kádě s vodou a občas dostal peníz ze zlata. Byl na něm císař a celý peníz se podobal slunci.

Poté, co odjel kníže v kočáře za čtyři cizí vrchy a čtyři cizí řeky, zakázali Proškovi chytat všemi způsoby a řekli mu, že mu stačí způsob jeden, a to prut.

Prošek měl dlouhý, žlutý bambusový prut. Bič bez navijáku. Šel proti tekoucí vodě, aby ho ryby neviděly, a občas práskal bičem a práskal dragounským fousama, a proto se tomu celému způsobu říkalo „na práskandu“. V té době jsme tam přijeli naším vozem my. Otec Leo, matka Herma, bratři Hugo a Jiří a já. To byla celá naše rodina. Pozorovali jsme Proška od olší z druhé strany řeky.

Pohyboval se na kluzkých kamenech jako lovící vydra. Splávek lítal na přesně určená místa. A ryby? Ty jako by vyskakovaly samy z vody. Stříbrní tloušti s červeným kormidlem ploutve u prdelky a elegantní parmy s vousama. Nabřichatělé plotice z tišin a proudníci z proudů. Klouzali do sítě, svoboda končila, přišel jejich pán, král pytláků.

Tatínek nadšeně volal:

„Hermo! To je koncert! Jako Kubelík.“

A rázem vyrostly v mé hlavě po celém břehu řady sedadel a v nich seděli páni v anglických kostkovaných pumpkách a dámy v růžových krinolínách. Vzdychali a tleskali při každé rybě:

„Messieurs, mesdames, to je pravé umění.“

Prošek chytil do přeplněné sítě poslední rybu, zapálil si retku a uklonil se.

Tribuny zmizely a on se přebrodil mělkou řekou k mému tatínkovi. Rázem se měli rádi, protože tatínek byl taky pěkný kos. Dovedl dát hlupákům přes hubu jako Prošek. A co nedovedl, to ho Prošek naučil. Tatínkovi hrubián Prošek vyhovoval, protože celý život tvrdil, že fajnoví lidi stojí za hovno. Domluvil se s Proškem, že budeme jezdit do převoznické chalupy na letní byt k němu a nikam jinam.

Zdroje:

Svozil, Bohumil: *Ota Pavel*. In: Online Slovník české literatury po roce 1945, <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=834>

Pavel, Ota: *Jak jsem potkal ryby*. 1974. Úryvek na str. 7-9.

Ota Pavel (1930–1973) – OTÁZKY

1. Vylušti obrázkovou tabulku. Všechny názvy obrázků najdeš v textu.

	A	B	C	D	E	F	G	H
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								
11								

1.

5.

8.

2.

3.

4.

6.

10.

7.

9.

11.

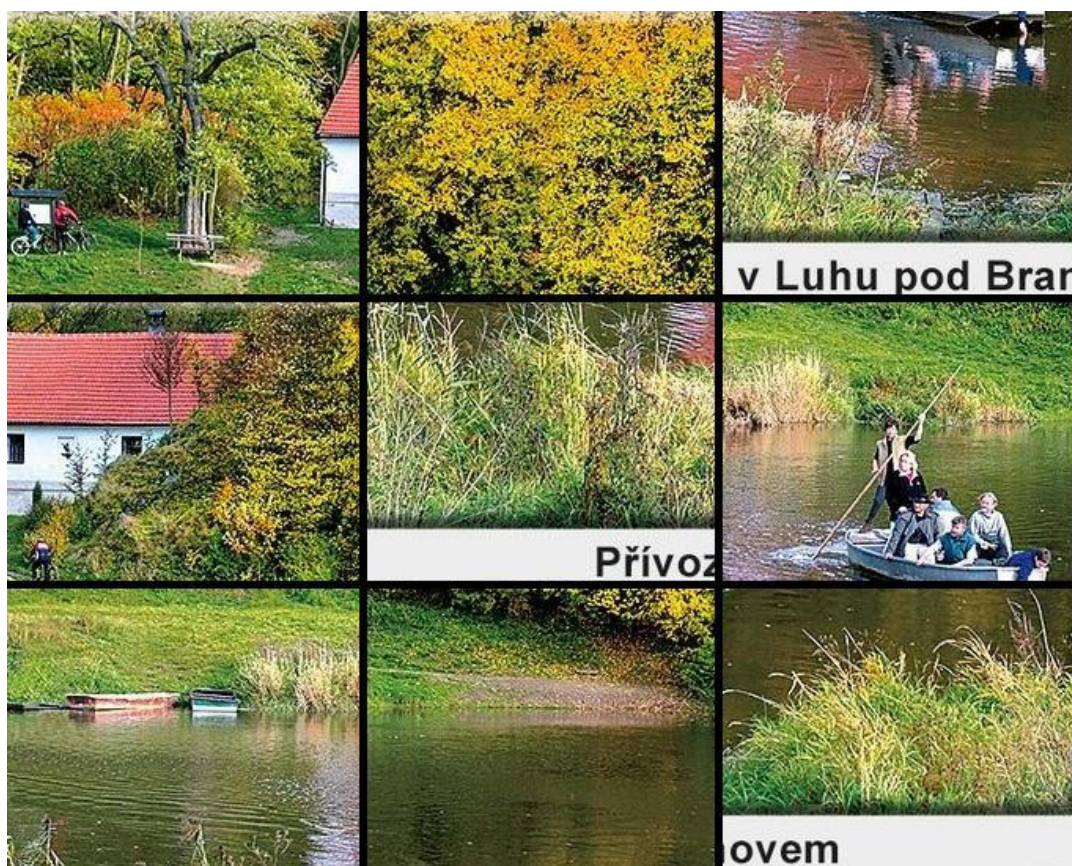

E1	E2	C3	A4	C5	E6	B7	C8	E9	B10	C11

1. Rozstříhejte puzzlové obrázky a složte je dohromady.

Minulost

1. Zahrajte si na detektivy

Najděte na každém obrázku 5 zajímavých detailů, kterých si na první pohled nevšimnete (např. nějaký neobvyklý objekt, změnu v krajině nebo drobnosti ve stavbách). Potom vytvořte „tajemství“ kolem jednoho z těchto detailů. Proč tam je? Kdo ho mohl umístit?

2. Utvořte koláž staré a nové doby

Zkombinujte prvky z obou obrázků a vytvořte koláž moderního světa ve starém prostředí nebo naopak. Například: Co by se stalo, kdyby na starém obrázku byl mobilní telefon nebo na novém zase koňský povoz?

3. Cestujte časem

Představte si, že jste cestovatel časem, který se objevil ve starém prostředí (v černobílém obrázku) nebo v novém. Co byste řekli místním lidem? Jak by na vás reagovali? Napište dialog mezi vámi a člověkem z obrázku.

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Olga Juráňová - Základní škola a Mateřská škola V Zahradkách, Roztoky.

Pracovní list k ukázkám autora:

JIŘÍ ANDERLE

Mgr. Jana Sýkorová, Mgr. Pavla Kýnová a Mgr. Petr Šiler
Základní škola a mateřská škola Pavlíkov, okres Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Jiří Anderle (1936–)

Malíř, grafik, rozhlasový vypravěč, spisovatel a sběratel afrického domorodého umění Jiří Anderle se narodil v Pavlíkově. Jeho nezaměnitelné grafické dílo, zaměřené na člověka a jeho osud, si vydobylo uznání po celém světě. Velkou popularitu si získalo rozhlasové vyprávění Jiřího Anderleho o jeho životě a dětství, vysílané pod názvem *Láska za lásku* od roku 1997 v Českém rozhlase. Knižní verze rozhlasových vzpomínek Jiřího Anderleho vyšla v roce 2014. Ukázky grafického díla Jiřího Anderleho jsou od roku 2004 k vidění v pavlíkovské Galerii Anderle.

Láska za lásku (2014)

Rodný dům

Můj rodný dům je na okraji Pavlíkova. Stačilo pár kroků a byli jsme v lukách a polích. Žili jsme v sepětí s přírodou, ve střídání ročních dob. I když ještě někde ležel sníh, radovali jsme se z prvního květu podbělu, z první odvážené sedmikrásky. Příchod jara a stromy vonící mízou v nás jitřily dosud nepoznané city. Znali jsme každou kytku, bílé slepičky, červené kohoutky, zlaté kopretiny, těšili se na sladkokyselý šťovík. Ten jsme s chutí žvýkali, i když dospělí se divili, že jíme tak kyselou travu, na kterou čůrají žáby.

Cesta, vedoucí od našeho domu k opuštěné jabloni, byla rozbrázděná hlubokými koleje od okovaných kol vozů. Na prostředním vyvýšeném pruhu i po stranách cesty kvetl bílý a rudý jetel, holky, kdykoliv si zamanuly, nacházely v něm čtyřlístky a pokaždé volaly: „Čtyřlístej, hoch jistej.“ Dodnes se ptám, proč já jsem nikdy nenašel čtyřlístek ani jeden.

Tato cesta pokračovala až do lesa. U jabloně byla překřížena pěšinou vedoucí od jihu k severu – od řeky Berounky až na rakovnické náměstí. Byla to spíše úzká cesta než pěšina, nejezdily po ní sice velké vozy, ale lidé z dalekého okolí po ní tahali vozíky naložené vším, co chtěli prodat na rakovnickém trhu. Vejce, kuřata, králíci samici v kleci, vykrmenou husu i kachnu, zeleninu ze zahrádky. Z města domů přiváželi potřeby pro domácnost. Tou pěšinou chodili i horníci do dolu Rako nebo k dolu Jiří, taky dělníci tudy spěchali do rakovnických fabrik. Někteří tudy jezdili do města na kole, byla to nejkratší cesta. Po šichtě, udření, se vraceli domů. Krátce pojedli pozdní oběd, vzali si do ruky noviny, lehli si u pootevřeného okna na otoman a za minutu s novinami na obličej usnuli a začali chrápat, jako když pilou řeže. Neprobudilo je ani hulákání doprovázející naše rošťárny na ulici.

Krásnější pěšinu jsem neznal. Třebaže byla od slunce vyprahlá a plná kamení, o to více kvetla. Zlaté pantoflíčky, dojemně krásné, jako krůpěj krve rudé slzičky Panny Marie, modré pomněnky, bílý lomikámen, nafialovělé zvonky, zlatavé kopretiny, jitrocel, omamně vonící mateřídouška, žluté kručinky, heřmánek, ale hlavně bledé květy svlačce, připomínající malou troubu gramofonu na kliku. Tuto květinu jsme obdivovali, protože na noc se její květy zavíraly, a zavřely-li se přes den, do hodiny se strhla bouřka. Nad pěšinou létali motýli, babočky, běláskové i modrásci. Když jsem tu krásu kreslil, musel jsem si lehnout, abych ji viděl zblízka. Pěšinku lemovaly šípkové a trnkové keře. Trnky kvetly dřív. „Teple se obleč, kvetou trnky, bude zima,“ říkaly nám maminky. Na kvetoucích šípkových keřích jsme mohli oči nechat. Kdyby ty jejich trny tak nebodaly, říkali jsme si. „Nebudme smutní, že růžový keř je plný trní, ale radujme se, že trnitý keř je plný růží,“ říkal nám pan řídící učitel Řežábek. Jednou jsem pod takovým rozkvetlým keřem našel divukrásné modro-bílo-černé sojčí pírkó.

Na vrcholu cesty stála Boží muka. Pokaždé je někdo nabílil. Černý litinový kříž s ukřižovaným Ježíšem působil proti modré obloze truchlivě. Utrpení Krista mírnil zpívající skřivánek, který vždycky odněkud vyletěl, zazpíval a ztratil se v nízkém obilí nebo v oranici. Bylo nám divné, že nenápadný, vrabčákovi podobný pták dokáže tak krásně zpívat. U Božích muk jsem vždy postál a nemohl jsem se vynadívat na pohledy do dálek. Rakovník byl jako na dlani, obzor lemovaly modravé Krušné hory, za pohořím Džbán vyčnívala špička Milešovky, na jihovýchodě se táhly křivoklátské lesy, na jihu kopce lemující Berounku a za nimi Brdy a na západě stoupaly k nebi kouře plzeňské Škodovky.

Zdroje:

Anderle, Jiří: *Rodný dům*. In: *Láska za lásku*. 2013

Jiří Anderle (životopis autora). In: *Láska za lásku*. 2013

Jiří Anderle (1936–) – OTÁZKY

Křížovka

				T						
			1							
2										
			3							
		4								
		5								
	6									
7										

- 1) Světadíl, ze kterého přivezl domorodské umění.
- 2) Oblíbená drůbež, často podávaná na posvícení nebo prodávaná na trhu.
- 3) Autorova celoživotní práce je umělecké ...
- 4) Ekosystém blízky vesnici s velkým množstvím stromů.
- 5) Umělec, který vytvoří své dílo rukou a poté je tiskem rozmnoží.
- 6) Autor výtvarných děl, která tvoří pomocí štětce a barev na plátno.
- 7) Ekosystém, který obklopuje vesnici, pěstuje se zde obilí a jiné plodiny.

Tajenka:

Od roku 2004 je k vidění jeho dílo v Galerii _____ v Pavlíkově.

Rodný dům - rozbor textu

Doplň tato slova:

PŘÍMÁ, PAVLÍKOV, PĚT, JETEL, DRUHÝ, TROUBU

- 1) Text je členěn na _____ odstavců.
- 2) Nejkratší je _____ odstavec, ve kterém je použita _____ řeč.
- 3) Příběhy vypráví o obci _____.
- 4) Co připomíná autorovy květ svlačce? Přeci malou _____ gramofonu na kliku.
- 5) Jaké jméno nese rostlina, která dívkám dává čtyřlístky pro štěstí? Je to _____.

Neznámá slova – vyber správné

„Příchod jara a stromy vonící mízou u nás jitřily dosud nepoznané city.“

Co znamená slovo jitřit?

- a) probouzely b) dráždily c) vytvořily

Co je to fabrika?

- a) sklárna b) továrna c) velký kus látky

Co znamená slovo šichta?

- a) výborné jídlo b) sešitý batoh c) směna, práce

Co měli doma, když řekli slovo otoman?

- a) velký stůl b) drahou skříňku c) pohovku, gauč

Co připomínají lidem Boží muka?

- a) bičování Krista b) hladovění Krista c) dřívější nemoci

Porozumění textu – vyhledej informaci

Jaký strom rostl u důležité cesty v Pavlíkově mezi Rakovníkem a řekou Berounkou? _____

Jakou rostlinu žvýkali mladí kluci a dospělí se divili, protože je hodně kyselá? _____

Do kterých dvou dolů chodili muži touto cestou? _____

Když někdo tvrdě usne a vydává zvuky, říká se, že chrápe jako... _____

Jak se jmenoval v té době pan řídící v Pavlíkově? _____

Zakresli do mapy, co vše je vidět
z vyhlídky Božích muk.

2. část - další nápady:

Práce s textem (pomůcky mapa, encyklopedie)

1. K jaké řece vedla cesta od rodného domu J.A., o níž se v textu autor zmiňuje?

2. Na mapě ČR najdi alespoň 5 měst (obcí), kterými řeka protéká.

3. Do jaké české velké řeky se tato řeka vlévá?

4. Jaká je délka řeky, o níž autor ve svém článku vypráví?

5. Najdi synonymum ke slovu továren (3.odst., 6. řádek).

6. Jezdila v tu dobu po cestách nějaká vozidla?

7. Najdi v textu názvy pěti květin.

8. Do jakého dnešního okresního města byl krásný výhled?

9. Jaké hory lemovaly obzor?

10. Jaký slovesný čas autor využil ve svém vyprávění?

11. Našel/Našla bys, jakým slovem autor nazval dnešní gauč?

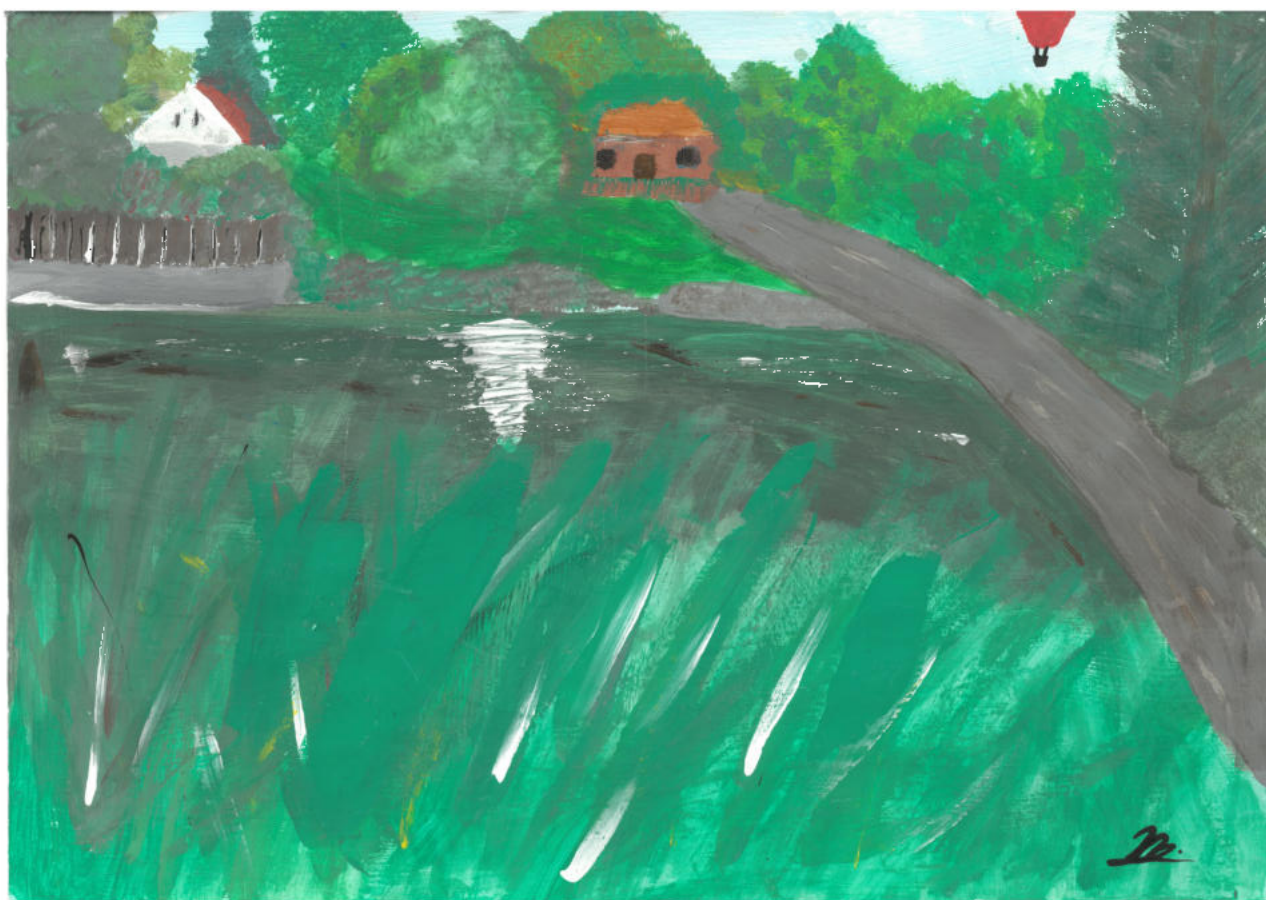
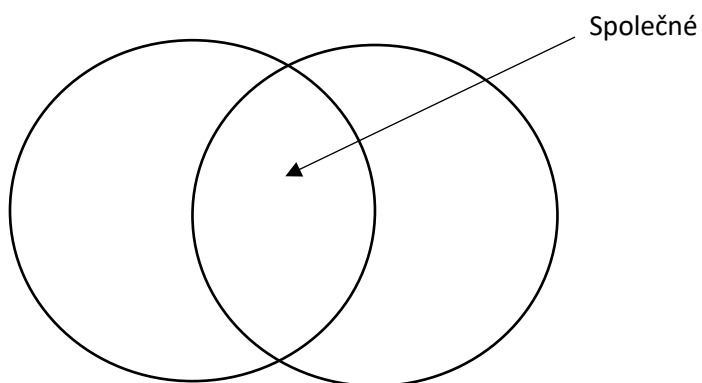
12. V jaké vesnici poblíž Rakovníka je možné shlédnout Anderlova grafická díla?

13. Na jaký hudební nástroj J. Anderle hraje?

14. Zjisti, co to jsou Boží muka.

15. Podnikni se třídou výlet do přírody, o které J. Anderle píše v ukázce.

16. Metodou „DIAGRAM“ porovnej život J. Anderleho (o kterém se zmiňuje v ukázce) a svůj.

Ilustrace: Matouš Nytra, 1. základní škola, Rakovník

Jiří Anderle (1936–) - ŘEŠENÍ

Křížovka

				T					
			1	A	F	R	I	K	A
2	K	A	CH	N	A				
			3	D	Í	L	O		
		4	L	E	S				
		5	G	R	A	F	I	K	
	6	M	A	L	Í	Ř			
7	P	O	L	E					

Tajenka:

Od roku 2004 je k vidění jeho dílo v Galerii ANDERLE v Pavlíkově.

Rodný dům - rozbor textu

- 1) Text je členěn na **pět** odstavců.
- 2) Nejkratší je **druhý** odstavec, ve kterém je použita **přímá** řeč.
- 3) Příběhy vypráví o obci **Pavlíkov**.
- 4) Co připomíná autorovy květ svlačce? Přeci malou **troubu** gramofonu na kliku.
- 5) Jaké jméno nese rostlina, která dívkám dává čtyřlístky pro štěstí? Je to **jetel**.

Neznámá slova – vyber správné

„Příchod jara a stromy vonící mízou u nás jitřily dosud nepoznané city.“

Co znamená slovo jitřit?

- a) probouzely b) dráždily c) vytvořily

Co je to fabrika?

- a) sklárna b) továrna c) velký kus látky

Co znamená slovo šichta?

- a) výborné jídlo b) sešitý batoh c) směna, práce

Co měli doma, když řekli slovo otoman?

- a) velký stůl b) drahou skříňku c) pohovku, gauč

Co připomínají lidem Boží muka?

a) bičování Krista

b) hladovění Krista

c) dřívější nemoci

Porozumění textu – vyhledej informaci

Jaký strom rostl u důležité cesty v Pavlíkově mezi Rakovníkem a řekou Berounkou? Jabloň

Jakou rostlinu žvýkali mladí kluci a dospělí se divili, protože je hodně kyselá? Šťovík

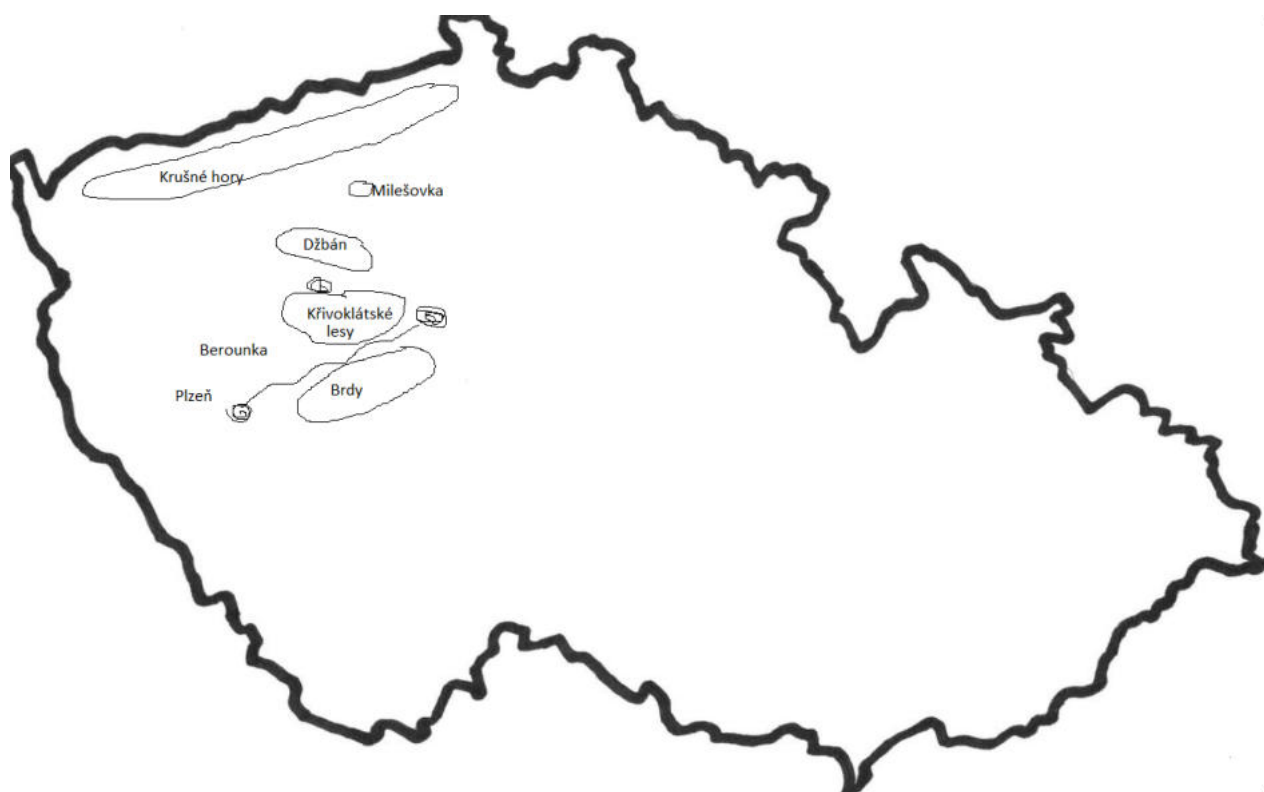
Do kterých dvou dolů chodili muži touto cestou? Důl Rako, důl Jiří

Když někdo tvrdě usne a vydává zvuky, říká se, že chrápe jako... pilou řeže

Jak se jmenoval v té době pan řídící v Pavlíkově? Pan Řežábek

Zakresli do mapy, co vše je vidět z vyhlídky Božích muk.

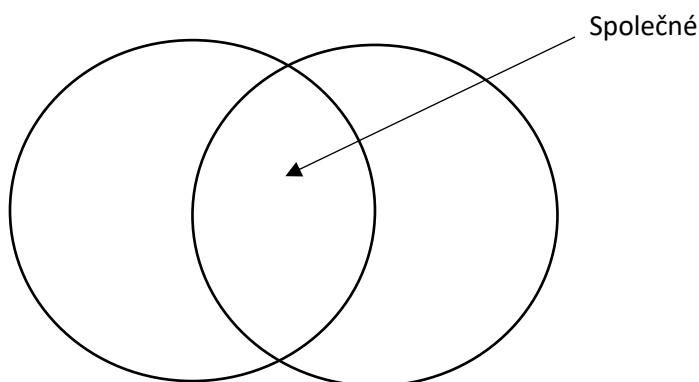
(Krušné hory, Milešovka, Džbán, Berounka, Křivoklátské lesy, Brdy, Plzeň)

2. část - další nápady:

Práce s textem (pomůcky mapa, encyklopedie)

1. K jaké řece vedla cesta od rodného domu J.A., o níž se v textu autor zmiňuje? (Řeka Berounka)
2. Na mapě ČR najdi alespoň 5 měst (obcí), kterými řeka protéká. (Plzeň, Dolany, Radotín, Černošice, Dobřichovice, Řevnice, Karlštejn, Srbsko, Beroun, Hýskov, Nižbor, Roztoky, Křivoklát, Skryje, ...)
3. Do jaké české velké řeky se tato řeka vlévá? (Vltava)
4. Jaká je délka řeky, o níž autor ve svém článku vypráví? (139,1 km)
5. Najdi synonymum ke slovu továren (3.odst., 6. řádek). (fabrik)
6. Jezdila v tu dobu po cestách nějaká vozidla? (ano, velké vozy, ale po pěšince, kterou zmiňuje J. Anderle jezdily jen vozíky se zbožím na trh)
7. Najdi v textu názvy pěti květin. (bílý – rudý jetel, modré pomněnky, lomikámen, kopretiny, jitrocel, mateřídouška, kručinky, heřmánek, svlačec)
8. Do jakého dnešního okresního města byl krásný výhled? (do Rakovníka)
9. Jaké hory lemovaly obzor? (Krušné hory)
10. Jaký slovesný čas autor využil ve svém vyprávění? (minulý čas)
11. Našel/Našla bys, jakým slovem autor nazval dnešní gauč? (3. odst., 8. řádek) (otoman)
12. V jaké vesnici poblíž Rakovníka je možné shlédnout Anderlova grafická díla? (Pavlíkov – Galerie Anderle)
13. Na jaký hudební nástroj J. Anderle hraje? (bicí, multiinstrumentalista)
14. Zjisti, co to jsou Boží muka. (Slovník spisovného jazyka českého 1 z roku 1960 definuje boží muka jako sloup s obrazem Kristova umučení nebo s obrazem svatého vůbec a Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost z roku 1978 jako sloup s křížem n. s obrázkem svatého.)
15. Podnikni se třídou výlet do přírody, o které J. Anderle píše v ukázce.
16. Metodou „DIAGRAM“ porovnej život J. Anderleho (o kterém se zmiňuje v ukázce) a svůj.

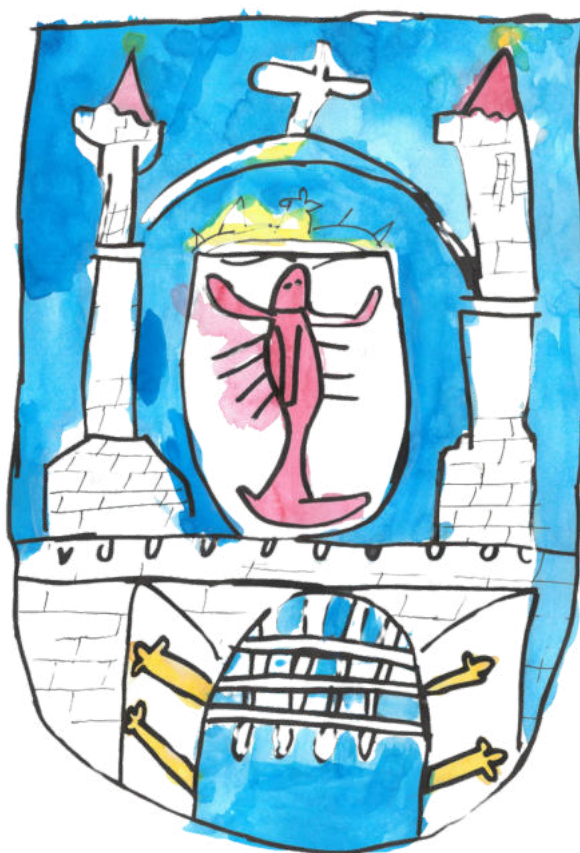

Pracovní list k této ukázce vytvořili Mgr. Jana Sýkorová, Mgr. Pavla Kýnová a Mgr. Petr Šiler - Základní škola a mateřská škola Pavlíkov, okres Rakovník.

Pracovní list k ukázkám

autora:

ROMAN HARTL

Mgr. Alena Vožehová, Mgr. Eva Rýglová a Simona Jágerová
Střední škola, Základní škola a Mateřská škola Rakovník

Spolufinancováno
Evropskou unií

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MAP
Místní akční plán ORP Rakovník IV
reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300

Roman Hartl (1976 -)

Poslední večeře

(Pověst o založení Rakovníka z knihy Velký průvodce tajemným Rakovníkem, která vyšla v roce 2021; příběh vznikl na motivy Rakovnických pověstí Františka Levého z roku 1886)

Mlynářka položila na stůl velkou mísu s jídlem. „Jen si berte. Dneska se zase jednou pořádně najíte.“ Děti, kterých sedělo okolo stolu zrovna tolik, kolik bylo svatých apoštolů, se nedaly dlouho pobízet. Dřevěnými lžicemi nabíraly maso a hltavě jedly.

Mlynářka láskyplně počechrala dvěma nejbližším mrňousům vlasy. „Chutná?“

Děti s plnými pusami spokojeně zamumlaly. „Je to dobrota, maminko.“

Mlynářka se přinutila k úsměvu. „To jsem ráda. A koukejte sníst všechno, ať nezbyde ani kousíček.“

Děti poslušně znovu zabořily lžíce do mísy.

Mlynářka odvrátila hlavu, aby děti neviděly, že pláče.

Venku se zatočil ledový vítr a širokou škvírou pod chatrným okenním rámem hodil do světnice hrst sněhu.

—

O půl roku dříve stála mlynářka nad hrobem svého muže a byla přesvědčena, že nic horšího už ji nemůže potkat. Jenomže neštěstí nechodí nikdy samo. Sucho zničilo úrodu a bez úrody nebylo co jíst. Sýpky, které měly zajistit přežití do příští sklizně, zely prázdnou. Bez obilí nebyla mouka a bez mouky chléb, který byl pro většinu lidí v oněch časech snídaní, obědem i večeří. Poslední zbytky mouky z loňských zásob se míchaly s rozemletou slámou a kůrou ze stromů, aby déle vydržely. Jednoho dne však došlo i to málo, co ještě zbývalo.

Nebyl chléb, nebylo maso, nebylo vůbec nic.

S prvním sněhem se dostavil hladomor. Smrt hladem se stala každodenním úkazem. Cesty lemovaly ztuhlé mrtvoly ubožáků, kteří zemřeli při zoufalém hledání potravy. Nad krajinou, pokrytou studeným sněhovým příkrovem, se vznášelo strašidelné ticho a pohřbívalo každou naději na záchranu.

Jednoho dne, když se mlynářka počtvrté za sebou vrátila z výpravy pro jídlo s prázdnou, ztratila i poslední špetku víry v lepší zítřek. Zoufalství ji zlomilo. Rozhodla se skoncovat se životem.

Otráví děti i sebe.

Čím je otráví, to už věděla.

I kdyby je hlad mořil sebehůř, jednoho jídla by se tehdejší lidé ani za nic nedotkli. Raků. Děsili je svým vzhledem. A hlavně pověrou, že jsou stvořeni ze samého jedu.

V mlýnském potoce bylo raků habaděj.

—

Mlynářka objala své naříkající děti, jejichž průsvitná tělíčka se začínala podobat duchům. Konejšila je stejně jako včera a jako předevčírem: „Vím, že máte hlad, ale musíte to ještě chvilku vydržet. Zítřka určitě něco přinesu.“

„Slibuješ?“

„Slibuju. Zítra se pořádně najíte.“

Jedno však mlynářka dětem o zítřejším jídle neřekla. Že bude jejich úplně poslední.

Druhý den ráno odešla mlynářka z domu jako jindy. V dřevníku si vyzvedla připravený vak a vydala se nahoru proti proudu potoka. Celé dopoledne se brodila sněhovou pustinou a zoufale hledala zapomenuté trnky nebo lískové oříšky, cokoliv jedlého, co by jí vrátilo víru v lepší zítřek a jejím dětem zachránilo život. Holýma rukama rozhrnovala hluboký sníh, aby se dostala ke zmrzlé půdě. Ostrým klackem pak zuřivě bodala a dloubala do zmrzlé půdy, aby se dostala ke kořínkům. Půda však byla zmrzlá na kámen. Mlynářka se rozplakala zoufalstvím

a bezmocí. Zahodila klacek daleko do sněhu, popadla vak a vydala se do nejbližší vesnice. Prosila, žadonila, klečela u každých dveří, ale žádné se neotevřely. Nikdo se nad žebračkou neslitoval, nikdo jí nepodal ani suchou kůrku.

Zázrak, za který se mlynářka usilovně modlila, se nedostavil. Světlo na konci tunelu se nerozsvítilo. Spásný hlas, který by ji odradil od jejího strašlivého předsevzetí, se neozval. Bylo rozhodnuto. Není cesty zpět. Ještě dnes mlynářka zemře i se svými dětmi.

Opustila vesnici a vrátila se k potoku v bílé pustině. Otevřela vak. Vyndala kotlík a rozdělala oheň. Potom sekerkou rozbila led na tůni, vzala nůž a ponořila ruku do ledové vody. Nabodávala jedovaté raky zalezlé pod břehem a házela je do vroucí vody v hrnci. Když byli vaření, vylila je do sněhu, rozlámala krunýře a vyloupané račí maso ukládala zpátky do kotlíku. Nádobu s masem pak zabalila do vaku a vydala se domů. Šla rychle, aby jídlo nevychladlo.

Děti tleskaly a pištěly radostí, když položila kotlík s masem na stůl.

Rozdala dětem lžíce a než bys řekl švec, byla mísa prázdná.

Po večeři mlynářka uložila děti do společné velké postele a každému zvlášť popřála dobrou noc. Jedno po druhém políbila na čelo a pohládila po tváři.

„Dobrou noc, andílkové.“

„Maminko, proč brečíš?“

„To nic. Mám vás moc ráda. Už spinkejte.“

Venku znovu začalo sněžit.

Mlynářka přiložila na skomírající oheň polínko, aby dětem bylo teplo.

Děti usnuly.

Mlynářka si přichystala svou poslední večeři a posadila se s miskou na podlahu u postele svých dětí. Položila se tváří na pelest a něžně uchopila ruku vyhublého děvčátka, které spalo na samém kraji slamou vystlaného lůžka.

Mlynářka zavřela oči. Poslouchala, jak děti oddechují, a připravovala se na chvíli, až vydechnou naposledy.

Jakmile poslední z dětí zemře, otevře na chvíli okno, aby jejich dušičky mohly ulétnout do ráje. Pak zahází mrtvolky přichystaným kletím a slámou, zhltně svou porci jedovatého masa, podpálí mlýn, položí se vedle svých andílků a všichni společně odejdou na lepší místo.

Čas ubíhal.

Děti dál tiše oddechovaly.

Oheň jednotvárně praskal a kreslil po stěnách mihotavé stíny.

Mlynářka čekala s hlavou položenou na pelesti, svírala drobnou ručku spícího děvčátka ve své dlani a po tváři jí stékaly slzy.

Venku nepřestávalo sněžit.

—

Mlynářku probudilo zatahání za rukáv.

„Maminko?“

Mlynářka otevřela oči a zamžourala do oslepující záře, ve které se nejasně rýsovaly obrysy dvanácti šedých postaviček.

Tak takhle to vypadá v nebi, pomyslela si.

„Andílkové moji,“ zavzlykala a natáhla k postavičkám ruku, „odteď už budeme navždycky spolu.“

Otevřela náruč a přivolala děti k sobě.

Děti se na mámu sesypaly, objímaly ji a pusinkovaly. Kolem krku se jí ovinuly drobné tenké paže a na tvářích jí zašimraly střapaté dětské vlásky.

„Bály jsme se, že jsi nám umřela, maminko.“

Mlynářka se rozplakala. Jak má dětem vysvětlit, že neumřela jenom ona? Že ony jsou po smrti taky. Že je usmrtil račí jed a teď se všichni znovu probudili jako andělé v nebi?

Z bolestných myšlenek ji vytrhnul prosebný dětský hlásek.

„Maminko?“

„Copak je?“

„Nezbylo ještě trochu té dobroty od včerejška?“

Mlynářku otázka zaskočila. V nebi přece nikdo nemá hlad. Zmateně se podívala na malého tazatele, k němuž se mezitím přidaly i ostatní děti. „Nezbylo něco?“ žadonily sborem.

Mlynářce hlasitě zakručelo v břiše.

Jak může mrtvému člověku kručet v břiše? Mlynářka svažila obočí. To je přece nesmysl. S nebem očividně bylo něco v nepořádku.

Mlynářka se vymanila z dětského objetí a pátravě se rozhlédla okolo sebe. Nebe vypadalo přesně jako světnice ve mlýně. Stůl, lavice, kříž na stěně, uválená sláma na společné dětské posteli. Prázdná mísa na stole a okolo ní jako čárky na hodinách dvanáct malých dřevěných lžic.

Otevřeným oknem proudilo do místnosti dopolední slunce a zaplavovalo promrzlou světnici jiskřivou září, ve které vířily částečky prachu.

Potom si mlynářka všimla své misky s nesnědenou včerejší večeří. Stála plná a nedotčená pod postelí.

Chvilí si ji nechápavě prohlížela a pak jí došlo, co to znamená.

Že není v nebi.

Ani ona, ani děti.

Na rameno se jí položila unavená hlavička a zakňourala: „Maminko, já mám hlad.“

Mlynářka pohladila děvčátko po tváři a usmála se.

„Hned ti něco dám,“ řekla konejšivě, vymotala ruku ze zajetí, natáhla se po své netknuté večeři ze včerejška

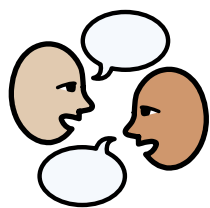
a s klidným srdcem rozdělila kousky masa mezi děti.

—

A tak mlynářka poznala, že raci nepřinášejí smrt, ale život.

Zázračný příběh vábil ke mlýnu zástupy zvědavců

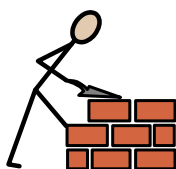
a mnozí se rozhodli, že se v blízkosti mlýna usadí natrvalo, neboť byli přesvědčeni, že štěstěna drží nad mlýnem ochrannou ruku a nikdy nedopustí, aby se jeho obyvatelům přihodilo něco zlého. A kdo by nechtěl trávit svůj život tam, kde se nemá čeho bát a kde nikdy nebude mít hlad? A tak pozvolna u potoka pod mlýnem vyrostla nová vesnice a na památku zmrtvýchvstání mlynářčiných dětí dostala jméno Rakovník.

POVĚST

O

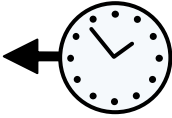
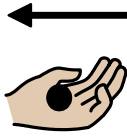
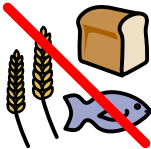
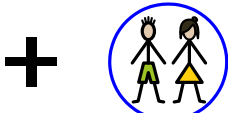
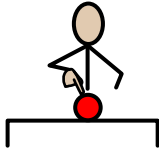
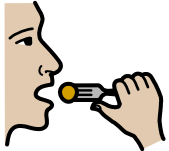
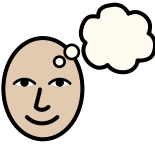
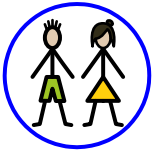
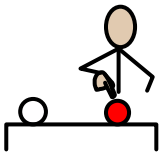
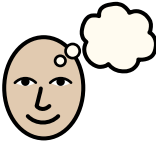
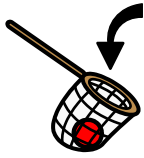
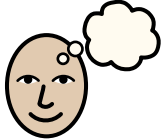

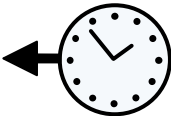
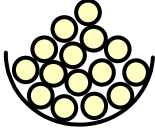
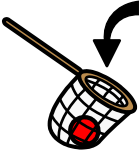
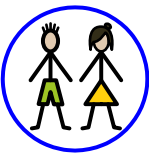
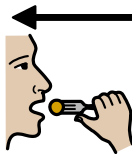
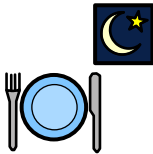
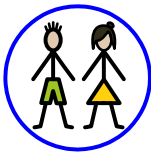
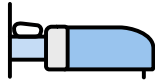
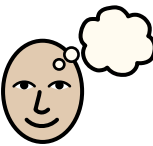
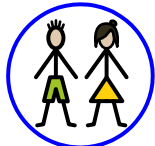
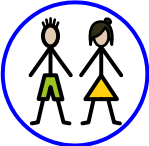
ZALOŽENÍ

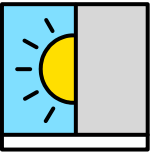
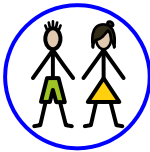
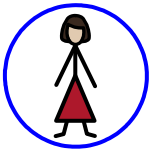
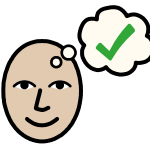
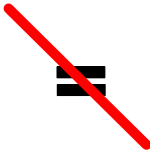
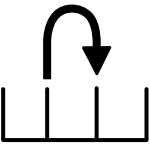
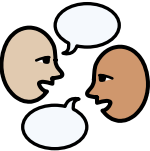
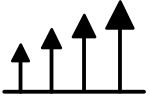
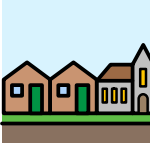

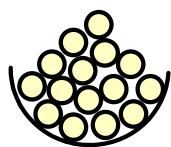
RAKOVNÍKA

U	POTOKA	BÝVAL	MLÝN.	
ŽIL	V NĚM	MLYNÁŘ	S	RODINOU.
MLYNÁŘ	ZEMŘEL.			
MLYNÁŘKA	A DĚTI	ZŮSTALY	VE MLÝNĚ	SAMY.
V LÉTĚ	PŘIŠLO	SUCHO.	ZNIČILO	ÚRODU.

 BYLA	 BÍDA	 A LIDÉ	 MĚLI	 HLAD.
 MLYNÁŘKA	 A DĚTI	 NEMĚLY	 CO	 JÍST.
 MLYNÁŘKA	 SE ROZHODLA	 UKONČIT	 UTRPENÍ	 DĚTÍ.
 OTRÁVÍ	 DĚTI	 I	 SEBE	
 ČÍM	 DĚTI	 OTRÁVÍ,	 TO	 VĚĎELA.
 NACHYTÁ	 RAKY.			
 O RACÍCH	 SI LIDÉ	 MYSLELI,	 ŽE JSOU	 JEDOVATÍ.

 A	 V POTOCE	 BYLO	 RAKŮ	 HODNĚ.
 MLYNÁŘKA	 RAKY	 NACHYTALA	 A	 UVAŘILA.
 VEČER	 SE	 DĚTI	 NAJEDLY	 DOSYTA.
 PO VEČEŘI	 MLYNÁŘKA	 ULOŽILA	 DĚTI	 DO POSTELE.
 V DUCHU	 SE S DĚTMI	 ROZLOUČILA	 A ČEKALA,	 AŽ UMŘOU.
 ČAS	 UBÍHAL	 A DĚTI	 KLIDNĚ	 SPALY.
 NAKONEC	 USNULA	 I	 MLYNÁŘKA.	

 RÁNO	 DĚTI	 MAMINKU	 VZBUDILY	 A PTALY SE:
 JE JEŠTĚ	 TO DOBRÉ	 MASO	 OD VEČERA	
 MLYNÁŘKA	 ZJISTILA,	 ŽE RACI	 NEJSOU	 JEDOVATÍ.
 MLYNÁŘKA	 TO ŘEKLA	 OSTATNÍM	 LIDEM.	
 PŘÍBĚH	 LÁKAL	 K MLÝNU	 ZÁSTUPY	 LIDÍ.
 U POTOKA	 POD MLÝNEM	 VYROSTLA	 VESNICE	 A POTOM
 MĚSTO.	 PODLE RAKŮ	 HO LIDÉ	 POJMENOVALI	 RAKOVNÍK.

HODNĚ

SPOČÍTEJ, KOLIK JE NA OBRÁZKU KULIČEK.

RAKOVNÍK

CO JE NA OBRÁZKU ZA BUDOVU?

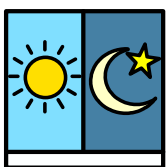
MLÝN

KOLIK BÝVALO MLÝNŮ NA RAKOVNICKÉM
POTOCE VE MĚSTĚ A JEHO BLÍZKÉM OKOLÍ?

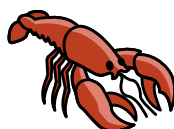
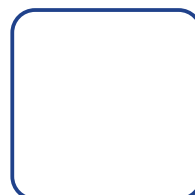
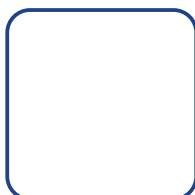
ČAS

JAKÝ ČAS UKAZUJÍ HODINY?

VEČER

ZKUS NAKRESLIT SYMBOL PRO RÁNO A NOC:

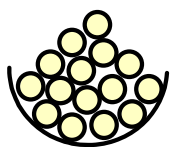
RAK

KDE MŮŽEŠ DNES V RAKOVNÍKU VIDĚT RAKA?

ÚRODA

JAKÉ DRUHY OBILÍ, CO SE U NÁS NEJČASTĚJI
PĚSTUJE, ZNÁŠ?

HODNĚ

15 KULÍČEK

RAKOVNÍK

RADNICE NA HUSOVĚ NÁMĚSTÍ

MLÝN

ASI 7 - 10 MLÝNŮ, JEJICH POČET A JMÉNA SE POSTUPEM ČASU MĚNILA. PATŘILY MEZI NĚ NAPŘÍKLAD: MLÝN BOSÁKOV, PANSKÝ MLÝN, TRÁVNICKÝ MLÝN, JILHÁNKOVSKÝ MLÝN (V NĚM SE ODEHRÁVÁ POVĚST O ZALOŽENÍ RAKOVNÍKA).

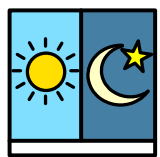
ČAS

13:54

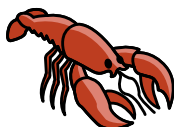
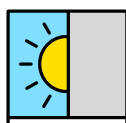
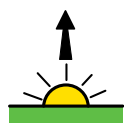
1:54

BUDOU 2 HODINY

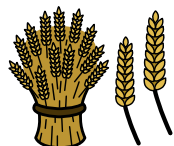
VEČER

PŘÍKLADY

RAK

NAPŘÍKLAD: RADNICE, MARIÁNSKÝ SLOUP,
MUZEUM, MOZAIKA PŘED VSTUPEM DO KOSTELA

ÚRODA

ŽITO, JEČMEN, PŠENICE, OVES